

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin

Rigorózní práce

Mgr. Marek Brčák

Působení kapucínského řádu v Čechách
a na Moravě (1618–1673)

The operation of Capuchin Order in Bohemia and Moravia between 1618–1673

Praha 2014

Rád bych poděkoval všem, kteří mi pomohli s vypracováním rigorózní práce. Především děkuji doc. PhDr. Jiřímu Mikulcovi, CSc. a PhDr. Janu Zdichyncovi, PhD., za odborné konzultace nad některými problémy, které jsem v této práci řešil. Díkem za zprostředkování řady obtížně dostupných pramenů jsem zavázán členům české kapucínské provincie, jmenovitě br. Romualdu Jarolímkovi a br. Petru Alk. Petřivalskému, a Mgr. Vlastě Scheuflerové, vedoucí Kapucínské provinční knihovny. Také děkuji PhDr. Aleně Bočkové, PhD., Mgr. Martině Vaníkové a Mgr. Ondřeji Podavkovi za pomoc při překladech latinských pramenů, protože bez jejich pomoci by tato práce nevznikla v takovém rozsahu. Prvním a pozorným čtenářem této rigorózní práce byl Mgr. David Pavlorek, kterému tímto děkuji za korektury. V neposlední řadě rovněž děkuji svým rodičům a dědovi Františkovi za podporu při studiu.

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. 8. 2014

.....

Klíčová slova

kapucíni; Čechy a Morava; česko–rakouská kapucínská provincie; 1618–1673; rekatolizace; interakce řeholního řádu se společnostmi; sebe prezentace řeholního řádu; řeholní každodennost; řeholní legislativa; konvent a šlechta; konvent a městská společnost; kapucíni a panovnický dvůr; vztah kapucínů s církevními institucemi; členové řádu

Key words

Capuchins; Bohemia and Moravia; Capuchin province of Bohemia and Austria; 1618–1673; Re-catholisation, Interaction of the Order with the society, Self-introduction of the Order, Everyday life of the Order; Legislation of the Order; Convent and nobility; Convent and urban society; Capuchins and monarchic court, Relationship between Capuchins and Church institutions; Members of the Order

Abstrakt

Rigorózní práce se zabývá historií kapucínského řádu v Čechách a na Moravě v letech 1618–1673. Rok 1618 je datem vzniku česko-rakouské kapucínské provincie. Horní mezník tvoří rok 1673, kdy se tento správní celek rozděluje na českou a rakouskou část, čímž jsou ustanoveny dvě nové samostatné provincie kapucínského řádu.

První kapitola rigorózní práce se věnuje zhodnocení dosavadní sekundární literatury a rozboru pramenů k danému tématu, z nichž se soustřeďuji především na narativní prameny, jelikož jsou hlavním zdrojem informací této rigorózní práce. Druhá kapitola se zaměřuje na charakteristiku a obecné dějiny kapucínského řádu. Bez znalosti specifik a zaměření tohoto řádu lze totiž jen těžko pochopit jeho působení a chování v Čechách a na Moravě. Při vypracování této části jsem nemohl pominout ani františkánský kontext a jeho historii, neboť se taktéž promítl do zaměření a spirituality kapucínského řádu.

V třetí kapitole popisuji samotné dějiny česko-rakouské kapucínské provincie, které jsou v této době ve znamení velkého rozvoje z pohledu nárůstu počtu členů a konventů v provincii. Zaobírám se zde otázkami vývoje složení osazenstva zdejší provincie z hlediska geografického původu a sociální stratifikace, dále se zabývám dopadem třicetileté války na působnost kapucínů v mnou vymezeném prostoru, či bezprostředními důvody, které vedly ke vzniku nového kapucínského řeholního domu.

V nejdelší čtvrté kapitole rigorózní práce se zabývám úspěšnou interakcí kapucínů s jednotlivými složkami společnosti (panovníkem, šlechtou, městy atd.), díky které se mohl řád tak zdařile etablovat a působit v Čechách a na Moravě. V této části práce představuji i mechanismy, které kapucíni používali při navazování a prohlubování sociálních kontaktů. Dále zde rekonstruuji síť kapucínských podporovatelů, ale znázorňuji zde i konflikty kapucínů s některými složkami společnosti (především dalšími řeholními řády a diecézním klérem), které tento řád vnímaly jako konkurenci.

V závěrečné páté kapitole seznamuji čtenáře s postavením jedince v kapucínském řádu, nastiňuji zde jeho všední denní režim, řádovou formaci, kterou musel projít, či návod pro sestavení jeho životopisu. Celou kapitolu uzavírám individuálními příklady – životními osudy jednotlivých kapucínských řeholníků, jenž pomáhají kapucínskou kariéru a službu dokreslovat.

Rigorózní práce je doplněna též o celou řadu příloh, z nichž největší podíl tvoří prosopografické seznamy řeholníků (tedy provinčních ministrů, provinčních definitorů, kvardiánů, lektorů, novicmistřů atd.), na jejichž základě jsem mohl vytvořit i životopisy nejvýznamnějších členů kapucínů působících v česko-rakouském prostoru.

Abstract

This thesis deals with the history of the Capuchin order in the Czech-Moravian territory during 1618–1673. The Czech-Austrian Capuchin province was established in 1618 and in 1673 was divided into Czech and Austrian part which led to formation of two individual provinces of the Capuchin order.

The first chapter of the thesis introduces the review of existing literature that deals with this theme and the characterization of sources. This chapter is focused on narrative sources that are fundamental for this thesis. In the second chapter, the Capuchin order and its history are characterized. These information explain the behaviour of Capuchins in the Czech-Moravian territory. I could not omit the Franciscan order and its history in this passage, because these also influenced the orientation and spirituality of the Capuchin order.

The whole history of the Czech–Austrian Capuchin province is described in the third chapter. This period witness of a significant progress in admission of new members of the Capuchin order and founding of new convents. I am interested in the national origin of the members and their social stratification. Further, I deal with the impact of the Thirty Years War on the Order in the specified region. The reasons of founding new Capuchin convents are explained here as well.

The fundamental fourth part of the thesis focuses on the successful interaction among various parts of the society (the monarch, the nobility, towns etc.). Thanks to this interaction, the Order could develop its activities in Bohemia and Moravia. The means of creating and deepening a social contacts are presented. I study the network of the benefactors of the Capuchin order. However, conflicts with a several groups in the society, mainly with other religious orders and diocesan priests, which considered the Capuchin order to be their rivals, are also mentioned.

In the end, the fifth chapter informs the reader about the individual person in the Capuchine order. The daily routine, the order formation which he passed or a guideline for creating his biography are adumbrated. The chapter is concluded with individual examples – lives of some Capuchin friars that help us understand their career and ministration.

A number of attachments is appended to the thesis. The largest amount consists of prosopografical indexes of friars – province ministers, definitors, guardians, lectors, novice-masters etc. Biographies of the most important friars of the Czech–Austrian province could be created on the basis of the indexes.

Obsah

ÚVOD.....	9
EDIČNÍ POZNÁMKA.....	13
1 ZHODNOCENÍ DOSAVADNÍ LITERATURY A CHARAKTERISTIKA PRAMENŮ.....	14
1.1 ZHODNOCENÍ DOSAVADNÍ LITERATURY	14
1.2 CHARAKTERISTIKA PRAMENŮ	18
1.2.1 Narativní prameny	18
1.2.1.1 Kroniky kapucínských konventů.....	20
1.2.1.2 Diária kapucínských konventů	24
1.2.1.3 Annales Patrum Capucinatorum Provinciae Boemiae	24
1.2.2 Diplomatické, normativní a další prameny	31
1.2.2.1 Archivní fond Kapucini – provincialát a konventy, Praha	32
1.2.2.2 Archivní fondy jednotlivých kapucínských konventů.....	33
1.2.2.3 Ostatní archivní fondy a instituce.....	33
2 CHARAKTERISTIKA A VZNIK KAPUCÍNSKÉHO ŘÁDU	36
2.1 CHARAKTERISTIKA KAPUCÍNSKÉHO ŘÁDU	36
2.2 VZNIK A PRVOPOČÁTKY KAPUCÍNSKÉHO ŘÁDU.....	38
2.2.1 Vývoj františkánského řádu do kapucínské reformy.....	38
2.2.2 Ustavení a vývoj kapucínského řádu v prvních desetiletích	42
3 DĚJINY ČESKO-RAKOUSKÉ KAPUCÍNSKÉ PROVINCE (1618–1673)	49
3.1 VÝCHOZÍ SITUACE KAPUCÍNSKÉHO ŘÁDU V ROCE 1618	49
3.2 PŮSOBNÍ KAPUCÍNSKÉHO ŘÁDU BĚHEM TRICETILETÉ VÁLKY (1618–1648).....	54
3.3 ROZVOJ ČESKO-RAKOUSKÉ PROVINCE (1648-1673).....	61
4 KAPUCÍNI A SPOLEČNOST V ČECHÁCH A NA MORAVĚ (1618–1673).....	80
4.1 INTERAKCE KAPUCÍNŮ S PANOVNÍKEM A JEHO DVOREM	80
4.2 INTERAKCE KAPUCÍNŮ SE ŠLECHTICKÝM PROSTŘEDÍM.....	89
4.3 INTERAKCE KAPUCÍNŮ S MĚSTSKÝM PROSTŘEDÍM	102
4.3.1 Význam kapucínského řádu pro rekatolizaci českých a moravských měst	104
4.3.2 Kazatelská činnost kapucínů	108
4.3.3 Náboženská bratrstva a třetí řády při kapucínských řeholních domech	112
4.3.3.1 Bratrstvo Utrpení Ježíše Krista	113
4.3.3.2 Další náboženská bratrstva, v nichž kapucíni působili	116
4.3.4 Poutní místa ve správě kapucínského řádu	120
4.3.5 Konflikty mezi kapucíny a městským prostředím.....	123
4.4 INTERAKCE KAPUCÍNŮ S KATOLICKÝMI INSTITUCEMI A SVĚTSKÝM KLÉREM.....	126
4.4.1 Vztah kapucínského řádu k českým a moravským loci ordinariis	126
4.4.2 Vztah česko-rakouské kapucínské provincie a Kongregace pro šíření víry	130
4.4.3 Vzájemné vztahy kapucínského řádu s dalšími řeholními řády	132
4.4.4 Kapucínský řád v interakci s diecézním klérem.....	139

5	JEDINEC V KAPUCÍNSKÉM ŘÁDU MEZI SLUŽBOU A KARIÉROU	141
5.1	HIERARCHIE A FUNKCE V ŘÁDU	141
5.2	JAK VYTVOŘIT ŽIVOTOPIS KAPUCÍNA	143
5.3	ŘADOVÁ FORMACE.....	147
5.4	DEN V KONVENTU	154
5.5	ŽIVOTNÍ OSUDY JEDNOTLIVÝCH KAPUCÍNŮ (INDIVIDUÁLNÍ PŘÍKLADY)	155
5.5.1	Valerián Magni z Milána (1586–1661).....	155
5.5.2	Samuel Greifenfels z Plzně (1597–1664).....	158
5.5.3	Emerich Sinelli z Komárna (1622–1685).....	161
	ZÁVĚR.....	164
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	170
	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	172

Úvod

Církevní řády mají v dějinách křesťanské společnosti své důležité místo. Přestože řeholníci a řeholnice měli v populaci jen nepatrné zastoupení, jejich význam pro kulturní vývoj především evropské civilizace byl značný. Přes výraznou tendenci v řeholním prostředí odlučovat se od „světského“ okolí, byly řády i jednotlivé jejich kláštery právě se světem a společnostmi výrazně spjaty. I z tohoto důvodu má studium působení řeholních institucí svoji důležitost i v širším historickém bádání, nejen např. v monasteriologickém kontextu.¹

Nejinak tomu je i v českých raně novověkých dějinách. Poté co řeholní řády v českých zemích v druhé polovině 16. století překonaly svou krizi, způsobenou husitským hnutím a nástupem protestantské reformace, stanou se v následujících dvou stoletích jejich kláštery opět výraznými náboženskými a kulturními centry. Navíc po sobě řeholní instituce zanechaly poměrně bohaté archivy umožňující sledovat rozmanité aspekty jejich činnosti a tak i jejich vliv na okolní prostředí.

Výše zmíněné otázky, tj. působení a vliv řeholních řádů na jejich okolí,² byly moderní historiografií již několikrát úspěšně zkoumány, byť se její pozornost dosud soustřeďovala především na řád pro raně novověké období nejvýznamnější – na Tovaryšstvo Ježíšovo.³ Studium ostatních řeholních společenství přitom dlouho zůstávalo poněkud neprávem stranou. Rigorózní práce si klade za cíl přispět ke studiu této řeholní problematiky, a proto pojednává o kapucínském řádu, který se přinejmenším počtem členů, domů a misí jezuitskému řádu vyrovnával.

Při studiu kapucínského řádu se především zaměřuji na jeho vzájemnou interakci se společností, bez níž dle mého názoru nelze interpretovat dějiny tohoto řádového společenství. Kdyby totiž kapucíni jakožto žebravý řád nezískali ve společnosti své podporovatele, nebyli by dlouhodobě vůbec životaschopní. A naopak právě díky převážně výborným vazbám na jednotlivé složky společnosti dosáhl kapucínský řád v českých zemích v 17. století velkého rozkvětu. To je důvod, proč jsem otázku interakce vybral za stěžejní téma této rigorózní práce.

¹ K monasteriologickému bádání blíže Jan ZDICHYNEC, *Monasterologie a klášterní problematika v raném novověku*, in: Základní problémy studia raného novověku, Redd. Marie ŠEDIVÁ-KOLDINSKÁ – Ivo CERMAN, Praha 2013, s. 230-267.

² Obecně k problematice klášter a společnost Jiří MIKULEC, *Klášter a barokní společnost. K vlivu řeholního prostředí na spiritualitu laiků*, in: Locus pietatis et vitae, Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007, Redd. Ivana ČORNEJOVÁ – Hedvika KUCHAROVÁ – Kateřina VALENTOVÁ, Praha 2008, s. 281-300.

³ Nejnověji a nejobsáhleji k dějinám jezuitů v českých zemích *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, tom. I-II., Redd. Petronila ČEMUS – Richard ČEMUS, Praha 2010.

Otázka získávání a oslovování podporovatelů u mendikantů je úzce spjata s formováním a péčí o pozitivní obraz řádu, jak ukázala ve své monografii Veronika Čapská.⁴ Koncept sebe prezentace, rozpracovaný původně kanadským sociologem Ervingem Goffmanem (1922–1982),⁵ se v historickém badání prosadil zejména při studiu společenských elit (panovník a šlechta),⁶ což platí i pro české prostředí.⁷ Domnívám se spolu s V. Čapskou, že lze tento koncept s úspěchem aplikovat i na řeholní řády, jejichž rozvoj a hmotné zabezpečení se odvíjelo od schopnosti získávat řeholní dorost a světské podporovatele, které řád dokázal přesvědčit právě díky svému propagovanému řeholnímu ideálu, resp. svou sebe prezentací.⁸

Již samotný titul rigorózní práce odkazuje k regionu, v němž se budeme pohybovat. Toto geografické vymezení však není z hlediska historického rozsahu české kapucínské provincie zcela správné, protože k ní náležely nejen české a moravské konventy, ale i řeholní domy ve Slezsku.⁹ Vzhledem k tomuto zeměpisnému rámci by se ale stránkový rozsah rigorózní práce neúnosně rozšířil.¹⁰ Ani toto prostorové vymezení bohužel též není stoprocentní, jelikož při sledování této problematiky je samozřejmě třeba vykročit i za hranice Čech a Moravy, a to hned z několika důvodů. Zaprvé základy české kapucínské provincie byly položeny v širším prostorovém rámci, který vedle českých zemí zahrnoval i Horní a Dolní Rakousy.¹¹ Zadruhé úspěšné etablování kapucínského řádu v české a moravské společnosti 17. století bylo výrazně spjata s jeho dobrými vazbami na panovníka a jeho dvůr, který však po většinu tohoto období sídlil ve Vídni.

Po geografickém vymezení je třeba ještě časového ohraničení. Rigorózní práci jsem vymezil léty 1618–1673. Rok 1618 je datem ustanovení česko-rakouské provincie kapucínského řádu. Horní mezník tvoří rok 1673, kdy se tato provincie rozděluje a vzniká

⁴ Veronika ČAPSKÁ, *Představy společnosti a strategie sebe prezentace. Řád servitů v habsburské monarchii (1613 – 1780)*, Praha 2011.

⁵ Erving GOFFMAN, *Všichni hrajeme divadlo. Sebe prezentace v každodenním životě*, Praha 1999.

⁶ Viz Peter BURKE, *Sebe prezentace v renesančním portrétu – obraz jako jeviště*, in: TÝŽ, *Žebráci, šarlatáni, papežové. Historická antropologie raně novověké Itálie. Eseje o vnímání a komunikaci*, Praha 2007, s. 224–244.

⁷ Srov. *Šlechta raně novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, Red. Václav Bůžek, *Opera historica* 13, 2009.

⁸ ČAPSKÁ, *Představy společnosti*, s. 12–14.

⁹ Konventy: Břeh, Kapellenberg u Prudniku, Prudnik, Nisa (centrum slezské kustodie), Svídnice a Vratislav. Vavřinec RABAS, *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*, Praha 1937, s. 39.

¹⁰ Působení kapucínského řádu ve Slezsku bylo opomenuto především z následujících důvodů. Vzhledem k tomu, že Slezsko bylo většinou luteránské, fungovala zde interakce kapucínského řádu a společnosti zcela jinak, než jak jsem ji nastínil v této práci na příkladu českých a moravských konventů. Prameny ke kapucínským konventům ve Slezsku se navíc nachází ve Vratislavi (viz s. 35) a k jejich hlubšímu studiu jsem zatím bohužel nedostal příležitost.

¹¹ Videň-Za Hradbami, Linec, Kremže, Pasov, Steyr, Videň-Město, Korneuburg, Videň-Nové Město, Bruck an der Leitha, Wels, Mödling, Gmunden, Tulln, Freistadt, Waidhofen an der Ybbs, Waidhofen an der Thaya a Hollabrunn. Pacifik MATĚJKA, *Seznamy představených kapucínských klášterů podřízených provincialátu v Praze (1599–2005)*, *Paginae historiae* 13, 2005, s. 242–259.

samostatná česká a rakouská provincie kapucínů. Ani zde není vymezení absolutní, jelikož z důvodu torzovitosti pramenů jsem byl nucen několikrát využít prameny i z následujících desetiletí, jež ale popisují tendence a problémy, které lze zcela aplikovat na mnou zkoumané období.

Rigorózní práce, kterou člením na pět základních kapitol, je rozšířenou verzí mé úspěšně obhájené diplomové práce.¹² Tato práce byla nově doplněna o pátou kapitolu, jež se věnuje životu a řádové kariéře kapucínského řeholníka. Předešlé čtyři kapitoly jsou tedy z větší části převzaty z diplomové práce, ale jejich text je doplněn o další prameny a odbornou, především zahraniční literaturu.

V první kapitole se věnuji kritickému rozboru dosavadní vydané sekundární literatury a analýze pramenné základny, která je relevantní při studiu této problematiky. Při popisování pramenů jsem se soustředil zejména na narativní prameny, především na provinční letopisy (*Annales Patrum Capucinatorum Provincie Bohemiae*),¹³ jelikož jsou primárním zdrojem informací této rigorózní práce.

V druhé kapitole čtenáře seznamuji s charakteristikou a počátečními dějinami kapucínského řádu. Díky seznámení s řádem jako takovým lze totiž lépe pochopit jeho činnost a počínání v mnou vymezeném časovém a zeměpisném prostoru. V následující kapitole stručně nastiňuji i základní historický vývoj kapucínského řádu v česko-rakouském prostoru v tom samém období.

Vlastním jádrem práce je pak vyličení interakce kapucínského řádu s jednotlivými složkami společnosti (panovníkem a jeho dvorem, šlechtou, městy, katolickým klérem, ale i neprivilegovaným obyvatelstvem, na něž se činnost řádu měla především obracet) na základě vyprávěcích pramenů, především provinčních letopisů a kronik vybraných konventů převážně z druhé poloviny 17. a celého 18. století (např. *Liber memorabilium notatu dignorum que contigerunt a prima nostri Olomoucensis monasterii fundatione*,¹⁴ *Protocollum seu Historia domestica Conventus Hradschinensis*).¹⁵ Z bohaté základny pramenů jsem se soustředil na narativní zejména proto, že poskytují souhrnný – a ve starší historiografii dosud ne zcela využitý – pohled na dějiny řádu. Dále ukazují určité formování obrazu řádu s časovým odstupem ve vlastní historiografii. Jsem si vědom i toho, že tyto prameny právě

¹² Marek BRČÁK, *Kapucínský řád a společnost v Čechách a na Moravě v letech 1618–1673*, Diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 2013.

¹³ Kapucínská provinční knihovna (dále jen KPK), Rkp., inv. č. 390–412, *Kapucínské letopisy*, tom. I. – XXIV. (dále cituji jen jako *Kapucínské letopisy* a příslušný díl).

¹⁴ ZA Opava, pob. Olomouc, f. Kapucíni Olomouc, inv. č. 5.

¹⁵ KPK, Rkp., inv. č. 544.

díky zmíněnému chronologickému posunu vzniku¹⁶ obsahují chyby či určité posuny v interpretacích. Jejich výpověď je tudíž někdy nutné brát s rezervou. Z uvedeného důvodu jsem se kriticky snažil prověřit některé informace i na základě jiných historických zdrojů, pokud to bylo možné.¹⁷

V poslední páté kapitole, zabývající se jedincem v kapucínském řádu, nejdříve představuji prameny, pomocí nichž můžeme sestavit a rekonstruovat život kapucínského řeholníka. Následně zde rozebírám organizační strukturu kapucínského řádu, přičemž kladu velký důraz na panující hierarchii a funkce, které kapucín mohl v řádu zastávat. Každý řeholník musel po vstupu ke kapucínům projít řádovou formací. Podle toho, jak se během ní osvědčil, později zastával pozici v provincii, protože jeho schopnosti a dovednosti či naopak slabé stránky se ukázaly během tohoto období. Proto je kapucínské formaci v tomto oddílu věnována značná pozornost. Kapitola je zakončena individuálními příklady více či méně úspěšných kariér tří kapucínských řeholníků (Valeriána Magniho z Milána, Samuela Greifenfels z Plzně a Emericha Sinelliho z Komárna), na nichž můžeme dobře vidět možné typy kariér, jichž kapucín mohl v řádě dosáhnout.

Samozřejmě si uvědomuji, že čerpám z pramenů především kapucínské proveniencce a že prameny z druhé strany interakce (např. ze šlechtických fondů či městských archivů) využívám v mnohem menší míře, ale vzhledem k množství těchto pramenů to byl nutný krok, který učinili i další historici zabývající se vztahem jiných řeholních řádů ke společnosti (např. J. Zouhar,¹⁸ V. Čapská,¹⁹ M. Elbel²⁰).

¹⁶ První kroniky kapucínských konventů vznikly nejdříve koncem 17. století (viz s. 18).

¹⁷ Možnost srovnání výpovědí kapucínských narativních pramenů s historickými prameny nekapucínské proveniencce se např. nabízela u popisu dějin olomouckého konventu, kde jsem měl k dispozici městskou kroniku (Josef PRUCEK, *Olomoucká souhrnná kronika z let 1432–1656 sestavená Bedou Durdikem*, Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1983, Olomouc 1980, s. 161–168, 1981, s. 177–188, 1982, s. 139–152, 1983, s. 165–181), kroniku minoritského kvardiána Pavla Zackowicze (Lucie ŠAFRÁNKOVÁ (ed.), *Český překlad latinské kroniky Pavla Zackowicze o švédském panování v Olomouci 1642–1650*, Diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Palackého, Olomouc 1999) a velké množství sekundární literatury vycházející především z pramenů městské proveniencce. Z komparace pramenů jasně vyplývá, že autoři kapucínských kronik upravili s odstupem historickou skutečnost, aby lépe odpovídala řádové tradici.

¹⁸ Jakub ZOUHAR, *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435–1790)*, Praha 2010.

¹⁹ V. ČAPSKÁ, *Představy společnosti*, Praha 2011.

²⁰ Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana: františkánský řád a jeho působení v českých zemích v 17. a 18. století*, Olomouc 2001.

Ediční poznámka

Jména kapucínských řeholníků v této rigorózní práci nejsou bohužel psána jednotně, protože se v různých podobách objevují i v řádových seznamech a jiných pramenech, z nichž jsou citovány. Mezi léty 1599–1673 se převážně uvádělo jen řeholní jméno a geografický původ, např. Demetrius z Günzburgu, František Maria z Feldkirchu, Benedikt z Forchheimu atd. Až teprve po vzniku samostatné české kapucínské provincie (1673) se objevuje i příjmení, např. Lucian Hlavačka z Prahy, Klétus Kresta z Příbora, Auxilian Starcke z Velenic.²¹

Všechna jména v pramenech najdeme většinou jen v latinské podobě, např. *Lucianus Pragensis*, *Cletus Freibergensis*, *Auxilius Wellnicensis* atd. Křestní jména řeholníků převážně uvádím v českém převodu z latinské podoby, u těch křestních jmen, která buď vůbec nemají český ekvivalent k latinskému názvu křestního jména, či není běžně užívaný, ponechávám jméno řeholníka v originálním latinském znění (např. Elzearius, Chrysogonus, Eleutherius). Názvy zeměpisných lokalit ponechávám v dnešním originálním znění, jen u několika málo zažitých názvů zahraničních měst používám české ekvivalenty (např. Vídeň, Benátky, Vratislav). Zeměpisné lokality, jež se mi bohužel z latinské formy nepodařilo identifikovat, cituji v originálním znění kurzívním písmem (např. Kalist *Waldelingus*, Ivo *Brithalensis* – jak je patrné, jedná se především o polatinštěné zeměpisné přídomky řeholníků).

V rigorózní práci jsem často narážel i na problém rozlišování kapucínských konventů, pokud se jich více nacházelo v jednom městě (Praha, Vídeň, Pasov). Při jejich identifikaci jsem se držel způsobu, jak je označovali samotní kapucíni. V případě dvou pražských konventů je kapucíni nazývali podle města (dnes čtvrti), kde se konventy nacházely, tedy Praha-Hradčany (P. Marie Andělské) a Praha-Nové Město (sv. Josefa). Ve Vídni se též nacházely dva konventy, které kapucíni tentokrát odlišovali podle polohy k městským hradbám: Vídeň-Za Hradbami (dnes klášter kongregace mechitharistů při kostele Zjevení P. Marie²²) a Vídeň-Město (P. Marie Andělské, habsburská hrobka). Rovněž v Pasově existovaly dva kapucínské konventy: při městských hradbách (Dvanácti sv. pomocníků),²³ který je uváděn v pramenech jako Pasov-Za Hradbami, ale též i podle zasvěcení, a uvnitř městských hradeb (P. Marie Pomocné), který se nachází na zdejší vyvýšeném poutním místě, a proto je uváděn jako Pasov-Na Hoře (dnes klášter paulánů).

²¹ O řádové praxi psaní jmen řeholníků nás v tomto směru dobře informuje úvodní list katalogu z roku 1772. NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 36, *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boëmiæ* (z roku 1772).

²² Roku 1784 byl dekretem Josefa II. tento kapucínský konvent nejprve zrušen a následně roku 1811 Františkem I. předán do užívání kongregace mechitaristů. Blíže ke kongregaci benediktinských mnichů Arménské katolické církve a jejich působení ve Vídni: Mari Kristin ARAT, *Die Wiener Mechitharisten: armenische Mönche in der Diaspora*, Wien – Köln 1990.

²³ Konvent při kostele Dvanácti sv. pomocníků byl zrušen roku 1803 a následně roku 1810 i zbořen. Na jeho místě dnes stojí městský pivovar. MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 246.

1 Zhodnocení dosavadní literatury a charakteristika pramenů

1.1 Zhodnocení dosavadní literatury

Jak již bylo řečeno v úvodu rigorózní práce, kapucínský řád se sice velice významně zapsal do vývoje českých zemí v raném novověku, a to nejen do jejich církevních dějin, ale i do dějin politických a kulturních. Bohužel tomuto významu neodpovídá jeho místo v současné historiografii, což je způsobeno především nedostatečným zpracováním jeho historie na našem území.²⁴

Pro studium dějin a působení kapucínského řádu na našem území v období raného novověku jsou stěžejní práce Vavřince Rabase (OFMCap.), který byl dlouholetým knihovníkem kapucínské provinční knihovny v první polovině 20. století a své výzkumy nejdříve publikoval v řadě dílčích článků.²⁵ V. Rabas později veškeré své poznatky o řádu shrnul v díle *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*.²⁶ Tato kniha se zabývá především uvedením řádu do Čech, vnějším rozvojem místní provincie a jejími vnitřními poměry, zmiňuje se o nejvýznamnějších „českých“ kapucínech a v neposlední řadě shrnuje veškerou činnost a působení řádu v tomto časovém úseku. V. Rabas byl výborným znalcem kapucínských letopisů z 18. století, jež byly také primárním pramenem jeho publikací. Dále často čerpal i z *Annalecta ordinis minorum capuccinorum*.²⁷ Rabasovo dílo je však velice subjektivní. Z pochopitelných důvodů straní kapucínskému řádu, mimo jiné i výběrem použitých pramenů. To však jeho práci neubírá na důležitosti. I pozdější autoři²⁸ píšící o kapucínském řádu v českých zemích vycházeli právě z Rabasových děl, jejichž kvalita dosud nebyla překonána.

²⁴ Podrobněji ke kapucínské historiografii Marek BRČÁK, *Annales Patrum Capucinatorum provinciae Boemiae: Písemné prameny k dějinám kapucínského řádu v českých zemích v 17. století a možnosti jejich využití*, *Historica Olomucensia* 41, 2012, s. 143-149.

²⁵ Vavřinec RABAS, *Prvopočátky řádu kapucínského*, ČKD 71, 1930, s. 63-71, 569-609; TÝŽ, *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*, ČKD 77, 1936, s. 217-238, 329-349, ČKD 78, 1937, s. 25-41, s. 393-406; TÝŽ, *Kapucíni a katolická restaurace v Čechách*, ČKD 79, 1938, s. 16-38; TÝŽ, *Valerianus de Magni, nejslavnější muž českomoravské provincie*, ČKD 79, 1938, s. 289-338; TÝŽ, *Stručný přehled činnosti kapucínů v XVII. století*, ČKD 79, 1938, s. 369-384; TÝŽ, *Průvodce po Loretu v Praze na Hradčanech*, Praha 1937; TÝŽ, *Sv. Vavřinec z Brindisi*, Olomouc 1941.

²⁶ V. RABAS, *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*, Praha 1937.

²⁷ *Annalecta ordinis minorum capuccinorum* je interní kapucínský časopis, který vychází od roku 1883 v Římě. Původně byl vydáván latinsky a jeho primární funkcí bylo informovat všechny provincie o dění v řádu. Obsahuje nařízení generálních představených, zprávy o misi, statistiky řádového dorostu atd. Pro historiky zabývající se řádem v 17. století je významný zejména oddíl *monumenta antiqua*, který pojednává o dějinných událostech v řádu, mimo jiné i z české provincie (např. *De S. Laurentio a Brundisio*, *Annalecta ordinis minorum capuccinorum*, 25 (1909) s. 82-85; 26 (1910), s. 154-157) a často také obsahuje edici nějakého historického pramene (papežských bul, listin atd.). Autoři těchto příspěvků byli řádoví archiváři centrálního kapucínského archivu v Římě, z něhož především čerpali. Kompletní řada *Annalecta ordinis minorum capuccinorum* je uložena v kapucínské provinční knihovně v Praze.

²⁸ Bernard BARTOŇ, Pacifik MATĚJKA, Milan BUBEN atd. (viz dále).

Výzkum dějin kapucínského řádu se slibně rozvíjel od přelomu 19./20. století do první pol. 20. století,²⁹ pak byl ale uměle přerušen v důsledku politických událostí roku 1948. V období vlády komunistické strany (1948–1989) nebylo žádoucí kapucínské dějiny kriticky studovat.³⁰ Až po roce 1989 bylo možné opět zahájit soustavný výzkum kapucínských dějin. Přední osobností současného studia je Pacifik Miroslav Matějka (OFMCap.).³¹ Ze soudobých historiků bych dále upozornil na Milana Bubna, který ve třetím díle své encyklopedické práce³² přehledně shrnul dějiny kapucínského řádu. Rovněž bych zmínil encyklopedii Dušana Foltýna a kolektivu autorů,³³ v níž nalezneme základní poznatky o dějinách jednotlivých kapucínských konventů v Čechách a na Moravě. V posledních dvou dekáдах se tedy znovu rozběhl výzkum kapucínské tematiky,³⁴ ale stále jsou zde naše znalosti více než torzovité a v porovnání se zahraniční odbornou literaturou zcela neuspokojivé.

²⁹ Edmund SCHEBEK, *Die Schweden und Die Kapuziner im dreißigjährigen Kriege*, Oesterreichisch-Ungarische Revue 1886, Juni, s. 7 an.; Emanuel SCHWAB, *Der Iglauer Kapuziner – Necrolog*, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 38, 1938, s. 107-118; Otto KAMSHOFF, *Schwierige Anfänge, Bunte Bilder aus der Kapuzinerwelt*, Varnsdorf 1905; TÝŽ, *Zur Geschichte der Kapuziner in Böhmen*, MVGDB 47, 1909, s. 247-252; TÝŽ, *Aus der böhmischen Kapuzinerprovinz*, MVGDB 48, 1910, s. 496-506; TÝŽ, *Eine Geislerbruderschaft in Prag*, MVGDB 48, 1910, s. 54-59; TÝŽ, *Die Provinziale der böhmischen Kapuziner-provinz*, MVGDB 50, 1912, s. 445-450; TÝŽ, *Schriftsteller der böhmischen Kapuzinerprovinz*, MVGDB 50, 1912, s. 281-286; J. V. ŠIMÁK, *Máti kapucínů*, in: *Od pravěku k dnešku* (sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře), Praha 1930, s. 163-183; TÝŽ, *Kapucínské letopisy*, s. 1-2; František TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů do Čech okolo roku 1600*, Věstník Královské české společnosti nauk 8, 1907, s. 1-55.

³⁰ Výjimkou jsou práce: Stanislav SOUSEDÍK, *Valerián Magni, Kapitola z kulturních dějin Čech 17. století*, Praha 1983; SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí*, s. 551-553.

³¹ Pacifik MATĚJKA, *Prvopočátky kapucínského řádu*, Praha – Olomouc 2002; TÝŽ, *Strípek z pobělohorské rekatolizace, P. František z Rozdražewa*, in: *Úloha církevních řádů*, Red. I. ČORNEJOVÁ, s. 111-151; TÝŽ, *Seznamy představených kapucínských klášterů podřízených provincialátu v Praze (1599–2005)*, *Paginae historiae* 13, 2005, s. 140-267; TÝŽ, *Seznam provinciálů, definitorů a ostatních představených správních jednotek kapucínského řádu s historickým sídlem v Praze (a Vídní)*, *Paginae historiae* 14, 2006, s. 259-343; *Necrologium Capucinatorum Provinciae Boemo-Moraviae*, Ed. TÝŽ, Praha 2009; TÝŽ, *Literárně činní členové a příznivci kapucínského řádu v Čechách*, *Paginae historiae* 18, 2010, s. 217-264. P. Matějka sice přináší řadu nových informací ke kapucínské tematice, bohužel ale s neuvěřitelným množstvím chyb (odkazy na literaturu a prameny jsou často nepřesné a někdy zcela chybné, a tudíž je obtížné podle nich vůbec dohledat zdroje, z nichž autor čerpal). Články P. Matějky tak případnému zájemci o kapucínskou tematiku spíše ztěžují jeho práci. Informace čerpané z Matějkových studií je vždy třeba ověřit a konfrontovat s dalšími zdroji, protože obsahují nemalé množství faktografických chyb (viz přílohy č. 1, 4, 7, kde jsem tučně vyznačil opravené údaje, které P. Matějka ve svých pracích ke kapucínské problematice uvádí chybně).

³² Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, III. díl, I. sv., Praha 2006, s. 359-453 (dále jen BUBEN a příslušná strana). Milan Buben zde sice přehledně shrnul dějiny kapucínů v českých zemích, ale bohužel s dosti velkými nepřesnostmi. Například mezi neúspěšné pokusy o osazení konventu autor řadí snahu založit konvent ve Fryštátě (něm. Freistadt, dnes Karviná) v roce 1639 (BUBEN, s. 386) ve skutečnosti se kapucíni nikdy v tomto městě nepokusili zřídit svoji komunitu, ale jedná se o počátek jednání, která vedla k založení konventu ve Freistadtu v Horních Rakousech (základní kámen položen 1643). Dále bychom uvedli na pravou míru alespoň místo úmrtí Valeriána Magniho v roce 1661, který zemřel nikoli v Innsbrucku (BUBEN, s. 384), ale v Salzburgu.

³³ Dušan FOLTÝN – Petr SOMMER – Pavel VLČEK, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997; Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005. Obě „klášterní“ encyklopedie jsou značným přínosem, protože zde nalezneme základní poznatky k dějinám jednotlivých kapucínských konventů v Čechách a na Moravě. Bohužel zmíněné práce se někdy výlučně zaměřují na stavební vývoj konventů, což především platí o encyklopedii českých klášterů, samotné dějiny řeholních komunit zůstávají poněkud stranou.

³⁴ Dále zmiňme práce: Michal TEJČEK, *Kapucíni v Brně v 17.–18. století*, Brno v minulosti a dnes 18, 2005, s. 145-200; Jan KILIÁN, *Die Melniker Kapuziner von der Gründung des Hospizes bis zu den Josephinischen*

V zahraničí se výzkum dějin kapucínského řádu těší pozornosti především v německojazyčných zemích³⁵ a v kolébce kapucínů, v Itálii.³⁶ Z francouzsky psaných děl zmíním alespoň práci Bernarda Dompnier³⁷ a ze španělských titulů práci Lazáro Iriarte³⁸. Ze zahraničních titulů věnující se dějinám kapucínského řádu jsou pak nejvýznamnější práce Jerzy Cygana (1924–2006), polského kapucína, historika a dlouholetého ředitele Kapucínského historického institutu (*Istituto Storico Cappuccini*) v Římě (1969–1989), který publikoval především v němčině a italštině. Jeho monografie jsou ale překládány do všech hlavních světových jazyků.³⁹

Reformen. In: Leben und Alltag in böhmisch-mährischen und niederösterreichischen Klöstern in Spätmittelalter und Neuzeit, Redd. Heidmarie SPECHT – Tomáš ČERNUŠÁK, Band I, Monastica Historia, St. Pölten – Brno 2011, s. 101-112; Nejnověji Alessandro CATALANO, *Funkce italštiny v době episkopátu pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu (1623–1667) a role kapucína Basilia z Aire (1591–1665)*, FHB 27/1, 2012, s. 99-134. Petr BAŠTA – Markéta BAŠTOVÁ, *Loretánské krypty. Z historie pohřbívání v kapucínských konventech*, Katalog z výstavy *Ars Moriendi* konané v Praze ve dnech 4. 5. – 30. 9. 2012, Praha 2012.

³⁵ Na prvním místě je třeba zmínit již klasická díla: Max HEIMBUCHER, *Die Orden und Kongregationen*, s. 724-760; Heribert HOLZAPFEL, *Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens*, Freiburg am Breisgau 1909; Anna CORETH, *Das Eindringen der Kapuziner-Mystik in Österreich*, *Mystische Theologie* 3, 1957, s. 9-95. Ze současnějších prací např. Roderich GEYER, *Wovon lebten die Kapuziner? Die Finanzgebarung eines Kleinstädtischen Bettelordensklosters im 17. und 18. Jahrhundert am Beispiel des Kapuzinerklosters in Tulln*, in: *Abgekommene Stifte und Klöster in Niederösterreich*, Red. Thomas AIGNER, St. Pölten 2001, s. 212-219; Hillard von THIESEN, *Die Kapuziner zwischen Konfessionalisierung und Alltagskultur. Vergleichende Fallstudie am Beispiel Freiburgs und Hildesheims (1599–1750)*, Freiburg im Breisgau 2002; Mathias ILG, *Die Kapuziner*, in: *Orden und Klöster im Zeitalter von Reformation und katholischer Reform (1500–1700)*, Redd. Friedhelm JÜRGENSMEIER – Regina Elizabeth SCHWERTDFEGGER, Band III, *Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung* 67, Münster 2007, s. 214-237; Jan Bernd ELPERT, *Kein Bruder soll sich anmaßen, ein eigentliches Studium zu verfolgen. Die Kapuziner und die Philosophie - Ein Streifzug durch die intellektuelle, philosophische Entwicklung des Kapuzinerordens im 16. und frühen 17. Jahrhundert*, in: *Sol et homo. Mensch und Natur in der Renaissance. Festschrift zum 70. Geburtstag für Eckhard Keßler*, Redd. Sabrina EBBERSMEYER – Helga PIMER-PARESCHI – Thomas RICKLIN, Paderborn 2008, s. 349-393; Hillard von THIESEN, *Intendierte Randständigkeit und die „Macht der Schwachen“*. *Zur Wahrnehmung des erneuerten Armutsideals der Kapuziner in der Gesellschaft der Frühen Neuzeit*, in: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart*, Redd. Heinz-Dieter HEIMANN – Angelica HILSEBEIN – Bernd SCHMIES, Paderborn – München – Wien 2012, s. 423-447; Susanne HEHENBERGER, *Armut und Vertrauen. Die Kapuziner am Neuen Markt in Wien als Hüter eines kaiserlichen Schatzes*, in: *Gelobte Armut*, s. 477-501.

³⁶ Z italských titulů: Melchiorre [TURRADO], *Historia generalis Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum*, I.–IV. díl, Roma 1947–1951; Calisto URBANELLI, *Ludovico Tenaglia da Fossombrone e la riforma cappuccina*, Roma 1994; Leonardo LOTTI, *San Lorenzo da Brindisi. Dottore della Chiesa*, Terlizzi 2005.

³⁷ Bernard DOMPNIER, *Enquête au pays des frères des anges: les Capucins de la province de Lyon aux XVIIe et XVIIIe siècles*, CERCOR, Centre européen de recherches sur les congrégations et ordres religieux. - Saint-Étienne: Publications de l'Université de Saint-Étienne, 1993.

³⁸ Lázaro IRIARTE, *Historia Franciscana*, Valencia 1979. (Monografie je přeložena do dalších jazyků, já pracoval s jejím německým překladem – TÝŽ, *Der Franziskusorden. Handbuch der franziskanischen Ordensgeschichte*, Altötting 1984.)

³⁹ Z mnoha titulů uvádím pouze ty nejznámější anebo ty vztahující se k dějinám kapucínů v českých zemích. Jerzy CYGAN, *Das Verhältnis Valerian Magnis zu Galileo Galilei und seinen wissenschaftlichen Ansichten*, *Collectanea Franciscana* 38, 1968, s. 135-166; TÝŽ, *Der Anteil Valerian Magni an der Verteidigung des Piaristenordens*, *Collectanea Franciscana* 38, 1968, s. 364-372; TÝŽ, *Zum Übertritt des kalviner Pastors Batholomäus [sic] Nigrin zur katholischen Kirche (1636-1643): ein Beitrag zur Geschichte des Ökumenismus in Polen*, *Collectanea Franciscana* 39, 1969, s. 282-303, 40, 1970, s. 97-152; TÝŽ, *Opera Valeriani Magni velut manuscripta tradita aut typis impressa*, *Collectanea Franciscana* 42, 1972, s. 119-178, 309-352; TÝŽ, *Vita prima Valeriani Magni a Nicolao de Lucca et Ludovico de Salice descripta*, *Collectanea Franciscana* 45, 1975, s. 213-249; TÝŽ, *Franz von Polen, Kapuzinermissionar in Böhmen und Mähren 1625–1649*, *Collectanea Franciscana* 55, 1985, s. 225-254; TÝŽ, *I tentativi di Sigismondo III Wasa per l'introduzione dell'ordine dei cappuccini in*

Dějiny kapucínského řádu v českých zemích v 17. a 18. století jsou neprávem bílým místem naší historie, jež stále čeká na své zpracování. Určitou výjimku v tomto ohledu představují pouze postava Valeriána Magniho⁴⁰ a kapucínské lorety, zejména ta pražská, která se dočkala již řady odborných studií, a to nejen uměleckohistorických.⁴¹

Při studiu kapucínské tematiky v českých zemích tedy není možné opřít se o moderní historiografické zpracování, které by pokrývalo dějiny kapucínů v barokním období a navíc by nabízelo inspirativní metodologické podněty. Z metodologického hlediska se lze aspoň inspirovat v historických publikacích zabývajících se dějinami jiných žebravých řádů,⁴² především františkánů-observantů, jejichž vývoj vykazuje mnohé společné rysy s vývojem kapucínů (práce M. Elbela,⁴³ P. Hlaváčka⁴⁴).

Polonia (1617–1627), Collectanea Franciscana 56, 1986, s. 303–317; TÝŽ, *Valerianus Magni (1586–1661). „Vita prima“, operum recensio et bibliographia*, Řím 1989.

⁴⁰ S. SOUSEDÍK, *Valerián Magni*, Praha 1983; Jerzy CYGAN, *Valerianus Magni (1586–1661)*, Řím 1989. Osobou V. Magniho se nutně museli zabývat i všichni historikové píšící o kardinálu Arnoštu Vojtěchovi z Harrachu, jehož byl Magni osobním sekretářem a jehož politiku do velké míry ovlivňoval. Např. Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008; František KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský*, Praha 1886.

⁴¹ Max DVOŘÁK, *Maria Loreto am Hradschin zu Prag*, Praha 1882; František ECKERT, *Posvátná místa královského hlavního města Prahy*, I. díl, reprint, Praha 1996; Jan BUKOVSKÝ, *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000; Markéta BARTOŠOVÁ – Terezie CVACHOVÁ, *Pražská loretta, průvodce poutním místem*, Praha 2001.

⁴² Například u V. Čapské, která se zabývá dějinami servitů – V. ČAPSKÁ, *Pod ochranou Panny Marie Bolestné. Servité v českých zemích do josefínských reforem*, Nové Hradky 2005; TÁŽ, *Představy společenství*, Praha 2011) či J. Miholy, který popsal dějiny paulánů – Jiří MIHOLA, *FRATRES MINIMI. Německo-česká provincie řádu paulánů v 16.–18. století (s hlavním zřetelem k dějinám moravských konventů)*, Disertační práce obhájená na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, Brno 2007.

⁴³ M. ELBEL, *Bohemia Franciscana*, Olomouc 2001.

⁴⁴ Petr HLAVÁČEK, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005.

1.2 Charakteristika pramenů

Pramenů k dějinám kapucínského řádu v raném novověku existuje poměrně velké množství, což vynikne ve srovnání se situací u jiných řeholních řádů. Pro lepší orientaci jsem je proto rozdělil na prameny narativní a diplomatické.

V druhé části podkapitoly, zabývající se diplomatickými prameny, představím jednotlivé fondy, které lze využít ke studiu dějin českých kapucínů v raném novověku. Co se týče obsahů a charakterů jednotlivých fondů, blíže jsem se zaměřil jen na ústřední archivní fond *Kapucíni – provincialát a konventy, Praha*,⁴⁵ protože se jedná o nejdůležitější zdroj informací k tomuto tématu.

1.2.1 Narativní prameny

Než přikročím k popisu samotných narativních pramenů, chtěl bych se nejprve zastavit u kapucínské řádové praxe uplatňující se při sepisování historických událostí za účelem jejich uchování pro příští generace.⁴⁶ Kapucíni zpočátku nekladli velký důraz na kronikářskou, analistickou či historickou činnost, což dokládá předmluva olomoucké kroniky z roku 1685.⁴⁷ Tato kronika je vůbec nejstarším dílem popisujícím dějiny kapucínů v českých zemích. V ní se totiž autor Demetrius z Günzburgu,⁴⁸ který v době jejího sepisování zastával v Olomouci úřad kvardiána, vymezuje proti dosavadní řádové archivní a historické praxi, kterou se snaží srovnat s jinými církevními řády: „Častěji jsem přemýšlel, proč by věci, které se staly, události, jež jsou hodny uchování v paměti a zaznamenání, měly být pouze zapsány ve

⁴⁵ NA, f. *Archivní fond Kapucíni – provincialát a konventy, Praha* (dále budu na fond odkazovat jen jako ŘK).

⁴⁶ I v dalších řeholních řádech se kladl velký důraz na vytváření historických děl, skrze která mohly uchovat jednotlivé řeholní komunity zmínky o své činnosti pro příští generace a zároveň o sobě vytvořit pozitivní obraz, který jim mohl napomoci i v získávání podporovatelů a dobrodinců, pokud se tato díla rozhodly vydat tiskem. Srov. Jana OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi. Narativní prameny vzniklé v prostředí premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě*, Disertační práce obhájená na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2005; ČAPSKÁ, *Představy společenství*, s. 21-105 (I. Narativní sebeprezentace slovem a obrazem); ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 97-99; Jakub ZOUHAR, *Přehled dějepisectví dominikánského řádu v Čechách a na Moravě v 16.-18. století*, in: *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci*, Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.–5. 6. 2003, Red. Ivana ČORNEJOVÁ, Praha 2003, s. 267-291. TÝŽ, *Přehled dějepisectví dominikánského řádu v Čechách a na Moravě v 16.-18. století II. (Addenda et Corrigenda)*, in: *Locus pietatis et vitae*, s. 165-188.

⁴⁷ ZA Opava, pob. Olomouc, f. *Kapucíni Olomouc*, inv. č. 5, *Liber memorabilium notatu dignorum que contigerunt a prima nostri Olomouensis monasterii fundatione* (dále citujeme jen jako *Liber Olomouensis monasterii*). Blíže informace k této kronice viz Petr PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci ve světle řádových narativních pramenů*, Diplomová práce obhájená na Teologické fakultě Univerzity Palackého, Olomouc 2007, s. 7-11.

⁴⁸ P. Demetrius z Günzburgu do česko-rakouské provincie vstoupil 7. 8. 1639. V roce 1658 vykonával funkci lektora teologie při konventu Vídeň-Město. Od roku 1659 vykonával po různých konventech funkci kvardiána: Waidhofen an der Ybbs (1659–1662), Korneuburg (1662–1665), Bruck an der Leitha (1665–1668), Sokolov (1670–1673), České Budějovice (1673–1674), Chrudim (1676–1679), Mikulov (1681–1683), Nisa (1683–1684), Olomouc (1684–1686), Znojmo (1687–1690) a Horšovský Týn (1690–1691). Zemřel 17. 8. 1695 v Praze na Hradčanech. – NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 44, *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 229; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 184; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 157, 168, 174, 180, 182, 214, 217, 231, 251, 253, 258; PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 8.

společném archivu provincie a nikoli v každém klášteře, kde se přihodily, jak je to ve zvyku u mnohých jiných řeholníků, a tak aby byly příštím pokolením předloženy v jedné knize.“⁴⁹ Nemůžu s jistotou určit, které řeholní společenství má Demetrius na mysli, ale lze předpokládat, že mohl znát situaci v české františkánské provincii, kde provinciál Bernard Sannig, autor rukopisných dějin české františkánské provincie,⁵⁰ vydal v sedmdesátých letech 17. století nařízení, aby každý františkánský konvent vedl svou kroniku. Ve stejném roce, kdy Demetrius začal psát olomouckou kroniku, vyšlo tiskem Sannigovo dílo *Rituale Franciscanum*, ve kterém toto nařízení zmiňuje.⁵¹ Je pravděpodobné, že citované dílo Demetrius četl a na jeho popud se rozhodl psát olomouckou kroniku.

Další informace ke kapucínské historiografické praxi máme z roku 1714. Tehdy totiž proběhla v chrudimském konventu provinční kapitula, na níž byl vybrán za provinciála řádu dosavadní první definitor Ludvík Antonín Czepany z Jihlavy.⁵² I díky snaze tohoto muže přijala kapitula rozhodnutí o povinnosti kvardiánů zajistit, aby si každý konvent vedl svoji kroniku (pamětní knihu).⁵³ Provinciál zároveň určil i osm témat, jež by v kronice neměla chybět (1. založení konventu, 2. soupis kapucínských řeholníků žijících v konventu, 3. soupis kvardiánů a kazatelů působících při konventu, 4. soupis dobrodinců konventu, 5. nařízení celořádkové a provinční povahy vztahující se ke konventu, 6. soupis řeholníků zemřelých v konventu, 7. dějiny konventu a Českého království, 8. tzv. *Miscellanea*).⁵⁴

Další nařízení, na jehož základě vznikají další kroniky kapucínských konventů, pochází z roku 1774⁵⁵ a jeho autorem byl tehdejší provinční ministr Abdon Hauer ze Sedlce,⁵⁶ který roku 1768 začal psát další kroniku olomouckého konventu.⁵⁷

⁴⁹ *Liber Olomoucensis monasterii*, fol. 2r; překlad převzat z PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 7.

⁵⁰ Bernhard SANNIG, *Chronica de origine et constitutione Provinciae Bohemiae Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci Reformatorum et ejusdem conventuum*, 1678. – NA, f. ŘF, KNIHY, inv. č. 17.

⁵¹ ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 97.

⁵² P. Ludvík Antonín z Jihlavy (vlastním jménem František CZEPANY), nar. 28. 9. 1668, obláčka v Nise 22. 4. 1690. Zpočátku působí jako kvardián ve Vratislavi (1709–1711) a v Praze na Hradčanech (1712–1714). V letech 1714–1717 a 1720–1723 prov. ministrem česko-moravské provincie. Dále opět kvardián: v Praze na Hradčanech (1725–1726), Brně (1726–1727), Olomouci (1728–1729) a opět v Brně (1729–1731). Zároveň prov. definitor v letech 1709–1714, 1718–1720, 1726–1732. Zemřel 7. 5. 1732 v Brně. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 127; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 147, 153, 158, 233; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 291–292.

⁵³ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 15.

⁵⁴ Informace čerpáme z předmluvy chrudimské kroniky (z roku 1714), která nás informuje o nařízení provinčního ministra Ludvíka Antonína Czepany z Jihlavy, na jehož základě vznikla. NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 101, *Liber in quem omnia quae in Archivio Monasterii Chrudimensis*, s. 37.

⁵⁵ Na základě tohoto nařízení vznikla např. kronika znojmského konventu, což se dozvídáme z její předmluvy – MZA Brno, f. Kapucíni Znojmo, inv. č. 1, *Archivum P. P. Capucinatorum conventus Znoymensis*, fol. 2v.

⁵⁶ P. Abdon ze Sedlce (vl. jménem Matouš HAUER), nar. 4. 9. 1722, obláčka 27. 8. 1744 v Mostu. V české provincii působil především jako kvardián ve Fulneku (1764–1767), Olomouci (1667–1668), Mikulově (1768–1770, 1778–1781), Brně (1771–1773), Praze na Hradčanech (1773–1774). V 70. a 80. letech 18. století vykonával nejvyšší provinční úřady: prov. definitora (1771–1774, 1780–1783) a prov. ministra (1774–1777). V letech 1779–1780 pověřen generálním ministrem provést důkladnou vizitaci polské provincie. V roce 1783 se

1.2.1.1 *Kroniky kapucínských konventů*

Pro kroniky se obecně ve františkánském prostředí užívalo označení *Protocollum* či *Archivum*.⁵⁸ U kapucínů tomu nebylo jinak, ale objevují se i další pojmenování, například *Liber Monasterii* (*Liber Conventus*) či *Historia Monasterii* (*Historia Conventus*).

Kroniky kapucínských konventů, které vznikly v 17. a 18. století, jsou psány převážně latinsky, v menší míře pak německy. Většinou nemají jednoho autora, ale několik, jelikož kroniku obvykle v souladu s nařízením provinční kapituly či provinčního ministra založil kvardián, který ovšem trvale nepůsobil na jednom místě. Po jeho odchodu do nového působiště pak v psaní kroniky pokračovali následující kvardiáni.⁵⁹ Některé kroniky kapucínských konventů mají i žánrově nejasný charakter na pomezí pamětních knih, annálů a kronik,⁶⁰ což je dáno tím, že text je strukturován po letech a má tzv. korálkovou podobu, tedy že na časovou osu jsou „zavěšovány“ krátké, tematicky uzavřené narativní texty.⁶¹ Žánrové zařazení těchto pramenů komplikuje i skutečnost, že typologie a terminologie k popisu raně novověkých narativních pramenů postrádá jednoznačnost.⁶²

Na základě srovnání kronik, s nimiž jsem měl dosud možnost blíže pracovat, docházím k závěru, že vedení provincie (buď provinční kapitula nebo provinční ministr) muselo určovat i způsob uspořádání kapucínských kronik,⁶³ jelikož jejich tematické a formální členění se shoduje. Například kroniky založené v 60. a 70. letech 18. století⁶⁴ začínají vždy nejdříve předmluvou a obsahem a následně jsou rozčleněny do několika

stal členem moravské provincie, kde vykonával úřad provinčního definitora (1783–1785). Abdon ze Sedlce zemřel 30. 3. ve Fulneku. – KPK, Rkp., inv. č. 378, *Nekrologium česko-moravské provincie*, s. 90; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 148, 153, 158, 188, 215, TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 300–302.

⁵⁷ ZA Opava, pob. Olomouc, f. Kapucíni Olomouc, inv. č. 6, *Historia domestica a prima Olumucensis monasterii fundatione*; PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 17.

⁵⁸ ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 98.

⁵⁹ Např. kronika olomouckého konventu, která byla založena 1768 (*Historia domestica a prima Olumucensis monasterii fundatione*) obsahuje přibližně 24 písařských rukou. – PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 30.

⁶⁰ Např. kroniky hradčanského konventu – *Protocollum seu Historia domestica Conventus Hradschinensis*, KPK, Rkp., inv. č. 544 (dále citujeme jen *Historia Hradschinensis*); mosteckého konventu *Protocollum F. Capucinatorum conventus Pontensis* – SOA Litoměřice, f. Kapucíni Most, inv. č. 3–4.

⁶¹ K tzv. korálkové podobě textu – Zdeněk BENEŠ, *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech humanistického dějepisectví*, Praha 1993, s. 67. – Tzv. korálkovou podobu textu mají i provinční dějiny řádu servitů. Srov. ČAPSKÁ, *Představy společnosti*, s. 114.

⁶² OPPELTOVÁ, *Tempus Scribendi*, s. 36–47. Jana Oppeltová spolu s Filipem Hradilem navrhla možnou typologii narativních pramenů řeholní provenience v diskuzním příspěvku *Narativní prameny českých a moravských řeholních domů v období raného novověku*. Konference Locus Pietatis Vitae II. konaná ve Vranově u Brna 20.–22. 9. 2010 (viz příloha č. 17).

⁶³ Takto tomu bylo např. v bavorské kapucínské provincii či české františkánské provincii. PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 20; ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 98.

⁶⁴ Srovnával jsem kroniku olomouckého konventu z roku 1768 (*Historia domestica a prima Olumucensis monasterii fundatione*, ZA Opava, pob. Olomouc, f. Kapucíni Olomouc, inv. č. 6), brněnského konventu z roku 1773 (*Protocollum rerum memorabilium utriusque conventus Brunensis*, MZA Brno, f. Kapucíni Brno, inv. č. 1), znojemského konventu z roku 1774 (*Archivum P. P. Capucinatorum coventus Znoymensis*, MZA Brno, f. Kapucíni Znojmo, inv. č. 1.) a kroniku kyjovského konventu z roku 1776 (*Historia Protocollum Conventus Gajensis*, MZA Brna, f. Kapucíni Kyjov, Rkp., inv. č. 1).

základních oddílů: založení a stavební vývoj konventu (*Fundatio conventus et Fabrica*), kostel (*Ecclesia*),⁶⁵ beatifikace a svatořečení kapucínských řeholníků (*Beaticatio et Canonizatio*), nařízení papeže a jednotlivých římských kongregací (*Pontificia*), dekrety *loci ordinariū* a konzistoří (*Episcopalia*),⁶⁶ výnosy panovníka a zemských úřadů (*Imperatores et Regia*), předpisy generálních kapitul a ministra (*Generales horum Ordinationes et Capitula Generalia*),⁶⁷ ustanovení provinčních kapitul a ministrů (*Provinciales horum Ordinationes, Capitula et Congregationes*).⁶⁸

Dále obsahují seznam kvardiánů a řeholníků působících při konventu (*Guardiani et familia*), dějiny konventu (*Historia conventus*), almužny (*Eleemosyna*),⁶⁹ seznam dobrodinců konventu (*Benefactores* či *Parentes Spirituales*),⁷⁰ seznam zemřelých kapucínských řeholníků a dobrodinců pochovaných v místní konventní hrobce (*defuncti patres, fratres et benefactores*), seznam konvertitů obrácených na katolickou víru (*Conversi ad Fidem*), seznam jednotlivých případů poskytnutí azylu v konventu (*Asylantes*), seznam odsouzených k trestu smrti, které kapucíni připravovali na setkání s Kristem (*Deliquentes*),⁷¹ seznam míst,⁷² kde měli kapucíni povinnost chodit sloužit mši svatou (*Obsequia*) a většinou posledním oddílem

⁶⁵ Zde se nevěnuje pozornost jeho stavebnímu vývoji, ten je popsán v předešlé kapitole, ale kronikáři se zde zaměřují na spirituální záležitosti spojené s kostelem. Věnují se odpustkovým privilegiím vztahujícím se k celému kostelu a následně k jeho jednotlivým oltářům. Dále relikviím a ostatkům svatých, které se v něm nacházejí povětšinou vloženy do jednotlivých oltářů. Pokud se v kostele nacházela milostná socha či obraz, je mu v tomto oddílu samozřejmě věnována patřičná pozornost s tím, že důraz je kladen na mimořádné události a zázraky spojené s těmito předměty. Dále zde nalezneme seznam votivních darů věnovaných kostelu a uveden je i úmysl, za nímž byl votivní dar poskytnut.

⁶⁶ Často připojen i seznam představených diecéze.

⁶⁷ Obvykle připojen seznam generálních kapitul, ministrů a definitorů.

⁶⁸ Připojen i seznam provinčních kapitul a zde zvolených provinčních ministrů a definitorů.

⁶⁹ Zde přepsána povolení, na jejichž základě mohli řeholníci v uvedených lokalitách konat sbírku. Dále je zde uveden seznam vsí a měst, kde řeholníci žebrali. Rovněž se zde nachází seznam skladovacích míst, sloužících k uložení sesbírané almužny, odkud se pak svázela povozem do kláštera. Skladovací místo obvykle fungovalo u pravidelného dobrodince řádu. Stejný systém výběru almužen fungoval i u observantů. Srov. ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 60–61.

⁷⁰ Zde jsou někdy uvedeny i konkrétní finanční částky či materiální dary (např. dřevo), které dobrodinci přímo poskytli konventu. Dále jsou zde uvedena tzv. zbožná nadání (*fundatae piae*), jež učinili *benefactores* a z nichž plynuly konventu pravidelné každoroční výnosy z úroků příslušné pojistné fundační sumy. Dobrodinci mohli konventu darovat nejen trvalou finanční almužnu, ale i pravidelnou materiální almužnu tzv. deputát (obilí, ryby, pivo, víno, sůl, svíčky, tabák atd.). Pokud řeholníci čerpali tuto pomoc, je zde též povětšinou uvedena.

⁷¹ Kapucíni se totiž (jak v raném novověku, tak i v dnešní době) cíleně zaměřují na duchovní službu ve věznicích (viz s. 37). V této oblasti však dochází ke střetu s jezuitským řádem (viz s. 136), který se též soustředoval na práci s vězni, obzvláště na práci s trestanci odsouzenými k smrti. Proto jsou v tomto oddíle olomoucké kroniky přepsány i dekrety olomouckého biskupa Karla II. z Lichtenštejna z 26. 2. 1675 a 18. 10. 1682, jimiž svěčuje přípravu odsouzenců na smrt ve městě Olomouci kapucínskému řádu. Zajímavé je, že velká pozornost je zde věnována i nedalekým čarodějnickým procesům konajícím se ve Velkých Losinách, jelikož šumperského děkana Kryštofa Aloise Lautnera a jiné odsouzené k trestu smrti v tomto procesu zaopatřovali dva členové olomouckého konventu – Crescentius z Chomutova a Karel z Jihlavy. – *Historia domestica a prima Olumucensis monasterii fundatione*, fol. 188r–206v.

⁷² Povinnost sloužit v uvedených lokalitách mši svatou však nebyla celoroční, vázala se na konkrétní neděle a slavnosti. Kapucíni takto patrně vypomáhali okolním diecézním kněžím v běžné pastorační činnosti.

kronik jsou tzv. *Miscellanea*, což jsou různé drobné zprávy vztahující se k životu komunity, které se nehodí do předešlých vyjmenovaných oddílů.⁷³

Kronika brněnského konventu (z roku 1773) má ještě zvláštní části věnované dějinám celého kapucínského řádu, česko-moravské kapucínské provincie, českého království a města Brna. Zvláštní úsek v kronice je věnován kazatelským úřadům,⁷⁴ které kapucíni drželi v Brně⁷⁵ a tradičnímu velkopátečnímu průvodu, který kapucíni spoluorganizovali spolu s bratrstvem Božího Těla.⁷⁶ Svoji samostatnou pasáž má i valchovna, která fungovala při obou brněnských konventech. Závěr brněnské kroniky tvoří seznam apostatů, kteří bez dovolení opustili zdejší konvent. Kronika znojemského konventu obsahuje navíc zase indexy novoknězů, kteří sloužili primiční mše ve znojemském konventu.⁷⁷

Výše jsem uvedl, že kroniky založené v 60. a 70. letech 18. století mají stejnou strukturu. Do tohoto schématu ale nezapadá kronika hradčanského konventu z roku 1772 (*Historia Hradschinensis*),⁷⁸ jelikož není řazena tematicky ale čistě chronologicky, a její text má tzv. korálkovou podobu (viz výše). Struktura a podoba hradčanské kroniky totiž nebyla ovlivněna žádným provinčním nařízením tak jako výše uvedené kroniky, ale úzce souvisí s provinčními letopisy, které jí byly hlavním zdrojem informací, což se dozvídáme hned z titulního listu kroniky.⁷⁹ Autorem prvního dílu hradčanské kroniky je Auxilián Starcke z Velenic, který je zároveň jedním z autorů provinčních letopisů (viz dále).⁸⁰

⁷³ Viz index *Protocollum rerum memorabilium utriusque conventus Brunensis*, fol. 4r-4v; viz příloha č. 22, obr. č. 17-18.

⁷⁴ Zvláštní oddíl věnující se kazatelským úřadům má i kronika olomouckého konventu z roku 1768. Olomoučtí kapucíni vykonávali kazatelskou službu kromě svého konventu i v metropolitním kostele a ve farním kostele sv. Mořice – *Historia domestica a prima Olomucensis monasterii fundatione*, fol. 164r-166r.

⁷⁵ Kapucíni byli v Brně kazateli v kostele sv. Jakuba – farní (1606–1707), u sv. Tomáše – řeholní, obutí augustiniáni a u sv. Leopolda – řeholní, milosrdní bratři). – *Protocollum rerum memorabilium utriusque conventus Brunensis*, fol. 161r-180v.

⁷⁶ K velkopátečnímu procesí, pastorační činnosti u sv. Jakuba a u zdejšího bratrstva Božího Těla (viz s. 116–118).

⁷⁷ *Archivum P. P. Capucinatorum conventus Znoymensis*, oddíl Q (kronika není foliována).

⁷⁸ KPK, Rkp., inv. č. 544, *Protocollum seu Historia domestica Conventus Hradschinensis*, tom. I–III.

⁷⁹ *Protocollum seu Historia Domestica Conventus Hradschinensis ad Sactam Mariam Angelorum Ex Annalibus PP. Capucinatorum Provinciae Boemiae desumpta Continens Memorabilia notatu digna, et necessaria Conventum, Boemiae Custodiam, et Provinciam concernentia Ab exordio Provinciae, et Conventus usq: ad Annum 1769 gesta, Pro notitia, et directione R. P. Guardiani Hradschinensis, et Boemiae Custodis Conscripta Anno 1772*. Překlad: Zápis neboli dějiny hradčanského konventu u Panny Marie Andělské, podle análů české provincie otců kapucínů, obsahující důležité a potřebné pamětihodnosti kláštera, české kustodie a provincie, které se udály od založení provincie a kláštera do roku 1769, zapsané k poznání a jako směrnice pro R. P. hradčanského kvardiána a českého kustoda (Eduard Göbel) roku 1772. – *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 1.

⁸⁰ Hradčanská kronika se skládá ze tří svazků popisujících dějiny hradčanského konventu od prvních pokusů o jeho založení roku 1597 až po rok 1785. První díl, z kterého jsem často vycházel v této rigorózní práci, je doveden do roku 1769 a byl napsán v roce 1772. Text prvního dílu kroniky zabírá 502 folií, jež jsou svázané do desek potažených pergamenem o rozměru 22 x 36 cm. Desky kroniky byly patrně dřívě opatřeny sponami, jak bývalo běžné u raně novověkých kodexů. Na jejím hřbetu nalezneme nápis *Historia domestica Conventus Hradschinensis*.

Pro představu, jakým stylem jsou psány kapucínské kroniky, uvádím jako přílohu předmluvu právě z *Historia Hradchinensis*,⁸¹ na níž dobře vidíme nejen typické znaky barokního dějepiscectví (oslava vlády Karla IV., ostrý negativní pohled na husitství atd.), ale i tendenčnost, jež se snaží co nejvíce oslavit kapucíny, např. za úlohu, kterou sehráli při rekatolizaci nejen českých zemí, ale i celé střední Evropy. Není patrně náhodou, že o jezuitském řádu, který se na ní také výrazně podílel, zde není ani zmínka. Dále je na textu dosti patrná snaha co nejvíce posunout do minulosti různé politické výsady Českého království. Tato předmluva, tak jako většina kronik z kapucínského prostředí, je psaná velmi košatou, vzosnou latinou.⁸²

Z období raného novověku se nám zachovaly kroniky pro tyto kapucínské řeholní domy:⁸³ Praha-Hradčany (1600),⁸⁴ Brno (1604), Olomouc (1614), České Budějovice (1615), Most (1616), Znojmo (1628), Praha-Nové Město (1630), Litoměřice (1638), Horšovský Týn (1650), Sušice (1651), Chrudim (1656), Kolín (1666), Opočno (1674), Fulnek (1674), Žatec (1676), Zákupy (1681), Rumburk (1683), Kyjov (1712), Mělník (1750) a Mariánská u Jáchymova (1754). Zatím se nepodařilo dohledat kroniky pro konventy: Mikulov (1611),⁸⁵ Vyškov (1616/1617),⁸⁶ Roudnice nad Labem (1615), Jihlava (1631), Sokolov (1664), Třebíč (1687), Mnichovo Hradiště (1690), Český Brod (1747), Prostějov (1756) a Náměšť nad Oslavou (1759).

Výčet pamětních knih ke kapucínským konventům je prozatím pouze orientační, jelikož u většiny z nich jsem zatím neprovedl bližší kodikologický a především obsahový rozbor, což ostatně není v možnostech této rigorózní práce, která se primárně věnuje jiným tématům. Zmíněný rozbor by nám v budoucnosti umožnil roztrždit kroniky na čistě chronologické⁸⁷ a tematické,⁸⁸ které se charakterem pramene přibližují spíše pamětním

⁸¹ Viz příloha č. 15.

⁸² K českému baroknímu dějepiscectví viz Jan KUČERA – Jiří RAK, *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983; František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 2009, s. 113–118, 124–130; K baroknímu historismu obecně např. Mojmír HORYNA, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 23–28; Viktor KOTRBA, *Česká barokní gotika. Dílo Jan Santiniho-Aichla*, Praha 1976; Zdeněk KALISTA, *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*, Brno 1970.

⁸³ Viz příloha č. 18.

⁸⁴ V závorce uveden je uváděn rok založení konventu.

⁸⁵ Nevíme, zda se kronika dochovala, ve fondu ŘK nalezneme jen jakési základní poznámky k historii konventu. Ale bohužel nelze určit, za jakým účelem byly vytvořeny. Poznámky jsou napsané v latině a zachycují období 1637–1783. NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 298.

⁸⁶ Nevíme, zda se kronika dochovala, ve fondu ŘK nalezneme jen jakési základní poznámky k historii konventu. Za jakým účelem byly vytvořeny, bohužel také nevíme. Poznámky jsou psané latinsky a zachycují období 1617–1768. NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 103.

⁸⁷ Chronologické kroniky jsou např. *Liber in quem omnia quae in Archivio Monasterii Chrudimensis* (z roku 1714); *Liber conventus F.F. Minorum Capucinatorum in Civitate Neo Pragensi ad S. Josephum* (z roku 1724) – NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 15b; *Protocollum fidelis pennae de Hospitio Melnicense* (z roku 1757) – NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 303.

knihám. Dále by mohl ještě více potvrdit tezi, že existovaly provinční předpisy, které kromě založení kroniky nařizovaly i způsob jejího vedení, tak jako tomu bylo např. v bavorské kapucínské a české františkánské provincii.⁸⁹ Dále bych díky této analýze mohl částečně objasnit systém filiace kapucínských pramenů a zároveň určit primární zdroje, na jejichž základě byla vytvářena po generace předávaná řádová tradice, kterou nejlépe zrcadlí například kapucínské provinční letopisy (viz dále).

1.2.1.2 *Diária kapucínských konventů*

Kromě kronik (pamětních knih)⁹⁰ nás o dějinách kapucínských konventů může informovat ještě další typ narativního pramene tzv. *Diaria* (deníky kláštera), která se běžněji vyskytují např. v jezuitském,⁹¹ premonstrátském⁹² či servitském řádu.⁹³ Z prostředí českomoravské kapucínské provincie se mi prozatím podařilo dohledat deníky vztahující se ke konventům v Praze na Hradčanech,⁹⁴ Horšovském Týně⁹⁵ a Rumburku⁹⁶

1.2.1.3 *Annales Patrum Capucinatorum Provinciae Boemiae*

Kromě kronik a diarií pro jednotlivé kláštery vznikly v 18. století ještě kapucínské letopisy registrující události v celé provincii. Kapucínské letopisy jsou rozčleněny do dvaceti čtyř svazků a líčí události z let 1597–1787. Mají poměrně ustálenou formu a schéma. Jedná se o papírové čistopisy, které byly svázané do bílé kůže nebo do desek potažených pergamenem. Velikost listů je většinou 30 x 43 cm. Počet folií jednotlivých svazků se pohybuje přibližně okolo 800.⁹⁷ Dnes chybějící vyřezané či přelepené strany můžeme přičíst řádové cenzuře

⁸⁸ Tématické kroniky jsou např.: *Historia domestica a prima Olumucensis monasterii fundatione* (z roku 1768); *Archivum Conventus Patrum Capucinatorum Teinicii* (z roku 1768); *Protocollum rerum memorabilium utriusque conventus Brunensis* (z roku 1773); *Archivum P. P. Capucinatorum conventus Znoymensis* (z roku 1774); *Historia Protocollum Conventus Gajensis* (z roku 1776).

⁸⁹ Viz poznámka pod čarou č. 62.

⁹⁰ Pamětní knihy (kroniky) jsou hlavním narativním pramenem u drtivé většiny žebravých řádů. Výjimku představuje např. řád servitů, u kterého jsou hlavním narativním pramenem diária jednotlivých konventů. OPPELTOVÁ, *Tempus Scribendi*, s. 55-66; ČAPSKÁ, *Představy společnosti*, s. 112-117.

⁹¹ Kateřina VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha 2006, s. 51; Martin SVATOŠ, *Jezuitské litterae annuae a jejich podání náboženského života v Kutné Hoře v morovém roce 1680*, in: *Kutná Hora v době baroka*, Red. Vojtěch VANĚK – Jiří KROUPA, Praha 2005, s. 168-196.

⁹² Jana OPPELTOVÁ, *Honore coram vobis prelati vobis*, in: *Locus Pietatis et Vitae*, s. 133-135.

⁹³ ČAPSKÁ, *Představy společnosti*, s. 112-117.

⁹⁴ *Diarium RR. PP. Guardianorum pro Conventu Hradschinensis* – NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 55.

⁹⁵ *Diarium conventus Patrum Capucinatorum Teinicii*, SOA Plzeň, f. Kapucíni Horšovský Týn, SPISY, inv. č. 19. Diarium obsahuje záznamy pouze pro rok 1733, což je i rok jeho založení. Dále se v jeho psaní nepokračovalo. Má dvě části, první je vlastně kalendář, obsahující záznamy o mších svatých, druhá je soupis vydaní a příjmů konventu.

⁹⁶ *Diarium super visa et audita conventum Rumburgensem*, SOA Litoměřice, f. Kapucíni Rumburk, inv. č. 2; *Diarium (...)*, SOA Litoměřice, f. Kapucíni Rumburk, inv. č. 3. Obě diária jsou velice podrobná a popisují různé události spojené s konventem v Rumburku (první se věnuje událostem z let 1738–1776, druhé 1774–1783).

⁹⁷ Výraznou výjimku, co se rozsahu týče, představuje XXIII. svazek, jímž líčení dějin provincie končí a jenž má jen 250 folií.

v 19. století.⁹⁸ Na hřbetu každého svazku nalezneme nápis *Annales Patrum Capucinatorum Provinciae Boemiae* a číslo příslušného svazku.

Vytvoření všech 24 svazků letopisů trvalo celkem šedesát jedna let (1726–1787). Počátkem 18. století byl nejprve uspořádán archiv české kapucínské provincie, což lze vnímat jako první přípravný krok k vytvoření provinčních letopisů.⁹⁹ Jejich sepsání pak nařídila brněnská provinční kapitula roku 1726.¹⁰⁰ Úkolem pověřila tehdejšího prvního definitora provincie a hradčanského kvardiána Luciana Hlawaczka z Prahy,¹⁰¹ který se mu věnoval ve funkci provinčního kronikáře (historika) až do své smrti v roce 1736. Zmíněný dle předmluvy kapucínských letopisů předtím než přikročil k jejich sepsování, nejdříve prohlédl provinční řádový archiv uložený v Praze na Hradčanech, a dále si vyžádal nejstarší archiválie od všech konventů, jež tehdy byly součástí české kapucínské provincie. Opatřil si rovněž opisy pramenů týkajících se české kapucínské provincie z pražské arcibiskupské konzistoře, z desek zemských a od hradčanského magistrátu. Dále Lucian přiznal, že získával informace i z orální tradice, která se udržovala v české kapucínské provincii, jelikož čerpal ze svědectví pamětníků – starších spolubratrů.¹⁰² Samotné psaní prvního dílu letopisů bylo zahájeno na svátek Proměnění Páně 6. 8. 1727.¹⁰³ Lucian však přímo nezapisoval do letopisů. Tuto činnost přenechal provinčnímu archiváři Beátovi Rudovskému z Horšovského Týna,¹⁰⁴ jehož rukopisem je psáno prvních dvanáct svazků letopisů a část třináctého svazku,¹⁰⁵ tj. Rudovský zapisoval výsledky Hlawaczkaova bádání. Po dobu kdy byl Lucian Hlawaczka provinčním historikem (1726–1736),¹⁰⁶ bylo sepsáno prvních deset dílů letopisů.¹⁰⁷

⁹⁸ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Kapucínské letopisy*, Národní listy 68/312, 10. 11. 1928, s. 2.

⁹⁹ Pavel KNESPL, *Dějiny českého kapucínského provinčního archivu*, Praha 1949, s. 10.

¹⁰⁰ Kapucínské letopisy, tom. I, s. XV, tom. XVIII, s. 29. TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů*, s. 15; ŠIMÁK, *Kapucínské letopisy*, s. 1; KNESPL, *Dějiny českého kapucínského provinčního archivu*, s. 6.

¹⁰¹ P. Lucian Hlawaczka z Prahy (vlastním jménem Jan HLAWACZKA), nar. 12. 5. 1683, oblačka v Mostě 17. 11. 1699. V letech 1713–1717 lektorem filozofie na řádovém učení v Brně a Chrudimi, 1717–1723 lektorem teologie v Praze na Hradčanech. Roku 1723 zvolen za jednoho z definitorů provincie. I díky tomu zastává funkce kvardiánů pražských konventů na Hradčanech (1723–1729) a na Novém Městě (1729–1731). Roku 1731 se stal provinciálem, v této funkci působil do roku 1734. Poté hradčanský vikář. Zemřel 29. 4. 1736 v Praze na Hradčanech. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 119; *Kapucínské letopisy*, tom. XIX, s. 24 (elogium); MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 147, 209; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 293–294.

¹⁰² *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. XV–XVI; Srov. TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů*, s. 15. Pacifik MATĚJKA, *Literárně činní členové*, s. 223.

¹⁰³ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. XV.

¹⁰⁴ P. Beatus Rudovský z Horšovského Týna (vlastním jménem Matěj Maxmilián RUDOVSKÝ), nar. 5. 11. 1687, oblačka v Mostě 16. 8. 1708, zemřel 12. 9. 1754 v Praze na Hradčanech. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 255.

¹⁰⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. XVI; TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů*, s. 15; ŠIMÁK, *Kapucínské letopisy*, s. 1.

¹⁰⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. XVIII, s. 14, 308, 20 (od r. 1733 je každý rok většinou počátkem nové číselné řady, např. poslední strana vztahující se k roku 1732 má číslo 322, první strana týkající se roku 1733 má číslo 1, což ztěžuje citaci pramene. Proto je při citaci pramene nejdříve uvedeno číslo strany a v závorce rok, ke kterému se váže), 28 (1734).

¹⁰⁷ Desátý svazek byl dokončen 1. 3. 1736. *Kapucínské letopisy*, tom. X, s. 618.

Hlawaczkovu práci převzal po jeho smrti roku 1736¹⁰⁸ tehdejší provinční definitor Serafín Melcher z Glucholaz (Slezsko),¹⁰⁹ který byl pověřen touto činností na congregatio konaném v Brně (1. 6. 1736).¹¹⁰ Jmenovaný zastával funkci provinčního historika, a tudíž i redaktora provinčních letopisů v letech 1736–1740.¹¹¹ Na rozdíl od svého spolubratra Luciana však nebyl v sepisování tak aktivní, patrně mu to neumožňovaly řádové funkce, jež zastával v české kapucínské provincii. Zpočátku ani velkou aktivitu vyvíjet nemusel, materiál i předlohu pro jedenáctý a dvanáctý svazek mu stačil z velké části připravit ještě jeho předchůdce Lucian.¹¹² Tuto skutečnost dokládají předmluvy zmíněných svazků¹¹³ a fakt, že jedenáctý díl se začal psát 4. 5. 1736,¹¹⁴ tedy v době, kdy Serafín Melcher nebyl ještě úkolem redaktora pověřen.

Serafín Melcher je tedy redaktorem jedenáctého a dvanáctého dílu a samostatným autorem pouze části třináctého svazku letopisů¹¹⁵ popisujícího události pro léta 1700–1702.¹¹⁶ Pak byla totiž do letopisů vložena nová předmluva (z r. 1755),¹¹⁷ která nám oznamuje, že novým autorem letopisů se stal Klétus Kresta z Příbora.¹¹⁸

¹⁰⁸ *Kapucínské letopisy*, tom. XIII, s. 211, tom. XIX, s. 6 (1736); KNESPL, *Dějiny českého kapucínského provinčního archivu*, s. 11.

¹⁰⁹ P. Serafín Melcher z Glucholaz (vlastním jménem František MELCHER, nar. 16. 8. 1693, oblačka 3. 6. 1711 v Nise) působil v kapucínském řádě ve všech řídicích funkcích. Nejdříve kvardián: v Nise (1731–1733), Brně (1733–1736), Olomouci (1736–1737) a Praze na Hradčanech (1738–1739, 1745–1746, 1751–1752). Zároveň od roku 1734 jeden z definitorů česko-moravské provincie. Mezi léty 1740–1743, 1746–1749, 1752–1754 opakovaně jejím prov. ministrem a mezi lety 1754–1761 vykonává dokonce funkci generála řádu. Zemřel 24. 10. 1763 v Mělnice na mor. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 297; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 148, 153, 158, 231; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 294–298.

¹¹⁰ *Kapucínské letopisy*, tom. XIII, s. V–VI.

¹¹¹ *Kapucínské letopisy*, tom. XIX, s. 14 (1736), 26 (1737), 23 (1738), 16 (1739).

¹¹² Lucian Hlawaczka byl opravdu velmi pracovitým analistou. Jelikož vytváření letopisů ho velmi naplňovalo a patřilo k jeho oblíbené činnosti, věnoval se mu i přes své zvolení provinčním ministrem (TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů*, s. 16). Což dokládá i skutečnost, že za pouhých deset let připravil předlohu pro 12 svazků letopisů, které čítají celkem 9654 stran.

¹¹³ *Kapucínské letopisy*, tom. XI, s. III–VI, tom. XII, s. III–V. Dále zmíněnou informaci potvrzuje ve své práci ke kapucínům i František Tischer (TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů*, s. 15). A nasvědčuje tomu i fakt, že dvanáctý svazek letopisů má pouze 456 stran, což je v porovnání s ostatními díly velice málo. Příčinu toho, že zmíněný svazek není tak objemný, můžeme vidět ve smrti jeho autora Luciana Hlawaczka.

¹¹⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. XI, s. VI.

¹¹⁵ Pacifik Matějka uvádí ve svém článku (MATĚJKA, *Literárně činní členové*, s. 224): „Jako kronikář (Serafín Melcher) byl činný patrně v letech 1736–1740. Již předtím byl ale redaktorem osmi svazků Análů počínaje od roku 1705.“ Serafín Melcher sice byl v letech 1736–1740 provinčním historikem (kronikářem – viz výše), tím ale pravdivost výpovědi končí. Protože rok 1705 je součástí třináctého svazku letopisů, byl by tedy Serafín Melcher dle citace P. Matějky autorem třináctého až dvacátého dílu letopisů. Což ale být zcela určitě nemohl, protože autorem těchto svazků je z převážné většiny Klétus Kresta a navíc byly tyto díly zcela určitě sepsány až po roce 1755 (viz výše), což odporuje i době, do níž P. Matějka svazky datuje. P. Matějka dokládá zmíněnou citaci odkazem na pramen (*Kapucínské letopisy*, tom. XIII, s. 211), ale na této straně najdeme dispens pro Kléta Krestu (viz dále). Jedná se jen o jednu z mnoha dalších chyb, které články tohoto autora ke kapucínské tematice obsahují.

¹¹⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. XIII, s. 1–209.

¹¹⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. XIII, s. 210–212.

¹¹⁸ P. Klétus Kresta z Příbora (vlastním jménem Baltazar KRESTA, nar. 5. 1. 1693, oblačka 22. 11. 1712 v Mostě. Vykonával službu kvardiána ve Fulneku (1732–1734) a v Kyjově (1734–1737). Zemřel 27. 10. 1759

Vzhledem k nedochování podstatné části předmluvy tohoto svazku bohužel nevíme, kdy se třináctý díl začal psát. Víme jen, že to bylo někdy po 1. 2. 1737,¹¹⁹ což je datum dokončení dvanáctého svazku, a před rokem 1755, což je datum, kdy se analistou letopisů stal Klétus Kresta z Příbora. Výše jsem uvedl, že Serafín Melcher je autorem úvodních pasáží třináctého svazku letopisů, neboť v době, kdy byl svazek sepsán, zastával úřad provinčního historika,¹²⁰ jehož hlavním úkolem bylo pracovat na provinčních letopisech.¹²¹ Dne 12. 9. 1740 však byl Serafín Melcher zvolen provinčním ministrem české kapucínské provincie, a tudíž již nadále nemohl zastávat úřad provinčního historika. Tento post po něm převzal Andronik Gedeck z Nového Jičína,¹²² který ho střídavě zastával mezi léty 1740–1751.¹²³ To znamená, že posledně jmenovaný mohl být též spoluautorem úvodních pasáží třináctého dílu letopisů.¹²⁴

Důvodem, proč byl mezi léty 1737–1755 zpracován tak malý úsek kapucínských dějin, jsou patrně zmatky, kterými byla zasažena česká kapucínská provincie v důsledku válek o rakouské dědictví, a opět angažovanost analistů v mnoha předních řádových funkcích.

Serafín Melcher ani Andronik Gedeck také nepsali letopisy sami, ale touto prací pověřili již zmíněného Beáta Rudovského. Poznamenejme ještě, že analisté (Hlawaczka, Gedeck i Melcher) patřili k předním osobnostem řádové hierarchie. Hlawaczka a Gedeck dosáhli úřadu provinciála, Melcher dokonce generála celého kapucínského řádu. Je zřejmé, že stejně jako v jiných řádech, tak i u kapucínů se věnovali historickému sepisování významní, vzdělaní a nepochybně schopní řeholníci, stojící na důležitých příčkách řádové hierarchie.¹²⁵

v Praze na Hradčanech. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 300; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 188, 225.

¹¹⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. XII, s. 421.

¹²⁰ Serafín Melcher vykonával úřad provinčního historika v letech 1736–1740 (viz výše). Jako jeden z provinčních kronikářů-historiků je Serafín Melcher znovu uváděn i v letech 1749–1750. V těchto letech nezastával totiž v provincii nejvyšší řádové posty, takže měl patrně znovu čas podílet se na psaní provinčních letopisů. *Kapucínské letopisy*, tom. XX, s. 657, 732.

¹²¹ V případě třináctého dílu provinčních letopisů autorství Serafína Melchra potvrzují i zmínky v samotných letopisech. *Kapucínské letopisy*, tom. XIII, s. V–VI, 211.

¹²² P. Andronik Gedeck z Nového Jičína (vlastním jménem František GEDECK, nar. 29. 1. 1699, obláčka v Nise 14. 11. 1716) působil v české provincii nejdříve jako kvardián: v Třebíči (1738–1740), Brně (1740–1743), Mikulově (1743–1744), Olomouci (1745–1748) a Praze na Hradčanech (1749–1751, 1752–1753). Následně se stal provinčním definitorem (1740–1746 a 1749–1754) a prov. ministrem (1754–1759). Zemřel 5. 10. 1771 v Brně. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 278; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 148, 153, 158, 202, 215, TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 295–298.

¹²³ *Kapucínské letopisy*, tom. XIX, s. 9 (1740), 11 (1741), tom. XX, s. 23, 353.

¹²⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. XIII, s. 1–209.

¹²⁵ Např. dějiny záalpských servitů napsal Augustin Romer, který zastával v řádu úřad provinčního definitora. Augustin ROMER, *Servitus Mariana auspiciis Austriacis in Germaniae, Hungariae et Bohemiae Regnis reparata seu historia Ordinis Servorum Beatae Mariae Virginis medium saeculum a sui Reductione continens*, Vídeň 1667 – ČAPSKÁ, *Představy společenství*, s. 47. Dějiny české františkánské provincie zase napsal Bernard Sannig, který zastával úřad jejího provinčního ministra. Bernard SANNIG, *Chronica de origine*, 1678 – NA, f. ŘF, KNIHY, inv. č. 17.

Klétus Kresta vykonával úřad provinčního kronikáře v letech 1746–1759.¹²⁶ Obsahem předmluvy (viz výše), kterou vložil do letopisů, není jen datum započetí práce nového zaznamenávání do letopisů pod jeho vedením, ale mj. i jemu určený dispens (z 3. 6. 1747),¹²⁷ jenž mu z důvodu časové náročnosti posílání analisty umožňoval nezúčastňovat se modliteb v chóru, čímž se mohl soustavněji věnovat práci na provinčních dějinách. Klétus Kresta byl prvním provinčním kronikářem-historikem, který v provincii nezastával nejvyšší řádové funkce. Řádoví představení patrně pochopili, že autorem provinčních letopisů se musel stát někdo, kdo nebyl časově vyčerpáván nejvyššími provinčními úřady, a navíc mu i dispensem poskytl na tuto práci více času.

Klétus též nepsal letopisy sám, o čemž svědčí fakt, že předmluva je napsána jinou písařskou rukou než následující text, a dále také to, že následující pasáže a svazky letopisů jsou psány několika různými rukopisy. Autory těchto rukopisů jsou patrně provinční archiváři, jelikož Beátus Rudovský též zapisoval do letopisů z funkce provinčního archiváře. Pro zmíněnou dobu, kdy byl analistou Klétus Kresta, byli provinčními archiváři Elzearius Matiegka z Poříčí,¹²⁸ Rogát Plech z Mikulova¹²⁹ a Rembertus Tichý ze Skutče.¹³⁰

Klétus byl poslední analista, který nám prozradil své jméno a datum započetí práce. Ostatní jména analistů, až na jednu výjimku, zatím neznáme. Hledat je patrně můžeme mezi provinčními archiváři, kterými v následujícím období postupně byli Ivan Jaksch z Olomouce,¹³¹ Auxilián Starcke z Velenic,¹³² Heřman Schneider z Postoloprta,¹³³ Petronius

¹²⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. XX, s. 353, 457, 557, 657, 752, tom. XXI, s. 23, 157, 239, 400, 473, 520, 566.

¹²⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. XIII, s. 211–212.

¹²⁸ Provinčním archivářem uváděn pro léta 1751–1756. – *Kapucínské letopisy*, tom. XXI, s. 21, 157, 239, 400, 473. – P. Elzearius Matiegka z Poříčí (vlastním jménem Matěj MATIEGKA), nar. 8. 2. 1703, obláčka v Mostu 16. 5. 1721. Působil také jako lektor teologie a vykonával službu kvardiána ve Vyškově (1744–1747) a Sušici (1747–1750). Zemřel 8. 5. 1758 v Praze na Hradčanech. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 128; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 177, 220.

¹²⁹ Provinčním archivářem uváděn pro léta 1757–1770. – *Kapucínské letopisy*, tom. XXI, s. 520, 566, 606, 683, 716, 741, 765, 796; tom. XXII, s. 2, 40, 87, 138, 192. – P. Rogát Plech z Mikulova (vlastním jménem Jiří PLECH, nar. 1704, obláčka 3. 8. 1723) byl mj. také kazatel a kvardián v Žatci (1745–1747), v Jihlavě (1747–1750), ve Fulneku (1750–1751) a v Rumburku (1752–1753). Zemřel 11. 11. 1783 v Praze na Hradčanech – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 315; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 188, 194, 199, 222.

¹³⁰ Provinčním archivářem v letech 1757–1759. – *Kapucínské letopisy*, s. 520, 566, 606. – P. Rembertus Tichý ze Skutče (vlastním jménem Tomáš TICHÝ, nar. 12. 10. 1707, obláčka v Opočně 6. 7. 1728) byl mj. také kazatel v Praze na Novém Městě. Zemřel 31. 1. 1763 v Praze na Novém Městě – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 31.

¹³¹ Provinčním archivářem v letech 1765–1766. – *Kapucínské letopisy*, tom. XXI, s. 796, tom. XXII, s. 2. – P. Ivan Jaksch z Olomouce (vlastním jménem Dominik JAKSH, nar. 10. 6. 1711, obláčka 13. 2. 1730 v Mnichově Hradišti) byl mj. také kazatel v Praze na Hradčanech. Zemřel 17. 10. 1766 v Praze na Hradčanech – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 290.

¹³² Provinčním archivářem uváděn pro léta 1768–1772. – *Kapucínské letopisy*, tom. XXII, s. 87, 138, 192, 234, 275. – P. Auxilián Starcke z Velenic (vlastním jménem Antonín Josef Stracke, nar. 8. 7. 1732, obláčka v Mnichově Hradišti 7. 11. 1753) byl mj. také lektor a kazatel v Praze na Hradčanech. Zemřel 22. 5. 1781 v Praze na Hradčanech – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 142.

Frühauf z Března¹³⁴ a Kvirín Grundt z Pyšné.¹³⁵ Tuto domněnku potvrzuje již zmíněná výjimka, kterou je Auxilián Starcke, o němž jistě víme, že je autorem provinčních letopisů. Auxilián Starcke se totiž v jedné zmince v hradčanské kronice,¹³⁶ jejímž je autorem, přiznal, že je rovněž jedním z autorů provinčních letopisů.

Pokus o tematické rozřídění letopisů přináší poslední, dvacátý čtvrtý svazek,¹³⁷ což je vlastně generální rejstřík kapucínských letopisů. Jeho autorem je dle P. Petřivalského již zmíněný Auxilián Starcke.¹³⁸ Tento svazek je rozdělen do šesti základních částí, do nichž byly události tematicky řazeny od třináctého dílu letopisů (viz níže). První pojednává o *pamětihodných věcech sběhlých mimo náš řád*, je to tedy jakási světová historie.¹³⁹ Druhá část vykládá o *veškerém našem řádu*, tj. podává dějiny řádu jako celku.¹⁴⁰ Oddíl třetí o *naší české provincii* nás seznamuje s děním v tomto prostoru.¹⁴¹ Čtvrtá část obsahuje soupisy *noviců, zemřelých bratří, obrácených na víru a pohřbených za zásluhy v kapucínských řádových hrobkách*.¹⁴² Pátý díl nazvaný *Paměti jednotlivých konventů a hospiců* je seřazen podle doby jejich založení. Najdeme zde zprávy týkající se založení, výstavby a výzdoby konventů, osob zakladatelů, slavností proběhlých v konventech (spojených například

¹³³ Provinčním archivářem uváděn v letech 1782. – *Kapucínské letopisy*, tom. XXII, s. 601. – P. Heřman Schneider z Postoloprta (vlastním jménem Josef SCHNEIDER, nar. 14. 8. 1737, obláčka 21. 6. 1755 v Mostu) byl mj. i provinční sekretář. Zemřel 19. 2. 1796 v Praze na Hradčanech. – *Nekrologium česko-moravské provincie*, s. 50.

¹³⁴ Provinčním archivářem v letech 1783–1784. Pro léta 1785–1786 dokonce uváděn jako provinční historik. – *Kapucínské letopisy*, tom. XXIII, s. 25, 106, 170. – P. Petronius Frühauf z Března (vlastním jménem Jan Josef FRÜHAUF), nar. 11. 3. 1722, obláčka 3. 6. 1746 v Mnichově Hradišti. Zemřel 14. 3. 1796. – *Nekrologium česko-moravské provincie*, s. 73.

¹³⁵ Provinčním archivářem v letech 1784–1786. – *Kapucínské letopisy*, tom. XXIII, s. 69, 106, 170. – P. Kvirín Grundt z Pyšné (vlastním jménem František GRUNDT), nar. 14. 6. 1741, obláčka 4. 7. 1761 v Českých Budějovicích) Zemřel 10. 3. 1795 v Praze na Hradčanech – *Nekrologium česko-moravské provincie*, s. 70.

¹³⁶ KPK, Rkp., inv. č. 544, Pamětní kniha kapucínského konventu v Praze na Hradčanech, tom. I, s. 134. S touto informací přišel ve své diplomové práci Petr Petřivalský. PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 14.

¹³⁷ *Index Rerum totius archivi* s podtitulem *Index annalium Patrum Capucinatorum Provinciae Boemiae*; *Kapucínské letopisy*, tom. XXIV, s. 1-2; ŠIMÁK, *Kapucínské letopisy*, s. 1-2.

¹³⁸ Petr Petřivalský určil jméno autora generálního svazku také tím, že porovnal rukopis generálního indexu letopisů a prvního dílu hradčanské kroniky, jehož autorem je bezpochyby Auxilián Starcke. PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 14.

¹³⁹ Události spojené s papežem a vůbec světové dění, jež se řádu nějak týkalo (válka o španělské dědictví, válka o rakouské dědictví, války s Turky), dále korunovační slavnosti, neobyčejné úkazy v přírodě atd.

¹⁴⁰ Celková kapucínská organizace, generální kapituly, volená hierarchie řádu, zakládání nových řádových provincií, misionářské zprávy z jiných zemí a v neposlední řadě celoroční nařízení.

¹⁴¹ Obdobně jako v předešlé části informuje nejdříve o celkovém dění, tj. o provinčních kapitulách, jejich usneseních a nařízeních, o rozdělení funkcí v rámci provincie – Viz příloha č. 22, obr. č. 11-13. Dále zde např. najdeme výsledky zkoušek (např. z kazatelské činnosti – posuzoval se sloh, hlas, výslovnost, vřelost a způsob projevu) kapucínských kandidátů na vyšších (Hradčany, Chrudim, Opočno, Třebíč) a nižších (Horšovský Týn, Žatec) řádových učilištích. Pak tu máme zprávy z misí, jež vykonávali čeští kapucíni (např. na Kavkaze v 18. století). Ke sdělení o misích autoři letopisů přiložili i „noviny“ z evropského východu.

¹⁴² O *novicích* – jména světská i klášterní, rodiče, původ, data narození a vstupu (datum obláčky) či u špatných „ovců“ důvody propuštění.

O *zemřelých* – u významnějších členů najdeme jejich životopisy.

O *obrácených na víru* – zde se uvádějí i důvody konverze, kmotři a jejich podrobné osobní údaje.

O *pohřbených za zásluhy* – důvody této pocty. Podobnou strukturu mívají i jiné řádové historie.

s kanonizací řádových světců), fundací, ale i divotvorných „dábelských úkazů“ či přírodních katastrof atd. Poslední, šestý díl, je věnován lozetám, které byly zřízeny při kapucínských kláštorech (Mikulov, Praha, Rumburk, Fulnek a Chrudim). Generální index je pro snadnější hledání opatřen záložkami.

Z charakteristiky obsahu témat kapucínských pramenů tedy plyne, že tyto historické zdroje lze využít mnohem širše než jenom k dějinám kapucínského řádu, neboť obsahují významné informace i k politickým a kulturním dějinám celých českých zemí či jenom k regionálním dějinám lokalit, v nichž řád působil.

Analisté vycházeli hlavně z materiálů provinčního archivu¹⁴³ a z kronik jednotlivých domů,¹⁴⁴ které si vyžádali k zapůjčení. Dále dle názoru Františka Tischera čerpali své poznatky¹⁴⁵ z *Protocollum seu liber provinciae*,¹⁴⁶ jehož jedním ze spoluautorů je Julián z Durynska,¹⁴⁷ který v něm popsal dějiny česko-rakouské provincie v letech 1599–1673.

Kapucínské letopisy mají poměrně ustálenou formu a schéma. Díly první až dvanáctý jsou členěny tak, že za titulními stranami každého svazku, které jsou vybaveny barevnými iluminacemi,¹⁴⁸ následuje předmluva, která nám oznamuje jméno autora a datum započetí práce na jednotlivých dílech. Dále nás informuje o členění historických událostí každého svazku. Poté jsou chronologicky zaznamenány jednotlivé události, a to tak, že text je strukturován po letech a má tzv. korálkovou podobu (viz výše). Závěr každého dílu letopisů tvoří indexy¹⁴⁹ a poděkování Bohu, z kterého se dozvídáme dataci dokončení jednotlivých svazků.

Od třináctého svazku se struktura psaní provinčních letopisů zcela změnila. Události jsou od tohoto svazku zaznamenávány i na základě tematického hlediska, ne pouze čistě chronologicky, jako tomu bylo do té doby. Každý rok má totiž zápisy rozloženy do šesti základních oddílů,¹⁵⁰ což potvrzuje změnu autora, kterým byl Serafín Melcher (viz výše). Od

¹⁴³ Tyto prameny jsou dodnes převážně dochovány ve fondu NA, *Kapucíni – provincialát a konventy, Praha* (viz dále)

¹⁴⁴ Od roku 1714 platilo v provincii nařízení, aby si každý konvent vedl svoji kroniku (viz výše).

¹⁴⁵ TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů*, s. 14–16.

¹⁴⁶ NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 98, *Protocollum seu liber provinciae*.

¹⁴⁷ P. Julián z Durynska (vlastním jménem Daniel WALLENSHEIMB). Do česko-rakouské provincie vstoupil 3. 9. 1631. Roku 1652 se zúčastnil misie v Dolních Rakousech. V 60. letech 17. století byl sakristiánem pražské lorety. Zemřel 15. 8. 1675 v Praze na Hradčanech. – *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boemiae*, s. 8; *Kapucínské letopisy*, tom. VI, s. 287; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 178–179.

¹⁴⁸ Např. první díl letopisů začíná vyobrazeními řádového světce Vavřince z Brindisi, panovníka Rudolfa II., pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé, milostné sochy P. Marie Rottenburské na Hradčanech a patrona řádu sv. Františka. Viz příloha č. 22, obr. č. 4–6.

¹⁴⁹ Např. u prvního svazku nalezneme tyto indexy: abecedně řazený věcný rejstřík, index událostí řazený po jednotlivých letech, index zaměřený na dějiny jednotlivých konventů, seznam vícekomisařů, komisařů a provinciálů provincie, seznam kvardiánů jednotlivých kapucínských konventů a seznam zemřelých členů řádu. *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 793–930. Indexy chybějí u XXII. a XXIII. svazku.

¹⁵⁰ Názvy těchto oddílů viz výše – tematické rozřídění letopisů.

čtrnáctého dílu neobsahují jednotlivé svazky letopisů předmluvy ani poděkování, což značně komplikuje určení autora a dobu jejich vzniku.

Text letopisů je opatřen čísly stránek a zároveň je členěn do tematicky jednotných, uvnitř číslovaných oddílů, které doplňují na okrajích poznámky, umožňující lepší orientaci v díle a tvořící vlastně obsah knihy.¹⁵¹ Nadpisy, označující většinou rok¹⁵² či slavení provinční kapituly, jsou psány červeným inkoustem, ostatní text černým. Délka jednotlivých zápisů se liší rozsahem, od několika řádků po několik stran. Na začátku každého zápisu nám analista představuje své téma. Text bývá často doprovázen přiloženým přepisem pramene, z něhož se při psaní vycházelo.¹⁵³ Díky tomu najdeme v letopisech opisy listin, korespondence, dekretů, veřejných vyhlášek, pamfletů, smluv (např. s umělci či sousedy konventů) atd., které často nahrazují dnes již nedochované originální prameny.¹⁵⁴ Někdy jsou vloženy kreslené i ryté plány, mapy či obrázky (např. rytina nosorožce, jehož mohli Pražané poprvé na vlastní oči spatřit roku 1751).¹⁵⁵ Prameny jsou opisovány v originálním znění, což znamená, že se nám v letopisech vedle převažující latiny objevuje i němčina a čeština.¹⁵⁶

1.2.2 Diplomatické, normativní a další prameny

Než přikročím k popisu a výčtu archivních fondů, které jsou relevantní při studiu naší tematiky, chtěl bych ještě upozornit na některé tištěné prameny obecnější povahy. Jedná se především o tištěné konstituce (statuta) kapucínského řádu,¹⁵⁷ které nám představují ideální řádovou normu pro chování bratří, jež samozřejmě nebyla vždy dodržována. Dále chci poukázat také na několikasvazkovou edici *Bullarium Capucinatorum*,¹⁵⁸ jež obsahuje

¹⁵¹ Viz příloha č. 22, obr. č. 7-9, 11-14 (ukázky z kapucínských provinčních letopisů).

¹⁵² Např. rok 1605. Letopočet je napsán velkými červenými literami a pak je doplněn velkým nadpisem (černým inkoustem): *Anno 1605. Totius Ordinis Anno 81. Clementis Papae Octavi et ultimo. Leonis Papae Undecimi Anno uno et Pauli Papae Quinti Anno primo, hujusque Provinciae Anno Sexto.* – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 80.

¹⁵³ Viz příloha č. 22, obr. č. 8-9.

¹⁵⁴ Přepisy vložených pramenů, pokud to bylo možné, jsem se snažil zkontrolovat s originálními prameny, přičemž jsem zjistil, že se shodují. Tudíž opisy vložených pramenů lze bezpečně využít, aniž bychom se obávali zkreslení historické skutečnosti.

¹⁵⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. XXII, s. 53. Viz příloha č. 22, obr. č. 10.

¹⁵⁶ ŠIMÁK, *Kapucínské letopisy*, s. 1-2.

¹⁵⁷ V námi sledovaném období (1618–1673) byly v platnosti postupně konstituce z r. 1609, 1638, 1643. *Constitutioni de fratri minori capuccini di s. Francesco*, Roma 1609. (KPK, Rkp., inv. č. 110 07 D). *Constitutiones fratrum minorum sancti Francisci capuccinorum*, Romae 1638 (KPK, Rkp., inv. č. 108 07 D). – K vývoji kapucínských konstitucí Max HEIMBUCHER, *Die Orden und Kongregationen der Katholischen Kirche*, II. Band, reprint, Paderborn – München – Wien 1933, s. 728-729; K rozboru kapucínských konstitucí Pacifik MATĚJKA, *Prvopočátky kapucínského řádu*, Praha – Olomouc 2002, s. 21-26; 75-82. Moderní edice ke kapucínským konstitucím z 16.–17. století. *Constitutiones Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum saeculorum decursu promulgatae Constitutiones antiquae (1529–1643)*, Řím 1980.

¹⁵⁸ *Bullarium Ordinis ff. minorum s.p. Francisci capucinatorum, sev Collectio bullarum, brevium, decretorum, rescriptorum oraculorum, &c. quae à Sede apostolica pro Ordine capucino emanarunt.*, Red. Michael WICKART, Řím 1740–1752, tom. I–VII. (viz příloha č. 22, obr. č. 21). V 19. století vyšly další tři svazky obsahující papežská nařízení pro kapucíny z 2. pol. 18. století a z převážné většiny 19. století. *Bullarium Ordinis ff. minorum s.p. Francisci capucinatorum ...*, Red. Petrus Damianus a Münster, Innsbruck 1883–1884. Bullarium

nejvýznamnější papežská nařízení vztahující se ke kapucínskému řádu. V neposlední řadě bych chtěl také zmínit dobové tištěné dějiny celého kapucínského řádu, kde jsou i pasáže věnované česko-rakouskému prostoru.¹⁵⁹

1.2.2.1 *Archivní fond Kapucíni – provincialát a konventy, Praha*

Tento fond představuje stěžejní materiál pro studium dějin kapucínského řádu v českých zemích. Uložen je v prvním oddělení Národního archivu v Praze. Zmíněný fond je v současné době skoro celý přístupný v souladu se zněním archivního zákona¹⁶⁰ a dalších právních předpisů. Volně přístupné ale nejsou osobní složky jednotlivých členů kapucínské provincie (označované jako *personalia*), dále prameny týkající se receptury kapucínského balsamu, jenž se vyráběl v kapucínské lékárně v Praze na Hradčanech, část účetního materiálu z 19 a 20. století, též i spisy a rukopisy, které se vážou k pražskému loretánskému pokladu a bohužel také veškeré vizitační protokoly.¹⁶¹ Fond obsahuje hlavně písemnosti z rozmezí let 1599–1950, tj. od příchodu prvních bratrů kapucínů do českých zemí do dočasného zrušení jednotlivých kapucínských klášterů během *Akce K*.¹⁶²

Fond má velký rozsah, jeho metráž je 62,85 bm. Obsahuje celkem 175 listin, 326 rukopisů, 713 inventarizačních čísel uložených ve 461 kartonech. Celý fond byl zpracován v prosinci 1957. K lepší orientaci v něm nám mohou pomoci dva podrobné inventáře,¹⁶³ které navíc obsahují detailní místní, jmenný a věcný rejstřík.

Fond je rozčleněn¹⁶⁴ na dvě základní části, na listiny a aktový materiál. Úsek aktového materiálu se dále dělí na tři základní oddělení: rukopisy, spisy a mapy. Rukopisy¹⁶⁵ jsou rázu

lze volně studovat či stáhnout na stránkách univerzitní knihovny v Torontu <<http://archive.org/details/bullariumordinis01cath>> [cit. 2014-05-06].

¹⁵⁹ Zacharia BOVERIUS SALUTI, *Annalium seu Sacrarum historiarum Ordinis Minorum S. Francisci qui Capucini nuncupantur*, Lugdini, tom. I (1632), II. (1639) III. (1676). Dovedeny do r. 1634 (I. 1528–1580; II. 1580–1612 III. 1612–1634) – KPK, pob. Brno, Rkp., inv. č. 2530, 5318, 5319; Na něj navázal SILVESTRO DA MILANO, *Annales Ordinis Minorum Capuccinorum. Appendicis Ad Tomum Tertium*, tom. I.-II., Mediolani 1737 (MZK Brno, Staré tisky, sign. ZK-0000.361). Bohužel samostatné tištěné dějiny české kapucínské provincie se nám zatím nepodařilo dohledat. Nevím, zda byly vůbec vytvořeny.

¹⁶⁰ Archivní zákon č. 499/2004 Sb.

¹⁶¹ Přístup k těmto volně nevydaným pramenům lze získat jen se souhlasem archiváře Provincie kapucínů v ČR.

¹⁶² *Akce K* je název pro násilnou likvidaci klášterů a mužských katolických řeholních řádů, která proběhla v komunistickém Československu v dubnu 1950. Viz Vojtěch VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc 2004; Jiří HANUŠ – Jan STRÍBRNÝ, *Stát a církev v roce 1950*, Brno 2000, s. 30–31, 50–67; Václav VAŠKO, *Neumlčená II. díl*, Praha 1990.

¹⁶³ Karel BERÁNEK – Věra UHLÍŘOVÁ, *Inventář – Řádový archiv kapucínů, díl I. – Listiny (1364–1906)*. Praha 1969; Pavla BURDOVÁ – Marie ČERMÁKOVÁ, *Inventář – Řádový archiv kapucínů, díl II. – Akta (16.–20. století)*. Praha 1957. Inventář je uložen v Národním archivu v Praze, s. 373, inv. č. 53.

¹⁶⁴ K uspořádání archivního fondu ŘK viz BURDOVÁ – ČERMÁKOVÁ, *Inventář*, s. 13–15.

¹⁶⁵ Rukopisy obsahují záznamy z provinčních či generálních kapitul (např. NA, f. ŘK, Rkp, inv. č. 98). Dále zde nalezneme seznamy generálních ministrů, provinciálů, kvardiánů jednotlivých konventů, ale i všech členů, kteří řádem během jeho působení prošli (např. NA, f. ŘK, Rkp, inv. č. 34, 36, 37, 44 atd.). – Viz příloha č. 22, obr. č. 24–25. K charakteristice kapucínských evidenčních pramenů viz s. 143–146.

historického, liturgického, účetního, personálního a je mezi ně zařazena též celá řada protokolů či svázané korespondence.

Spisy se dále člení na další podskupiny: *Ordo*, *Ecclesia* a *Provincialát*. *Ordo*¹⁶⁶ se týká všeobecně řádových věcí. Oddíl nazvaný *Ecclesia*¹⁶⁷ má teologický a bohoslužebný ráz. A konečně *Provincialát* je pro nás nejdůležitější podskupina, která zahrnuje věci účetní a finanční, personalia všech členů řádu a zbytek registratury obsahující korespondenci s církevními a světskými úřady. Významnou součástí *provincialátu* jsou spisy týkající se třetího řádu, sbírka fotografií členů řádu i jednotlivých konventů. K zvláštní části spisového materiálu patří soubor grafik, kreseb, hudebnin a tisků. Na závěr upozorňuji, že *provincialát* obsahuje celé anebo stěžejní části archivů jednotlivých kapucínských konventů a hospiců na dnešním území České republiky seřazených v abecedním pořádku, které se sem dostaly v 50. letech 20. století. Členění spisů, které jsem si nyní nastínil, není vždy stoprocentní a místy se překrývá.

Oddíl „Mapy“, poslední oddíl aktového materiálu, tvoří plány jednotlivých konventů, mapy kapucínských provincií a několik novějších map fyzických a politických.

1.2.2.2 Archivní fondy jednotlivých kapucínských konventů

Při popisu archivního fondu ŘK jsem uvedl, že obsahuje pozůstatky archivů jednotlivých kapucínských konventů na území Čech a Moravy. Zbylé části těchto fondů jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně, Zemském archivu v Opavě a příslušných státních oblastních archivech.¹⁶⁸ Výjimku tvoří fond kapucínského hospice v Mělníku, jenž je uložen ve Státním okresním archivu Mělník,¹⁶⁹ a archiv konventu sv. Anny v Českých Budějovicích, který se v důsledku svého zrušení za vlády Josefa II. dostal do fondu *Archívů českých klášterů zrušených za Josefa II.*¹⁷⁰

1.2.2.3 Ostatní archivní fondy a instituce

Zde bych chtěl na prvním místě uvést Provinční knihovnu Provincie kapucínů v České republice. Jedná se totiž o velmi důležitou instituci pro zkoumání dějin kapucínského řádu a její sídlo je při konventu P. Marie Andělské v Praze na Hradčanech.¹⁷¹ Fond knihovny, který

¹⁶⁶ Spisy oddělení *Ordo* se týkají např. papežských či generálních nařízení.

¹⁶⁷ Skupina *Ecclesia* obsahuje především papežské buly a dekrety o bohoslužbách, kněžích, církevním majetku.

¹⁶⁸ MZA Brno uchovává fondy těchto kapucínských konventů a hospiců: Brno, Mikulov (do fondu Kapucíni Mikulov se zásluhou moravského archiváře J. P. Cerroniho dostala i podstatná část archivu prostějovského konventu. Fond obsahuje i řadu důležitých listin a nařízení papežů, generálních ministrů a olomouckých biskupů vztahujících se obecně k působení kapucínů na Moravě), Třebíč, Znojmo, Prostějov, Kyjov; *Zemský archiv v Opavě*: Fulnek, Olomouc; *SOA Plzeň*: Mariánská u Jáchymova, Sokolov, Sušice, Horšovský Týn; *SOA Litoměřice*: Liberec, Litoměřice, Most, Rumburk, Zákupy, Žatec; *SOA Zámorsk*: Opočno.

¹⁶⁹ SOKA Mělník, f. Kapucínský klášter Mělník (1775-1949).

¹⁷⁰ NA, f. Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., inv. č. 2728.

¹⁷¹ Kapucínská provinční knihovna, Loretánské náměstí 99/6, 11800 Praha 1 – Hradčany.

je velice rozsáhlý, se začal vytvářet už při příchodu prvních kapucínů do Čech (1599).¹⁷² Na provinční kapitule v roce 1997 bylo rozhodnuto znovu vytvořit Provinční knihovnu Provincie kapucínů v České republice, která zahrnuje všechny navrácené tisky a rukopisy z knihoven kapucínských konventů zabraných komunistickým režimem v roce 1950.¹⁷³ Hlavní část knihovny se dnes nachází v hradčanském klášteře a část fondu je umístěna i v brněnské pobočce zřízené při kapucínském konventu sv. Kříže. V současné době obsahuje provinční knihovna na Hradčanech 545 středověkých a raně novověkých rukopisů (včetně 24 svazků *Annales Patrum Capucinatorum Provinciae Boemiae* – viz výše), 33 000 starých tisků (z toho 10 000 starých tisků stále čeká na zkatalogizování), 5 000 knih z 19.–20. století a rozsáhlou sbírku časopisů.¹⁷⁴ V pobočce provinční knihovny v Brně se nachází dalších 8 000 svazků (z toho je 6 500 starých tisků).¹⁷⁵

Další důležité prameny se nacházejí mj. ve fondech obou arcibiskupství českých zemí. V archivu pražského arcibiskupství je uložena korespondence mezi pražskými arcibiskupy a řádovým ústředím nebo jednotlivými konventy.¹⁷⁶ Chtěl bych upozornit, že část těchto dopisů se týká mj. i uvedení a etablování řádu v českých zemích.¹⁷⁷ Dále poukazuji na zajímavou skupinu dopisů mezi arcibiskupem Arnoštem Vojtěchem z Harrachu a jeho sekretářem Valeriánem Magni.¹⁷⁸ V archivu olomouckého arcibiskupství nalezneme též relevantní korespondenci, tentokrát však mezi moravskými kapucínskými konventy a kardinálem Františkem z Ditrichštejna,¹⁷⁹ jenž se velice zasloužil o uvedení kapucínů do několika konventů na Moravě. Řada listin vztahujících se ke kapucínské tematice se zásluhou sběratelské činnosti moravských archivářů Jana Petra Cerroniho a Antonína Bočka nachází v jejich archivních sbírkách.¹⁸⁰

¹⁷² K historii Kapucínské provinční knihovny a k rozboru jejího fondu blíže: Matyáš BAJGER, *Knihovny kapucínských klášterů v Čechách a na Moravě*, Diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Masarykovy university, Brno 2004; TÝŽ, *Česká františkánská knižní kultura. Knihovny minoritů, františkánů a kapucínů v průběhu staletí*, Rigorózní práce obhájená na Katedře české literatury, literární vědy a dějin umění na Filozofické fakultě Ostravské univerzity, Ostrava 2004.

¹⁷³ Kromě bývalé knihovny kapucínského konventu v Sušici, která je dnes součástí sbírek Městského musea v Sušici <<http://knihovna.kapucini.cz/cz/historie.html>> [cit. 2014-06-07].

¹⁷⁴ <<http://knihovna.kapucini.cz/cz/praha.html>> [cit. 2012-06-07].

¹⁷⁵ Obsahový katalog knih lze nalézt na odkazu: <<http://knihovna.kapucini.cz/cz/odkazy.html>> [cit. 2012-06-07].

¹⁷⁶ NA, f. APA, inv. č. 3460.

¹⁷⁷ Část této korespondence je publikovaná jako příloha článku: TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů*, s. 1-55. Konvolut opisů této korespondence také nalezneme v kapucínském provinčním archivu NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 5.

¹⁷⁸ NA, f. APA, inv. č. 4107.

¹⁷⁹ ZA Opava, pob. Olomouc, f. Archiv olomouckého arcibiskupství, inv. č. 118, Kopíř latinské korespondence biskupa Ditrichštejna 1612–1617.

¹⁸⁰ MZA Brno, Cerroniho sbírka, sign. G 12 a MZA Brno, Bočkova sbírka, sign. G1.

Dále bych chtěl upozornit, že řada fondů šlechtické provenience¹⁸¹ obsahuje též zajímavé prameny ke kapucínům, protože mnoho aristokratických rodů s nimi bylo v úzkém styku, např. jako jejich mecenáši a donátoři či naopak kapucíni byli jejich zpovědníky. Ze všech urozených rodů, které byly v přímé interakci s kapucíny, je třeba především poukázat na větev roudnických Lobkoviců, jakožto na donátory kapucínské Lorety na Hradčanech a patrony konventu Roudnice nad Labem.¹⁸² Tento rod se prostřednictvím manželů Polyxeny a Zdeňka Popela z Lobkovic velice zasloužil o etablování kapucínů v českých zemích.¹⁸³

Fondy důležité pro dějiny českých kapucínů lze studovat samozřejmě i v zahraničí. Na prvním místě zmiňuji provinční archiv rakouských kapucínů ve Vídni (*Provinzarchiv der Wiener Kapuziner*),¹⁸⁴ který obsahuje i významné fondy k dějinám česko-rakouské provincie. Vídeňský konvent byl totiž centrem této oblasti v letech 1612–1673. Dále bych chtěl upozornit, že řada doplňujících dokumentů k české kapucínské provincii se nachází i v Österreichisches Staatsarchiv Wien,¹⁸⁵ z důvodu nedůsledně provedené archivní rozluky. V Rakousku nalezneme ještě jedno důležité badatelské centrum, jímž je Provinční knihovna rakouských kapucínů v Innsbrucku (*Provinzbibliothek der Österreichischen Kapuzinerprovinz*).¹⁸⁶ Ke kapucínským konventům ve Slezsku, které bývaly součástí české kapucínské provincie, je důležitý vratislavský arcidiecézní archiv.¹⁸⁷ Česká kapucínská provincie má též svoje oddělení (sign. LL) v generálním řádovém archivu a knihovně, které spravuje Kapucínský historický institut (*Istituto Storico Cappuccini*) v Římě.¹⁸⁸ Kdybychom se zabývali tématem kapucínských misionářů v rámci pobělohorské rekatolizace, svou roli by hrál ještě fond Archiv Kongregace pro šíření víry (*Archivio della S. Congregazione de Propaganda Fide*) v Římě.¹⁸⁹

¹⁸¹ Např. SOA Praha, f. Rodinný archiv Valdštejnů, Mnichovo Hradiště; MZA Brno, f. Rodinný archiv Ditrichštejnů; SOA Plzeň, f. Rodinný archiv Trauttmansdorffů; SOA Zámorsk, f. Rodinný archiv Colloredo-Mannsfeldů, Opčno atd. – Stačí si jen zběžně projít inventáře k těmto archivním fondům a zjistíme, že opravdu obsahují mnoho pramenů k interakci kapucínského řádu a šlechty.

¹⁸² Rodinný archiv Lobkoviců, Roudnice nad Labem (který mimo jiné obsahuje Loretánský hudební archiv). V současnosti bohužel není fond zpřístupněn pro veřejnost a nachází se na zámku Nelahozeves.

¹⁸³ Marek BRČÁK, *Ustavení české kapucínské provincie v první polovině 17. století. Obraz kapucínského řádu v letech 1599–1618 v narativních pramenech a korespondenci podporovatelů řádu*, Bakalářská práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 2010, s. 45–58, 69–70, 75, 84–85, 97 (viz s. 93).

¹⁸⁴ Provinzarchiv der Wiener Kapuziner, Tegetthoffstraße 2, A–1010 Wien.

¹⁸⁵ Österreichisches Staatsarchiv Wien, f. Finanz- und Hofkammerarchiv (1170–1918), Alte Hofkammer, Hoffinanz (1527(ca.)–1749), Niederösterreichische Herrschaftsakten (1500 (ca.)–1749), W 61/B/22 Wien, Kirchen und Klöster: Kapuziner (1600–1732).

¹⁸⁶ Kaiserjägerstraße 6, A–6020 Innsbruck <<http://www.kapuziner.at/zentralbibliothek/>> [cit. 2014-20-06].

¹⁸⁷ AA we Wrocławiu, f. *Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*, sg. V B. 18 Kapucyni (1754–1858). Odkaz převzat z Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP 2, 1970, s. 553.

¹⁸⁸ Istituto Storico Cappuccini, C.P. 18382 I-00163 Roma (Bravetta) <<http://www.istcap.org/>> [cit. 2014-20-06].

¹⁸⁹ Archivio della S. Congregazione de Propaganda Fide, Palazzo di Propaganda Fide, Piazza di Spagna, 48, 00187 Roma.

2 Charakteristika a vznik kapucínského řádu

Cílem této kapitoly je v první řadě charakteristika řádu kapucínů a poté jeho začlenění do kontextu ostatních řeholních společenství. Abychom blíže pochopili popisovaný církevní řád, musíme se alespoň v krátkosti seznámit též s počátečním historickým vývojem celé františkánské řeholní rodiny, protože vznik kapucínského řádu (*1528) je třeba vidět v souvislosti s „věčným“ bojem o dodržování Františkovy řehole v jejím přísném výkladu. Františkánský kontext také ovlivnil stanovy a konstituce řádu. Dále zde představím následný historický rozvoj kapucínů v prvním století jejich existence, protože mnohé události z prvních desetiletí existence řádu se promítly právě do jeho spirituality a směřování.

2.1 Charakteristika kapucínského řádu¹⁹⁰

*Ordo Fratrum Minorum Capucinatorum*¹⁹¹ je církevní mužský mendikantský (z lat. *mendicans* – žebrající) řád patřící k františkánské řeholní rodině. Žebravé řády jsou řeholní společenství založená na myšlence přísné kolektivní i osobní chudoby. Založení prvních žebravých řádů je třeba vidět v souvislosti s rozvojem hnutí za ideál křesťanské chudoby a s růstem měst ve 13. století, která se stanou jejich stěžejními působišti. Mendikanti se zpočátku vzdávají společného majetku a žijí z toho, co získají almužnou nebo prací. Proto nezachovávají *stabilitas loci*, čímž se liší od tehdejších mužských církevních řádů: mnišských a řeholních kanovníků.¹⁹²

Kapucíni praktikují kontemplativně-apoštolský život podle řehole sv. Františka z Assisi. Členové kapucínského řádu chápou sami sebe jako pospolitost, která je otevřená službě celému světu a snaží se pomáhat všem lidem bez rozdílu. Vytvářejí bratrské společenství, které se prezentuje společnou modlitbou, prací, stravováním a také rovností všech bratrů, ať jde o kněze nebo laiky. Jedním z nejdůležitějších znaků kapucínské spirituality¹⁹³ je kontemplativnost, která se projevuje zejména v modlitbě. Ducha řádové řehole vyjadřuje specifická řádová architektura,¹⁹⁴ již kapucíni dávají okolnímu světu najevo své opovržení povrchním životem v marnosti a rozkoši.

¹⁹⁰ Pro zevrubnou charakteristiku řádu srov. FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 127-128; BUBEN, s. 359-363; Mirjam HRUDNÍKOVÁ, *Řeholní život v českých zemích*, Kostelní Vydří 1997, s. 71-75; Luděk JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v českých zemích*, Praha 1991, s. 58-59.

¹⁹¹ V českém překladu z latiny Řád menších bratří kapucínů. V literatuře i pramenech se můžeme setkat i s jinými názvy pro toto řeholní společenství, ale ty nejsou tak časté, například Řád menších bratří sv. Otce Františka kapucínů. Nejčastěji používanou zkratkou kapucínského řádu je OFMCap.

¹⁹² JIRÁSKO, s. 50-72; HRUDNÍKOVÁ, s. 71-75.

¹⁹³ Srov. Aumann JORDAN, *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, Praha 2000, s. 131-135, 193-201.

¹⁹⁴ Kapucínská architektura je velice strohá, vyznačuje se nezdobností. Stavby mají vyvolat dojem, že byly postaveny za života sv. Františka z Assisi, a mají připomínat místa, ve kterých by chtěl pobývat. Zpočátku stavěli jednotlivé kapucínské konventy a kostely samotní bratři. Práce řídili řádoví architekti dohlížející na dodržování užívaného stylu, přesně stanoveného v kapucínských konstitucích. Vnější rozměry kostelů odpovídají rozměrům Šalamounova chrámu v Jeruzalémě. Kapucínské chrámy se vyznačují trojúhelníkovým

Podstatným prvkem, spojujícím všechna řeholní společenství, je úcta k jejich specifickým patronům. Nejdůležitějším světcem kapucínského řádu je sv. František z Assisi (1181/1182–1226). Mezi další svaté, kteří jsou celým řádem oslavováni, patří např. sv. Antonín Paduánský (1195–1231), sv. Bonaventura (1221–1274), sv. Felix z Cantalice (1515–1587),¹⁹⁵ patron kapucínských laických bratrů, sv. Fidel ze Sigmaringen (1577–1622). V české kapucínské provincii jsou uctíváni nejvíce Panna Maria Královna Andělů, její ochránkyně, a sv. Vavřinec z Brindisi (1559–1619), její zakladatel.¹⁹⁶

Řád nemá konkrétní oblast působnosti. Pro kapucíny je stěžejní žít v bratrství a dávat své služby ve prospěch církve a světa, zvláště pak nemajetných lidí. Těm se snaží přiblížit svou úplnou osobní chudobou, prostým oděvem a jednoduchým způsobem života. Tyto faktory jsou základem úspěchu kapucínské misijní činnosti doma i v zahraničí, při níž se věnují duchovní správě míst, kde lze nalézt jedince vyřazené z běžné společnosti, a to buď krátkodobě, či trvaleji (např. v nemocnicích, ve vězeních). Ve druhé polovině 19. století se kapucínský řád začal věnovat také pedagogické činnosti. Zakládal gymnázia, jejichž studentům poskytoval ubytování na nově vznikajících internátech, a vyšší studia filozofická a teologická.¹⁹⁷ V současné době se řád zabývá také duchovními cvičeními, službou řeholním sestrám, bezdomovcům, osamělým matkám, mládeži, rodinám a lidem, kteří se ocitli v krizi.

Řeholním oděvem kapucínského řádu je hábit hnědé barvy s dlouhou špičatou kapucí,¹⁹⁸ která symbolizuje prostotu a nevinnost.¹⁹⁹ K typickému vzhledu kapucína patří také plnovous. Heslo řádu zní *Pax et bonum* – Pokoj a dobro.

štítlem a absencí veškerých věží, kromě malé zvoničky, tzv. sanktusníku. Hlavní oltář býval opatřen okénkem, které umožňovalo bratřím shromážděným v chóru za oltářem vidět na celebujícího kněze. Konventy se nacházely především na okraji měst. FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 49-57; Petr PETŘIVALSKÝ, *Kapucínská krajina*, HG 36, 2010, s. 147-149.

¹⁹⁵ Viz příloha č. 22, obr. č. 39.

¹⁹⁶ Constanzo CARGNONI, *Po stopách kapucínských svatých: kapucínský kalendář svatých, blahoslavených, ctihodných a služebníků Božích*, Kostelní Vydří 2007; Edilbert LINDNER, *Die Heiligen des Kapuzinerordens*, Altötting 1978.

¹⁹⁷ V důsledku sekularizace, probíhající v 18. a 19. století, se v Evropě snížil počet všech řeholníků a řeholnic. Nedostatek noviců postihl i kapucínský řád. Tento fakt, navíc podpořen vysokým počtem chudé mládeže, která neměla prostředky na vyšší vzdělání, přivedl kapucíny na myšlenku založení pedagogických zařízení pro dospívající mládež, a tím vytvoření základny pro získávání dorostu. Tyto instituce se nazývaly Serafínské školy. Kapucínský řád podporoval svoje studenty po všech stránkách. Poskytoval jim školní pomůcky, stravu a v případě potřeby i ubytování. První Serafínská škola v českém prostředí byla otevřena roku 1894 v Olomouci. Další vznikly v Mostě (1922), v Praze (1926) a Třebíči (1932). Serafínské školy sehrály důležitou roli při obnově provincie v 1. pol. 20. století. V roce 1948 měl kapucínský řád 69 kněží a jen 15 z nich nebylo absolventy Serafínských škol. S nástupem komunistického režimu bylo ukončeno i fungování českých Serafínských škol. Ve světě, hlavně ve Francii a Nizozemí, se Serafínské školy udržely až do dnešní doby. – MATĚJKA, *Ne mečem a měšce*, s. 31-38.

¹⁹⁸ Právě podle této specifické kapuce, kterou se kapucíni odlišovali od observantů a konventuálů, dostal řád své jméno. Termín kapucíni vznikl z *fratres a scapucino*. Poprvé toto slovo jako oficiální označení nové františkánské reformy použil papež Pavel III. na rubu breve NUPER ACCEPTO z 12. ledna 1535, což je dokument jinak určený observantům, pouze je zde připsána poznámka: „*Dilectis filiis FF. Ordinis Minorum Capucinis nuncupatis*“. – *Bullarium Ordinis (...) capucinatorum*, tom. I, s. 13; MATĚJKA, *Prvopočátky*, s. 20.

Znakem kapucínského řádu²⁰⁰ je stříbrný patriarší kříž v červeném štítě vycházející ze stříbrných oblaků, z nichž ze stran vystupují dvě paže překřížené před křížem. Pravá (zadní) paže je v hnědém rukávu (představuje sv. Františka z Assisi), levá (přední) neoděná (symbolizuje Krista), obě s červenými ranami (stigmaty).²⁰¹

V roce 2010 měl řád 10 739 členů působících ve 109 státech světa. Na českou provincii z toho připadá 35 členů žijících v pěti konventech: Praha-Hradčany, Praha-Nové město, Brno, Olomouc a Sušice.²⁰² Řád má i svůj ženský protějšek, tzv. klarisky-kapucínky, jež založila Marie Laurencie Longo²⁰³ roku 1535 v Neapoli.²⁰⁴ V roce 2005 žilo ve světě v 160 autonomních domech 2 209 sester, přičemž zvláště početné komunity byly v Mexiku.²⁰⁵ V České republice v současnosti působí sestry kapucínky (13 členek) ve Šternberku.²⁰⁶

2.2 Vznik a prvopočátky kapucínského řádu

2.2.1 Vývoj františkánského řádu do kapucínské reformy

Roku 1209 předstoupil před papeže Inocence III. otrhaný muž z Assisi se svými jedenácti druhy. Byl to Giovanni Bernardone, zvaný František,²⁰⁷ jenž přišel požádat hlavu západní církve o potvrzení nového způsobu života²⁰⁸ pro sebe a své spolubratry. Inocenc III. jeho novou řeholi nejdříve ústně schválil, a tak začalo v církvi existovat nové mužské společenství menších bratří (*fratres minores*), které svým poselstvím o chudobě dodnes vzbuzuje údiv.²⁰⁹ Kromě Řádu menších bratří (*ordo primus*) založil sv. František spolu se sv. Klárou ještě Řád chudých paní (roku 1212), tj. klarisky (*ordo secundus*),²¹⁰ a laické společenství (*ordo tertius*), tj. terciáře.

¹⁹⁹ Hábit je přepásán provazovým cingulem, na nějž si nositel přivěšuje velký dřevěný růženec. Šat zahrnuje i plášť z jednoho kusu látky, rovněž v hnědé barvě. Viz příloha č. 22, obr. č. 2.

²⁰⁰ Viz příloha č. 22, obr. č. 3.

²⁰¹ Řád v současnosti často používá i poněkud pozměněný znak, jenž se liší tvarem kříže, který někdy může mít podobu řeckého písmena Tau, jindy jednoduchého latinského kříže, tvořeného řezanými sukovitými větvemi. BUBEN, s. 361.

²⁰² <<http://kapucini.cz>> [cit. 2012-24-11].

²⁰³ IRIARTE, s. 326-329. V italštině základní práce ke klariskám-kapucínkám: Francesco Saverio TOPPI, *Marie Laurencie Longo*, Roma 1993.

²⁰⁴ FOLTÝN, s. 70 an.

²⁰⁵ *Dati statistici riportati dall'Annuario Pontificio per l'anno 2007*, Città del Vaticano, 2007, s. 1524.

²⁰⁶ <<http://www.kapucinky.kapucini.cz>> [cit. 2012-24-11].

²⁰⁷ Při vypracování podkapitoly o svatém Františku z Assisi jsem se opíral především o sekundární literaturu: Franco CARDINI, *František z Assisi*, Praha 1998; Jacques LE GOFF, *Svatý František z Assisi*, Praha 2004; Vlastimil KYBAL, *Svatý František z Assisi*, Brno 2006.

²⁰⁸ *Forma vitae*, neboli *Regula primitiva* je první řehole pro řád menších bratří, kterou tvořilo jen několik výňatků z evangelia. Je známo, že obsahovala 23 kapitol sestavených na základě Kristova kázání na hoře (Mt, 5–7) – LE GOFF, s. 53.

²⁰⁹ Samotní řeholníci z františkánské rodiny považují za vznik *Ordo Fratrum Minorum* rok 1209. Historická obec nepovažuje ústní potvrzení za dostačující argument, abychom mohli hovořit o založení jakéhokoli řádu. V odborných publikacích proto nalezneme jako rok vzniku letopočet 1223, což je datum papežského písemného potvrzení Františkovy řehole. TÝŽ, s. 63-64.

²¹⁰ Marco BARTOLI, *Svatá Klára*, Praha 2004, s. 49-78, 89-110.

Komunita bratří se rychle rozrůstala a brzy vyvstala potřeba sepsat novou řeholi, jejíž forma by plně odpovídala pravidlům kanonického práva. Proto roku 1221 sv. František sepsal novou řeholi, která však nebyla papežským stolcem potvrzena, a proto se nyní označuje jako *Regula non bullata*. Přepřacovanou a doplněnou řeholi schválil až Honorius III.; díky tomuto schválení ji dnes označujeme jako *Regula bullata*. S prohlubující se nemocí a s pocitem, že nebyl svými následovníky zcela správně pochopen, sepsal ještě roku 1226 sv. František *Malý a velký testament* (Závět). V témže roce zemřel a o dva roky později byl prohlášen za svatého.²¹¹

Františkovy ideje²¹² byly velmi úspěšné, do řádu se hlásilo mnoho nových adeptů, takže mohl rychle expandovat i do dalších evropských zemí. Největší zázemí hnutí získalo ve městech, kde si konventy zajišťovaly prostředky na svou existenci z almužen, a tudíž nemusely vlastnit žádnou půdu. Řád však brzy začal řešit otázku, jak správně vyložit zakladatelovo učení. Představa působení bez kostelů, knih a škol nebyla pro některé členy řádu zcela reálná. Mezi bratry se rozpoutal spor o výklad Františkova dědictví,²¹³ který trvá dodnes. Nejproblematictější bodem řádového učení bylo vlastnictví řeholních domů, jež Františkova oficiálně schválená řehole *Regula bullata* (1223) odmítala. Jak ale zajistit existenci řádu v praxi? Františkánští bratři hledali řešení u papeže Řehoře IX. Na základě jejich prosby vyložit správně zakladatelův odkaz vydal roku 1230 bulu QUO ELONGATI. Tímto dokumentem zrušil závaznost Závěti sv. Františka. Požadavek naprosté chudoby pak přetransformoval do takové podoby, kdy *de iure* majetek františkánského řádu vlastní papežský stolec a bratři ho pouze právně užívají. Toto rozhodnutí však vyvolalo rozporuplné reakce a v konečném důsledku vedlo k rozštěpení řádu.²¹⁴

Mezi následovníky sv. Františka tak vznikly základní směry. První – tzv. *bratři komuny*, později *konventuálové*²¹⁵ – ochotně přijali všechny zmírňující papežské výklady Františkovy řehole, a to i za cenu určitého pozměnění Františkova ideálu a přizpůsobení

²¹¹ HLAVÁČEK, s. 18.

²¹² Koncem 19. století se mezi historiky rozpoutala plamená diskuze o interpretaci nejstarších františkánských pramenů, a tím i o původních Františkových ideálech. Iniciátorem tohoto sporu byl francouzský protestantský historik Paul SABATIER, *Vie de S. Francois d'Assise*, Paris 1893. Průběh tehdejší diskuze shrnul Fidentius VAN DEN BORNE, *Die Franziskus-Forschung in ihrer Entwicklung*, München 1917. K dnešnímu stavu problematiky Kaspar ELM, *Die Vita Franciscana, Eine geistliche Lebensform zwischen Aufbruch und Anpassung*, in: *Vitasfratrum. Beiträge zur Geschichte der Eremiten- und Mendikantenorden des zwölften und dreizehnten Jahrhunderts. Festgabe zum 65. Geburtstag*, Red. TÝŽ, Werl 1994, s. 143-154; HLAVÁČEK, s. 18.

²¹³ *Regula non bullata, Regula bullata; Velký a malý testament* (Závět). Dnes máme k dispozici také moderní edici františkánských pramenů v českém jazyce – *Františkánské prameny*, I. sv., ed. Ctirad Václav POSPÍŠIL, Olomouc 2001; *Františkánské prameny*, II. sv., ed. Bonaventura ŠTIVAR, Velehrad 2001.

²¹⁴ Hugh LAWRENCE, *Dějiny středověkého mnišství*, Brno – Praha 2001, s. 235-290.

²¹⁵ *Konventuálové* získali své označení podle konventů, na nichž velmi lpěli. Termín „*conventualis*“ poprvé použil papež Evžen IV. v bule SUPER GREGEM z 1. října 1431, kterou ustavil observantský vikariát v Řecku. Chtěl jím odlišit „*laxní*“ františkány od observantů – HOLZAPFEL, s. 115-116.

dosavadního charismatického hnutí tradiční podobě řádových společenství. Mezi přívrženci tohoto směru převládla myšlenka, že chudoba se nevztahuje na celou korporaci, nýbrž pouze na jednotlivce v řádu. Proti tomuto výkladu vystupovali tzv. *spirituálové*,²¹⁶ kteří požadovali doslovné dodržování Řehole a Závěti sv. Františka bez jakýchkoliv úprav a zmírnění. Stavěli se do opozice vůči jakémukoliv vývoji řádu a navíc byli silně ovlivněni apokalyptickými tezemi Jáchyma z Fiore,²¹⁷ jehož učení katolická církev vnímala téměř jako heretické. Ze stejné myšlenky jako *spirituálové* vycházeli později tzv. *observanti* – nazývaní podle lat. slovesa *observare*, tj. zachovávat –, kteří rovněž dodržovali přísný výklad Františkovy řehole.²¹⁸

Za zakladatele observance je považován laický bratr Pavel Trinci, který roku 1368 získal od generálního ministra Tomáše z Frignana povolení osadit spolu se svými druhy poustevny v umbrijském Broglianu poblíž Foligna. Jeho stoupenci se snažili důsledně dodržovat řeholi (*regularis observantia*), ale zároveň chtěli zachovat jednotu v řádu. Neužívali odlišný hábit jako předcházející reformní proudy, byli vázáni na konkrétní klášter nebo eremitorium, nevedli diskuse o vztahu řádu k chudobě a razantně vystupovali proti spirituálům. Díky tomu získala observance popularitu i v dalších provinciích mimo území dnešní Itálie. V době smrti Pavla Trinciho (†1390) už byla františkánská observance natolik silným hnutím, že mohla pomýšlet na reformu celého řádu sv. Františka.²¹⁹ Stala se tak základním konstruktivním elementem směřujícím k opravdové reformě řádu.²²⁰

Ačkoli *observanti* prozatím setrvali v řádu menších bratří, začali postupně usilovat o autonomii a nakonec i samostatnost. Za první počín ubírající se tímto směrem lze považovat nařízení kostnického koncilu (1415) o volbě vlastního provinciálního vikáře pro *observanty*. Následně roku 1443 ustanovil papež Evžen IV. pro reformní kláštery zvláštního vikáře

²¹⁶ Přehledné zhodnocení františkánského spiritualismu podává Malcolm LAMBERT, *Středověká hereze*, Praha 2000, s. 279–314.

²¹⁷ Viz Friedrich HEER, *Evropské duchovní dějiny*, Praha 2000, s. 110–112, 187–184.

²¹⁸ Viz L. IRIARTE, *Der Franziskusorden*, Altötting 1984; Rafael M. HUBER, *A Documented History of the Franciscan Order (1182–1517)*, Milwaukee-Washington 1944; H. HOLZAPFEL, *Handbuch der Geschichte*, Freiburg am Breisgau 1909.

²¹⁹ HOLZAPFEL, s. 92–93; Walter ZIEGLER, *Die Franziskaner-Observanten*, in: *Orden und Klöster*, Münster 2005, s. 166–213.

²²⁰ Vzhledem k centrální organizaci řádu sv. Františka závisel širší úspěch observantského hnutí na míře církevně-právní autonomie, kterou si jeho zastánci v rámci řádu vybojovali. Jednotlivé františkánské kláštery totiž zcela podléhaly zásahům generálních a provinčních představených, protože netvořily autonomní jednotky. Začínající reforma v kláštorech tak mohla být zlikvidována už ve svém zárodku přeložením bratří na jiné místo. Francis RAPP, *Církev a náboženský život Západu na sklonku středověku*, Brno 1996, s. 164–167; HLAVÁČEK, s. 20. Podobné problémy zažívali později i kapucíni, jejichž spiritualita je vyvrcholením přísných myšlenek observance.

předalpského (*vicarius Cismontanus*) a zaalpského (*vicarius Ultramontanus*). Oba však nadále zůstávali podřízeni generálnímu ministrovi celého řádu.²²¹

K rozdělení františkánského řádu nepřímo přispěly i jeho tehdejší velké autority – sv. Bernardin Sienský († 1444), sv. Jan Kapistrán († 1456), sv. Jakub de Marchia († 1476) a sv. Petr z Alcantary († 1562) – tím, že zakládali různé reformní způsoby františkánského řeholního života. Připravili tak prostor pro definitivní osamostatnění obou řádových větví.²²²

Počátkem 16. století tedy existovala celá řada odnoží františkánského řádu, které se na jedné straně přičiňovaly o co možná nejprísnejší dodržování odkazu sv. Františka, ale na druhé straně do řádu vnášely rozkol. Proto se nelze divit, že evropští panovníci naléhali na papežskou kurii, aby roztržku uvnitř františkánského řádu urovnala. Posledním opravdu velkým pokusem o sjednocení se stala mimořádná generální kapitula (1517) všech směrů řádu menších bratří, kterou svolal Svatý otec Lev X. Využil skutečnosti, že řád byl v této době rozdělen *de facto*, nikoli *de iure*. To znamená, že samostatná existence jednotlivých františkánských větví nebyla na nejvyšší církevní úrovni právně kodifikována. Většina reformních františkánských hnutí měla pouze lokální význam. Po smrti svých zakladatelů často zeslábla a existovala jen díky toleranci místních biskupů.²²³

Na zmíněné kapitule ale konventuálové odmítli přijmout papežem nabízenou reformu, protože by to znamenalo postavit do svého čela generálního ministra z řad observance. Lev X. zareagoval na vzniklou situaci vyhlášením konstituce ITE VOS,²²⁴ jež s trvalou platností rozdělila *fratres minores* na observanty a konventuály.²²⁵

Mohlo by se zdát, že se tímto situace ve františkánském řádu vyřešila. Některé dřívější reformní skupiny františkánů se ale nechtěly podřít generálnímu ministrovi observantů a snažily si zachovat svoji samostatnost. K tomu všemu se znovu objevují hlasy toužící po původním výkladu Františkova odkazu, a to i v řádu observantů, který měl v konstitucích

²²¹ IRIARTE, s. 75-81.

²²² HLAVÁČEK, s. 22-23.

²²³ TÝŽ, s. 24; IRIARTE, s. 133-135.

²²⁴ Konstituce stanovila hlavou celého františkánského řádu představeného observance. Dosavadní generální ministr konventuálů se musel vzdát řádové pečeti a konventuálům bylo odebráno právo volit generálního ministra řádu. Dostali místo toho možnost vybrat si ze svého středu generálního magistra, jehož volbu musel stvrdit generální ministr celého řádu. Na základě této konstituce byla všechna dosavadní reformovaná hnutí sloučena v jediný řád observantů. Po rozdělení se 30 000 bratří přihlásilo k observantům a 20 000 ke konventuálům. Odloučení obou větví bylo dokončeno ještě téhož roku, kdy se konventuálové formálně zbavili observantského dozoru. Oficiálně tento proces potvrdila i změna titulu jejich generálního představeného z *Magister generalis* na *Minister Generalis*. – HOLZAPFEL, s. 153-157; IRIARTE, s. 76-78. Celé znění buly ITE VOS – NA, f. ŘF, LISTINY, inv. č. 130.

²²⁵ V českém prostředí nazýváme konventuály „*minorité*“ a observanty „*františkáni*“.

zakotveno striktní dodržování zakladatelova dědictví, díky čemuž se od observantů v první třetině 16. století oddělili *riformati*, *recoletti*²²⁶ a v neposlední řadě i *kapucíni*.²²⁷

2.2.2 Ustavení a vývoj kapucínského řádu v prvních desetiletích²²⁸

Reforma Lva X. dokázala zklidnit řady konventuálů, nikoli však observantů. Počátky kapucínského řádu je proto nutné vidět v souvislosti s výše popsaným „zápasem o dodržování Františkovy řehole“ a zejména pak v jejím přísném výkladu (*sine glossa* – beze změn).

Naléhavou věcí, kterou museli první generální ministři observantů řešit, byla otázka *rekolečních domů*, tzv. domů modlitby. Šlo o svobodné řeholní domy, které začaly vznikat od roku 1518 a byly určeny těm observantům, kteří tíhli k větší věrnosti prvotnímu františkánskému duchu a k intenzivnímu životu modlitby. Roku 1523 vyhlásil Francisco de Angelis Quiñones, generální ministr observantů, speciální stanovy pro rekoleční domy. Ty se díky tomu do budoucna staly observantskými noviciáty a zároveň i místem duchovního pokoje plně se řídící přísným výkladem Františkovy řehole. Provinční ministři se ale k rekolečním domům stavěli poněkud s despektem, jelikož se obávali toho, že v nich vzniká další, dost možná i nesprávná reforma, která by mohla vést k rozdělení již tak nestabilního řádu. Nově nastupující směr observance byl však natolik silný, že si jeho příznivci vymohli u papeže Klementa VII. bulu IN SUPREMA stvrzující tento františkánský způsob života.²²⁹

Jak již bylo řečeno, vznik kapucínského řádu souvisí s napětím uvnitř řádu observantského. První bratři kapucíni, zakládající nový řád, nepřišli s myšlenkou důsledného dodržování Františkova dědictví a reformy uvnitř observantského řádu jako jediní. Ve stejné

²²⁶ Ke vzniku *recolettů*, tzv. usebraných františkánů, došlo ve Francii roku 1527. Odtud se rozšířili především na Britské ostrovy, do Nizozemí a Německa. Jejich hlavním posláním byl kontemplativní život v ústraní. *Riformati*, reformovaní františkáni, byli založeni na Apeninském poloostrově roku 1532 a působili především v Bavorsku, Polsku a Uhrách. *Riformati* žili podobným způsobem jako *recoletti*, tedy přísným kontemplativním asketickým životem. Obě tyto reformované observantské františkánské větve dosáhly oficiálního uznání roku 1532 bulou IN SUPREMA papeže Klementa VII. Oba směry pak dosáhly svého největšího vrcholu počátkem 18. století, kdy jejich 25 provincií čítalo na 11 000 členů. – HOLZAPFEL, s. 348-353; IRIARTE, s. 140-143.

²²⁷ V následujících staletích docházelo k postupnému stírání rozdílů mezi různými reformními skupinami a nové již nadále nevznikaly. Díky tomu mohl roku 1897 Lev XIII. vyhlásit konstituci FELICITATE QUADAM slučující všechny františkánské směry, s výjimkou konventuálů a kapucínů, zpět v jediný řád *Ordo fratrum minorum*. Touto konstitucí byli opět pod jediný řád *Ordo fratrum minorum* sloučeni observanti, zoccolanti, riformati, recoletti a alkantaríni. Všichni museli přijmout týž hábit, stejné sjednocené konstituce a představené. Odmítajícím bylo odebráno právo přijímat novice, a tudíž postupem času zanikly. – IRIARTE, s. 289.

²²⁸ Při psaní této kapitoly jsme vycházeli především: MATĚJKA, *Prvopočátky*, Praha–Olomouc 2002; IRIARTE, s. 150-168; HOLZAPFEL, s. 609-637; Theophil GRAF, *Die Kapuziner*, Freiburg 1957, s. 57-117; Cuthbert [HESS], *Die Kapuziner, ein Gescichts-bild aus Renaissance u. Restauration*, München 1931, s. 31–240. (překlad z angličtiny Cuthbert [HESS], *The Capuchins*, London 1928). Nejvíce sekundární literatury však ke kapucínským počátečním dějinám vychází v kolébce řádu v Itálii. Mimo již výše zmíněných titulů (viz s. 16), např. Calisto URBANELLI, *Storia dei cappucini delle Marche*, I. díl, Ancona 1978.

²²⁹ IRIARTE, s. 135-137; MATĚJKA, *Prvopočátky*, s. 6, 28-29.

době se o reformu tohoto řádu snaží již zmínění *reformati*, *recolleti* a bratři observanti žijící v rekolečních domech.²³⁰

Iniciátorem kapucínské reformy se více méně nechtěně stal bratr Matouš (*Matteo*) Serafini z Bascia (*Bassi*)²³¹ (*1495). V Montefalcone vstoupil do kláštera observantů a po řádových studiích byl vysvěcen na kněze. Otec Matouš byl horlivým řeholníkem, jehož poměry v řádu velmi tížily, jelikož toužil zachovávat Františkovu řeholi doslovně. Během morové epidemie v Umbrii (1523-1524) obětavě sloužil nemocným, čímž si získal přízeň zdejší vrchnosti – vévodkyně Kateřiny z Cibo (*Catariny z Cybo*), která byla neteří papeže Klementa VII. a později též hlavní přímluvkyní kapucínů u Svatého stolce.²³²

Jeho směřování mu bylo potvrzeno jedné lednové noci roku 1525, kdy se mu ve snu zjevil sv. František v hrubém hábitu se špičatou kapucí a řekl mu: „*Matouši, zachovávej mou řeholi doslovně.*“ Páter Matouš si pak ušil stejný řeholní oděv, ve kterém k němu promlouval sv. František z Assisi. Mimo to začal chodit bos, zachovávat Františkovu řeholi doslova a přestal se holit. Doufal, že najde souhlas se svým novým způsobem prožívání řeholního ideálu i u svých představených. Když pochopil, že se tak nestane, rozhodl se uprchnout z domovského kláštera a vyprosít si v Římě povolení pro novou podobu života přímo u papeže. Podle kanonického práva se tak ale stal uprchlíkem (apostatou).²³³

Papež Klement VII. díky osobnímu setkání s Matoušem pochopil, že se jedná o opravdu zbožného muže a dovolil mu žít podle vize, kterou mu vyjevil sv. František. Kromě toho Matoušovi udělil právo pobývat mimo domovský klášter a vykonávat kazatelskou službu, ovšem s tou podmínkou, že se bude muset jedenkrát do roka dostavit ke svému observantskému provinciálovi na znamení poslušnosti a podřízenosti. V dubnu téhož roku se proto Matouš zcela v souladu s papežským rozhodnutím vypravil do Jesi na provinciální observantskou kapitolu, kde se ale nemohl prokázat zmíněným papežským povolením, protože si jeho písemnou podobu zapomněl kvůli velké radosti vyzvednout. Proto byl svými nadřízenými zadržen a uvězněn ve Foranském konventu, což byla v této době zcela běžná praxe vůči řeholníkům jednajícím v rozporu s kanonickým právem. Když se o tom doslechla vévodkyně z Cibo, intervenovala v Matoušův prospěch u svého strýce, papeže Klementa VII.,

²³⁰ Rozvoji kapucínského řádu napomohla i okolnost, že roku 1533 byla pozastavena platnost buly IN SUPREMA, a proto bratři observanti, kteří dosud žili v rekolečních domech, přešli z převážné většiny ke kapucínům, kde mohli nadále žít dle podobných představ přísného výkladu Františkova odkazu. Pokud by bylo hnutí observantů žijících v rekolečních domech úspěšné, nikdy by se kapucínská reforma nemohla rozvinout do takové míry a patrně by po čase zanikla. – IRIARTE, s. 135-143.

²³¹ Viz příloha č. 22, obr. č. 1, kde jsou znázorněna pro lepší představu všechna důležitá místa spojená se vznikem kapucínského řádu.

²³² IRIARTE, s. 150-151; MATĚJKA, *Prvopočátky*, s. 7-10; Cuthbert [HESS], *Die Kapuziner*, s. 31-35; RABAS, s. 4.

²³³ IRIARTE, s. 151-152; MATĚJKA, *Prvopočátky*, s. 8-9; GRAF, s. 63.

díky čemuž byl Matouš nakonec po třech měsících věznění propuštěn a právo žít podle jeho řeholních představ mu zůstalo zachováno. Musíme si ale uvědomit, že Matouš nikdy nechtěl stávající observantský řád reformovat nebo dokonce založit řád zcela nový.

Tento úkol čekal na bratry Ludvíka (Ludovico) a Rafaela (Raffaele) Tenaglia z Fossombrone, jeho první následovníky. Oba byli od roku 1517 členy observantského řádu. Zatímco Ludvík byl po řádových studiích vysvěcen na kněze, Rafael zůstal pouze laickým bratrem, protože neuměl číst a psát. Zmínění toužili také žít opravdovým Františkovým ideálem, který se jim v observantském řádu nedařilo naplňovat, a P. Matouš z Bascia se jim tak v tomto směru stal obrovským vzorem. Ludvík i Rafael si proto nechali od svých příbuzných zhotovit hábity, které se podobaly Matoušovu a následně (ve druhé polovině roku 1525) opustili tehdejší svůj domovský konvent v Cupramontana (dnes Massaccio). Oblečení již v nových hábitech vyhledali P. Matouše a žádali jej o přijetí. Byli jím ale nejdříve odmítnuti s vysvětlením, že papežské schválení této formy života se vztahuje pouze na jeho osobu. Nicméně ale nakonec všichni tři zůstali pospolu, čímž vytvořili komunitu. Společně se vypravili do Cingoli pod ochranu místních konventuálů a od tamní městské obce dostali k užívání nedalekou poustevnu.²³⁴

K tomuto malému společenství se začali postupně přidávat další členové observantského řádu, kteří vyznávali podobné hodnoty. Hnutí těchto předchůdců kapucínů pomalu, ale jistě získávalo na síle. Záhy se o něm dozvěděl i generální ministr observantů Francisco Quiñones, který v této oblasti právě prováděl vizitaci. V strachu ze vzniku další řádové frakce si Francisco Quiñones vynutil na papeži Klementu VII. exkomunikační breve CUM NUPER (8. 3. 1526), podle něhož se měli Matouš z Bascia a bratři Tenaglia z Fossembrone vrátit do domovských klášterů, a pokud tak neučiní, má být proti odpadlíkům uplatněna světská moc.²³⁵

Od této chvíle byli tito první bratři kapucíni neustále pronásledováni. Museli opustit Cingoli a ochranu nakonec našli v poustevně kamaldulů v Grotte di Massaccio, jejíž představený bl. Pavel Giustiniani observantské odpadlíky oblékl do kamaldulského hábitu.²³⁶ Když ke zmíněné poustevně přitáhli observanti s ozbrojeným doprovodem, kamaldulové

²³⁴ IRIARTE, s. 151-152; MATĚJKA, *Prvopočátky*, s. 11-13; GRAF, s. 67, 76-77; Cuthbert [HESS], *Die Kapuziner*, s. 49.

²³⁵ MATĚJKA, *Prvopočátky*, s. 14; GRAF, s. 69; Cuthbert [HESS], *Die Kapuziner*, s. 49.

²³⁶ Díky jednomu dopisu bl. Pavla Giustiniani, jenž se v něm zmiňuje o této události, známe i přesné datum jejich příchodu k bratrům poustevníkům (24. 3. 1526). O událostech, jež se odehrály u eremitů: *Ludovici et Raphaelis a Forosempronii, apud eremitas camaldulensis*, *Annalecta OFMCap* 25 (1909), s. 249-252 (autor neuveden); Cuthbert [HESS], *Die Kapuziner*, s. 49-51.

pronásledované nevydali. Ačkoli byl pobyt průkopníků kapucínské reformy u kamaldulů velice krátký, ovlivnil výrazně konstituce a spiritualitu budoucího řádu.²³⁷

Ludvík Tenaglia se rozhodl spory urovnat, a proto se vydal do Říma, kde se mu podařilo získat od Klementa VII. exklaustrační breve EX PARTE VESTRA (18. 5. 1526).²³⁸ Nemaou roli zde opět hrála přímluva vévodkyně z Cibo. Na základě tohoto breve mohli jak Matouš z Bascia, tak i bratři Tenaglia žít svobodně podle řehole sv. Františka, aniž by museli mít strach z pronásledování svými představenými.²³⁹

V této době ale došlo k roztržce i mezi bratry Tenaglia a Matoušem z Bascia, který toužil prožívat Františkovy ideály v ústraní co nejpřísněji, kdežto Ludvík a Rafael přišli s myšlenkou založit zcela novou kongregaci s řeholí sv. Františka. Jejich cesty se tak pomalu rozcházely. Ačkoliv se Matouš do vznikajícího řádu z počátku zařadil, jeho členství nemělo dlouhého trvání. Brzy si uvědomil, že jeho místo je jinde. Působil jako potulný kazatel v Montefeltru, vydal se na pouť do Svaté země a během šmalkaldské války působil jako kaplan ve vojsku papeže Pavla III. Zemřel pár let po jejím skončení – v roce 1552 v Benátkách a roku 1620 byl zahájen proces jeho beatifikace, který je prozatím neúspěšný.²⁴⁰

Jak jsem naznačil, osudy Ludvíka a Rafaela Tenaglia byly jiné. Oba bratři se uchýlili na dva roky do poustevny sv. Kryštofa nedaleko Camerina, kde pracovali na konkrétní podobě nového řádu a kam za nimi přicházeli další observanti s podobnými názory. Od vydání buly ITE VOS (1517) byl k založení nového františkánského řádu nutný souhlas generálního ministra nebo provinčního ministra observantského či konventuálního řádu. Ludvík Tenagli se chtěl především vyhnout odporu ze strany observantů. Proto přestoupil se souhlasem observantského provinciála Marky ankonské, Pavla ze San Severina, ke konventuálům. Jeho nový představený z řad konventuálů pak neměl nic proti tomu, aby se Ludvík uchýlil do Říma se žádostí o založení nového františkánského společenství.²⁴¹

Tímto okamžikem tak můžeme Ludvíka považovat za faktického zakladatele kapucínů. Společně s vévodkyní z Cibo odešli do Říma, kde se snažili získat pro věc i další vlivné osobnosti, např. vévodu Camilla Orsiniho či Vittoria Colonny, markýze z Pescary. Navzdory jejich podpoře nebyl první pokus úspěšný, především kvůli požadavku přijímat kohokoliv z kteréhokoliv řádu. Ludvík se ale nevzdal, žádost přepracoval a odvolal se

²³⁷ Prvotní název kapucínského řádu byl *Menší bratři poustevnického života* a v počátcích svých dějin, kdy jim hrozilo několikrát zrušení, se kapucíni často odvolávali na kamaldulská privilegia. – Mathis BUCHARDUS, *De influxu legaslationis Camaldulensis in Ordinem Capuccinorum*, Collectanea Franciscana 1 (1931), s. 59.

²³⁸ *Bullarium Ordinis (...) capucinatorum*, tom. I, s. 1-2.

²³⁹ MATĚJKA, *Prvopočátky*, s. 15.

²⁴⁰ TAMTĚŽ, s. 39-40; K životu Matouše z Bascia obsáhleji: Cuthbert HESS, *Fra Matteo de Bascio*, in: *Liber Memorialis Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci Capuccinorum*, Red. Melchioris a Benisa, Řím 1928.

²⁴¹ MATĚJKA, *Prvopočátky*, s. 16-18; Cuthbert [HESS], *Die Kapuziner*, s. 53-54.

ve sporném bodě na výsady kamaldulů, kteří měli podobné privilegium od roku 1435. A tak dne 3. 7. 1528 vydal papež Klement VII. breve EXPONI NOBIS, které schvalovalo nový františkánský řád, jenž se vyznačoval oblékáním hábitu s kapucí, nošením dlouhého vousu a zpočátku i životem na osamělých místech. Ačkoliv řád spadl pod jurisdikci konventuálů, měl výraznou autonomii díky vlastnímu generálnímu vikáři a možnosti odvolání se na výsady kamaldulů. Papežské breve bylo následně přepracováno na antedatovanou bulu RELIGIONIS ZELUS,²⁴² která má stejné datum jako zmíněné breve. Oba dva dokumenty představují právní uznání kapucínského řádu.²⁴³

První generální kapitula řádu, jenž se zpočátku nazýval *Menší bratři poustevnického života*, se konala na jaře roku 1529 v poustevně v Albacinu. Zde byly také vypracovány a schváleny první provizorní konstituce řádu, které byly ovlivněny kamaldulskou poustevnickou spiritualitou (viz výše). Zároveň se staly předlohou pro již závazné konstituce vytvořené druhým generálním představeným řádu Bernardinem Palli z Asti, které vyhlásila třetí generální kapitula kapucínů roku 1536.²⁴⁴

O nový směr v rámci františkánské rodiny byl veliký zájem, během prvních sedmi let působení řádu vzniklo v Itálii na 60 jeho konventů, v nichž žilo kolem 500 bratrů, kteří se rekrutovali především z řad původních observantů. Nový řád rychle expandoval především díky své finanční nenáročnosti, podpoře výše zmíněných šlechticů a oblíbě běžných lidí, na něž svou činnost hlavně zaměřoval. V návaznosti na mendikantskou tradici vznikaly jejich konventy především ve městech. Postupně do řádu začali vstupovat i lidé, kteří ještě nebyli členy žádného společenství, a hlavní přírůstek začal tvořit vlastní dorost. Z pohledu tehdejší sociální stratifikace se jednalo o střední a nižší vrstvy obyvatelstva. Šlechtické potomky bychom v řádu našli jen poskrovnu.²⁴⁵

Nyní bych ve stručnosti shrnul další dějiny řádu do jeho příchodu do Čech roku 1599. Nový řádový název – kapucíni – se objevuje nejpozději roku 1531.²⁴⁶ Řád se nadále rychle rozrůstal a šířil po celé Itálii a příliv observantů do jeho řad nepřestával.²⁴⁷ Generální

²⁴² *Bullarium Ordinis (...) capucinatorum*, tom. I, s. 3-4.

²⁴³ IRIARTE, s. 152-154; GRAF, s. 88-90; Cuthbert [HESS], *Die Kapuziner*, s. 55-57.

²⁴⁴ IRIARTE, s. 156-157; GRAF, s. 91-95; Cuthbert [HESS], *Die Kapuziner*, s. 59-61.

²⁴⁵ HEIMBUCHER, s. 759; HOLZAPFEL, s. 630-637.

²⁴⁶ Viz poznámka pod čarou č. 214.

²⁴⁷ V průběhu 16. století získává stále na své důležitosti římský konvent kapucínů, kde začali sídlit i trvale nejvyšší řádová představení, aby byli co nejbližší římské kurii a papeži. První římský konvent kapucínů byl u kostela P. Marie Divotvůrkyně (S. Maria dei Miracoli), jenž byl při nemocnici pro nevléčitelné nemocné sv. Jakuba (S. Giacomo degli Incurabili); kapucíni zde pečovali o nemocné. Konvent byl ale často zaplavován kvůli blízkosti řeky Tibery, a proto se kapucíni přestěhovali ke kostelu sv. Eufémie, který se nacházel v blízkosti sv. Jana v Lateránu. Ani ten se nestal trvalým centrem kapucínů, tím se v druhé polovině 16. století stal konvent u kostela sv. Bonaventury (poblíž dnešní fontány di Trevi). Od roku 1575 se také všechny generální kapituly kapucínů konaly již jen v Římě (viz s. 142). Toto město se tak stalo trvalým centrem řádu. MATĚJKA, *Prvopočátky*, s. 27-28, 51.

představení observantů se proto opakovaně snažili prosadit zrušení činnosti kapucínů. Nejzásadnější pokusy v tomto směru proběhly v letech 1535 a 1542, kdy byl kapucínský řád fakticky zrušen a znovu obnoven díky svým vlivným přímluvcům.

Zrušení řádu v roce 1535 bylo způsobeno vnitřním sporem. Navzdory tomu, že se Ludvík Tenaglia velice přičinil o vznik kapucínského řádu, nebyl na druhé generální kapitule zvolen do nejvyššího úřadu. Situaci neunesl, uzavřel spojení s observantským představeným Franciscem Quiñonesem a snažil se řád rozvrátit, ale neúspěšně.²⁴⁸ Následně se uchýlil do ústraní mimo kapucínský řád a někdy po roce 1555 umírá – buď v klášteře kartuziánů ve Florencii, nebo u kamaldulů v Massacciu.²⁴⁹ Jeho bratr Rafael se již těchto událostí nedožil. Zemřel ze všech průkopníků kapucínské reformy jako první, někdy mezi koncem roku 1532 a začátkem roku 1534 v poustevně Tivoli poblíž Říma.²⁵⁰

Roku 1542 zase otřásl existencí řádu generální vikář kapucínů Bernardino Ochino ze Sieny,²⁵¹ který se stal kalvinistickým knězem v Ženevě. Kapucínský řád se díky tomuto excesu nesměl až do roku 1574 šířit mimo území Itálie. Zvrat přinesla až bula Řehoře XIII. EX NOSTRI PASTORALIS OFICII (6. 5. 1574),²⁵² umožňující bratrům usadit se i jinde v Evropě.²⁵³ Nové konventy tak vznikají ve Francii (1573),²⁵⁴ Španělsku (1578),²⁵⁵ Švýcarsku (1581),²⁵⁶ rakouských zemích (1593),²⁵⁷ českých zemích (1599), německých zemích

²⁴⁸ IRIARTE, s. 155-157; RABAS, s. 6-7; GRAF, s. 106-113.

²⁴⁹ MATĚJKA, *Prvopočátky*, s. 41-42, 46.

²⁵⁰ TAMTĚŽ, s. 21.

²⁵¹ IRIARTE, s. 163-166; Cuthbert [HESS], *Die Kapuziner*, s. 105-118.

²⁵² *Bullarium Ordinis (...) capucinorum*, tom. I, s. 35.

²⁵³ Konsolidace a rozšíření kapucínského řádu je spojena až s druhou a třetí generací kapucínských bratří. Ústředními postavami těchto generací jsou později svatořečení kapucíni sv. Felix z Cantalice (1515–1587) a sv. Vavřinec z Brindisi (1559–1619). K této generaci náleželi i další kapucínští světci sv. Serafin z Montenegrana (1540–1604), sv. Josef z Leonesy (1556–1612), sv. Fidel ze Sigmaringen (1577–1622), bl. Benedikt z Urbina (1560–1625), ctihodný Hyacint z Casale (1575–1627) a František z Bergama (1536–1626), kteří svým příkladným osobním životem, dále zapojením do procesu katolické reformy a osobní účastí na katolických misiích, velice přispěli k vytvoření pozitivního obrazu kapucínského řádu, což napomohlo k jeho rychlému rozšíření po Evropě. IRIARTE, s. 166-170.

²⁵⁴ GRAF, s. 131-133.

²⁵⁵ Cuthbert [HESS], *Die Kapuziner*, s. 172-174.

²⁵⁶ *Die schweizerische Kapuzinerprovinz. Ihr Werden und Wirken; Festschrift zur vierten Jahrhundertfeier des Kapuzinerordens*, Red. Magnus KÜNZLE, Einsiedeln 1928; Siegfried WIND, *Der hl. Karl Borromäus und die Einführung der Kapuziner in die Schweiz*, Zeitschrift für schweizerische Kirchengeschichte 24 (1935), s. 213-219; Klemens ARNOLD, *Der Franziskusorden – Die Kapuzinerinnen in der Schweiz*, Bern 1974; Christian SCHWEIZER, *Carlo Borromeo und die ersten Kapuziner in der Schweiz*, in: Karl Borromäus und die katholische Reform. Akten der Freiburger Symposiums zur 400. Wiederkehr der Heiligsprechung des Schutzpatrons der katholischen Schweiz, Redd. Mariano Delgado – Markus RIES, Freiburg 2010, s. 194-207.

²⁵⁷ Agapit HOHENEGGER – Peter ZIELER, *Geschichte der tilorer Kapuzinerordensprovinz*, Innsbruck 1916; Cassian NEUNER, *Die Kapuziner in Österreich. Zum 350 jährigen Bestand der Wiener Kapuzinerprovinz (1600–1950)*, Collectanea Franciscana 20 (1950), s. 219-334; *Laus Deo – Gott sei gelobt. 400 Jahre Kapuziner in Tirol, anlässlich des 400-Jahr-Jubiläums der Gründung des Kapuzinerklosters in Innsbruck*, Red. Hans Norbert HUBER, Innsbruck 1994.

(1600),²⁵⁸ Uhrách (1627) atd. V polovině 17. století měli kapucíni již 47 provincií čítajících 1428 konventů, v nichž žilo 21 840 bratří.²⁵⁹ Vzhledem k tomu, že byl řád považován za vhodný nástroj rozbíhající se katolické reformy a rekatolizace, bylo jeho rozšiřování snazší,²⁶⁰ což se projevovalo i při jeho usazování v českých zemích.

Roku 1619 získal kapucínský řád již plnou samostatnost. Na základě Breve ALIAS FELICIS RECORDATIONIS (23. 1. 1619)²⁶¹ papeže Pavla V. byli kapucíni vyňati z formální podřízenosti konventuálům (1528–1619), kapucínská reforma totiž získala svého generálního ministra.

²⁵⁸ *Aus dem Leben und Wirken des Kapuziner-Ordens, Festschrift der deutschen Kapuziner zum 400. Jahr. Jubiläum des Kap. Ordens*, Red. Chrysostomus SCHULTE, München 1928; Angelikus EBERL, *Geschichte der Bayrischen Kapuziner-Ordensprovinz*, Freiburg 1902; Arsenius JACOBS, *Die Rheinischen Kapuziner 1611–1725*, Münster 1933; Konradin ROTH, *Kapuziner in Süddeutschland 1596–1851*, Koblenz-Ehrenbreitstein 1978; Georg MANZ, *Die Kapuziner im rechtsrheinischen Gebiet des Bistums Speyer im 17. und 18. Jahrhundert*, Freiburg 1979; ILG, s. 216–225, 227–228.

²⁵⁹ IRIARTE, s. 177–179.

²⁶⁰ TÝŽ, s. 218–222; ILG, s. 228–230; J. Dieter WEIS, *Katholische Reform und Gegenreformation*, Darmstadt 2005, s. 79–80, 87, 96, 146, 148, 156, 158, 167, 172–173; GRAF, s. 153–155; Achim FUCHS, *Die Durchführung der Gegenreformation in der Oberpfalz*, in: *Die Oberpfalz wird bayrisch. Die Jahre 1621 bis 1628 in Amberg und der Oberpfalz. Ausstellungskatalog der Staatlichen Archive Bayerns 10*, Red. TÝŽ – Karl Otto AMBRON, Amberg 1978, s. 49–60 (především s. 52).

²⁶¹ *Bullarium Ordinis (...) capucinatorum*, tom. I, s. 62–63.

3 Dějiny česko-rakouské kapucínské provincie (1618–1673)

3.1 Výchozí situace kapucínského řádu v roce 1618²⁶²

Dne 14. 10. byla do Vídně svolána kapitula česko-rakouského kapucínského komisariátu, na níž bylo přečtením dekretu generální kapituly z 1. 6. 1618 vyhlášeno povýšení tohoto komisariátu na samostatnou provincii.²⁶³ Tento slavnostní akt vykonal pověřenec zmíněné generální kapituly P. Klaudius ze Salo, jenž v předcházejících měsících provedl i první generální vizitaci kapucínských konventů v česko-rakouském prostoru.

Díky povýšení na samostatnou provincii si česko-rakouští kapucíni poprvé mohli svobodně zvolit svého prvního provinčního ministra.²⁶⁴ Zúčastnění si nakonec vybrali ze svého středu za provinciála P. Basilia z Vincenzy,²⁶⁵ stávajícího generálního komisaře. Zvoleni byli rovněž první provinční definitoři.²⁶⁶ Nový provinciál potom provincii z organizačních důvodů rozdělil na dvě kustodie, českou a rakouskou. Do české kustodie s centrem v Praze náležely nadále konventy Praha-Hradčany, Brno, Olomouc, České Budějovice, Roudnice nad Labem, Most a Vyškov. Představeným-kustodem české části provincie byl po většinu trvání česko-rakouské provincie hradčanský kvardián. Jako první tuto funkci zastával P. Bonaventura z Benátek.²⁶⁷ Do rakouské kustodie s centrem ve Vídni spadaly konventy Vídeň, Linec, Křemže, Pasov, Steyer a Mikulov. Prvním kustodem

²⁶² K předcházejícím dějinám kapucínského řádu v česko-rakouském prostoru (1599–1618) viz BRČÁK, *Ustavení české kapucínské provincie*; RABAS, s. 1–25; TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů*, s. 1–55. Z pramenů bych především upozornil na korespondenci pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé (NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 5) týkající se příchodu a etablování kapucínského řádu v česko-rakouském prostoru. Dále na paměti *Commentariolus de rebus Austriae et Bohemiae* sv. Vavřince z Brindisi, který zpětně zapsal své vzpomínky na své působení v česko-rakouském prostoru v letech 1599–1611. Edici těchto pamětí připravil a vydal v roce 1909 Eduard ab Alencon. – *Commentariolus de rebus Austriae et Bohemiae*, ed. Eduard ab Alencon, *Annalecta ordinis minorum capuccinorum* 25, 1909, s. 79–86, 136–141, 187–190, 210–214, 246–249, 295–300, 351–355.

²⁶³ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 228–229.

²⁶⁴ Předtím totiž kapucíni v česko-rakouském prostoru neměli právo si svobodně volit svého nejvyššího představeného, jelikož jakýkoliv komisariát je do velké míry podřízen řádovému ústředí v Římě. Jejich představeného generálního komisaře jim tedy určovala hlava celého kapucínského řádu. BRČÁK, *Kapucínský řád a společnost*, s. 53–55.

²⁶⁵ P. Bazil z Vicenzy, člen benátské provincie, vstoupil do kapucínského řádu 23. 5. 1598. Roku 1610 přišel do česko-rakouského komisariátu, 1612–1618 jeho definitorem. V červnu 1618 jmenován generálním komisařem česko-rakouského komisariátu a následně 14. 10. 1618 zvolen prvním provinčním ministrem povýšené česko-rakouské provincie, v této funkci do roku 1621 a následně se stává prov. ministr štyrské provincie 1621–1624. Roku 1625 se vrací do domovské provincie, kde působí několikrát ve funkci prov. definitora a následně i prov. ministra 1628–1632. Umírá 26. 3. 1638 v Benátkách. – MATĚJKA, *Seznam*, 2006 (14), s. 270–273.

²⁶⁶ V kapucínských letopisech jsou ale uvedeni pouze tři zvolení (P. Bonaventura z Benátek, P. Roman z Lodi, P. Sylván z Monteforte), čtvrtý zde chybí. Pisatel prvního dílu kapucínských letopisů na tomto místě poznamenává, že není nic známo o čtvrtém definitorovi, což naznačuje, že autor letopisů o informacích, jež zaznamenával, přemýšlel a že je jen bezduše neopisoval. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 240.

²⁶⁷ P. Bonaventura z Benátek, člen benátské provincie, se narodil 1579 a vstoupil do kapucínského řádu 1596. Do česko-rakouského komisariátu přišel v roce 1613 a působil zde především ve funkci prov. definitora (1616–1617) a kvardiána: ve Vídni-Za Hradbami (1614–1616), Mikulově (1616–1617) a Praze na Hradčanech (1617–1619). V letech 1618–1619 prov. definitor česko-rakouské provincie a kustod pro Čechy. V roce 1619 se vrátil do domácí provincie a 26. 11. 1650 zemřel v Benátkách. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 330; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 146, 213, 243; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 271, 273.

rakouských konventů byl P. Roman z Lodi.²⁶⁸ Rozdělení provincie proběhlo tedy na základě geografickém, v případě Mikulova se nedodržovala jeho zemská náležitost k Moravě a byl přiřazen k prostorově méně vzdáleným klášterům rakouským. Řádové ústředí česko-rakouské provincie se usídlilo ve Vídni.²⁶⁹

K povýšení na samostatnou provincii došlo především díky tomu, že česko-rakouský komisariát měl v roce 1618 již 202 členů (20 kazatelů, 69 kněží, 49 kleriků, 64 laiků),²⁷⁰ a k tomu lze přičíst²⁷¹ ještě 12 noviců (2 novice-kněže, 7 noviců-kleriků, 3 novice-laiky),²⁷² kteří působili při 13 konventech (4 v Čechách, 4 na Moravě, 3 v Dolních a 2 v Horních Rakousech). Navíc v této době (tj. 1618) již bylo rozhodnuto o vybudování dalších konventů: Vídeň-Město (Habsburská hrobka), Vídeň-Nové Město a Valtice.²⁷³ Z předešlých uvedených údajů je patrné, že česko-rakouský komisariát po celou dobu svého trvání velmi vzkvétal. Vždyť jen v českých zemích dokázali kapucíni za devatenáct let svého působení založit celkem osm konventů, což počtem převyšuje i sedm kolejí úspěšného Tovaryšstva Ježíšova, které zde působilo již od roku 1556.²⁷⁴ Nicméně osm úplně nových konventů se podařilo vybudovat jen díky dorostu, který nepocházel z českých zemí, jak dokládá statistika místa původu členů česko-rakouské kapucínské provincie,²⁷⁵ a dále hostujícím povětšinou italským

²⁶⁸ P. Roman z Lodi, člen benátské provincie, se narodil 1559 a vstoupil do kapucínského řádu 1583. Roku 1602 přišel do česko-rakouského komisariátu. Zde působí v úřadech kvardiána ve Vídni-Za Hradbami (1602–1606, 1608–1612, 1618–1621), Praze na Hradčanech (1606–1607, 1614–1617) Linci (1617–1618) a Vídni-Město (1626–1629, 1630–1633). V letech 1608, 1613 a 1625 (římský kustod) zástupcem českých a rakouských kapucínů na generální kapitule v Římě. Prov. definitor česko-rakouského komisariátu v letech 1606–1608 a 1614–1618. V letech 1612–1612 generálním vicekomisařem česko-rakouského komisariátu. V letech 1618–1621 a 1626–1627 prov. definitor česko-rakouské provincie. Dále 1618–1621 kustodem české kustodie a prov. ministrem 1621–1624. Umírá v 14. 9. 1639 ve Vídni-Město. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 257; *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 24–28 (elogium); MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 146, 242–244, 249; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 267, 269, 271–274.

²⁶⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 239–242; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 58; srov. RABAS, s. 25–26, který však chybně uvádí kustody jednotlivých částí provincie (má je přehozené). Tuto chybu od něj přejímá i BUBEN, s. 383.

²⁷⁰ Viz příloha č. 14, graf č. 1.

²⁷¹ Formulace „lze přičíst“ je zde uváděna proto, že novicové nebyli tehdy počítáni do řádových statistik vztahujících se k počtu členů v provincii, jelikož ještě nesložili sliby a mohli tedy řád kdykoli beztržně opustit.

²⁷² *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 242.

²⁷³ Jen konvent ve Valticích se nepodařilo vybudovat. Přitom do tohoto rezidenčního města pozval kapucíny Karel z Lichtenštejna, který jim nabídl i finanční podporu při výstavbě jejich konventu a kostela. Od tohoto záměru se však z příčin dosud nezjištěných nakonec upustilo. – TAMTĚŽ, s. 218–219.

²⁷⁴ ČORNEJOVA, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 73.

²⁷⁵ Ze statistiky místa původu členů vstoupivších do česko-rakouské kapucínské provincie v letech 1599–1618 (viz příloha č. 14, graf č. 3) vyplývá, že jen 29 (11 ze Slezska, 11 z Čech, 7 z Moravy) jich pocházelo z území spadajícího přímo pod Českou korunu. Valná většina ostatních přicházela ze Svaté říše římské národa německého, konkrétně z území dnešního Německa 61 (především z Bavorska a Horních Frank), což je dáno i geografickou polohou, a 42 z území dnešního Rakouska. Ze zbylého počtu členů jich 32 pocházelo z Apeninského poloostrova, 5 z Uher, 5 z Francie a po jednom z habsburského Jižního Nizozemí, Švýcarska a Španělska. U jednoho řeholníka (P. Kalixt *Waldelingus*, † 3. 11. 1660 Vídeň-Nové Město) se mi bohužel nepodařilo dohledat lokalitu jeho původu. – Viz přílohy č. 20 a č. 21.

kapucínům, jejichž primárním úkolem bylo zajistit správu komisariátu a konventů.²⁷⁶ Členy komisariátu byli tedy především německy hovořící kapucíni, jejichž představenými bývali nejčastěji Italové. Proto také kapucíni ve svých řádových kostelech v roce 1618 kázali především německy, jen v kostelech při konventech v Roudnici nad Labem a Vyškově působili čeští kazatelé.²⁷⁷

Velký rozvoj kapucínského řádu na daném území v letech 1599–1618 umožnilo několik okolností. K brzkému povýšení česko-rakouského generálního komisariátu na samostatnou provincii přispěla kromě dostatečného personálního zajištění především velká podpora pražských, olomouckých i vídeňských loci ordinariů,²⁷⁸ která se stala takřka tradicí, jež dokládá význam kapucínského řádu pro rozbíhající se rekatolizaci. Dotyčná pomoc jednotlivých arcibiskupů a biskupů by samozřejmě sama o sobě nestačila. Jako rozhodující se ukázala být subvence, kterou řád obdržel od panovnického rodu Habsburků, hlavně od Matyáše a jeho ženy Anny Tyrolské.²⁷⁹ Když porovnáme osobnosti fundátorů jednotlivých kapucínských konventů česko-rakouského komisariátu, zjistíme, že vedle panovnického rodu Habsburků se o úspěšné usazení kapucínů v českých zemích velice zasloužila ještě šlechtická rodina Lobkoviců.²⁸⁰ V jednotlivých případech podporovaly kapucíny také další špičky dobové společnosti, například Arnošt z Mollartu²⁸¹ či Ladislav Berka z Dubé.²⁸²

První roky působení kapucínského řádu v českých a rakouských zemích nejsou ale jenom ve znamení budování konventů, je to také doba přizpůsobování se kapucínského řádového života a činnosti novým podmínkám a skutečností, jež panovaly za Alpami. Kapucíni působili v prostoru, kde se situace katolické církve v prvních dvou dekadách 17. století jevila jako více než neutěšená. Jisté bylo jen jedno: zatímco v Itálii řád působil v poměrně kompaktním katolickém prostředí, kde ho ohrožovaly spíše světské výstřelky jeho

²⁷⁶ Mezi léty 1599 až 1618 se v českých zemích vystřídaly desítky Italů. Z kapucínských letopisů, které většinou jen povšechně informují o tom, že do komisariátu přišli noví italští bratři, ale již neuvádějí jejich přesný počet, nelze tedy zjistit, kolik jich celkem bylo. Přesnou kvantifikaci dále komplikuje skutečnost, že v kapucínských řádových seznamech jsou uvedeni jen ti, kteří tu zemřeli, anebo ti, kteří u nás vykonávali vyšší řádové funkce (viz příloha č. 19). Nenajdeme zde „obyčejné“ italské spolubratry, kteří zde působili například jen pár let a pak se vrátili tam, odkud přišli. Důvodem, proč se v českém komisariátu vystřídalo relativně velké množství Italů, je skutečnost, že mužům z jihu Evropy příliš nesvědčilo zdejší podnebí. Byli zvyklí na teplé oblasti Itálie, a proto se velké množství z nich po příchodu do Čech velmi záhy roznemohlo, a byli buď posláni zpět do svého domova, nebo v Zápálí zůstali a někteří tu našli i smrt. – BRČÁK, *Annales Patrum Capucinatorum provinciae Boemiae*, s. 162-164; TÝŽ, *Ustavení české kapucínské provincie*, s. 88-90.

²⁷⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 204.

²⁷⁸ Viz s. 126-130.

²⁷⁹ Viz s. 80-81.

²⁸⁰ Viz s. 93.

²⁸¹ Arnošt z Mollartu, dvořan a milec Rudolfa II., byl donátorem kapucínských konventů v Praze na Hradčanech a Vidni-Za Hradbami. Dále obstarával potřebná povolení od Rudolfa II. nutná k výstavbě zmíněných konventů. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 30, 37; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 11-14.

²⁸² Ladislav Berka z Dubé, moravský zemský hejtman, se zasloužil o vznik konventu v moravské metropoli. Byl donátorem a zároveň vyjednal zřízení konventu s brněnskou městskou radou. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 70-73; TEJČEK, *Kapucíni v Brně v 17.–18. století*, s. 146-149.

členů či nevraživost tradičních, zavedených řádů, především observantů, v českých zemích²⁸³ a v obou Rakousech²⁸⁴ narážel v první řadě na jednoho velkého nepřítele, totiž na nekatolické skupiny, které se právě kolem přelomu 16. a 17. století stále více vyhraňovaly. Dále se při zakládání řádu a v prvních letech jeho existence např. nepočítalo s tím, že se budou kapucíni věnovat pastorační činnosti a farní správě; jádro jejich poslání spočívalo spíše v bratrském řeholním životě. Nesměli například dosud zpovídat laické osoby. V Itálii, kolébce řádu, byl totiž dostatek diecézních katolických kněží. Navíc udělení práva zpovídat osoby světského stavu kapucínům by jistě vyvolalo velký odpor ostatních řádů.

V českých a rakouských zemích však panovala úplně jiná situace. Vzhledem k nedostatku katolických kněží dostávali kapucíni svolení přijímat zpovědi laiků. Spatřujeme tu tedy modifikaci původního směřování řádu vzhledem k lokálním poměrům a aktuálním potřebám, jež je ostatně pozorovatelná a známější u jezuitů. Potřebná povolení k vykonávání zpovědní činnosti, jež mohl vydat pouze papež, jim obstarávali biskupové diecézí a arcidiecézí, kde kapucínský řád působil. O konkurenci s diecézním klérem se zatím nedozvídáme.²⁸⁵

Úpravy, respektive zmírňování původních řeholních pravidel, se netýkaly jenom farní činnosti, ale také každodenního klášterního života. Italové se pochopitelně museli vyrovnávat s podstatně drsnějším středoevropským podnebím. Vzhledem k chladným zimám si kapucíni vybudovávali v některých svých konventech druhý, podzemní, tzv. zimní chór, který byl menších rozměrů a byl alespoň teoreticky lépe chráněn před mrazem. Protože toto opatření neodpovídalo jejich původnímu přísnému výkladu františkánské řehole, museli si bratři kapucíni vždy ad hoc pro jednotlivý konvent opatřit povolení u papeže, aby se mohli modlit v zimním období hodinky právě v zimním chóru.²⁸⁶ Došlo i k dalším modifikacím původních kapucínských statut na středoevropské poměry.

²⁸³ Pokud jde o náboženskou situaci v českých zemích na přelomu 16. a 17. století, tak zhruba 85–90% obyvatelstva se hlásilo k nekatolickému vyznání. Kapucíni a další církevní řády měli tedy pro své působení dost nelehkou výchozí pozici – ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 30; Petr VOREL, *Velké dějiny zemí koruny české*, VII. svazek (1526–1618), Praha – Litomyšl 2005, s. 255–272, 381–411; Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin 2*, Řím 1987, s. 7–61; Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách I–II*, Praha 1895–1896; Josef VÁLKA, *Doba náboženské koexistence a tolerance*, Přerov 1995; Jiří RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace v době předbřlohorské*, SAP 31, 1981, s. 179–206; Jiří JUST – Zdeněk NEŠPOR – Ondřej MATĚJKA, *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha 2009, s. 41–122; Rudolf ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha 1957.

²⁸⁴ K náboženské situaci a postavení katolické církve v Horních a Dolních Rakousech např. Karl VOCELKA, *Geschichte Österreichs. Kultur-Gesellschaft-Politik*, 6. vyd., München 2002, s. 107–119.

²⁸⁵ Takto jim například obstaral potřebná svolení ke zpovědní činnosti pražský arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé, nejdříve roku 1603 pro území Prahy a o rok později pro oblast celých Čech. *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 71. Pro moravskou diecézi jim povolení vykonávat zpovědní činnost obstaral kardinál Ditrichštejn. – TAMTĚŽ, s. 144, 146.

²⁸⁶ Například hradečanský konvent získal toto povolení z papežské kanceláře roku 1603, na jeho základě pak hradečanskí kapucíni sice směli v zimní době sloužit oficium v podzemním chóru svého kostela, ale

K počátečnímu období působení kapucínů ve střední Evropě je třeba ještě dodat, že vůdčí osobností tohoto období je sv. Vavřinec z Brindisi,²⁸⁷ zakladatel česko-rakouské provincie, jehož aktivity se neomezovaly jen na samotný řád a jeho budování, ale věnovaly se i širším záležitostem politického i konfesního významu. P. Vavřinec totiž patřil od počátku svého pobytu v Čechách k důležitým stoupencům španělské, katolické strany.²⁸⁸ Sepětí s ní dokládá i skutečnost, že dne 16. 6. 1609 byl na přání španělského vyslance Zuñigy a papežského nuncia Caetaniho u pražského dvora poslán k španělskému králi Filipu III., jehož měl přesvědčit, aby poskytl podporu nově se formujícímu spolku Katolické ligy v rámci Svaté říše římské národa německého.²⁸⁹ Skutečnost, že kapucíni byli v těchto letech aktivními členy „španělské strany“, dokládá i to, že klíčová jednání katolické strany v roce 1609, v souvislosti se snahami odvrátit vydání Rudolfova Majestátu a v roce 1611 v důsledku vpádu Pasovských do Čech, probíhala v kapucínském konventu na Hradčanech.²⁹⁰

Kapucíni tedy byli již před potlačením stavovského povstání v habsburském soustátí dobře etablovaným řádem, měli personálně plně obsazené konventy, získali větší nezávislost na řádovém ústředí tím, že jejich konventy byly povýšeny na samostatnou provincii, disponovali silnými mecenáši a podporovateli, z nichž samozřejmě nejvýznamnější byla panovnická rodina. Navíc přizpůsobili svůj řeholní život náboženským potřebám

s následujícími výjimkami: každodenní nešpory a kompletář, dále motlitby matutina v noci Kristova narození a o velikonočním tridui se musely konat v horním chóru, což platilo i pro hodinky o jedné, třetí, šesté a deváté hodině o nedělích a slavnostech, pokud se k nim shromáždilo větší množství věřících. – NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 7a.

²⁸⁷ P. Vavřinec z Brindisi se narodil 22. 7. 1559 a vstoupil do kapucínského řádu roku 1575 ve Veroně. Působil nejdříve jako profesor biblistiky na benátské univerzitě, načež začal rychle stoupat v řádové hierarchii, roku 1590 se stal toskánským provinciálem, pak i benátským. Dále úspěšně uvedl řád do Tyrolska a Salcburska a i díky tomu byl roku 1599 zvolen generálním definitorem řádu. V letech 1599–1602 se podílel na úspěšném etablování řádu v Čechách, Rakousech a Štýrsku. V roce 1602 stanul v čele celého kapucínského řádu, po uplynutí tříletého funkčního období působil coby papežský vyslanec v Říši římské národa německého, kde se podílel na formování *Katolické ligy*. Na přání Maxmiliána Bavorského se později stal císařským vyslancem na Pyrenejském poloostrově (1609–1611). Mezi léty 1611–1612 byl zástupcem papeže na wittelsbašském dvoře v Mnichově. Pak následují další diplomatické mise v Porýní a Sasku, nakrátko se vrací i do Itálie, odtud byl roku 1619 vyslán s diplomatickým posláním za španělským králem na Pyrenejský poloostrov, kde ho zastihla smrt, konkrétně v Lisabonu roku 1619 v den jeho šedesátých narozenin. Budoucí patron kapucínského řádu byl beatifikován roku 1783 papežem Piem VI. a kanonizován 1881 Lvem XIII. Roku 1959 jej Jan XXIII. zařadil mezi učitele církve. – Leonardo LOTTI, *San Lorenzo da Brindisi. Dottore della Chiesa*, Terlizzi 2005.

²⁸⁸ Josef FORBELSKÝ, *Španělé, Říše a Čechy v 16. a 17. století*, Praha 2006, s. 15–102.

²⁸⁹ Tuto naplánovanou cestu ještě dodatečně schválil papež Pavel V. K misi sv. Vavřince z Brindisi do Španělska a formování *Katolické ligy* viz Anton GINDELY, *Rudolf II. und seine Zeit*, Bd. 2, Praha 1865, s. 50–55; Dieter ALBRECHT, *Maximilian I. von Bayern 1571–1651*, München 1998, s. 391–418; Tomáš ČERNUŠÁK, *Pražská nunciatura a počátky Katolické ligy*, ČČH 2010 (108), s. 114–125.

²⁹⁰ Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1997 (2 vyd.), s. 456, 482. To, že hradčanský konvent byl v této době opravdu v centru politického dění, dokazuje i skutečnost, že jej navštěvovali přední katoličtí šlechtici (Karel z Lichtenštejna, Vojtěch Popel z Lobkovic, Adam ml. z Valdštejna atd.), kteří sem nedocházeli jen k vykonávání svých osobních pobožností, ale také zde často obědvali nebo se scházeli k politickým jednáním. GINDELY, s. 51; RABAS, s. 20; *Deník rudolfínského dvora. Adam mladší z Valdštejna. 1602–1633*, ed. Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA, Praha 1997, s. 215, 232; *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, ed. Pavel MAREK, České Budějovice 2005, s. 165.

a klimatickým podmínkám za Alpami, a tudíž jejich výchozí situace v roce 1618 byla více než slibná. Základy jejich pozdějšího zdejšího rozkvětu byly tedy položeny již před bitvou na Bílé Hoře.

3.2 Působení kapucínského řádu během třicetileté války (1618–1648)

Události z období třicetileté války citelně poznamenaly další osudy kapucínských komunit v Čechách a na Moravě. Mohutný rozvoj kapucínského řádu v českých zemích, tak jak jsme jej sledovali v rozmezí let 1599–1618, byl i přes vítězství Habsburků na Bílé hoře (1620) či vydání Obnoveného zřízení zemského (1627 Čechy, 1628 Morava) zpomalen. Navíc v tomto období dochází často k poničení či dokonce zbourání některých již existujících konventů. Česko-rakouská provincie v této době také utrpěla velké ztráty na životech, kvůli často se opakujícím morovým epidemiím. Podobné problémy však zažívají i další řeholní řády působící v českých zemích v tomto období.²⁹¹

Chod a rozvoj česko-rakouské provincie byl silně narušen již v průběhu první fáze třicetileté války – českého stavovského povstání (1618–1620). Během něj byla totiž zastavena či zpomalená výstavba konventů založených před rokem 1618 a kapucíni byli dokonce vyhnáni z Olomouce.²⁹²

K poničení olomouckého konventu došlo 27. 9. 1619,²⁹³ kdy jej nekatolíci pod vedením hejtmana Hartmana z Buchheimu rozvrátili, vyloupili a pod pohrůžkou násilí donutili kapucíny odtud odejít.²⁹⁴ Olomoučtí kapucíni se však nevzdali a obrátili se s prosbou o pomoc na moravské direktorium, které jejich žádosti vyhovělo. A tak se dne 24. 10. 1619 olomoucký kvardián Jan Loveř z Bergama doprovázený jedním spolubratrem vrací do Olomouce s dekretem, který ho opravňuje požadovat uloupený majetek zpět. Zachránit se však podařilo pouze velmi malou část věcí z majetku tehdejšího olomouckého konventu.²⁹⁵

²⁹¹ Srov. observanti (ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 12), dominikáni (ZOUHAR, *Česká dominikánská provincie*, s. 53-60).

²⁹² *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 243-244.

²⁹³ Kapucínské narativní prameny jsou však při popisu těchto událostí nepřesné, jelikož je kladou už do roku 1618. (*Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 238-239; *Liber Olomoucensis monasterii*, s. 5r-5v; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 58). Olomouc se totiž postavila na stranu stavovského odboje až roku 1619 a stálá vojenská posádka pod vedením zmíněného Buchheimu sídlila ve městě až od června 1619. – PRUCEK, *Olomoucká souhrnná kronika*, s. 168; Josef BARTOŠ a kol, *Olomouc. Malé dějiny města*, Olomouc 2002, s. 112-113; PETŘIVALSÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 70.

²⁹⁴ Hradčanská kronika popisuje zmíněnou událost takto: „V době, kdy budova [olomouckého] konventu nebyla ještě zcela dostavěna, vnikli do něj pod vedením bludařského podněcovatele, který byl katolíkem a obzvláště vůči řeholníkům velmi nepřátelský, hejtmana [Hartmana] z Buchheimu, bez vědomí moravských direktorů. Přinutili za mnohých nepřátelských hrozeb bratry, oddané již řeholnímu životu a pokoji, odejít z konventu. Na nátlak tolika ozbrojenců odešli z konventu bez prodlení k večeru za silného deště. Vzali si s sebou z konventu jen kříž. (...) Po odchodu našich bratrů jásal bludař bezbožnou radostí, prohledal celý konvent, co se jim líbilo, ukradl a odnesl.“ – *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 58.

²⁹⁵ Znovunabyté předměty pak byly uloženy v domě katolického měšťana Jana Bireta, zemského výběrčího – PETŘIVALSÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 71.

To však nebyla poslední pohroma, která olomoucký konvent v tomto období potkala. Na moravském zemském sněmu v Olomouci²⁹⁶ v červnu 1620 totiž bylo rozhodnuto o jeho demolici. Zboření konventu pak proběhlo 28. 7. 1620 a celou tuto akci řídil tehdejší olomoucký purkmistr Jan Eckert.²⁹⁷ Ukazuje se tedy, že kapucíni budili za stavovského povstání podobný odpor jako jezuité.²⁹⁸

Vítězství, kterého na bělohorské pláni dosáhly císařské oddíly 8. 11. 1620, umožnilo kapucínskému řádu pokračovat v jeho etablování v Čechách a na Moravě. Do obnovení bojů na tomto území (počátkem 30. let 17. století) kapucíni dokončili výstavbu již dříve rozestavěných konventů: v Českých Budějovicích (1621),²⁹⁹ Vyškově (1624),³⁰⁰ Mostu (1627)³⁰¹ a Roudnici nad Labem (1628).³⁰² Dále v tomto období obnovili zbořený olomoucký konvent a založili dva zcela nové konventy ve Znojmě (1628)³⁰³ a Jihlavě (1631).³⁰⁴

K obnově olomouckého konventu pak došlo v letech 1622–1623. Kapucíni se do Olomouce vrátili v červnu 1622 a koncem následujícího roku již bydleli v znovuobnoveném konventu.³⁰⁵ Velkou rychlost výstavby umožnil dostatek finančních prostředků, které poskytl Jan st. Kavka z Říčan,³⁰⁶ jenž byl donátorem i předešlého konventu, a provinili olomoučtí měšťtí radní, kteří stáli v čele města po jeho přiklonění na stranu stavovského odboje.³⁰⁷

²⁹⁶ Václav NEŠPOR, *Dějiny města Olomouce*, 2. vyd. Olomouc 1998, s. 141. – Autor provinčních letopisů opět popisuje zmíněné události poněkud zkresleně. Dle něho došlo totiž k zboření olomouckého konventu už v roce 1619 a to v návaznosti na rozhodnutí zemského sněmu v Brně ze dne 4. 5. 1619, na němž se mimo jiné moravští stavové přiklonili na stranu stavovského odboje. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 249. K výše uvedenému zemskému sněmu blíže Tomáš KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006, s. 86–87.

²⁹⁷ PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 71.

²⁹⁸ Podobně kapucínské komunitě v Roudnici nad Labem po vypovězení Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic z Českého království hrozil podobný osud jako v Olomouci. Během svatomartinských bouří roku 1619 místní nekatoličtí měšťané opakovaně požadovali vyhnání kapucínů z města spolu s ostatními katolickými kněží. Kapucíni nakonec směli jako jediní katoličtí duchovní ve městě zůstat (dokonce mohli i pastoračně působit pro katolickou část obyvatelstva) a to především díky intervenci hejtmana panství Blažeje Albína z Weisenburku, který byl katolického vyznání. *Deníky roudnického hejtmana Blažeje Albína z Weisenburku*, ed. Petr KOPIČKA, Praha 2003, s. LII–LIV; SOA Litoměřice, f. Rodinný archiv Lobkoviců, Roudnice nad Labem, sign. J 1/3, fol. 108r–109v (Dopis Blažeje Albína z Weisenburku Zdeňku Vojtěchu z Lobkovic ze 23. 5. 1620); ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 87–89.

²⁹⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 265.

³⁰⁰ TAMTÉŽ, s. 312.

³⁰¹ TAMTÉŽ, s. 338.

³⁰² TAMTÉŽ, s. 416.

³⁰³ Jako rok založení konventu uvádíme rok, kdy byl položen základní kámen k jeho stavbě. – TAMTÉŽ, s. 411.

³⁰⁴ TAMTÉŽ, s. 500.

³⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 296, 301; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 70; Jarmila MARKOVÁ, *Kapucínský klášter s kostelem Zvěstování Panně Marii*, in: Olomoucké kláštery = Olomouc Monasteries, Sborník příspěvků ze semináře konaného u příležitosti Dnů evropského kulturního dědictví, Olomouc 10. – 11. 9. 2005, Red. Irena Marie KUBEŠOVÁ, Olomouc 2005, s. 61; PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 73.

³⁰⁶ *Liber Olomouensis monasterii*, fol. 6r; BRČÁK, *Ustavení české kapucínské provincie*, s. 78–80; PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 71–72.

³⁰⁷ Z rozhodnutí konfiskační komise, v jejímž čele stál kardinál František z Ditrichštejna, takto předali olomouckým kapucínům movitý a nemovitý majetek např. David Heinz, který odevzdal 1200 zl. a svou zahradu, k tomu přislíbil poskytnout darem dalších 5000 zl.; Karel Hirsch, který odevzdal 1000 zl. a Jan Scintilla, který odevzdal ještě před vynesením rozsudku k své osobě kvůli zmírnění budoucího trestu 800 zl. – NEŠPOR, s. 135–

Ve 30. a 40. letech 17. století pak byl rozvoj kapucínského řádu v českých zemích z pohledu výstavby dalších konventů zcela zastaven. V roce 1636 se sice kapucínům po dlouhých jednáních podařilo začít s výstavbou konventu v Praze na Novém Městě, ale vzhledem k vleklým sporům s hyberny a novoměstskou radou³⁰⁸ došlo k jeho definitivnímu dokončení až v roce 1653. Naproti tomu ve 40. letech byly zbourány dva konventy na Moravě (v Olomouci a v Brně). Oba konventy byly odstraněny z fortifikačních důvodů, aby těchto budov nemohl využít nepřítel k dobytí města při jeho obléhání, neboť se nacházely v bezprostřední blízkosti hradeb, což je obvyklý zvyk u mendikantských řádů.

Olomoucký konvent byl podruhé zbourán roku 1642 z rozkazu švédského generála Lennarta Torstensonsona poté, co Švédové v polovině června tohoto roku obsadili město.³⁰⁹ Po zbourání konventu mohli kapucíni působit v Olomouci ještě dva roky.³¹⁰ Tehdy pobývali v Salmově paláci na dnešním Horním náměstí.³¹¹ K vypovězení kapucínů z města tedy došlo až v roce 1644 a dle výpovědi kroniky *Pavla Zackowicze*,³¹² kvardiána konventu konventuálů v Olomouci, se tak stalo z důvodu nemožnosti splácení kontribuce,³¹³ které řeholníkům uložil velitel švédské posádky.³¹⁴ Ve městě mohl zůstat jen jeden člen kapucínské komunity, Ital Ludvík *de Niza*,³¹⁵ u kterého podle kapucínských letopisů nehrozila spolupráce s císařským vojskem, jelikož nehovořil německým jazykem, ale pouze italsky.³¹⁶ Tento poslední člen

136; 149–150. Blíže ke konfiskačnímu procesu po Bílé Hoře – Tomáš Václav BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, Praha 1882; KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, Brno 2006.

³⁰⁸ Viz s. 65.

³⁰⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 112–113; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 116–117; ŠAFRÁNKOVÁ, s. 35–37; Miroslav KOUDELA – Zdeněk KAŠPAR, *Švédové v Olomouci (1642–1650)*, 2. vyd. Olomouc 1995, s. 19; PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 75. – Kronikář olomoucké kroniky zdůrazňuje, že ke zbourání olomouckého konventu nedošlo ani tak z důvodu fortifikačních, ale že Švédové byli ke zbourání konventu navedeni protestanty dosud žijícími v Olomouci (*Liber Olomouensis monasterii*, fol. 6r). Opět se tedy ukazuje, jak autoři kapucínských kronik upravují historickou skutečnost, aby lépe odpovídala řádové tradici.

³¹⁰ *Liber Olomouensis monasterii*, fol. 7r; ŠAFRÁNKOVÁ, s. 128.

³¹¹ Wilhelm NATHER, *Kronika olomouckých domů*, tom. I, Olomouc 2007, s. 533.

³¹² ŠAFRÁNKOVÁ, s. 129.

³¹³ Roku 1644 Švédové požadovali od řeholníků měsíčně 2000 zl. (nejmenší částku 110 zl. platili františkáni a kapucíni, největší částku 500 zl. jezuité). ŠAFRÁNKOVÁ, s. 95; Ke zmíněným kontribucím blíže Martin ELBEL, *Dva světy? Konfesijní hranice za švédské okupace 1642–1650*, in: *Historická Olomouc XIII. Sborník příspěvků na téma: Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století mezi Moravou a severem Evropy*, Olomouc 2002, s. 99–105 (zejména 102).

³¹⁴ Již dříve byl ze sídelního města moravského biskupa vykázán Theodor ze Salzburku, kapucínský kazatel při olomoucké katedrále, kvůli udržování korespondence s císařskou stranou. ŠAFRÁNKOVÁ, s. 129; P. Theodor ze Salzburku, oblačka 19. 4. 1625, zemřel 28. 7. 1674 v Praze na Hradčanech. Roku 1635 sekretářem prov. ministra Aleše z Burgundsku. Roku 1646 opět sekretářem prov. ministra tentokrát však Samuela z Plzně. V letech 1648–1649 kvardiánem konventu v Jihlavě. Většinu života jinak vykonával úřad kazatele. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 210. *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 648, tom. II, s. 391, 470; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 221.

³¹⁵ ŠAFRÁNKOVÁ, s. 129. Kapucínské narativní prameny však událost opuštění Olomouce popisují poněkud jinak. Dle nich byli kapucíni vykázáni z města švédským velitelem Jiřím Paikulem, jelikož odmítli podepsat prohlášení věrnosti švédské okupační posádce (*Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 303). Opět tedy dochází ke „kapucínské stylizaci“ historické reality.

³¹⁶ Zde se domnívám, že opět dochází k „dokreslení“ historické skutečnosti, jelikož odůvodnění, proč Ital Ludvík *de Niza* může zůstat v Olomouci, neodpovídá historické realitě. Italština byla totiž v této oblasti zcela běžným

olomoucké komunity nakonec opouští město následujícího roku 1645, jelikož nemůže splácet kontribuce, které řeholníkům uložil velitel švédské posádky.³¹⁷

Brněnský konvent byl zbourán z rozkazu³¹⁸ velitele císařské posádky Louise Raduita de Souches³¹⁹ v dubnu 1645 během příprav na obléhání města švédským vojskem, které probíhalo od 3. 5. do 23. 8. 1645.³²⁰

Výše jsem uvedl, že události třicetileté války velice zpomalily rozvoj kapucínského řádu v českých zemích. Odlišná situace ale panovala v rakouské části provincie. V Horních a Dolních Rakousech kapucínský řád totiž po celé trvání třicetileté války zažívá nebývalý rozkvět s výjimkou jejího počátečního období, kdy se stavové těchto dvou dědičných zemích účastní po boku českých stavů povstání proti Ferdinandovi II. Habsburskému. Po potlačení stavovského povstání (1620) a následně i po rozprášení selské náboženské rebelie (1626/1627) se zde zcela mění situace v jejich prospěch. Ferdinand II. vydává pro Horní a Dolní Rakousy obdobné náboženské dekrety jako pro české země a na základě těchto nařízení dochází k rekatolizaci,³²¹ které se velice aktivně účastní také kapucínský řád.³²² Díky

dorozumivacím jazykem jak u panovnického dvora ve Vídni, tak i u důstojníků císařského vojska. Ivo CERMAN, *Raimundo Montecuccoli a „válečná strana“ na dvoře Leopolda I.*, Historie vojenství 51, 2002, s. 568; Zdeněk KALISTA, *Itálie a česká barokní kultura*, Samizdat 3 (2004), s. 211–213; Václav BŮŽEK a kol., *Společnost v českých zemích v raném novověku*, Praha 2010, s. 96–97.

³¹⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 320–321; ŠAFRÁNKOVÁ, s. 128–129.

³¹⁸ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 319–320; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 120–123; MZA, f. AMB, Sběrka listin, mandátů a listů, inv. č. 3336, Rozkaz Louise Raduita de Souches nařizující zbourání kapucínského konventu v Brně.

³¹⁹ Pavel BALCÁREK, *Ve víru třicetileté války: politikové, kondotiéři, rebelové a mučedníci v Zemích české koruny*, České Budějovice 2011, s. 399–429.

³²⁰ František MATĚJEK, *Švédové na Moravě za třicetileté války*, Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales 73 (1988), s. 127–161, 75 (1990), s. 141–172.

³²¹ První rekatolizační dekrety jsou zaměřeny proti protestantské inteligenci a kněžstvu. Těmto tendencím odpovídalo i podřízení vídeňské univerzity jezuitskému řádu (1623) a definitivní zákaz nekatolických bohoslužeb ve Vídni a v celém jejím širším okolí (1625). Roku 1627 vydal Ferdinand II. patent pro Horní Rakousy, který nařizoval zdejší protestantské šlechtě přestoupit ke katolictví anebo zemi opustit do tří měsíců. Následujícího roku vydal obdobný patent pro dolnorakouskou protestantskou šlechtu. – Petr VOREL a kol., *Dějiny Rakouska*, 2. vyd. Praha 2010, s. 273–276; VOCELKA, s. 115–119.

³²² V narativních pramenech máme zaznamenány četné žádosti habsburských panovníků (např. Ferdinanda II. a Ferdinanda III.) a nejvyšších zemských úředníků v Horních a Dolních Rakousech, aby do těchto zemí byli posláni kapucínští misionáři. Např. *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 13, 35; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 144; Kapucínský řád však ne vždy mohl těmto žádostem okamžitě vyhovět kvůli nedostatku bratří, kteří by byli vhodní k vykonávání misijní činnosti. Tuto situaci řád většinou řešil žádostmi k papežské kúrii a k řádovému ústředí v Římě, aby konkrétním kapucínským studentům, kteří mají výborné předpoklady pro vykonávání misí a kteří studují poslední ročník teologie, byly zbývající studijní povinnosti prominuty a aby byli předčasně vysvěceni na kněze a dostali povolení k vykonávání misijního úřadu. Tyto žádosti obvykle podpořili přímluvnými dopisy i habsburští panovníci. (TAMTĚŽ, s. 144). Dále se nám v kapucínských narativních pramenech zachovalo několik tendenčních popisů těchto misí v Horních a Dolních Rakousech, vyzdvihujících zásluhy jednotlivých kapucínských misionářů (Aleše z Burgundska, Emericha Sinelliho z Komárna, pozdějšího vídeňského biskupa, Felixe z Pasova, Benedikta z Forchheimu). – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 528–530, 565–566, tom. III, s. 170–172, 209; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 145–146; RABAS, s. 88, 92.

dobrým vazbám na panovnickou rodinu a vídeňský dvůr³²³ nacházejí kapucíni i zde své dobrodince, kteří jsou ochotni financovat výstavbu jejich konventů. Postupně tak kapucíni v období 1622–1648 založí v Horních a Dolních Rakousech celkem jedenáct svých nových řeholních domů: Vídeň-Město (1622),³²⁴ Korneuburg (1623),³²⁵ Vídeň-Nové Město (1623),³²⁶ Bruck an der Leitha (1625),³²⁷ Wels (1630),³²⁸ Pasov-Na Hoře (1631),³²⁹ Mödling (1631),³³⁰ Gmunden (1636),³³¹ Freistadt (1643),³³² Tulln (1644)³³³ a Waidhofen an der Ybbs (1644).³³⁴

I přes válečné události, opakující se morové epidemie a hladomory během třicetileté války (v letech 1624–1626, 1631–1635, 1639–1640, 1648–1649)³³⁵ členů česko-rakouské provincie přibývalo. Roku 1628 čítá provincie 262 řeholníků (113 kněží, 67 kleriků, 64 laiků) a k tomu ještě 21 noviců (14 noviců-kleriků a 7 noviců-laiků).³³⁶ Oproti roku 1618 se tedy počet kapucínů v česko-rakouské provincii zvýšil o 60 členů. O dalších deset let později (roku 1638) se jejich počet zvětšil o dalších 105 členů, takže v provincii žije již 367 řeholníků (190 kněží, 55 kleriků, 122 laiků) a k tomu ještě 26 noviců (20 noviců-kleriků a 6 noviců-laiků).³³⁷ Za nárůstem bratří ve 20. a 30. letech 17. století stál především dostatečně silný dorost.³³⁸ Neslábla ani podpora ze zahraničních provincií,³³⁹ které posílaly i v tomto období svoje členy hostovat do česko-rakouské provincie, aby tak podpořily její rozvoj.³⁴⁰

Po ukončení třicetileté války (v roce 1650) má česko-rakouská provincie 401 členů (226 kněží, 49 kleriků, 126 laiků) a k tomu ještě 34 noviců (23 noviců-kleriků a 11 noviců-

³²³ Donátory kapucínských konventů v Horních a Dolních Rakousech založených po r. 1618 byli z drtivé většiny šlechtici, kteří zastávali významné pozice u vídeňského dvora či samotná panovnická rodina Habsburků, tj. podobně jako v Českém království (viz s. 86-87).

³²⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 291-293; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 249.

³²⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 302; TÝŽ, s. 250.

³²⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 290; TÝŽ, s. 251.

³²⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 365; TÝŽ, s. 252.

³²⁸ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 460; TÝŽ, s. 253.

³²⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 496; TÝŽ, s. 246.

³³⁰ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 500; TÝŽ, s. 254.

³³¹ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 681-682; TÝŽ, s. 255.

³³² *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 231; TÝŽ, s. 267.

³³³ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 286; TÝŽ, s. 256.

³³⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 286; TÝŽ, s. 258.

³³⁵ Eduard MAUR a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha 1995, s. 103.

³³⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 415; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 89.

³³⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 779; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 121.

³³⁸ Viz příloha č. 13 a příloha č. 14, graf č. 12.

³³⁹ Jedná se především o benátskou provincii, která měla za úkol posílat do nově vzniklých kapucínských provincií za Alpami svými členy, aby tak podpořila jejich rozvoj a rekatolizační působení. – ILG, s. 226.

³⁴⁰ Poměrně často se ale stávalo, že hostující, povětšinou italští, kapucíni posláni do česko-rakouského komisariátu (před rokem 1618) a následně do česko-rakouské provincie (po roce 1618) zde zůstali, což se většinou týkalo mladých členů řádu, kteří do středoevropského prostoru byli vysláni těsně po skončení noviciátu nebo i během něho. Věčné sliby pak dotyční skládali do rukou česko-rakouského komisaře, a tak se stali novými členy česko-rakouské provincie. Takto „naturalizovaní“ Italové pak tvořili ne úplně zanedbatelný podíl mezi kapucíny těchto končin. – Viz příloha č. 14, graf. č. 9.

laiků).³⁴¹ Ve 40. letech 17. století se tedy řady kapucínů v česko-rakouské provincii rozšířily jen o 44 členů. Stagnaci nárůstu počtu členů v porovnání s předcházejícím vývojem způsobily morové epidemie (1639–1640, 1648–1649) a mnohem častější pobyty vojsk v dědičných habsburských zemích,³⁴² které si vyžádaly velké ztráty na životech a které nedokázal zacelit ani poměrně velký počet noviců.³⁴³

Třicetiletá válka zcela změnila organizační uspořádání česko-rakouské provincie. Většina konventů této provincie se již nenacházela v její české části, jak tomu bylo v r. 1618 (viz výše), ale v její rakouské části. V roce 1649 totiž tvořilo česko-rakouskou provincii celkem 24 konventů a 5 hospiců, z nichž jen 9 konventů (Praha-Hradčany, Mikulov, České Budějovice, Roudnice nad Labem, Most, Vyškov, Znojmo, Jihlava, Praha-Nové Město) a 3 hospice (Litoměřice, Sušice, Brno) se nacházely v českých zemích. Zbýlých 15 konventů (Videň-Za Hradbami, Krems, Steyr, Videň-Město, Linz, Pasov-Za Hradbami, Pasov-Na Hoře, Korneuburg, Videň-Nové Město, Bruck an der Leitha, Wels, Mödling, Gmunden, Tulln, Freistadt) a 2 hospice (Waidhofen an der Ybbs, Waidhofen an der Thaya) bychom našli v Horních a Dolních Rakousích.³⁴⁴

Tato skutečnost se odrazila i ve správě provincie, která byla od r. 1618 rozdělena na dvě kustodie: českou a rakouskou.³⁴⁵ S přibývajícími novými řeholními domy především v rakouské části provincie vzniká stále větší potřeba její reorganizace. Tento problém řešila i provinční kapitula 11. 9. 1637 ve Vídni, kde se jako hlavní argument k přerozdělení uvádí, že na oba kustody připadá příliš velké množství řeholníků³⁴⁶ a konventů. Bohužel nevíme, jak kapitula zmíněnou věc vyřešila, jelikož v provinčních análech jsou vyřezány stránky, na nichž bylo patrně rozhodnutí tohoto sporného bodu. Víme jen, že v roce 1639 je provincie již skutečně rozdělena do tří kustodií: české (do níž spadaly i moravské konventy), dolnorakouské a hornorakouské. Konventy náležely do kustodií podle zemské příslušnosti s výjimkou opět mikulovského a nově znojemského, kde nebylo toto kritérium dodrženo, jelikož byly přiřčeny k bližším dolnorakouským konventům. K přiřčení zmíněných

³⁴¹ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 630; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 159.

³⁴² Pobyty vojsk byly totiž doprovázeny rekvizicemi, pustošením měst a celkovou dezorganizací ekonomiky, což samozřejmě přinášelo nedostatek potravin a hlad. Ten oslaboval lidský organismus a činil ho náchylnější k nemocem (např. tyfu, dyzentérii ad.). Ve 40. letech 17. století vydatně řádily mezi obyvatelstvem i pravé neštovice. Všechny tyto nemoci se samozřejmě nevyhnuly ani kapucínům, jelikož řád díky svému zaměření denně přicházel do styku s obyvatelstvem – MAUR, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, s. 103.

³⁴³ Viz příloha č. 13 a příloha č. 14, graf č. 12.

³⁴⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 555-556; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 156-157.

³⁴⁵ Viz příloha č. 3.

³⁴⁶ Český kustod zodpovídal za 171 kapucínů, z nichž bylo 75 kněží (38 působil v Čechách a 37 na Moravě), 44 kleriků (11 v Čechách a 13 na Moravě) a 52 laiků (28 v Čechách a 27 na Moravě). Rakouský kustod nesl odpovědnost za 212 řeholníků (111 kněží, 33 kleriků, 68 laiků) – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 748.

konventů k dolnorakouské kustodii došlo patrně také proto, aby byl lépe rozdělen počet bratří a domů připadajících na jednotlivé kustody.³⁴⁷

Během třicetileté války se změnilo i složení česko-rakouské provincie z hlediska geografického původu bratří. Roku 1648 měla provincie 414 členů, z nichž 161 pocházelo z území dnešního Německa (především z Bavorska, Horních Frank, Švábska a Breisgau), 109 z českých zemí (52 z Čech, 29 z Moravy, 26 ze Slezska, 1 z Horní Lužice a 1 z Kladska), 79 z území dnešního Rakouska, 29 z Itálie, 12 z území dnešní Francie (především z Burgundska a Alsaska), 11 ze Švýcarska, 4 z Lucemburska, 3 z Jižního Nizozemí, 3 z Uher a 1 ze Španělska.³⁴⁸ Srovnáme-li toto složení členů česko-rakouské provincie s rokem 1618, zjistíme, že sice většina řeholníků stále pochází z území dnešního Německa (39 %), ale narůstá počet členů narozených v českých zemích z 16 % na 26 % a naopak se snižuje počet kapucínů přicházejících z Itálie z 18 % na 7 %. Procentuální zastoupení dalších zemí zůstává přibližně stejné.³⁴⁹

Při studiu líčení událostí týkajících se období třicetileté války v kapucínských narativních pramenech³⁵⁰ mě překvapila skutečnost, že zmíněné prameny líčí až na několik výjimek³⁵¹ vztahy mezi kapucíny a švédskými žoldnéři dosti pozitivně.³⁵² Podle nich totiž nedocházelo k rabování či jinému poškozování kapucínských řeholních domů švédskými oddíly. Naopak švédští důstojníci nechávali kapucínské konventy hlídat strážemi, aby nedošly k nějaké újmě, a často zde i sami po nějaký čas bydleli. Poskytovali také bratřím hojně

³⁴⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 19-20; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 123.

³⁴⁸ U dvou řeholníků se nám bohužel nepodařilo určit lokalitu jejich původu. Nevíme, odkud byli Kalixt Waldelingus († 3. 11. 1660 Vídeň-Nové Město) a Matyáš de S. Huberto († 21. 4. 1649 Vídeň-Město).

³⁴⁹ Viz příloha č. 14, graf č. 3 a 9. Tuto statistiku potvrzuje i další statistika, která určuje geografický původ členů vstoupivších do česko-rakouské provincie v letech 1618–1648 (viz příloha č. 14, graf č. 4).

³⁵⁰ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 47-49, 238, 312-314, 351, 527-529; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 115, 119-123.

³⁵¹ Např. roku 1640 uvěznili Švédové z rozkazu gen. Banéra všechny řeholníky a diecézní kněze z města Litoměřic (a tedy i kapucínskou komunitu) na zámku v Děčíně a požadovali zaplacení výkupného, které nakonec složil Leopold Vilém Habsburský a Jindřich Šlik. – *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 45-46; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 114. Negativní postoj Švédů ke kapucínům můžeme pozorovat i v tom, že bratřům nebylo při odchodu z Olomouce (viz výše) dovoleno si vzít sebou zdejší konventní knihovnu. Knihy pak Švédi 6. 1. 1647 naložili na vozy a následně přesunuli do Švédska. – *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 354; ŠAFRÁNKOVÁ, s. 140; Čeněk ZÍBRT, *Knihy z Čech a Moravy ve Švédsku*, Časopis Muzea království českého 79 (1905), s. 520-521; PETŘIVÁLSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 77.

³⁵² Z mnoha ukázek uvádím pro nastínění obrazu aspoň jednu z roku 1646. „*Šrašlivý válečný oheň nejen že nebyl tohoto roku uhašen, ale na počátku tohoto roku ještě mocněji vzplál. Švédové totiž znovu vstoupili do Čech. Shromáždili četnější vojsko a bez překážek znovu obsadili Roudnici nad Labem, Litoměřice a jiná další města a pevnosti. (...) Za těchto nepřátelských vpádů naše konventy v Litoměřicích, Roudnici nad Labem a Mostu a ani bratři, kteří v nich pobývali, nezakoušeli žádné nepřátelství, neboť švédští vojáci jim prokazovali veškerou laskavost a ochotu, dávali jim štědře každodenní potřebnou almužnu. Poněvadž toho roku Švédové se zmocnili také skoro celé Moravy a některé konventy tam existující potřebovaly přítomnost provinčního ministra, proto tehdejší provinciál důstojný ctihodný otec Ludvík z Rosenheimu žádal od Švédů povolení volného průchodu na Moravu, a také je šťastně dostal. Když byl na cestě na Moravu, téměř denně se setkával se skupinami Švédů, okolo kterých musel procházet, ale od těchto nepřátel nezakoušel žádné nepříjemnosti, posměch nebo jiné potíže, ale nad všechno očekávání byl přijímán s velkou úctou.*“ – *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 123.

almužny a dokonce několikrát zachránili i kapucínské konventy před zničením požárem, když nařídili svým vojákům pomáhat při hašení.³⁵³

3.3 Rozvoj česko-rakouské provincie (1648-1673)

Konec třicetileté války přinesl období prosperity i české části provincie. Během následujících dvaceti pěti let bylo v českých zemích založeno či obnoveno 11 kapucínských konventů: v Litoměřicích (1649),³⁵⁴ Horšovském Týně (1651),³⁵⁵ Sušici (1651),³⁵⁶ Brně (1652),³⁵⁷ Olomouci (1653),³⁵⁸ Prudniku (1654),³⁵⁹ Nise (1659),³⁶⁰ Chrudimi (1662),³⁶¹ Sokolově (1664/1665),³⁶² Kolíně (1666)³⁶³ a Vratislavi (1671).³⁶⁴ Tyto fundace vypovídají o úspěšném průběhu rekatolizace a rozšiřování nové, barokní zbožnosti³⁶⁵ v duchu zásad tridentského koncilu. Dále naznačují, že se tehdejší společnost postupně vzpamatovávala z válečných škod.

Bezprostřední důvody, které vedly k vzniku nového řeholního domu, byly ale různé. Obecně bylo přítomno úsilí co nejvíce zefektivnit chod provincie a zapojit se co možná nejlépe do probíhající protireformace. Právě z tohoto důvodu se v tomto období kapucíni soustředili především na české země a v rakouské části provincie vznikly jen dva nové konventy, Waidhofen an der Thaya (1652)³⁶⁶ a Hollanbrunn (1666).³⁶⁷ Od 50. let 17. století se totiž v provincii objevují hlasy volající po jejím rozdělení. Tuto snahu ale komplikovalo nedobudování sítě konventů v českých zemích. Kláštery byly zde od sebe daleko vzdálené, což komplikovalo sběr almužen a cestování mezi nimi (viz dále – pragmatické důvody), i proto se řád výrazně orientuje na tento prostor.

³⁵³ Obdobně popisují vztahy švédských důstojníků a kapucínů i kroniky či provinční letopisy z jiných kapucínských provincií nacházejících se ve střední Evropě. – Johann BAUR, *Die Kapuziner und die schwedische Generalität im dreißigjährigen Kriege*, Brixen 1887, s. 19-72.

³⁵⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 517.

³⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 712-713.

³⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 715.

³⁵⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 3, 19, 25.

³⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 159.

³⁵⁹ TAMTÉŽ, tom. III, s. 342-345.

³⁶⁰ *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 111.

³⁶¹ TAMTÉŽ, s. 517.

³⁶² TAMTÉŽ, s. 806, 829.

³⁶³ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 77.

³⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 700-703.

³⁶⁵ Blíže k barokní zbožnosti Marie Elisabeth DUCREUX, *Několik úvah o barokní zbožnosti a rekatolizaci Čech*, FHB 22, 2006, s. 143-177; Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století*, tom. II., Olomouc 2003, s. 177-224. Naposledy a nejobsáhleji Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013.

³⁶⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 24; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 259.

³⁶⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 79; TÝŽ, s. 259.

Dále se kapucínský řád snažil zakládat svoje nové konventy v místech, kde bylo obyvatelstvo vystavováno většímu působení nekatolických kněží, a proto se kapucíni v této době začínají nově zaměřovat na Slezsko a na příhraniční oblasti sousedící se Saskem.

Slezsko bylo jednou ze zemí, kde si podle vestfálského míru a v souladu se složitou strukturou země zachovaly poměrně významné pozice nekatolické konfese.³⁶⁸ A tudíž se zde otvíralo nejen kapucínům, ale i dalším řeholním řádům věnujícím se protireformační činnosti, široké pole působnosti. Kapucínské konventy ve Slezsku měly po celé 17. století charakter misijních stanic.³⁶⁹ O uvedení kapucínského řádu do Slezska v roce 1654³⁷⁰ se velice výrazně zasloužili habsburští panovníci, Ferdinand III., který podnítil jejich příchod,³⁷¹ a jeho následník Leopold I., který umožnil jejich zdejší rozvoj, jelikož se stal fundátorem hned dvou jejich slezských konventů (ve Vratislavi a Brzegu).³⁷² Příchodu kapucínů do Slezska velice napomohli i vratislavští biskupové Karel Ferdinand Vasa,³⁷³ Jan Baltazar Liesch z Hornau³⁷⁴ a Leopold Vilém Habsburský.³⁷⁵ Úspěšnému etablování kapucínského řádu ve Slezsku³⁷⁶

³⁶⁸ Radek FUKALA, *Slezsko – neznámá země Koruny české: knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740*, České Budějovice 2007, s. 189-200.

³⁶⁹ Viz s. 104, 107.

³⁷⁰ Mezi léty 1654-1659 se kapucíni ve Slezsku snaží o založení svých řeholních domů ve Vratislavi, v Zieloné Góře, Prudniku, Nise a Hlohově. Ale úspěšného osazení docílí pouze v Prudniku (1654) a Nise (1659). Ve zbylých místech pokus o založení ztroskotat z různých důvodů, např. pro odpor katolického diecézního kléru, který kapucínský řád vnímal jako konkurenci odvádějící mu farníky, což byl jeden z faktorů neúspěchu v Zieloné Góře. Bez zajímavosti není, že zdejší děkan si nepřál uvedení kapucínů do města i v době, kdy převážná část jeho obyvatelstva byla protestantského vyznání (hlavní farní kostel sv. Hedviky byl navrácen do katolických rukou teprve roku 1651, tedy jen tři roky před příchodem kapucínů do Zieloné Góry). Dalšími důvody zdejšího neúspěchu byl odpor nekatolických měšťanů, kteří si nepřáli uvedení kapucínů do města. V Hlohově se založení nezdařilo díky protestům zdejšího observantského konventu, které podpořila i místní městská rada. *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 270-279, 281-303, 315-327, 346-370, 380-399. Ve Vratislavi jednání o založení konventu kapucínů probíhají sice už od roku 1654, ale pro odpor městské rady, která byla z velké části luteránská, byl základní kámen zdejšího konventu položen až v roce 1671. Místní městská rada s poukazem na výsledky vestfálského míru dokonce poslala do Vídně r. 1669 zvláštní poselstvo, jehož primárním cílem bylo zabránit výstavbě kapucínského konventu. Obdobné překážky kladli vratislavští měšťané i observantům, kteří se ve stejné době snaží o návrat do slezské metropole. TAMTÉŽ, s. 279-281, 699-702, tom. IV, s. 40, 69-70, 112, 186-195, 289, 309-317, 432, 526, 560, 749-757, 822, tom. V, s. 4-13, 49, 86-87, 251-258, 363-379, 431-451, 539-572, 664; ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 15.

³⁷¹ Ferdinand III. podpořil uvedení kapucínů do vratislavské diecéze dopisem provinčnímu ministrovi Samuelovi z Plzně, v němž mu sdělil, že si přeje zapojení kapucínů do rekatolizačního procesu i v rámci slezských knížectví. *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 219-223; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 150-151.

³⁷² *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 431-439; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 236.

³⁷³ Karel Ferdinand Vasa (1613–1655) napomohl etablování kapucínů ve Slezsku také tím, že z pozice zeměpána knížete opolského ukončil protesty nekatolických měšťanů v Prudniku, kteří bránili vybudování kapucínského konventu v tomto městě. Protesty vyvolal nejdříve samotný příchod kapucínů a dále předání zdejšího farního kostela sv. Michala, který byl dosud v nekatolických rukách. Velkou vlnu nevole způsobilo i to, že kapucíni následně neumožnili pohřbít v tomto kostele jednoho z významných protestantských měšťanů. V neposlední řadě výstavbě kapucínského konventu nepomohla ani okolnost, že byl stavěn na místě bývalého hřbitova. Toho využili měšťané k dalším nepokojům, jelikož nechťeli povolit exhumaci ostatků, bez níž ale nešlo pokračovat ve stavbě konventu. *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 185-190, 251-254, 260-270, 312-314, 327-346, 423-426, 486-488.

³⁷⁴ Jan Baltazar Liesch z Hornau (1592–1661), pomocný vratislavský biskup, se stal jedním ze dvou hlavních donátorů kapucínského konventu v Prudniku. TAMTÉŽ, s. 254-257, 311, 503, 588-589.

³⁷⁵ Leopold Vilém Habsburský (1614–1662), vratislavský biskup, odmítl z pozice diecézní moci protesty světského kléru, jezuitů a observantů z Nisy, kteří se ohrazovali proti vybudování kapucínského konventu

v 50. letech 17. století předcházelo neúspěšné úsilí o zachycení se v tomto prostoru již v letech 1629–1631.³⁷⁷

Argument vytvoření ochranné hráze proti pronikání luteránství při hranicích se Saskem se uvádí při založení řeholních domů v Mostě, Litoměřicích, Sokolově, Zákupcích, Rumburku, Žatci, Mnichově Hradiště a Mariánské. Pouze první tři zmíněné konventy však spadají rokem svého založení do námi vymezeného období, tedy před rok 1673.³⁷⁸

O vybudování nového konventu často rozhodovaly i čistě pragmatické důvody. Předtím než provinční kapitula vůbec projednávala, zda dá souhlas ke vzniku nového konventu, vyžádala si velmi podrobný popis místa i s jeho širokým okolím, kde má být budoucí nový dům kapucínského řádu postaven.³⁷⁹ Provedením šetření a sestavením zprávy pro provinční kapitolu byli provinčním ministrem pověřováni řádoví stavitelé, tzv. *fabricerii*. Ve zprávě se kladl důraz především na skutečnost, zdali v místě i okolí nového kláštera bude možno mezi věřícími získat dostatečně velkou finanční i materiální almužnu (obilí, brambory atd.) nutnou k přežití nové řeholní komunity. Dále bylo důležité, zda donátor nabízí dostatečné finance na vybudování konventu. Finanční zdroje neměly totiž pokrýt jen náklady na stavební materiál a interiér konventu, ale také se z nich měli zaplatit dělníci najatí na výstavbu konventu a přilehlého kostela, jelikož kapucíni odmítali, aby výstavbu jejich konventů provádělo obyvatelstvo v rámci své robotní povinnosti, což bylo i prozřetelné vzhledem k budoucímu působení v tomto místě.³⁸⁰ Důležitým faktorem bylo i to, zda potencionální donátor nabízí nějaký deputát (potraviny, sukno atd.)³⁸¹ umožňující snadnější přežití budoucí komunity konventu.

Dalšími okolnostmi, které ovlivňovaly osazení nového řeholního domu, byla snaha snížit velké vzdálenosti mezi konventy, které komplikovaly sběr almužen. Cesta na okraj žebrového obvodu (německy *Terminei* či *Termineibezirk*)³⁸² byla dosti náročná a zabrala

v jejich městě, a z pozice světské autority vrchnosti protesty místní městské rady. Následně se stal i hlavním fundátorem kapucínského konventu v Nise. TAMTÉŽ, s. 598-602, 704-713.

³⁷⁶ K příchodu a dalšímu působení kapucínů ve Slezsku, především pak ke konventu v Nise (ústřednímu klášteru slezské kustodie) v poslední době: Kazimierz DOLA, *Kapucyni w Nysie, 1658–1810*, Opole 2012.

³⁷⁷ Při prvním pokusu kapucínů o proniknutí do Slezska (1629–1631) hrál rozhodující roli Karel Hanibal z Donína, zemský fojt v Horní Lužici a prezident královské komory ve Slezsku, který se měl stát donátorem jejich konventu ve Vratislavi, ale kvůli válečným událostem nebyl tento projekt uskutečněn. Kapucíni v tomto období misijně působili i v Zieloné Góře, k tamnímu působení v pozdějším období viz výše. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 435-437, 449-450, 489-491; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 83-84, 90-91.

³⁷⁸ RABAS, s. 46-47.

³⁷⁹ Např. *Kapucínské letopisy*, tom. VII, s. 97-100 (podrobný popis města Rumburku s jeho okolní krajinou), tom. IX, s. 525-527 (podrobný popis města Mnichovo Hradiště s jeho okolní krajinou).

³⁸⁰ RABAS, s. 47.

³⁸¹ Viz s. 89.

³⁸² K pojmu Walter KASPER a kolektiv, *Lexikon für Theologie und Kirche*, tom. IX, Freiburg – Basel – Rom – Wien 2000, s. 1240; K problematice žebrových obvodů u mendikantů je poměrně široká literatura, která se ale většinou vztahuje k období středověku. Např. Anastasio da MONTECASTELLI, *Il diritto di questua negli ordini*

mnoho času. Kvardiáni i vedení provincie považovali za nevhodné, aby sbírku konající členové řádu byli mimo konvent příliš dlouho. Za druhé velká vzdálenost komplikovala cestování mezi kapucínskými konventy. Řeholníci, kteří přecházeli z konventu do konventu, tak často museli přespávat v cizích kláštorech či dokonce v hostincích, což bylo považováno za nedůstojné.³⁸³ Tento důvod byl nakonec patrně také klíčovým, proč se provinční kapitula konaná 18. 5. 1661 v Pasově rozhodla vyhovět žádosti kolínských měšťanů o uvedení kapucínů do jejich města, ačkoliv se nenašel zpočátku nikdo, kdo by výstavbu zdejšího konventu financoval.³⁸⁴ Kapucíni dokonce roku 1664 z vlastních prostředků prostřednictvím svých syndiků³⁸⁵ zakoupili pozemek pro budoucí konvent.³⁸⁶ Tím, že vznikl konvent v Kolíně, bylo usnadněno cestování z Prahy do moravských konventů a dále do Vídně (Praha-Kolín-Jihlava-Znojmo-Hollanbrunn-Korneuburg-Vídeň).³⁸⁷ Usnadnění tohoto spojení je také důvodem, proč se kapucíni opakovaně snažili založit konvent v Kutné Hoře (1624, 1641).³⁸⁸

Stejně důvody mělo i založení konventu v Opočně (1674), které vycházelo z iniciativy samotných kapucínů,³⁸⁹ již si dobře uvědomovali skutečnost, že je to jeden z mála konventů žebravých řádů v královehradecké diecézi. Konvent v Opočně dále usnadňoval cestu z Prahy do Vratislavi (Praha-Kolín-Chrudim-Opočno-Vratislav). Ze stejných důvodů se kapucíni opakovaně pokoušeli o založení konventu v Bruntále (1670, 1729, 1766), neboť leží na poloviční cestě mezi Olomoucí a slezskými konventy.³⁹⁰ Bez zajímavosti není, že ve stejné době se zde rovněž neúspěšně snaží o založení svého konventu také observantský řád. Místní

mendicanti dal suo sorgere fino al codice di diritto canonico, Collectanea Franciscana 21, 1951, 241-354; Kaspar ELM, *Termineien und Hospize der westfälischen Augustiner-Eremitenklöster Osnabrück*, Jahrbuch für Westfälische Kirchengeschichte 70, 1977, s. 11-49; Matthias VÖCKLER, *Einige Anmerkungen zur Entstehung und Bedeutung der Termineien der Bettelorden im mittelalterlichen Thüringen*, in: Mitteilungen des oberhessischen Geschichtsvereins Giessen 76, 1991, 1-11.

³⁸³ V kapucínském řádě totiž neplatí zásada *stabilitatis loci*, takže členové tohoto řádu za svůj život vystřídají několik působišť. Dobudování sítě konventů usnadňovalo generálními vizitátorovi, provinčnímu ministrowi či provinčnímu vizitátorovi vizitaci provincií. Stejně problémy se objevují i v observantském řádu – ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 13.

³⁸⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 288-289.

³⁸⁵ Viz s. 123-124.

³⁸⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 649-654.

³⁸⁷ Usnadnění spojení mezi konventy a snazší sběr almužen byly významnými motivy založení i později zřízených řeholních domů. Založení hospice v Českém Brodě, které ulehčilo cestování mezi Prahou a Kolínem, a v Náměšti nad Oslavou (nacházel se na půli cesty mezi Třebíčí a Brnem) lze plně vnímat právě v tomto světle, jelikož tato osazení výrazně usnadnila cestu mezi Prahou a Brnem (Praha-Český Brod-Kolín-Jihlava-Třebíč-Náměšť nad Oslavou-Brno) – *Kapucínské letopisy*, tom. XXI, s. 632. Dále i při založení hospice v Prostějově hrálo svou roli usnadnění cesty mezi Brnem a Olomoucí (Brno-Vyškov-Prostějov-Olomouc) – *Kapucínské letopisy*, tom. XXI, s. 453, 503. Skutečnost, že hlavním důvodem zřízení hospice v Českém Brodě, bylo vylepšení spojení mezi konventy a snazší sběr almužen, dokládá i listina Marie Terezie, kterou panovnice dává souhlas k jeho založení. V ní je totiž odůvodněno souhlasné stanovisko panovnice, které zcela odpovídá výše zmíněných faktorům (kapucíni z Českého Brodu měli povoleno od panovnice žebrať, ale pouze ve vesnicích kde dříve konali sbírku pražští a kolínští spolubratři). – NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 137.

³⁸⁸ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 305-306, tom. II, s. 90, 96-97, 99.

³⁸⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 1001-1005; RABAS, s. 56.

³⁹⁰ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 641, tom. VII, s. 119-120.

vrchnost, řeholní řád německým rytířů, se založením observantského konventu i přes počáteční úspěšná jednání nakonec nesouhlasil.³⁹¹

Výše jsme se již dotkli dalšího důležitého faktoru ovlivňujícího založení konventu. Pro kapucíny totiž nebylo žádoucí, aby v místě či jeho nejbližším okolí, na němž měl vzniknout nový konvent, působil klášter jiného žebrového řádu, jehož existence by mohla způsobit, že se kapucínským bratrům nebude dostávat dostatečné almužny.³⁹² Ve světle této skutečnosti musíme vnímat i spory z rozmezí let 1630–1633 mezi kapucíny a irskými františkány (hyberny) o založení jejich konventů v Praze na Novém Městě.³⁹³ Stejně tak když bosí augustiniáni chtěli založit roku 1679 svůj řeholní dům v Čáslavi, kapucíni z Kolína se postavili na odpor.³⁹⁴

Nesmíme však přeceňovat fakt, že založení nového kláštera kapucínů bylo pouze výsledkem zájmu a potřeb samotné provincie. Bez podpory dobrodinců ochotných hradit výstavbu konventu by bylo jakékoliv nové založení nemožné. I v případě konventu v Kolíně, kde kapucíni z vlastních prostředků zakoupili pozemek, na němž měl stát budoucí konvent, se ještě dva roky čekalo s jeho výstavbou (do r. 1666), jelikož chyběl vhodný donátor či skupina dobrodinců.³⁹⁵

Do procesu založení nového kapucínského konventu zasahovaly kromě dobrodinců ochotných financovat jeho výstavbu a vedení provincie (provinční kapituly) také další světské (panovník, zemské úřady, městské rady, vrchnost) a církevní (biskup či arcibiskup, diecézní klérus a další řeholní řády) authority. Se vznikem nového kapucínského domu však vždy

³⁹¹ ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 13, 126.

³⁹² Otázka sběru almužen byla pro kapucíny opravdu velmi důležitá, což dokládají i spory mezi dvěma kapucínskými konventy nacházejícími se v Praze na Hradčanech a v Praze na Novém Městě o právo sběru almužen. Původně totiž hradčanští kapucíni sbírali almužny ve všech čtyřech pražských městech, ale po vzniku konventu v Praze na Novém Městě, směli sbírat almužnu pouze na levém břehu Vltavy (Hradčany, Malá Strana) a na pravém břehu (Staré a Nové Město) konali sbírku kapucíni z konventu při kostele sv. Josefa, což ale způsobilo, že hradčanský konvent měl problém s uživením svých členů, mj. i proto že se jeho komunita po celou první polovinu 17. století zvětšovala. Otázku sběru almužen v pražských městech definitivně vyřešila provinční kapitula v Pasově roku 1655, která povolila jakožto většímu konventu v Praze na Hradčanech dle počtu řeholníků sbírat almužnu i na Starém Městě, ale pouze v řeholních domech jezuitů, křížovníků s červenou hvězdou a dvou domech uzavírající prostor mezi těmito dvěma kláštery a Karlovým mostem. Zde měli naopak výslovný zákaz konat sbírku novoměstští kapucíni. – *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 151. Není bez zajímavosti, že ačkoli jezuiti a kapucíni mezi sebou často vedli vleklé spory, tak staroměstská kolej Tovaryšstva Ježíšova neodmítala poskytovat kapucínům almužny.

³⁹³ Tento spor nabyl větších rozměrů, i díky tomu, že si oba řády v podobnou dobu pro stavbu svého konventu zvolily parcely nacházející se v bezprostřední blízkosti. Oba řeholní řády se proto snažily zabránit druhé straně ve výstavbě jejich kláštera. Hedvika KUCHAROVÁ – Jan PAREZ, *Hyberni v Praze. Dějiny františkánské koleje Neposkrvněného početí Panny Marie v Praze (1635–1786)*, Praha 2001, s. 51, 56–57 (zde odkazy na prameny hyberské provenience). Z kapucínských pramenů k tomuto sporu alespoň *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 84, 88–89, 93–94, 99–100; *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 465–467, 479, 590–609, 612.

³⁹⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. VII, s. 106; RABAS, s. 48.

³⁹⁵ RABAS, s. 54–55.

museli souhlasit místní hlava diecéze, místní vrchnost a panovník,³⁹⁶ kteří zároveň rozhodovali i o řešení případných protestů výše uvedených subjektů. Pokud např. nesouhlasil se zřízením konventu kapucínů místní diecézní klérus či řeholní řád již v lokalitě působící, řešil jejich protesty místní biskup či arcibiskup, který mohl opět věc rozhodnout ve prospěch kapucínského řádu. Pokud se založením nesouhlasila místní městská rada, rozhodovala v případě poddanského města vrchnost a v případě královského města panovník.³⁹⁷

Vzájemné vztahy a pravomoci mezi kapucíny a výše uvedenými institucemi pak přesně vymezovala zakládací listina,³⁹⁸ která proto řešila např. majetkové otázky, práva na pohřby, zvonění, termíny bohoslužeb atd. Cesta vedoucí k takovéto dohodě však byla někdy velmi trnitá a k položení základního kamene nového řeholního domu kapucínů často došlo až po dlouholetých jednáních. Např. o založení litoměřického konventu se jednalo šestnáct let³⁹⁹ a o zřízení vratislavského konventu dokonce sedmáct let.⁴⁰⁰

Ne vždy se podařilo dovést jednání k zdárnému konci. Mezi léty 1618–1673 můžeme jenom v českých zemích uvést dvacet neúspěšných pokusů o zřízení kapucínského konventu: Valtice (1618-1621),⁴⁰¹ Strakonice (1621),⁴⁰² Kutná Hora (1624, 1641),⁴⁰³ Hustopeče (1628),⁴⁰⁴ Kaplice (1628, 1649),⁴⁰⁵ Litomyšl (1629),⁴⁰⁶ Vratislav (1629-1631),⁴⁰⁷ Moravský Krumlov (1630),⁴⁰⁸ Moravská Třebová (1631),⁴⁰⁹ Tábor (1639),⁴¹⁰ Hradec Králové (1641),⁴¹¹

³⁹⁶ Pro ukázkou jak vypadalo toto panovnickovo povolení, odkazujeme například na list Ferdinanda II. (z 21. 9. 1645), kterým schvaluje výstavbu druhého brněnského konventu. MZA, f. AMB, Stará tereziánská registratura, inv. č. 37, sign. C 44. List je i přepsán v provinčních letopisech (*Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 341-343).

³⁹⁷ Viz s. 83.

³⁹⁸ Např. NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 28 (zakládací listina olomouckého konventu) a č. 32 (zakládací listina brněnského konventu); *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 413 (zakládací listina litoměřického konventu).

³⁹⁹ V případě kláštera kapucínů v Litoměřicích dal císař souhlas k jeho výstavbě již roku 1638 (*Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 609), ale kvůli složitým jednáním s městem došlo k položení základního kamene až v roce 1649. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 645, 655-658, 761-765, tom. II, s. 462, 517.

⁴⁰⁰ Podobně dlouhá jednání vedli i observanti při zakládání či obnovování svých konventů srov. ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 15.

⁴⁰¹ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 213, 218-219, 269; FOLTÝN, s. 724.

⁴⁰² TAMTÉŽ, s. 270. Přepsán zde německy psaný dopis velkopřevora maltézských rytířů Jindřicha z Logau z 25. 8. 1621 (Praha) adresovaný provinční kapitule česko-rakouské kapucínské provincie, která měla být slavena 7. 9. 1621 ve Vídni. Obsahem dopisu je nabídka založení kapucínského konventu ve Strakonici. Stavbu samotnou a pozemek budoucího konventu pro třináct bratří měl hradit řád maltézských rytířů, po dobu výstavby kapucíni měli bydlet v maltézské komendě spolu se členy tohoto rytířského řádu při strakonickém hradu. Budoucí kapucínské komunitě Jindřich z Logau nabízel i zajištění obživy skrze pravidelný deputát (naturálie měli dostávat ze statků maltézských rytířů nacházející se v okolí Strakonice) a nadaci, tzv. *fundatie piae* (viz dále), 4 000 zl. rýnských, z níž měli kapucíni čerpat pravidelný roční úrok. Konvent kapucínů měl stát v ulici vedoucí na Pasov. Na oplátku žádal po kapucínech pomoci při duchovní správě panství (v poddanském městě Strakonici a v okolních vesnicích).

⁴⁰³ TAMTÉŽ, s. 305-306; NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 23.

⁴⁰⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 409, 424-425; FOLTÝN, s. 313.

⁴⁰⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 423, 427; tom. III, s. 549-551.

⁴⁰⁶ TAMTÉŽ, s. 438.

⁴⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 489-490.

⁴⁰⁸ TAMTÉŽ, s. 464; FOLTÝN, s. 446-447.

⁴⁰⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 469; FOLTÝN, s. 435.

Mladá Boleslav (1641),⁴¹² Rokycany (1641),⁴¹³ Havlíčkův Brod (1641),⁴¹⁴ Jičín (1648),⁴¹⁵ Náchod (1651),⁴¹⁶ Hlohov (1654),⁴¹⁷ Zielona Góra (1655),⁴¹⁸ Frýdlant (1655),⁴¹⁹ Bruntál (1670).⁴²⁰

Příčiny nezdaru založení byly různé.⁴²¹ Např. ve Strakonících a Valticích patrně nedošlo k založení konventu kvůli nedostatku volných kapucínů, kteří by mohli osadit tato místa. Přičemž nabídky velkopřevora maltézských rytířů Jindřicha z Logau (viz výše) a Karla z Lichtenštejna, musely být pro řád více než zajímavé, jelikož později docházelo k zakládání kapucínských konventů za mnohem horších podmínek. Kapucíni se totiž v této době zavázali vybudovat tři nové konventy v Dolních Rakousech (v Korneuburgu, Vídni a Vídni Nové Město) a dále stále dokončují výstavbu konventů započatou před vypuknutím stavovského odboje.

V Hlohově a Táboře stojí za neúspěchem odpor dalších řeholních řádů. V Zielonej Górze byl rozhodující odpor místního děkana a luteránského obyvatelstva. V Bruntále nedošlo opakovaně k založení vzhledem krachu jednání s místní vrchností, kterou byl řád německých rytířů. Řadu nabídek o založení konventu odmítli samotní kapucíni, např. v Hustopečích z důvodu nemožnosti zajištění výživy budoucí zde usazené komunity, neboť bratřím nebyl nabídnut žádný deputát, a dále proto, že se nedaleko nacházel mikulovský konvent. Nabídku Ottavia Piccolominiho na založení konventu v Náchodě, kde měli kapucíni zároveň spravovat i poutní místo, vedení provincie odmítlo s tím, že fundátorův velkolepý stavební projekt (plány vytvořil Carlo Lurago) neodpovídá řádové architektuře a zvyklostem.⁴²²

I přes tyto neúspěšné pokusy prožívá česko-rakouská kapucínská provincie v letech 1648–1673 období velkého rozmachu a rozkvětu. Po ukončení třicetileté války dochází oproti předcházejícímu období k ještě rychlejšímu nárůstu počtu členů působících v provincii,⁴²³ a to

⁴¹⁰ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 15-16, 63-66; FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 656-657.

⁴¹¹ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 90, 96-97, 99-100; NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 23.

⁴¹² *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 90, 96; NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 23.

⁴¹³ NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 23.

⁴¹⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 90, 96, 99; NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 23.

⁴¹⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 160, 447-449.

⁴¹⁶ BUBEN, s. 423; FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 385.

⁴¹⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 277-279, 281-285.

⁴¹⁸ TAMTÉŽ, s. 285-287, 314-327, 390-398.

⁴¹⁹ TAMTÉŽ, s. 422; 433.

⁴²⁰ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 641; FOLTÝN, s. 247.

⁴²¹ Viz příloha č. 16, zde uvedeny přehledně okolnosti neúspěšných založení.

⁴²² Opět se nabízí srovnání s observantským řádem, který od 2. pol. 17. st. do josefínských náboženských reforem z obdobných důvodů jako kapucíni neuskutečnil dvanáct založení konventů. Viz ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 15-16, 124-126.

⁴²³ Viz příloha č. 13 a příloha č. 14, graf č. 11.

hlavně díky velkému počtu noviců⁴²⁴ (např. v letech 1652, 1666 či 1667 bylo v počáteční formaci řádu i přes šedesát členů).⁴²⁵ V řech čísel tedy k roku 1650 působilo v česko-rakouské provincii něco málo přes 400 členů (viz výše), za dalších šest let přesáhl počet kapucínů v provincii již hranici 500 (513 členů, z toho 269 kněží, 75 kleriků a 169 laiků).⁴²⁶ Hranice 600 je překročena v roce 1662, kdy pod pravomoc provinčního ministra česko-rakouské provincie spadalo už 683 členů, z toho 323 kněží, 146 kleriků a 214 laiků.⁴²⁷ V roce 1667 měla česko-rakouská kapucínská provincie již 728 členů (381 kněží, 125 kleriků a 222 laiků)⁴²⁸ a roku 1672 překročil počet kapucínů v provincii číslo 800 (810 členů, z toho 438 kněží, 127 kleriků, 245 laiků).⁴²⁹

Během tohoto poválečného období se nadále mění složení česko-rakouské kapucínské provincie z hlediska geografického původu kapucínů.⁴³⁰ Na začátku roku 1673 měla provincie 798 členů, z nichž 280 pocházelo z českých zemí (176 z Čech, 59 z Moravy, 43 ze Slezska, 2 z Horní Lužice), 259 z území dnešního Rakouska, 209 z území dnešního Německa (především z Bavorska, Horních Frank, Švábska a Breisgau), 12 ze Švýcarska, 10 z území dnešní Francie (především z Burgundska a Alsaska), 9 z Itálie, 7 z Jižního Nizozemí, 5 z Lucemburska, 5 z Uher a 2 ze Spojených nizozemských provincií. Oproti roku 1648 se tedy složení česko-rakouské provincie výrazně pozměnilo, většina řeholníků už pochází z českých zemí (36 %). Procentuální zastoupení členů pocházejících z českých zemí se oproti roku 1648 zvýšilo o dalších deset procent. Dále si ve statistice výrazně polepšili i kapucíni narození na území dnešního Rakouska (z 19 % na 32 %). Naopak klesá podíl řeholníků přicházejících z území dnešního Německa (z 39 % na 26 %) a Itálie (ze 7 % na 1 %).⁴³¹

⁴²⁴ S vzrůstajícím zájmem o kapucínský řeholní život se samozřejmě navyšuje i počet noviciátů a následně i počet řádových filozofických a teologických studií v provincii. Např. v roce 1665 fungovalo v provincii dokonce až osm noviciátů (čtyři pro novice kleriky: Steyr, Freistadt, Znojmo, Nisa a čtyři pro novice laiky: Most, Gmunden, Waidhofen an der Ybbs, Waidhofen an der Thaya), čtyři řádová učiliště teologie (Viedeň-Za Hradbami, Linz, Krems, Viedeň-Město) a tři řádová učiliště filozofie (Praha-Hradčany, Brno, Wels). Viz příloha č. 6, 10.

⁴²⁵ Viz příloha č. 13 a příloha č. 14, graf č. 12.

⁴²⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 597.

⁴²⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 538.

⁴²⁸ TAMTÉŽ, s. 229.

⁴²⁹ TAMTÉŽ, s. 903.

⁴³⁰ Není bez zajímavosti, že složení česko-rakouské kapucínské provincie dle geografického původu řeholníků vykazuje v této oblasti mnoho společných rysů a znaků s českou piaristickou provincii a jí předcházejícím správním útvarům. Což je dáno tím, že piaristé do českých zemí přišli přibližně ve stejnou dobu jako kapucíni, a že též jako kapucíni z počátku byli silně podporováni z Itálie, kolébky svého řádu. Jan BOMBERA, *Počet a původ piaristů v českých zemích do r. 1748*, Jižní Morava 10, 1974, s. 92-94; Obecně k působení piaristů v českých zemích Metoděj ZEMEK – Jan BOMBERA – Aleš FILIP, *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*, Prievidza 1992; Václav BARTUŠEK, *Šíření piaristických kolejí a škol v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v 17. a 18. Století*, Paginae historie 11, 2003, s. 32-68.

⁴³¹ Viz příloha č. 14, graf č. 9 a 10. Tuto statistiku potvrzuje i další přehled, který určuje geografický původ členů vstoupivších do česko-rakouské provincie v letech 1648–1672 (viz příloha č. 14, graf č. 5). Z ní je opět patrné, že se snižuje počet řeholníků přicházejících z území dnešního Německa a Itálie. Naopak se zvyšuje počet členů narozených na území česko-rakouské provincie.

Důvodem úbytku bratří pocházejících z území dnešního Německa je patrně skutečnost, že i ve Svaté říši římské národa německého se kapucínský řád postupně úspěšně etabloval,⁴³² dále i fakt, že s přibývajícím počtem katolických diecézních kněží v Čechách a na Moravě již nebylo třeba do tohoto prostoru posílat německy mluvící kapucíny z okolních provincií,⁴³³ kteří zde vypomáhali při pastorační činnosti, jak opakovaně požadovala Kongregace pro šíření víry.⁴³⁴

Za snižujícím se podílem kapucínů, kteří pocházeli z Itálie, stojí skutečnost, že italské provincie během 30. let 17. století postupně přestaly posílat hostovat své členy do česko-rakouské provincie, neboť ta byla již plně rozvinuta a pomoc již nepotřebovala (viz výše). Italští hostující kapucíni byli také do konce 30. let 17. století pověřováni v provincii čelnými úřady, počínaje funkcí provinčního ministra a konče jednotlivými kvardiány konventů.⁴³⁵ Kapucíni z našeho regionu totiž neměli ještě dostatečné zkušenosti, což se ale v průběhu 20. a 30. let 17. století mění, jelikož „dozrává“ generace bratří, která složila své řeholní sliby během prvních dvou dekád 17. století. Úbytek Italů v česko-rakouské provincii byl také způsoben postupným vymíráním generace Italů, kteří přišli do česko-rakouské provincie v prvních letech její existence.⁴³⁶

Mezi léty 1599–1672 do česko-rakouské provincie⁴³⁷ vstoupilo celkem 1476 řeholníků. Nejvíce z nich pocházelo z území dnešního Německa (473) a Rakouska (421). Z českých zemí bylo 426 kapucínů (251 z Čech, 94 z Moravy, 76 ze Slezska, 4 z Horní Lužice a 1 z Kladska).⁴³⁸ Ostatní kapucíni přišli do provincie z apeninského poloostrova (75), Švýcarska (22), z území dnešní Francie (21), z Uher (11), z Jižního Nizozemí (9), tehdejšího Lucemburska (8), polského království (3), ze Spojených nizozemských provincií (2) a Španělska (1).⁴³⁹ Jen u čtyř řeholníků se nám bohužel nepodařilo určit lokalitu jejich

⁴³² A. JACOBS, *Die Rheinischen Kapuziner 1611–1725*, Münster 1933; A. EBERLE, *Geschichte der Bayrischen Kapuziner-Ordensprovinz*, Freiburg 1902; K. ROTH, *Kapuziner in Süddeutschland 1596–1851*, Koblenz-Ehrenbreitstein 1978; G. MANZ, *Die Kapuziner im rechtsrheinischen Gebiet*, Freiburg 1979; ILG, s. 216–225, 227–228.

⁴³³ Tito hostující německy mluvící kapucíni pak velmi často zůstali v česko-rakouské provincii na trvalo, jelikož se stali jejími členy.

⁴³⁴ CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 92; Hynek KOLLMANN, *P. Bonaventura z Kolína, kapucín, reformátor města Fulneku. Studie z archivu Sv. kongregace de propaganda fide*, SHK 3 (1894), s. 89.

⁴³⁵ Viz přílohy č. 1–4.

⁴³⁶ Viz příloha č. 19.

⁴³⁷ Česko-rakouské kapucínské provincii předcházely dvě jiné formy správního svazku: česko-rakousko-štyrský komisariát 1602–1608 a česko-rakouský komisariát 1608–1618. Viz BRČÁK, *Ustavení české kapucínské provincie*, s. 58–68.

⁴³⁸ Viz příloha č. 14, graf č. 7.

⁴³⁹ Viz příloha č. 14, graf č. 6, 8.

původu.⁴⁴⁰ Velký počet členů z českých zemí a z území dnešního Rakouska vypovídá i o úspěšném postupu rekatolizace v této oblasti.

Další informace o jednotlivých členech bohužel nemáme. Nevíme například, z jakých sociálních vrstev pocházeli. Zjistit to lze jen u některých jedinců. Zejména pokud pocházeli ze šlechtického stavu, je to v pramenech zaznamenáno.⁴⁴¹ Na základě geografického původu můžeme předpokládat, že většina bratří pocházela z měšťanského prostředí, často přímo z míst, kde řád působil.⁴⁴² Dále víme, že ke vstupu do řádu musel mít adept dostatečný věk (většinou okolo dvaceti let) a musel pocházet z řádné rodiny. K tomu, aby byl uchazeč zařazen do noviciátu pro kleriky, a měl tudíž šanci stát se knězem, byla nutná znalost latiny,⁴⁴³ takže jedinec musel předtím studovat na některé z městských škol, např. jezuitském gymnáziu, což opět ukazuje spíše na měšťanský původ jednotlivých adeptů.⁴⁴⁴

Dále jen do určité míry můžeme rekonstruovat řeč, jíž kapucíni v česko-rakouské provincii hovořili. Úřední řečí v provincii kromě latiny, praktikované hlavně v liturgii a při komunikaci s řádovým ústředím, byla němčina, které se užívalo v korespondenci mezi konventy či při četbě v chóru a jídelně. Ostatně většina bratří pocházela, jak bylo ukázáno, z území dnešního Německa a Rakouska (dohromady 61 %). Bratři přicházející ze Slezska, Švýcarska a Alsaska (dohromady 5 %) z převážné většiny rovněž mluvili nějakým dialektem němčiny a jistě ne všichni bratři, kteří se narodili v Čechách či na Moravě, mluvili česky, protože rozsáhlé oblasti v Čechách a na Moravě byly jazykově převážně německé (zejména pohraničí a velká královská města). I přesto se v česko-rakouské provincii v 60. a 70. letech ozývají hlasy toužící po zrovnoprávnění češtiny s němčinou, které se ještě ostřeji projeví po rozdělení česko-rakouské provincie (1673). Česky mluvící bratři kapucíni požadovali, aby korespondence s kláštery, ve kterých existuje česky mluvící komunita, byla vedena nejen

⁴⁴⁰ Kalixt *Waldelingus* († 3. 11. 1660 Vídeň-Nové Město); Matyáš *de S. Huberto* († 21. 4. 1649 Vídeň-Město); Josafat *Dingelspielensis* († 25. 7. 1689 ve Freistadtu); Ivo *Brithalensis* († 21. 6. 1721 v Českých Budějovicích).

⁴⁴¹ Těch bylo ve sledovaném období celkem 17: *P. Valerián z Milána* (vst. 1602), vl. jménem hrabě Maxmilián Magni; *klerik Bonaventura z Vídně-Nové Město*, rytíř; *klerik Ludvík z Gorizie* (vst. 1603), hrabě z Colloreda; *br. Vavřinec ze Štýrska* (vst. 1605), pán z Hoffkirchu; *P. Dominik z Vídně* (vst. 1609), vl. jménem Ludvík Bonaventura don z Marradas; *klerik Ludvík z Bavorska* (vst. 1612), pán z Talmberka; *P. Jan Kapistrán z Lovere* (vst. 1612), hrabě; *P. Samuel z Plzně* (vst. 1615), pán z Greifenfels; *P. Václav ze Švábska* (vst. 1617), rytíř; *P. Emerich z Komárna* (vst. 1643), vl. jménem hrabě Jan Antonín Sinelli, vídeňský biskup; *P. Vojtěch z Prahy* (vst. 1644), vl. jménem erbovník Václav Karel Zeller z Rosenthalu; *P. Serafín z Čech* (vst. 1657), vl. jménem pán Jiří Maxmilián Vratislav z Mitrovic; *P. Josef z Prahy* (vst. 1662), vl. jménem hrabě Rudolf Quidobald z Thunu; *br. Engelbert z Čech* (vst. 1664), vl. jménem rytíř Jindřich Felix ze Zbrlohy; *P. Jan František z Prachatic* (vst. 1667), pán z Weisenfeld; *P. Florentín z Frisingenu* (vst. 1670), rytíř; *P. František z Českého Krumlova* (vst. 1672), rytíř z Rittersbergu. – RABAS, s. 62-63. (viz přílohy č. 20-21), *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boemiae*, s. 3-4, 11, 15, 18, 20-22.

⁴⁴² Viz přílohy č. 20 a 21.

⁴⁴³ Viz s. 147.

⁴⁴⁴ Sociální původ je obtížně zjistitelný i v jiných řeholních řádech či u diecézního kněžstva. Srov. k sociálnímu původu jezuitů (Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773*, Praha 1986, s. XXIII-XXIV.), piaristů (BOMBERA, *Počet a původ piaristů*, s. 93) či moravských diecézních kněží (ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. II., s. 141-143).

německy, ale i česky. Dále chtěli, aby se v těchto konventech při četbě v chórech a jídelně užívala vedle němčiny i čeština.⁴⁴⁵

Vzhledem k tomu, že po celé 17. století se v česko-rakouské provincii zvyšuje počet bratří⁴⁴⁶ a řeholních domů,⁴⁴⁷ vyvstává stále větší potřeba nějakého rozdělení provincie, aby mohla být lépe spravována a vizitována. Vždyť nejdlehlší konvent ve Vratislavi byl od konventů v horních Rakousech vzdálen celých 500 km vzdušnou čarou, které při tehdejších dopravních možnostech jistě nebylo snadné překonat. Velké vzdálenosti mezi jednotlivými konventy, jež byly rozesety v Čechách, Horních a Dolních Rakousech, na Moravě a ve Slezsku, komplikovaly i svolávání provinční kapituly či přemísťování řeholníků v rámci jednotlivých konventů. Ačkoli potřeba rozdělit česko-rakouskou provincii alespoň na dvě nové provincie byla zcela zřejmá a jasná, cesta k tomuto řešení byla velice náročná a trnitá, protože řádové ústředí v Římě s rozdělením nesouhlasilo.⁴⁴⁸

V česko-rakouské provincii se první tendence vedoucí k rozdělení objevují již ve 40. letech 17. století. Ty ovšem nemohly být úspěšné vzhledem k nedobudování sítě konventů v české části provincie (viz výše). V průběhu 50. a 60. let 17. století se situace mění, neboť v českých zemích je úspěšně založeno 11 nových kapucínských klášterů. Řádové ústředí přesto ještě dlouho nechtělo rozdělení povolit. Hlavním důvodem jeho záporného stanoviska byla skutečnost, že po rozdělení česko-rakouské provincie by se zvýšil už tak dost velký počet neitalských provincií, čímž by automaticky vzrostl i počet neitalských volitelů na generální kapitule. Hrozilo tedy, že by italští kapucíni ztratili v řádu většinu, kterou měli od jeho založení.⁴⁴⁹

Generální ministři podnikali i dosti razantní kroky proti vzniku nových neitalských provincií, např. generální ministr Inocent Marcinno z Caltagirone při generální vizitaci rýnské provincie roku 1646 dokonce zrušil 13 jejích konventů jen proto, aby dělení zdejší provincie co nejvíce pozdržel.⁴⁵⁰ Podobné nesnáze zakusila i tyrolsko-bavorská provincie, když usilovala o své rozdělení.⁴⁵¹ Ve výsledku však podobné činy brzdily rozvoj a působení

⁴⁴⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. VIII, s. 535-537, tom. IX, s. 241; RABAS, s. 73-74. Česky mluvící kapucíni tedy nebyli ve svých požadavcích tak radikální jako ve stejné době jejich kolegové v observantském řádě, kteří dokonce požadovali vznik české františkánské provincie či to, aby střídavě zastával post provinčního ministra česky a německy mluvící spolubratr. ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 53-55; Podobné jazykové spory museli řešit i olomoučtí biskupové v 18. století ve své diecézi ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. II., s. 114-118.

⁴⁴⁶ Mezi léty 1618 až 1672 se počet bratří v provincii zvýšil o 608 členů (z 202 v roce 1618 na 810 v roce 1672 – viz výše). – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 242, tom. V, s. 903.

⁴⁴⁷ Mezi léty 1618 až 1672 se počet řeholních domů v provincii zvětšil o 23 konventů a 3 hospice (z 13 v roce 1618 na 39 v roce 1672) – TAMTÉŽ, tom. I, s. 240-242, tom. V, s. 1015-1019.

⁴⁴⁸ RABAS, s. 27.

⁴⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 27.

⁴⁵⁰ JACOBS, s. 26.

⁴⁵¹ EBERLE, s. 188; HOHENEGGER, s. 435.

kapucínského řádu, a proto si zmíněný generální ministr v roce 1643 obstaral u papeže Urbana VIII. breve,⁴⁵² na jehož základě v případě nutnosti mohl rozdělit velké zaalpské provincie i s tím, že nově vzniknuvší provincie se o své dosavadní zastoupení na generální kapitule rozdělí, což ale odporovalo řádovým generálním konstitucím. Dle nich totiž každou provincii zastupuje na generální kapitule její provinční ministr a podle počtu jejích členů až dva římské kustodi. Takže dvě nové mimoitalské provincie X a Y, vzniklé rozdělením původní provincie XY, měly právo, aby byly na generální kapitule reprezentovány dohromady šesti hlasy. Ale dle výše uvedeného breve hájili jejich zájmy pouze tři volitelé, a sice jejich provinční ministři a jeden římský kustod, který byl střídavě určen z jedné z nově vzniklých provincií.⁴⁵³

Vedení česko-rakouské provincie o možnosti rozdělení poprvé závazně jednalo 14. 9. 1669 na congregatiu v Linci,⁴⁵⁴ neboť dlouhodobá správa provincie vzhledem k její početnosti a rozlehlosti byla neudržitelná. Definitoři se spolu s provinčním ministrem Jovitou z Burgundska⁴⁵⁵ dohodli, že sepiší list, v němž uvedou všechny důvody, proč by měla být provincie rozdělena. Tento list byl pak vyhotoven jak v jazyce německém tak i českém a obě verze byly zaslány do všech klášterů provincie s pokynem, aby jej místní představení přečetli všem členům jednotlivých komunit v jejich dorozumívacím jazyce. Každý člen pak měl třídní lhůtu na rozmyšlenou, po jejímž uplynutí měl písemně vyjádřit, zda s dělením provincie souhlasí či nikoli. Výsledek tohoto referenda dopadl následovně: 685 řeholníků ze 745 se vyslovilo pro rozdělení provincie.⁴⁵⁶

Provinční ministr Jovita z Burgundska po výše uvedené akci začal podnikat další kroky k rozdělení provincie, a protože očekával negativní postoj řádového ústředí v Římě, obrátil se nejdříve s prosbou o přímluvu a zajištění pomoci na panovníka zemí, v nichž se česko-rakouská provincie rozkládala.⁴⁵⁷ Jovita z Burgundska nežádal Leopolda I. pouze o to,

⁴⁵² *Bullarium Ordinis (...) capucinatorum*, tom. IV, s. 7-8.

⁴⁵³ RABAS, s. 28-30.

⁴⁵⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 468-469.

⁴⁵⁵ P. Jovita z Burgundska vstoupil do česko-rakouské kapucínské provincie 26. 5. 1630. Většinu svého života působil jako kvardián v Olomouci (1643–1644), Vyškově (1645–1646), Mikulově (1646–1648), Tullnu (1651–1654), Prudniku (1654–1660), Brně (1660–1662), Vidni-Město (1662–1663), Welsu (1664–1665), opět Vidni-Město (1665–1666) a Vidni-Nové Město (1666–1668). Současně v letech 1655-1656 a 1661-1662 zastává úřad prov. stavitele. Od 60. let 17. století zastával i nejvyšší provinční funkce prov. definitora (1663–1666) a kustoda pro Horní Rakousy (1663–1665) a pro Dolní Rakousy (1665–1666). V roce 1666 se stává už druhým mužem provincie, zastává úřad prov. vikáře a prov. vizitátora. A konečně v letech 1668–1671 se stává prov. ministrem česko-rakouské provincie. Dále jeho kariéra pokračuje již na nejvyšší řádové úrovni, v letech 1671–1678 je totiž gen. definitorem pro německy mluvící kapucínské provincie. Zemřel 29. 6. 1680 ve Vidni-Město jakožto člen rakouské provincie. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 180; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 211, 216, 220; *Kapucínské letopisy*, tom. VII, s. 341-346 (elogium); MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 152, 157, 214, 219, 229, 250, 252, 254; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 282-284.

⁴⁵⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 640-641; RABAS, s. 29.

⁴⁵⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 478-479.

aby se zasadil o rozdělení provincie, ale chtěl také, aby se císař pokusil prosadit, že by oběma nově vzniklým provinciím náleželo stejné zastoupení na generální kapitule, jak to správně podle řádových konstitucí mělo být. Císař Leopold I. se rozhodl prosby Jovity z Burgundska vyslyšet, jelikož se domníval, že rozdělení provincie je i v zájmu jeho zemí, a proto v této věci poslal několik dopisů generálnímu ministru kapucínského řádu a papežské kurii. Na papeže se vládce habsburského domu obrátil mj. i proto, aby schválil rozdělení česko-rakouské kapucínské provincie v případě kladného rozhodnutí generální kapituly. Z interní kapucínské záležitosti se tak stalo politické téma.⁴⁵⁸

Provinční vedení si tedy po celý rok 1669 připravovalo půdu pro rozdělení provincie. Než však mohlo návrh předložit i na nejbližší generální kapitule a zahájit tak konkrétní jednání o rozdělení, musela tuto akci posvětit ještě provinční kapitula, která se za tímto účelem sešla 29. 8. 1670 ve Vídni.⁴⁵⁹ I zde shromáždění otcové drtivou většinou hlasů schválili rozdělení provincie a dále připravili podklady, které následně poslali ústředí řádu do Říma.⁴⁶⁰ Provincie rovněž podnikla i některé kroky, které měly rozdělení provincie usnadnit, např. k roku 1670 vznikl jmenovitý soupis všech členů žijících v provincii⁴⁶¹ nebo seznam nejdůležitějších pramenů nacházejících se v provinčním archivu ve Vídni, jelikož archiv si měly nově vzniklé provincie rozdělit.⁴⁶²

O budoucnosti česko-rakouské provincie rozhodovala generální kapitula 15. 5. 1671 v Římě. Zúčastnění kapucíni se sice nakonec usnesli na jejím rozdělení, ale v otázce zastoupení nově vzniklých provincií na generální kapitule zatím nepadlo žádné rozhodnutí.⁴⁶³ Provinční ministr Jovita z Burgundska tak dosáhl pouze polovičního vítězství a spor nadále pokračoval. Dne 1. 8. 1671 papež Klement X. informoval císaře Leopolda I., že schvaluje rozdělení česko-rakouské kapucínské provincie, ale že plně podporuje verdikt řádové generální kapituly ohledně zastoupení nových provincií na generální kapitule. Dále papež vyhověl císařovu požadavku ohledně výstavby nových kapucínských klášterů v habsburských zemích bez jeho předchozího povolení.⁴⁶⁴ Podle kapucínských letopisů nebyl Leopold I. s tímto rozhodnutím spokojen a pokládal ho za urážku své osoby, a proto se rozhodl o záležitost i nadále zasazovat. Dle mého názoru ale musíme věc vnímat v širších souvislostech, jelikož v této době byly trvale velice napjaté vztahy mezi Ludvíkem XIV. a Leopoldem I. a papežský stolec v tomto konfliktu nebyl neutrální, ale stál na straně Francie,

⁴⁵⁸ RABAS, s. 29-31.

⁴⁵⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 613.

⁴⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 615-617.

⁴⁶¹ TAMTÉŽ, s. 645-650.

⁴⁶² TAMTÉŽ, s. 620-631.

⁴⁶³ TAMTÉŽ, s. 733.

⁴⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 734.

protože potřeboval pomoc francouzského krále, aby mohl zlomit odpor francouzských prelátů, kteří se nechtěli připojit k odsouzení jansenismu.⁴⁶⁵

Generální ministr i přes kladné stanovisko generální kapituly z r. 1671 dlouho váhal s provedením samotného aktu rozdělení česko-rakouské provincie. Teprve na podzim r. 1672 se vydal na cestu do zaalpských německy mluvících provincií, ale pouze za účelem jejich vizitace. Než však mohl vstoupit do rakouských dědičných zemí, musel požádat o povolení vstupu císaře jako zeměpána (dopis z 15. 10. 1672), který s kladným vyřízením žádosti vzhledem k předcházejícím událostem nikterak nespěchal. Dne 1. 11. 1672 byl generálnímu ministru dokonce doručen výnos zemské vlády, kterým mu byl zakázán vstup na území Tyrol. Generální ministr tedy znovu opakoval svou žádost a čekal na odpověď Leopolda I. prozatím v horní Itálii.⁴⁶⁶ Císař odpověděl na žádost generálního ministra až 30. 11. 1672 a sdělil mu, že mu umožní vstup do rakouských i českých zemí a že je velmi potěšen, že konečně vyslyšel jeho žádosti ohledně formálního aktu rozdělení česko-rakouské provincie. Generální ministr však byl touto reakcí zaskočen a v dopise, který císaři poslal 8. 1. 1673, ho informoval, že nemá v úmyslu tento akt provést, jelikož k němu nemá potřebné papežské pravomoci, a že chce pouze provést vizitaci místních konventů.⁴⁶⁷

Leopold I. byl odpovědí generálního ministra velmi překvapen, protože ho svatý otec v dopise z 1. 8. 1671 informoval o pravém opaku. Papežské svolení s rozdělením provincie mu potvrdil v korespondenci i kardinál Giberto III. Borromeo, který u římské kurie často hájil Leopoldovy zájmy. Císař tedy znovu napsal papeži a žádal vysvětlení nedorozumění. Papež v reakci na tento dopis vydal 22. 3. 1673 bulu, kterou povolil rozdělení česko-rakouské provincie, ale v otázce počtu hlasů nových provincií na generální kapitule se přidržel původního rozhodnutí.⁴⁶⁸

Zmatky kolem pravomoci generálního ministra vznikly patrně nedopatřením. Papež sice schválil rozdělení česko-rakouské provincie, ale generálnímu ministru nebyla doručena listina, která ho pověřovala provedením tohoto aktu. K formálnímu rozdělení česko-rakouské provincie se tedy mohlo přikročit až po vydání papežské buly. Nejdříve však generál kapucínského řádu Stefano Chiaramonti z Ceseny provedl vizitaci konventů v tyrolské provincii a následně v rakouské části česko-rakouské provincie. Vizitací konventů v české části provincie (Čechy, Morava, Slezsko) byl pověřen zmocněnec generálního ministra

⁴⁶⁵ Jiří MIKULEC, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha – Litomyšl 1997, s. 61-72. K problematice jansenismu blíže Matthias LORENZ, *Der Jansenismus in der Habsburgermonarchie. Ein Forschungsüberblick*, Saarbrücken 2009.

⁴⁶⁶ EBERLE, s. 198; HOHENEGGER, s. 586-587.

⁴⁶⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 952; RABAS, s. 32-33.

⁴⁶⁸ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 956-958.

P. Angelus z Burgimanagerio. Po důkladné vizitaci obou částí česko-rakouské provincie, která neukázala žádné překážky, jež by bránily rozdělení, byla generálním ministrem na 28. 4. 1673 svolána do Vídně provinční kapitula, na níž byl akt rozdělení provincie vykonán.⁴⁶⁹

Zbývalo jen rozhodnout, jak bude provincie rozdělena. Na provinční kapitule v roce 1671 byly vypracovány i tři návrhy konkrétního rozdělení česko-rakouské provincie. První návrh respektoval hranice Českého království, a tudíž navrhoval spojit konventy nacházející se v českých zemích v jednu provincii a konventy v Horních a Dolních Rakousech v druhou. Druhá verze počítala se sloučením konventů v Čechách a Horních Rakousech v jednu provincii a konventů v Dolních Rakousech, na Moravě a ve Slezsku v druhou provincii. Třetí možnost nabízela sjednotit řeholní domy v Čechách a ve Slezsku v jednu provincii a kláštery na Moravě a v obou Rakousech v druhou.⁴⁷⁰ Nakonec byla generálním ministrem a kapucíny shromážděnými na provinční kapitule vybrána první verze, mj. i proto, že umožnila rozdělit konventy a v nich žijící řeholníky co možná nejspravedlivěji. Do česko-moravské provincie náleželo 21 klášterů (11 v Čechách, 7 na Moravě a 3 ve Slezsku), v nichž působilo 401 kapucínů (223 kněží, 59 kleriků, 119 laiků)⁴⁷¹ a k tomu ještě 13 noviců (9 noviců-kleriků a 4 novici-laici). Do rakouské provincie patřilo 17 klášterů (7 v Horních a 10 v Dolních Rakousech), které obývalo 407 řeholníků.⁴⁷²

Prvním provinčním ministrem česko-moravské provincie se stal dosavadní provinciál česko-rakouské provincie Martin z Příboru⁴⁷³ a jejími prvními definitory byli Berthold ze Slezska,⁴⁷⁴ který se stal i prvním provinčním vikářem, Markvard z Halberstadtu,⁴⁷⁵ Pavlín

⁴⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 1003; RABAS, s. 33-34.

⁴⁷⁰ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 757-758.

⁴⁷¹ K vývoji profesního složení česko-rakouské provincie – příloha č. 14, graf. č. 2 a 13.

⁴⁷² *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 1013-1014; Srov. RABAS, s. 34; BUBEN, s. 385.

⁴⁷³ P. Martin z Příbora (vlastním jménem Jiří Ignác GEYROAR) vstoupil do česko-rakouské kapucínské provincie 15. 8. 1635. Jeho život je výrazně spjat s konventem v Praze na Novém Městě, kdy vykonával úřad kvardiána v letech 1652–1653, 1655–1658, 1659–1661, 1662–1665, 1666–1669. Mezi léty 1658–1659 také kvardiánem konventu v Sušici. Od 60. let 17. století zastával vysoké provinční funkce: prov. definitora (1661–1666, 1670–1671), prov. vikáře (1661), prov. vizitátora (1661) a kustod české kustodie (1661–1667). V letech 1667 a 1671 jakožto volitel za česko-rakouskou provincii se účastnil gen. kapituly v Římě. Nejvyššího prov. úřadu dosáhl poprvé v roce 1671, kdy se stal prov. ministrem česko-rakouské provincie (1671–1673). Po rozdělení česko-rakouské provincie se stal členem česko-moravské provincie a je zvolen jejím prvním prov. ministrem (1673–1674). Následně jejím prov. definitorem (1676–1677) a opět prov. ministrem (1677–1678). Martin z Příbora zemřel 28. 8. 1678 v Innsbrucku při návratu z generální kapituly. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 240; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 197, 207, 211, 216, 220-221, 240; *Kapucínské letopisy*, tom. VI, s. 803-807 (elogium); MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 176, 208-209; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 282-285.

⁴⁷⁴ P. Berthold ze Slezska vstoupil do česko-rakouské provincie 29. 7. 1636. Většinu svého života působil jako kvardián v Praze na Novém Městě (1648–1650, 1669–1672, 1677–1681), Litoměřicích (1651–1652, 1658–1659), Vyškově (1653–1656, 1661–1662, 1663–1666, 1667–1669), Sušici (1656–1658), Prudniku (1660–1661), Mikulově (1662–1663), Chrudimi (1672–1673) a Praze na Hradčanech (1674–1677). Prov. definitorem česko-moravské provincie (1673–1676). V roce 1673–1674 zároveň prov. vikářem a slezským kustodem. Zemřel 9. 2. 1686 v Praze na Novém Městě. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 40; *Protocollum*

z Třebíče⁴⁷⁶ a Klétus z Mnichova.⁴⁷⁷ Provincialát česko-moravské provincie byl zřízen při konventu v Praze na Hradčanech, kde se nachází po přerušení daným komunistickým režimem i v dnešní době. Česko-moravská provincie byla pro lepší správu rozdělena na tři kustodie: českou,⁴⁷⁸ moravskou⁴⁷⁹ a slezskou.⁴⁸⁰ Řádová učiliště teologie se nacházela v Praze na Hradčanech⁴⁸¹ a v Praze na Novém Městě.⁴⁸² Filozofie byla vyučována v konventech

seu liber provinciae. s. 248; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 147, 170, 176, 179, 208–209, 214, 219, 229; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 284.

⁴⁷⁵ P. Markvard z Halberstadtu vstoupil do česko-rakouské provincie 29. 9. 1649 v Gmundenu. Většinu svého života působil jako kvardián a lektor. V letech 1659–1660 lektor teologie ve Vídni-Město, 1661–1662 kvardián v Prudniku, 1662–1663 lektor filozofie v Brně, 1663–1665 kvardiánem a lektorem filozofie v Mostu, 1665–1668 kvardiánem a lektorem teologie v Krems, 1668–1669 kvardiánem ve Vídni-Město, 1669–1670 superior v Pasově-Na Hoře, 1670–1671 kvardiánem v Pasově-Za Hradbami, 1671–1674, 1679–1682, 1686–1688, 1690–1693 kvardiánem v Praze na Hradčanech. Kustodem pro Dolní Rakousy v letech 1666–1667 a pro Čechy (1671–1674). Prov. definitorem česko-rakouské provincie v letech 1666–1668 a 1671–1673. V roce 1673 se stal členem česko-moravské provincie, jejímž je prov. definitorem (1673–1674, 1677–1682 a 1686–1694) a prov. ministrem (1674–1677 a 1682–1684). Zemřel 2. 11. 1697 v Praze na Hradčanech. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 306; *Protocollum seu liber provinciae*. s. 188, 207, 211, 217, 221, 225, 240, 244, 248; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 147, 164, 229, 246, 248, 250; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 283–288.

⁴⁷⁶ P. Pavlín z Třebíče vstoupil do česko-rakouské provincie 18. 3. 1648 v Gmundenu. Většinu svého života působil jako kvardián a lektor. V letech 1661–1663 kvardiánem v Sušici, 1665–1666 lektorem filozofie v Brně, 1666–1667 lektorem filozofie v Praze na Novém Městě, 1667–1668 kvardiánem ve Vratislavě, 1668–1669 lektorem filozofie v Mostu, 1669–1670 lektorem teologie v Krems, 1670–1672 lektorem teologie v Pasově, 1672–1673 lektorem teologie v Linzi. Od roku 1673 působí už jen jako kvardián v Olomouci (1673–1676 a 1679–1682), Brně (1676–1678), Praze na Hradčanech (1678–1679 a 1682–1684) a Praze na Novém Městě (1686–1688). V roce 1673 se stal členem česko-moravské provincie, jejíž je prov. definitorem (1673–1676 a 1677–1688). Zemřel 22. 6. 1691 v Olomouci. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 173; *Protocollum seu liber provinciae*. s. 217, 221, 227, 237, 241, 244; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 147, 152, 157, 176, 209, 233; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 284–287.

⁴⁷⁷ P. Klétus WIDMAN z Mnichova působil především jako lektor a kvardián. V letech 1661–1662 lektorem filozofie v Brně, 1662–1665 lektorem filozofie v Krems, 1665–1669 lektorem teologie v Linzi, 1669–1671 kvardiánem ve Welsu, 1671–1673 lektorem morálky a kvardián v Krems, 1673–1674 kvardiánem ve Znojmě. V roce 1673 zvolen prov. definitorem česko-moravské provincie. Další informace k jeho řádové kariéře nemáme, jelikož v roce 1674 přestoupil do rakouské kapucínské provincie. Zemřel 30. 11. 1692 v Linzi. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 334; *Protocollum seu liber provinciae*. s. 196, 207, 211, 217, 221, 227; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 168, 246, 254; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 284.

⁴⁷⁸ Do české kustodie s centrem v Praze na Hradčanech náležely konventy: Praha–Hradčany (47), Praha–Nové Město (32), České-Budějovice (23), Sušice (18), Litoměřice (17), Sokolov (17), Roudnice nad Labem (16), Chrudim (16), Horšovský Týn (14), Kolín (13) a Most (11). Prvním představeným česko-moravské provincie se stal Markvard z Halberstadtu. *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 1015–1017. – V závorce uvedena čísla označují počet bratří působících v jednotlivých konventech. Můžeme si tedy udělat i jistou představu o velikosti a významu jednotlivých klášterů.

⁴⁷⁹ Do moravské kustodie s centrem v Olomouci spadaly konventy: Brno (27), Olomouc (25), Mikulov (18), Znojmo (18), Jihlava (16), Vyškov (15) a hospic ve Fulneku (4). První hlavou moravské kustodie se stal Pavlín z Třebíče. TAMTĚŽ, s. 1015–1017.

⁴⁸⁰ Slezský kustod, který po celou dobu existence kustodie sídlil v Nise, spravoval konventy: Nisa (27), Prudnik (17) a hospic ve Vratislavě (10). Úkolem vést tyto řeholní domy byl pověřen Berthold ze Slezska. TAMTĚŽ, s. 1015–1017.

⁴⁸¹ Lektorem zdejšího teologického učení byl v době vzniku česko-moravské provincie P. Nikefor z Kutné Hory, který vstoupil do česko-rakouské provincie 20. 6. 1652. Působil hlavně jako lektor a kvardián. V letech 1660–1661 lektorem filozofie v Praze na Hradčanech. Dále působí v letech 1661–1666 v Praze na Novém Městě, nejdříve jako lektor filozofie (1661–1664), teologie (1664–1665) a kvardián (1665–1666). V letech 1666–1668 kvardiánem a lektorem filozofie v Mostu, 1668–1669 lektor teologie v Krems. V letech 1669–1672 opět člen pražského novoměstského konventu jako lektor filozofie (1669–1670) a teologie (1671–1672). Následně 1672–1674 lektorem teologie v Praze na Hradčanech, 1674–1675 kvardiánem v Nise, 1676–1677 kvardiánem v Litoměřicích. Zemřel 28. 4. 1687 v Praze na Hradčanech. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et*

v Olomouci⁴⁸³ a Nise.⁴⁸⁴ Noviciát pro kleriky fungoval při mosteckém konventu⁴⁸⁵ a noviciát pro laiky⁴⁸⁶ při konventu v Nise.⁴⁸⁷

Prvním provinčním ministrem rakouské provincie byl zvolen Alexandr z Friedbergu⁴⁸⁸ a jejími prvními definitory byli Emerich z Komárna,⁴⁸⁹ Ildefons z Krems,⁴⁹⁰ Crescentius

Austriae, s. 118; *Protocollum seu liber provinciae*. s. 196, 211, 216, 221, 227, 237, 241, 248; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 164, 171, 209, 231.

⁴⁸² Lektorem zdejšího teologického učení byl v době vzniku česko-moravské provincie P. Prokop z Mostu, který vstoupil do česko-rakouské provincie 1. 8. 1659. V letech 1669–1672 lektorem filozofie v Nise, 1672–1673 lektorem teologie v Nise, 1673–1674 lektorem teologie v Praze na Novém Městě 1675–1678 kvardiánem v Nise, 1678–1681 kvardiánem v Brně, 1682–1684 a 1686–1688 kvardiánem v Olomouci, 1688–1690 kvardiánem v Praze na Hradčanech. Prov. definitorem česko-moravské provincie v letech 1674–1679, 1682–1686 a 1687–1690. Zemřel 4. 10. 1690 v Praze na Hradčanech. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 277; *Protocollum seu liber provinciae*. s. 230, 237, 240, 248; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 147, 152, 157, 231; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 285–287.

⁴⁸³ Lektorem zdejšího filozofického učení byl v době vzniku česko-moravské provincie P. Marián z Dillingenu, který vstoupil do česko-rakouské provincie 2. 10. 1626. Působil v ní především jako lektor a kvardián. Lektorem teologie ve Vídní-Město (1645–1646), Welsu (1667–1669) a filozofie v Olomouci (1671–1673). Kvardiánem v Korneuburgu (1643–1645), Pasově-Za Hradbami (1646–1647, 1660–1661), Mödlingu (1647–1648), ve Welsu (1649–1650, 1656–1657, 1662–1664, 1668–1669), Vídní-Za Hradbami (1650–1653), Českých Budějovicích (1653–1655), Vídní-Nové Město (1655–1656), Linzi (1665–1668) a Nise (1679–1681). Provinčním definitorem česko-rakouské provincie 1665–1666, v této době zároveň i kustodem pro Horní Rakousy. Zemřel 6. 10. 1682 ve Vídní-Městě. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 279; *Protocollum seu liber provinciae*. s. 225, 227, 241, 244; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 216, 231, 243–244, 247, 251–252, 254–255; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 283–285.

⁴⁸⁴ Lektorem zdejšího filozofického učení byl v době vzniku česko-moravské provincie P. Crescentius z Českého Krumlova, který vstoupil do česko-rakouské provincie 3. 5. 1661, zemřel předčasně na mor v 1. 10. 1680 v Českých Budějovicích. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 274; *Protocollum seu liber provinciae*. s. 248.

⁴⁸⁵ Novicmistrem byl v době vzniku česko-moravské provincie P. Rafael z Chomutova, který vstoupil do česko-rakouské provincie 26. 8. 1656. V roce 1670 prováděl rekatolizační činnost ve městě Kraslice (viz s. 108). Následně novicmistrem pro kleriky v Mostu (1673–1674). Zbytek jeho působení v řádu je spojen s úřadem kvardiána: v Mostě (1673–1676), v Jihlavě (1677–1681), Vyškově (1682–1684) a opět v Jihlavě (1690–1691). Zemřel 6. 2. 1708 v Praze na Hradčanech. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 37; *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 633–639, 806–813, 1015; *Protocollum seu liber provinciae*. s. 248–249; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 180–182; RABAS, s. 94–95; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 164, 219, 222.

⁴⁸⁶ Novicmistrem byl v době vzniku česko-moravské provincie br. Symphorianus z Tyrolska, který vstoupil do česko-rakouské provincie 25. 7. 1655. Dlouholetý novicmistr pro novice-laiky, např. 1668–1669 v Gmundenu, 1671–1673 ve Waidhofen an der Ybbs, 1673–1674 v Prudniku. Zemřel 2. 12. 1699 v Nise. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 336; *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 227–228, 319, 485, 643, 760, 899–900, 1015, 1017.

⁴⁸⁷ Informace blíže popisující uspořádání české kapucínské provincie (provinční ministr, definitoři, řádová učiliště, noviciáty atd.) jsou čerpány z: *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 1013–1015; Srov. RABAS, 34–35; BUBEN, s. 385.

⁴⁸⁸ P. Alexandr z Friedbergu vstoupil do kapucínského řádu 3. 5. 1629. Působil jako lektor, kvardián, definitoři i jako prov. ministr. Kvardiánem ve Znojmě (1648–1650), Welsu (1650–1651), lektorem filozofie a kvardiánem v Praze na Novém Městě (1651–1652), lektorem filozofie a kvardiánem v Pasově-Za Hradbami (1652–1653), dále už jen zde lektorem filozofie (1653–1655), kvardiánem ve Steyru (1655–1656), v letech 1656–1660 působil v Linzi (lektorem filozofie 1656–1658 a teologie 1658–1660, v letech 1657–1660 zároveň zde kvardiánem), kvardiánem ve Welsu (1660–1662), v roce 1662 se účastní i jako zástupce česko-rakouské provincie gen. kapituly, po návratu z Říma kvardiánem ve Vídní-Město (1663–1665). V letech 1665–1668 vykonává úřad provinciála česko-rakouské provincie, dále kvardiánem ve Vídní-Město (1669–1670) a Linzi (1671–1673). Souběžně v letech 1655–1673 vykonává úřad prov. definitora (1655–1656, 1658–1665), prov. vikáře a vizitátora (1655, 1670). Dále kustoda pro Horní Rakousy (1658–1661, 1672–1673), Dolní Rakousy (1662–1665), Moravu a Slezsko (1671–1672). V roce 1673 se stal členem rakouské provincie, jejímž se stal i prvním prov. ministrem. Zemřel 6. 6. 1676 ve Vídní-Město. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 157; *Protocollum seu liber provinciae*. s. 163, 166, 177, 180, 184, 188; 195, 207, 211, 236, 240, 244; *Kapucínské*

z Rohrbachu⁴⁹¹ a Donát z Pasova.⁴⁹² Rakouská provincie byla pro lepší správu rozdělena do dvou kustodií: hornorakouské⁴⁹³ a dolnorakouské.⁴⁹⁴ Provincialát se nacházel u konventu Vídeň-Město.⁴⁹⁵

Česko-rakouská provincie byla tedy po dlouhých jednáních konečně rozdělena na česko-moravskou provincii a rakouskou provincii, zbývalo jen dořešit jejich zastoupení na generální kapitule v Římě, které bylo prozatím poloviční, než podle řádových konstitucí být mělo. Obě provincie spolu s císařem Leopoldem I. však nadále vyvíjely horečnou aktivitu o své zrovnoprávnění s italskými provinciemi. Neustále se obracely na řádové ústředí a papežskou kurii do Říma, až byly jejich hlasy konečně roku 1679 vyslyšeny. Vyřešení problému napomohla i změna na papežském stolci, jelikož nový papež Inocent XI. byl více nakloněn Leopoldovi I. a naopak měl velice problematické vztahy s Francií.⁴⁹⁶ Inocent XI.

letopisy, tom. V, s. 852–858 (elogium); MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 167, 208, 244, 247–248, 254; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 280–285.

⁴⁸⁹ K jeho životu viz s. 161–168.

⁴⁹⁰ P. Ildefons z Krems vstoupil do česko-rakouské provincie 18. 5. 1647. Působil jako kvardián a lektor. Kvardiánem v Pasově (1659–1661, 1671–1673), Praze na Hradčanech (1661–1664, 1665–1667), ve Vídní-Město (1667–1668, 1673–1674). Lektorem filozofie (1658–1660) a teologie (1660–1661) v Pasově, teologie (1661–1663) a filozofie (1663–1667) v Praze na Hradčanech, teologie ve Vídní-Město (1668–1670). Zástupcem česko-rakouské provincie na gen. kapitulách v Římě v letech 1667 a 1671. Prov. definitivem česko-rakouské provincie v letech 1665–1671. V letech 1667–1669 zároveň kustodem pro Dolní Rakousy. V roce 1673 se stal členem rakouské provincie a působí zde nadále v nejvyšších prov. funkcích. Zemřel 31. 1. 1694 ve Vídní-Město. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 31; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 185, 188, 196, 207, 211, 217, 221, 226–227; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 147, 247, 250; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 283–285.

⁴⁹¹ P. Crescentius z Rohrbachu vstoupil do česko-rakouské provincie 9. 7. 1646. Působil jako kvardián a řádový kazatel ve Vídní-Za Hradbami (1664–1667, 1671–1673), Mödlingu (1667–1668) a Praze na Hradčanech (1670–1671). Dále zastával úřad prov. definitivy česko-rakouské provincie a kustoda pro Čechy (1668–1670). V roce 1673 se stal členem rakouské provincie působí, zde nadále v nejvyšších prov. funkcích, např. v letech 1673–1674 prov. definitivem a kustodem pro Horní Rakousy. Zemřel 21. 3. 1684 ve Vídní-Město. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 80; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 226; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 147, 243, 255; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 283–284.

⁴⁹² P. Donát z Pasova vstoupil do česko-rakouské provincie 4. 2. 1647. Působil jako kvardián a řádový kazatel. V letech 1665–1666 kvardiánem v Brně, 1666–1668 v Pasově-Na Hoře, 1668–1671 ve Vídní-Za Hradbami, 1672–1673 opět v Brně, kde zároveň kázal ve farním kostele u sv. Jakuba. V roce 1673 se stal členem rakouské provincie, zde zastává i nejvyšší prov. funkce, např. v letech 1673–1674 provinčním definitivem. Zemřel 10. 7. 1694 ve Waidhofen an der Thaya. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 191; *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 902; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 152, 243, 247; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 285.

⁴⁹³ Do hornorakouské kustodie s centrem v Linzi náležely konventy: Linz (40), Pasov-Za Hradbami (27), Wels (27), Steyr (16), Gmunden (14), Freistadt (19), Waidhofen an der Ybbs (13) a hospic Pasov-Město (5). – *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 1017–1019.

⁴⁹⁴ Do dolnorakouské kustodie, jejíž centrum se střídavě nacházelo při jednom z vídeňských konventů, spadaly kláštery: Vídeň-Město (64), Krems (32), Vídeň-Za Hradbami (27), Vídeň-Nové Město (20), Tulln (17), Mödling (17), Waidhofen an der Thaya (17), Hollanbrunn (17), Bruck an der Leitha (16) a Korneuburg (16). – TAMTĚŽ, s. 1017–1019.

⁴⁹⁵ K bližšímu uspořádání nově vzniklé rakouské provincie (teologická a filozofická učení, noviciáty atd.) – TAMTĚŽ, s. 1017–1019.

⁴⁹⁶ Hubert JEDIN, *Papst Innozenz XI. – Verteidiger des christlichen Abendlandes*, in: *Kirche des Glaubens. Kirche der Geschichte. Ausgewählte Aufsätze und Vorträge*, tom. I, Red. TÝŽ, Freiburg im Breisgau 1966, s. 287–291.

totiž vydal 10. 1. 1679 breve,⁴⁹⁷ kterým nařídil udělit německy mluvícím kapucínským provinciím stejné hlasovací právo, jako mají italské provincie, a které jim dle řádových konstitucí náleží.⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ *Bullarium Ordinis (...) capucinorum*, tom. IV, s. 20-21.

⁴⁹⁸ Podrobněji k boji o zrovnoprávnění česko-moravské a rakouské provincie na generální kapitule RABAS, s. 35-37.

4 Kapucíni a společnost v Čechách a na Moravě (1618–1673)

4.1 Interakce kapucínů s panovníkem a jeho dvorem

Již jen z letmého nahlédnutí do přehledu fundací kapucínských řeholních domů (příloha č. 19) je patrné, že pevnější zakotvení kapucínů v českých zemích v 17. století bylo výsledkem vytrvalé a dlouhodobé podpory rakouských Habsburků. Tento rod se zasloužil o etablování a rozvoj kapucínského řádu nejen v českých zemích, ale v ještě větší míře v zemích rakouských. Na budování vztahů mezi kapucíny a Habsburky lze ostatně pozorovat i systematickou geografickou expanzi z Itálie směrem do střední Evropy.

Kapucíni při svém příchodu do Zaalpí nejdříve navázali přátelské styky s tyrolskou větví rakouských Habsburků, díky čemuž vznikl první kapucínský konvent v tomto prostoru, konkrétně v Innsbrucku v roce 1593.⁴⁹⁹ Jeho fundátory byli Ferdinand II. Tyrolský (1529–1595) a jeho druhá žena Anna Kateřina Gonzaga (1566–1621).⁵⁰⁰ Arcivévodkyně Anna Kateřina příchod kapucínů do Tyrolska a založení jejich prvního konventu v Innsbrucku i zprostředkovala, jelikož s kapucínskými řeholníky pěstovala úzké styky už ve své rodné Mantově. Kapucínská spiritualita ji natolik oslovila, že se jejím dlouholetým zpovědníkem stal kapucín Niccolò Barchi.⁵⁰¹

Po smrti Ferdinanda II. Tyrolského převzali péči o rozvoj kapucínského řádu v česko-rakouském prostoru Matyáš Habsburský, jenž byl jeho synovec, a Anna Tyrolská, Ferdinandova dcera a Matyášova manželka. Důvodem, proč si tento manželský pár z rodu Habsburků vybral k podpoře právě kapucínský řád, bylo opět manželčino domovské prostředí, neboť Anna Tyrolská se od svého útlého dětství dostávala do kontaktu s kapucíny pobývajícími v Innsbrucku, tedy v rezidenčním městě jejích rodičů. Patrně pod vlivem její matky se stal i jejím dlouholetým zpovědníkem člen kapucínského řádu P. Cherubín z Egny (Neumarktu).⁵⁰² Díky Matyášově a Annině podpoře, která měla charakter jak finanční, tak se zároveň projevovala konkrétními přímlovami,⁵⁰³ mohli být kapucíni uvedeni do Olomouce,⁵⁰⁴ Českých Budějovic,⁵⁰⁵ Mostu,⁵⁰⁶ Linze⁵⁰⁷ a Vídně-Města.

⁴⁹⁹ HOHENEGGER – ZIELER, *Geschichte der Tiroler Kapuzinerordensprovinz*, s. 3-8.

⁵⁰⁰ Václav BŮŽEK, *Ferdinand II. mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006, s. 221; Elena TADDEI, *Anna Caterina Gonzaga und ihre Zeit: der italienische Einfluss am Innsbrucker Hof*, in: *Der Innsbrucker Hof. Residenz und höfische Gesellschaft in Tirol vom 15 bis 19. Jahrhundert*, Redd. Heinz NOTFLASTCHER – Jan Paul NIEDERKORN, Vídeň 2005, s. 219-240.

⁵⁰¹ HOHENEGGER – ZIELER, *Geschichte der Tiroler Kapuzinerordensprovinz*, s. 18-19; Veronika SANDBICHLER, *Anna Caterina Gonzaga*, in: *Philippine Welser und Anna Caterina Gonzaga, die Gemahlinnen Erzherzog Ferdinands II.*, Red. Alfred AUER, Innsbruck 1998, s. 45, 64; ČAPSKÁ, *Představy společnosti*, s. 27.

⁵⁰² *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 152.

⁵⁰³ K výčtu záslužných činů Anny Tyrolské a Matyáše Habsburského vůči kapucínskému řádu viz oslavná elogia obou monarchů vložená do provinčních letopisů a hradčanské konventní kroniky. *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 242-243, 244-245; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 58-60.

Z tohoto výčtu založení je nejdůležitější posledně uvedený konvent, který kapucínům umožnil navázat dlouhodobé vztahy s Habsburky a jejich dvorem, jelikož se nachází jen několik desítek metrů od jejich vídeňského sídla Hofburgu. Pod tímto konventem byla vybudována i krypta,⁵⁰⁸ která pak sloužila a dodnes slouží jako poslední místo odpočinku rakouských Habsburků, čímž vztah kapucínů a tohoto panovnického rodu získal zcela nový rozměr a vazby mezi nimi se do budoucna velice prohloubily.⁵⁰⁹

Podpora kapucínskému řádu habsburskou dynastií neustala ani po roce 1619, kdy se vyměnili vládnoucí linie rodu. Jelikož manželství Matyáše a Anny bylo bezdětné, stal se novým vládcem habsburského domu na základě tzv. Oňateho smlouvy Ferdinand II. (1578–1637) ze štyrské větve. Ferdinand II. ale podporoval kapucíny již před rokem 1619. Ještě jako štyrský vévoda se podílel na uvedení kapucínů do svého tehdejšího rezidenčního města Štyrského Hradce (1600) a do kraňské metropole Lublaně (1607). Ferdinand II. spolupracoval s kapucíny ve Štyrsku zejména proto, že tehdejší protireformační poslání řádu odpovídalo jeho zdejší rekatolizační politice. Uvedení kapucínů do Štyrska podpořily i přátelské vztahy mezi Ferdinandem II. a významným a v této práci mnohokrát zmiňovaným kapucínem Vavřincem z Brindisi.⁵¹⁰

⁵⁰⁴ Zde se Matyáš Habsburský zasloužil o uvedení kapucínů do města svými listy městské radě – NA, f. Morava, inv. č. 5953, fol 3rv a dále privilegiem, kterým kapucínům povolil postavit konvent při městských hradbách – *Liber Olomoucensis monasterii*, fol. 4r.

⁵⁰⁵ Matyáš Habsburský a Anna Tyrolská byli donátory tohoto konventu – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 152.

⁵⁰⁶ Zde se Matyáš Habsburský a Anna Tyrolská zasloužili o uvedení kapucínů do města svým listy městské radě – TAMTÉŽ, s. 194–196.

⁵⁰⁷ Matyáš Habsburský byl donátorem tohoto konventu – TAMTÉŽ, s. 108–109; 137.

⁵⁰⁸ První finanční prostředky na stavbu konventu a krypty poskytli Anna Tyrolská a Matyáš Habsburský (1617), jelikož určili tento klášter i za místo svého posledního odpočinku. S výstavbou konventu se ale kvůli vypuknutí třicetileté války započalo až roku 1622, tedy až za vlády Ferdinanda II. (viz pamětní nápis o položení základního kamene – příloha č. 22, obr. č. 33), který poskytl další finanční zdroje. Roku 1624 musel být konvent již z velké části postaven, jelikož se zde konala i prov. kapitula. Oltáře v konventním kostele byly pak slavnostně vysvěceny roku 1627, což naznačuje, že i konventní kostel byl už z velké části dokončen. V následujících dvou letech bylo při tomto vídeňském konventu zřízeno nejdříve filozofické a pak i teologické učiliště. Ale teprve roku 1632 byl slavnostně vysvěcen i celý kostel a následujícího roku byla dokončena i výstavba habsburské krypty, jelikož do ní byly slavnostně přeneseny ostatky jejich zakladatelů Matyáše Habsburského a jeho ženy Anny Tyrolské, kteří poskytli i řadu drahocenných předmětů k vybavení konventu (např. ornáty zdobené drahokamy). *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 218, 223, 242, 244, 269, 291–294, 310–313, 389, 414, 455, 512–513, 693–695; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 58–59, 108–109; Milena BRAVERMANOVÁ – Michal LUTOVSKÝ, *Hrobky, hroby a pohřebiště českých králů a knížat*, Praha 2001, s. 55–64; Magdalena HAWLIK – VAN DE WATER, *Die Kapuzinergruft. Begräbnisstädte der Habsburger in Wien*, Freiburg – Basel – Wien 1993.

⁵⁰⁹ Bliže k vytvoření habsburské rodové tradice spočívající v podpoře kapucínského řádu: Susanne HEHENBERGER, *Armut und Vertrauen. Die Kapuziner am Neuen Markt in Wien als Hüter eines kaiserlichen Schatzes*, in: *Gelobte Armut*, s. 477–501.

⁵¹⁰ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 14–15, 99–101, 108–109, 137; *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 37–40. P. Matějka uvádí jako datum začátku výstavby konventu v Lublani 25. 4. 1606, což ale neodpovídá zde uvedeným pramenům, které slavnostní akt položení základního kamene kladou až do r. 1607. Navíc by to bylo ještě před provinční kapitolou (9. 5. 1606), která lublaňský projekt schválila. Jedná se tedy o další z mnoha chyb, jichž se tento autor v pracích o kapucínské tematice dopustil. – MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 260.

Poté, co se Ferdinand II. stal i českým králem a arcivévodou v Horních a Dolních Rakousech, podílel se finančně i na výstavbě zdejších konventů: Vídeň–Město,⁵¹¹ Korneuburg, Znojmo a Gmunden.⁵¹² Dále zaštitil svou autoritou znovuuvedení kapucínů do Olomouce⁵¹³ a inicioval založení kapucínského konventu v Praze na Novém Městě.⁵¹⁴ Roku 1630 rovněž přikázal české královské komoře darovat českobudějovickým kapucínům 60 sáhů dřeva⁵¹⁵ za účelem rozšíření jejich zdejšího kostela.⁵¹⁶ Kapucíni, konkrétně hradčanský konvent, dostávali od české komory i palivové dřevo⁵¹⁷ z milosti císaře Ferdinanda II., a to již od roku 1624.⁵¹⁸

Ferdinand II. podporoval kapucínský řád hned z několika důvodů. Jednak proto, že byl spokojen s rekatolizační činností řádu, a dále kvůli dlouholetému přátelství s kapucínem Štěpánem z Verony,⁵¹⁹ který byl jedním z jeho církevních důvěrníků. Ferdinand II. si natolik vážil služeb tohoto kapucínského řeholníka, že poté co Štěpán roku 1625 náhle zemřel, nechal jeho ostatky uložit do slavnostně zdobené rakve.⁵²⁰ Na Ferdinandův pozitivní postoj vůči kapucínům měla vliv i jeho druhá manželka Eleonora Gonzaga (1598–1655), která stejně jako

⁵¹¹ Ferdinand II. dle kapucínských pramenů v případě konventu Vídeň–Město neposkytl pouze finanční zdroje, ale důsledně dohlížel i na výstavbu konventu, často stavbu navštěvoval a při příležitosti dostavění zdejšího refektáře v něm s kapucínskými bratry slavnostně poobědval. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 294.

⁵¹² V pramenech bohužel nejsou uvedeny přesné částky, které Ferdinand II. poskytl na výstavbu jednotlivých konventů. Víme jen, že v případě konventu v Gmunden byl hlavním donátorem, u konventu Vídeň–Město uhradil zbývající náklady spojené s výstavbou konventu a hrobky, které nepokryl odkaz učiněný Annou Tyrolskou. V případě konventu v Korneuburg zakoupil Ferdinand II. pozemek pro budoucí konvent a poskytl blíže neurčený finanční dar na jeho výstavbu, ale hlavní náklady nesl tehdejší prezident dvorské komory Jan Balthasar z Hoyos. Na výstavbu konventu ve Znojme poskytl Ferdinand II. patrně velmi malý obnos, jelikož jsou zde uváděni jako hlavní donátoři jiní mecenáši, mj. rakouský dvorský kancléř Jan z Wartenbergu, který daroval „pouhých“ 668 zl. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 291–293, 682, 694; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 108–109; FOLTÝN, s. 788–789. Poskytnutou finanční částku lze aspoň částečně odvodit u konventu v Gmundenu (klášter byl vystavěn přibližně pro 15 stálých řeholníků a pro 10 noviců), jelikož ten byl přibližně stejně velký jako konvent v Tullnu (klášter byl vystavěn pro 25 stálých řeholníků), jehož celkové náklady na výstavbu a vnitřní vybavení nepřekročily hranici 10 000 zl. Zcela jistě bylo zřízení konventu v Gmundenu levnější než zřízení konventu v Praze na Novém Městě (zde působilo přibližně 35 stálých řeholníků a 15 noviců či kleriků-studentů), jehož výstavba stála 31 600 zl. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 684; GEYER, s. 212–213; BUBEN, s. 419. – K počtu řeholníků připadajícím na jednotlivé konventy viz 76, 78.

⁵¹³ PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 71–74.

⁵¹⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 451–452; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 88–89; FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 494; BUBEN, s. 419.

⁵¹⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 460–462.

⁵¹⁶ Českobudějovický konvent byl tehdy rozšířen o další boční kapli, která byla roku 1632 zasvěcena P. Marii. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 512–513.

⁵¹⁷ Není zde uvedeno přesné množství dřeva. Panovník pouze stanovil, že kapucínům má být dodáváno takové množství dřeva, které jim vystačí k vytápění jejich hradčanského konventu na celou zimní topnou sezónu.

⁵¹⁸ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 72.

⁵¹⁹ Klerik Štěpán z Verony, původně člen benátské provincie, vstoupil do kapucínského řádu roku 1592. Roku 1605 přišel do česko-rakouského-štyrského komisariátu a díky vlivu sv. Vavřince z Brindisi se stal i zmíněného roku jeho trvalým členem. K tomuto kapucínovi, který byl i důvěrníkem Ferdinanda II., máme v řádových pramenech mnoho zpráv, jež ho líčí jako světce. Prý vynikal trpělivostí a pokorou, po nočních chórových pobožnostech setrval na modlitbách až do rána a často měl zjevení duší z očiště, jimž pomáhal svou modlitbou. V době bitvy na Bílé hoře se prý modlil celou noc a druhý den časně ráno, ještě dříve, než dorazily zprávy o výsledku bitvy, hlásil císaři Ferdinandu II., že katolická vojska vyhrála. Umírá ve Vídni–Za Hradbami 12. 6. 1625. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 347 (elogium).

⁵²⁰ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 347; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 109.

dříve zmiňované ženy z tohoto mantovského rodu měla hluboký citový vztah ke kapucínskému řádu, což například dokládá i to, že jejím zpovědníkem byl kapucín Diego Quiroga, či její iniciativa vedoucí k získání části ostatků kapucínského řádového světce Felixe z Cantalice. Eleonora Gonzaga tyto relikvie darovala rok před svou smrtí kapucínskému sušickému konventu.⁵²¹

V podpoře kapucínského řádu pokračovali i další dva následující habsburští panovníci, vládnoucí v době sledované v této práci, Ferdinand III. (1608–1657) a Leopold I. (1640–1705). Zásluhou prvně uvedeného byl vybudován konvent v Sušici, jelikož Ferdinand III. byl jeho hlavním donátorem. Dále se tento panovník podílel na uvedení kapucínů do Slezska⁵²² a podobně jako jeho předchůdci řešil spory o zřízení kapucínského kláštera s patriciátem královských měst (např. Sušice,⁵²³ Brna⁵²⁴ a Olomouce⁵²⁵). Udělil také například oběma pražským kapucínským konventům roku 1651 trvalou finanční (každý konvent měl dostávat ročně 120 zl.) a materiální almužnu (7 věder vína, 3 soudky soli a palivové dřevo),⁵²⁶ kterou jim vyplácela česká královská komora.⁵²⁷ Kapucíny obou pražských konventů navíc osvobodil ještě od placení nápojové daně z piva (ze sudu piva se platilo 1 zl.).⁵²⁸ Podporu kapucínskému řádu neodmítla ani jeho žena Eleonora Magdalena (1630–1686), která opět pocházela z mantovského vládnoucího rodu, což dokládá mj. její korespondence s římským papežem Inocentem X. z konce 40. let 17. století,⁵²⁹ v níž se přimlouvá za beatifikaci⁵³⁰ kapucínského řeholníka Josefa z Leonissa,⁵³¹ či fakt, že se stala hlavní donátorkou financující výstavbu chrudimského konventu.⁵³²

Příčiněním Leopolda I. se kapucíni etablovali ve Slezsku, jelikož tento Habsburk se stal hlavním donátorem dvou jejich zdejších konventů ve Vratislavi a Brzegu.⁵³³ Dále se

⁵²¹ NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 33; *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 303-305.

⁵²² Viz s. 62.

⁵²³ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 213-214; 221-222, 579-580.

⁵²⁴ TAMTÉŽ, s. 342-343, 361-362.

⁵²⁵ TAMTÉŽ, s. 611, 688-690, tom. III, s. 12, 151-153.

⁵²⁶ Palivové dřevo nově dostávali i kapucíni od sv. Josefa na Novém Městě. Hradčanský konvent dostával dřevo již od roku 1624 z rozhodnutí Ferdinanda II. Opět není uvedeno přesné množství sáhů dřeva, ale panovník pouze stanovil, že kapucínům má být dodáváno takové množství dřeva, které jim vystačí k vytápění obou jejich konventů po dobu zimní sezóny.

⁵²⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 704-706.

⁵²⁸ *Historia Hradschinenis*, tom. I, s. 142-143.

⁵²⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 452-454.

⁵³⁰ I další členové habsburského rodu se často přimlouvali za beatifikaci či svatořečení kapucínských řeholníků. Např. Leopold I. v roce 1660 intervenoval za svatořečení sv. Felixe z Cantalice u papeže Alexandra VII. – *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 152 – Felix z Cantalice byl ale svatořečen až Klementem XI. v roce 1712. – BUBEN, s. 376. – Nabízí se srovnání především se servitským řádem, jelikož Habsburkové se také často přimlouvali za beatifikaci či svatořečení řeholníků tohoto řádu. ČAPSKÁ, *Představy společnosti*, s. 189-194.

⁵³¹ Josef z Leonissa byl ovšem blahorečen až v roce 1737 Klementem XII. a svatořečen Benediktem XIV. v roce 1746. – BUBEN, s. 377; CARGNONI, s. 21-28.

⁵³² *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 372-373.

⁵³³ K úloze Leopolda I. při etablování kapucínského řádu ve Slezsku viz s. 62.

Leopold I. velice aktivně podílel i na rozdělení česko-rakouské provincie na českou a rakouskou část (1673). Kromě toho intervenoval u řádového ústředí a papežské kurie i za zrovnoprávnění těchto dvou nových provincií v otázce jejich zastoupení na gen. kapitule v Římě.⁵³⁴ Leopold I. vyslyšel i prosby kapucínů ohledně pokračování finanční a materiální almužny pro pražské konventy skrze českou komoru, které slíbil jeho otec⁵³⁵ a v neposlední řadě se stal v 90. letech 17. století i mecenášem velkopátečních flagelantských průvodů, které organizovalo hradčanské kapucínské bratrstvo *Utrpení Ježíše Krista*.⁵³⁶

Důvodem, proč se Leopold I. rozhodl podporovat kapucínský řád, byla patrně rodová tradice a také osobní styky s významnými členy kapucínského řádu, např. Emerichem Sinelli z Komárna, který se dokonce stal jeho tajným radou a vídeňským biskupem,⁵³⁷ a Markem z Avianu,⁵³⁸ jenž byl jeho významným diplomatem (např. se podílel na uzavření aliance proti Turkům osudného roku 1683). Postavou řeholníka Marka z Avianu⁵³⁹ se dostáváme k dalším dvěma aspektům, jež vedly Leopolda I. a jeho předchůdce k velmi štědré podpoře kapucínského řádu. Prvním z nich byla služba kapucínských řeholníků jakožto vojenských kaplanů v habsburském vojsku bojujícím povětšinou proti Turkům. Například v roce 1601 působili u císařského vojska v bitvě u Stoličného Bělehradu hned čtyři kapucínští kazatelé –

⁵³⁴ Viz s. 73-74.

⁵³⁵ Finanční almužnu pro oba pražské konventy dokonce zdvojnásobil, díky čemuž oba pražské konventy dostávali již 240 zl. ročně a materiální almužnu rozšířil o 20 strychů obilí, 4 centýře štik a 6 centýřů kaprů. – *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 717-719; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 155-156; NA, f. NM, sign K2 H1 1.

⁵³⁶ Leopold I. poskytne v letech 1695–1697 kapucínům skrze českou královskou komoru podporu 300 zlatých na zorganizování tradičního velkopátečního průvodu. – TAMTÉŽ, s. 258; KAMSHOFF, *Eine Geislerbruderschaft in Prag*, s. 54-59; RABAS, s. 153.

⁵³⁷ K vlivu Emericha Sinelliho na Leopolda I. – Elisabeth KOVÁSC, *Einflüsse geistlicher Ratgeber und höfischer Berichtväter auf das fürstliche Selbstverständnis auf Machtbegriffe und politische Entscheidungen österreichischer Habsburger während des 17. und 18. Jahrhundert*, Christianesimo Nella Storia 1983, s. 79-102.

⁵³⁸ P. Marek z Aviana (vlastním jménem CARLO DOMENICO CRISTOFORI) se narodil 17. 11. 1631 v Avianu (Friuli) v Itálii. V roce 1648 vstoupil do kapucínského řádu a 21. 11. 1649 složil řádové sliby. Po studiu teologie byl 18. 9. 1655 vysvěcen na kněze a následně působil jako kazatel po celé Itálii a jeho kázání dle barokních životopisců byla často doprovázena hromadnými obráceními a zázraky. Písemně jej o vyprošení zdraví žádal i olomoucký biskup Karel II. z Lichtenštejna. S Leopoldem I., jehož byl později duchovním rádcem a diplomatem, se poprvé setkal v roce 1680. Roku 1683 se jakožto papežský legát podílel na vytvoření aliance proti Turkům. Před rozhodující bitvou 12. 9. 1683, jež ukončila druhé obležení Vídně, sloužil Marek z Aviana mši v „Leopoldi Capelln am Kahlenberg“ (dnešní poutní kostel na kopci Leopoldsberg). Díky těmto svým politicko-církevním zásluhám bývá označován též jako *Zachránce Vídně* či *Strážný duch Rakouska*. Následně až do roku 1689 se účastní jako vojenský kaplan u císařského vojska dalších protitureckých tažení. Marek z Avianu zemřel 13. 8. 1699 ve Vídni a je pochován v kapli zdejšího kapucínského kostela. Blahořečen byl papežem Janem Pavlem II. 27. 4. 2003 a jeho svátek je v katolické církvi slaven 13. 8. – KRAUTSACK – MAYERL, *Markus von Aviano*, Wien 1999; František SNOPEK, *Olomoucký kněz biskup Karel z Lichtenštejna a ctihodný sluha boží Marek d' Aviano*, ČKD 57, 1917, s. 749-755.

⁵³⁹ Ke spolupráci mezi Markem z Avianu a Leopoldem I. viz jejich vzájemná korespondence: *Corrispondenza epistolare tra Leopoldo I. imperatore ed. il P. Marco D'Aviano capuccino*, ed. Onno KLOPP, Graz 1888; dále Fidelis KRAUTSACK – Erhard MAYERL, *Markus von Aviano: Kündler eines geeinten christlichen Europa*, Wien 1999, s. 32-55.

Vavřinec z Brindisi, František z Tarenta, Beltrand z Udine a Gabriel z Innsbrucku.⁵⁴⁰ Dále v roce 1605 u císařského vojska, které zrovna obléhalo Skalici, což byla součást tažení proti Štěpánu Bočkajovi, sloužili jako vojenští kaplanové dva kapucíni Marek z Wangenu a jeden blíže nejmenovaný jeho spolubratr.⁵⁴¹ Rovněž v letech 1683–1688 působil u císařského vojska jako kaplan již několikrát zmíněný Marek z Avianu,⁵⁴² který tak byl svědkem úspěšného tažení, při němž byly na Turcích znovudobyté celé Uhry.⁵⁴³

Druhým hlediskem, které napomáhalo kapucínům udržovat velmi dobré vztahy s Habsburky, bylo úspěšné plnění diplomatických posláních kapucínskými řeholníky, jimiž je Habsburkové pověřovali. V jejich diplomatických službách například působili: Vavřinec z Brindisi, který se podílel na založení katolické ligy a byl aktivním členem španělské strany v Praze za vlády Rudolfa II.,⁵⁴⁴ a Valerián Magni, který jménem habsburských panovníků podnikl velkou řadu diplomatických cest (např. do Polska a Francie).⁵⁴⁵ Dalšími kapucíny pracujícími v diplomatických službách Habsburků byli Diego Quiroga, jehož patrně nejznámějším diplomatickým posláním je cesta za Albrechtem z Valdštejna do Plzně, kam dorazil 7. 1. 1634. Účelem této cesty bylo přimět Valdštejna k vojenskému tažení do Bavorska a projednat s ním nabídku vídeňského dvora ohledně jeho dobrovolného odstoupení

⁵⁴⁰ Hradčanská kapucínská kronika popisuje bitvu jako obrovský zázrak, protože křesťanské vojsko čelilo mnohonásobné převaze. V čele vojska stál sv. Vavřinec z Brindisi, jenž neustále vojáky povzbuzoval, aniž by ho zasáhl jediný z nepřátelských šípů, a skupina, kterou přímo vedl, prorážela nespočetné řady nepřátel bez sebemenších ztrát, protože byla pod ochranou boží. – *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 20-22. Pozoruhodné je, že dle hradčanské kroniky to byla obrovská bitva, ale Josef Janáček ji ve své monografii o Rudolfu II. popisuje jako bezvýznamnou „šarvátku“ – JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 380. I tady můžeme pozorovat jasnou snahu o vědomé utváření pozitivního řádového obrazu.

⁵⁴¹ Tuto informaci se dozvídáme z dopisu kardinála Borhese kardinálovi Dittrichštejnovi (10. 11. 1605 v Římě), jehož obsahem bylo povolení pro zmíněné kapucíny vzhledem k jejich úkolům u vojska zaměnit povinnosti řeholních postů a modlitbu breviáře pouze za modlitbu růžence či jiné zbožné konání podle uvážení kardinála Dittrichštejna. – ASV, Fondo Borghese I, vol. 933, f. 11v-12r. Odkaz na pramen převzat z Tomáš PARMA, *Kardinál František Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011, s. 395-396.

⁵⁴² KRAUTSACK – MAYERL, s. 54-57.

⁵⁴³ Povolání vojenského kaplana v kapucínském řádu má velmi dlouhou tradici, již „zakladatel“ řádu Matouš z Bascia v letech 1546–1547 sloužil jako kaplan u vojska papeže Pavla III., které bojovalo proti šmalkadskému spolku. Dalším velmi významným vojenským kaplanem z řad kapucínského řádu byl Anselm z Petramolarie, jenž podporoval španělské námořníky v bitvě u Lepanta (1571). Blíže ke kapucínským kaplanům u císařského vojska GRAF, s. 144-149; THIESSEN, *Die Kapuziner*, 264-265. Výčet voj. kaplanů z kapucínského řádu působících v 17. a 18. století u habsburských vojsk viz seznamy provinčního historika Mořice Šrutky – ZA Opava, pob. Olomouc, f. Kapucíni a Olomouc, Rkp., inv. č. 34-35; RABAS, s. 149.

⁵⁴⁴ Viz s. 53.

⁵⁴⁵ Např. diplomatické posláním ve Francii v roce 1621 či opakované zahraniční cesty do Polska v letech 1616, 1632, 1635, 1641 a 1645-1647. Magni se dále účastnil sněmu v Řezně v roce 1630, kde se aktivně podílel na pádu Albrechta z Valdštejna, či znojenských jednání s uvedeným šlechticem v roce 1631, která měla za následek, že se Valdštejn znovu ujal úřadu vrchního velitele císařských vojsk. – SOUSEDÍK, *Valerián Magni*, s. 30-33, 49-50, 52-53, 59-63, 73-76; CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 140-143, 166-167. Není možné opomenout ani Magniho úlohu při vyjednávání konkrétního průběhu rekatolizace českých zemí (viz s. 135).

z funkce velitele císařských vojsk.⁵⁴⁶ Dalším habsburským diplomatem, jenž byl členem kapucínského řádu, byl již zmíněný Marek z Avianu (viz výše).⁵⁴⁷

Výše jsem uvedl, že kapucíni skrze konvent Vídeň-Město navázali úspěšné kontakty s významnými členy habsburského dvora, což jim umožnilo další rozvoj řádu v českých a rakouských zemích. Dvořané se velmi často stávali donátory jejich konventů především v Horních a Dolních Rakousech, ale i v českých zemích (například Jan Balthasar z Hoyos, prezident dvorské komory, zakladatel konventu v Korneuburgu,⁵⁴⁸ Karel z Harrachu, tajný rada, zakladatel konventu v Bruck an der Leitha,⁵⁴⁹ Giorgia Battista Verda z Werdenbergu, rakouský dvorský kancléř, zakladatel konventu v Mödlingu,⁵⁵⁰ Jan z Werdenbergu, rakouský dvorský kancléř, zakladatel konventu v Tullnu,⁵⁵¹ Jindřich Vilém ze Šternberka, dvorní maršálek Ferdinanda III., zakladatel konventu ve Freistadtu,⁵⁵² Jiří Ludvík ze Zinsendorfu, prezident dvorské komory, obnovitel konventu v Pasově poté, co v roce 1663 vyhořel.⁵⁵³

⁵⁴⁶ J. JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 2003, s. 518-519, 528, 611. K dalším diplomatickým posláním tohoto kapucína Buenaventura DE CARROCERA, *El Padre Diego de Quiroga, diplomático y confesor de reyes (1574-1649)*, Estudios Franciscanos 50, 1949, s. 71-100; Vincenzo CRISCUOLO, *Tre diplomatici cappuccini al „Kurfürstentag“ di Regensburg del 1636–1637: Valeriano Magni, Francesco Rozdrazewski e Diego de Quiroga*, Laurentianum 45, 2004, s. 59-107; Poslední dva odkazy převzaty z CATALANO, *Funkce italštiny*, s. 109, 111.

⁵⁴⁷ I v dalších evropských zemích působili kapucíni v diplomatických službách, například: **Hyacint z Casale** (1575–1627) působil ve službách papežské kurie a bavorského kurfiřta Maxmiliána Bavorského. Z mnoha diplomatických misí uvádím papežskou legaci (1621–1624), při níž navštívil rakouské a české země, mj. se účastnil i římského sněmu v Řezně 1622, kde se aktivně podílel na zbavení Fridricha Falckého kurfiřtské hodnosti, kterou následně obdržel Maxmilián Bavorský. Frierdich Wilhelm BAUTZ a kol., *Biographisch-biblio-grafisch Kirchenlexikon*, tom. II., Herzberg – Nordhausen 1990, s. 1229-1230, přístupné na webu <http://bautz.de/bbkl> [2013-05-05]; ALBRECHT, *Maximilian I.*, passim; Alexander KOLLER, *Giacinto da Casale*, in: *Dizionario Biografico degli Italiani* 54, Řím 2000, s. 116-118; CATALANO, *Funkce italštiny*, s. 111. Vhodným příkladem ke srovnání je i kapucín **Alexandr z Halle (z Ales)**, který působil v diplomatických službách Maxmiliána Bavorského a mj. přivezl z Prahy do Mnichova dvě slavné kapucínské relace (26. 4. 1628 a 21. 5. 1628), jejichž autorem je patrně Valerian Magni. Tyto relace pak velmi přispěly k odvolání Albrechta z Valdštejna z funkce vrchního velitele císařských vojsk v roce 1630 v Řezně. ALBRECHT, *Maximilian I.*, passim.; V odborné literatuře se vede spor o autorství těchto kapucínských relací, někteří autoři přiřazují autorství mj. i Alexandru z Halle, ale i Zdeňku Vojtěchu Popelu z Lobkovic či Vilému Slavatovi. – Anton GINDELY, *Waldstein während seines ersten Generalates*, Praha – Lipsko 1886, s. 1-40; Moritz RITTER, *Untersuchungen zur Geschichte Wallensteins 1625–1629*, Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 4, 1890, s. 15-38; CYGAN, *Opera Valeriani Magni*, s. 148-149; TÝŽ, *Valerianus Magni (1586–1661)*, s. 336-337; Golo MANN, *Wallenstein. Sein Leben erzählt von Golo Mann*, Frankfurt nad Mohanem 1997, s. 435-455; Josef KOLLMANN – Josef POLIŠENSKÝ, *Valdštejn. Ani císař a ani král*, Praha 2003, 2. vyd, s. 132-134; JANÁČEK, *Valdštejn*, s. 373-379; CATALANO, *„Chameleon mnoha tváří.“ Poslední roky Albrechta z Valdštejna*, in: *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Redd. Eliška FUČÍKOVÁ – Ladislav ČEPIČKA, Praha 2007, s. 317.

V neposlední řadě musíme uvést francouzského kapucína a mystika **François-Joseph Le Clerc du Tremblay** (1577–1638), jenž působil v diplomatických službách Ludvíka XIII. a jeho prvního ministra kardinála Richelieu, mj. se účastnil již několikrát zmíněného sněmu v Řezně (1630). Protože měl velký politický vliv a zároveň stál v pozadí na rozdíl od rudé eminence kardinála Richelieua, byl svými současníky nazýván „*sedá eminence*“. BUBEN, s. 369-370; JANÁČEK, *Valdštejn*, s. 401.

⁵⁴⁸ MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 250.

⁵⁴⁹ TAMTĚŽ, s. 252.

⁵⁵⁰ TAMTĚŽ, s. 254.

⁵⁵¹ TAMTĚŽ, s. 256.

⁵⁵² TAMTĚŽ, s. 257.

⁵⁵³ TAMTĚŽ, s. 246.

V českých zemích byl díky vazbám na panovnický dvůr založen konvent ve Znojmě, jehož významným fundátorem byl již zmíněný Jan z Werdenbergu,⁵⁵⁴ v Praze na Novém Městě, jehož donátorem byl Gerard z Questenberka, dvorní válečný rada a bratr strahovského opata Kašpara z Questenberka,⁵⁵⁵ a v Sokolově, jehož donátorem byl Jan Hartwig z Nostic, nejvyšší kancléř Českého království, jenž v této době sídlil ve Vídni.⁵⁵⁶ V případě konventu v Praze na Novém Městě byl získán fundátor pro jeho výstavbu přímo na doporučení Ferdinanda II.⁵⁵⁷

Závěrem je tedy možné říci, že kapucíni udržovali kontakty s členy habsburského rodu především skrze osobní styky. Kapucínští řeholníci byli často duchovními či politickými rádci některého Habsburka.⁵⁵⁸ Zvlášť důležité role připadaly zpovědníkům z kapucínského řádu, kteří nejednou působili ve službách manželek Habsburků (např. Anny Kateřiny Gonzagy, Anny Tyrolské, Eleonory Gonzagy atd.). V 17. století měli rakouští Habsburkové opakovaně za ženu členku rodu Gonzaga, s kterým kapucíni úzce spolupracovali již od 2. pol. 16. století, což jim zpočátku napomohlo navázat a později i prohloubit vazby na jednotlivé panovníky. Kapucíni následně získali trvalou podporu od rakouských Habsburků hlavně díky správě jejich rodové hrobky, čímž se počáteční náklonnost některých členů habsburské rodiny přeměnila v rodovou tradici.

Zřízení konventu Vídeň-Město umožnilo kapucínům být neustále Habsburkům na blízku, čímž získali i přízeň jejich dvořanů,⁵⁵⁹ kterým skrze svůj řád umožnili participaci na

⁵⁵⁴ FOLTÝN, s. 789.

⁵⁵⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 492-494; FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 494.

⁵⁵⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 603; FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 642.

⁵⁵⁷ Podpora habsburského rodu byla klíčová i pro další řeholní řády, např. pro servity, kteří mohli založit většinu svých konventů buď díky přímé finanční podpoře panovníka, nebo díky jeho doporučení, čímž následně řád servitů získal nové donátory. Srov. ČAPSKÁ, *Představy společenství*, s. 184-200.

⁵⁵⁸ Tuto skutečnost dokládá například i dopis apoštolského nuncia ve Vídni Malatesta Baglioni (z 28. 4. 1635) kardinálovi Barberinimu, v němž líčí nuncius situaci na dvoře Ferdinanda II.: „*věci zde se jednají se třemi kapucíny, otci Valeriánem, Qurigou a Basilem, o nichž je jisté, že jim důvěřuje Jeho Milost Císařská a jeho ministři, což se mnou vůbec nečiní.*“ – *Nuntiaturberichte aus Deutschland. 4. Abt. 17. Jahrhundert. Nebst ergänzenden Aktenstücken*, Bd. 7, *Nuntiatoren des Malatesta Baglioni, des Ciriaco Rocci und des Mario Filorandi. Sendung des P. Alessandro d'Ales (1634–1635)*, ed. Rotraud BECKER, Tübingen 2004, s. 289. Odkaz a překlad převzat z CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 218 a 480.

⁵⁵⁹ Kapucíni prohlubovali vazby s lidmi pohybujícími se na vídeňském dvoře i skrze dedikace knih, jejichž autory byly kapucínští řeholníci. Např. Mikuláš Barsotti z Luccy věnoval obě svá vydání knihy *Spirituale humanae semper peregrina mortalis vitae Remigium habens portum suum immoralem aeternam vitam*, Vídeň 1647 a 1657 dlouholetému podporovateli vídeňského kapucínského konventu Janu Nannovi, který byl dlouholetým benátským vyslancem ve Vídni. MATĚJKA, *Literáti*, s. 233. – P. Mikuláš Barsotti z Luccy se stal členem česko-rakouské provincie 30. 5. 1621, v kapucínském řádě se věnoval především spisovatelské činnosti s mariánskou tematikou a překladatelské práci (přeložil řadu děl svých italských spolupracovníků do němčiny), kromě toho napsal první rukopisný životopis Valeriána Magniho. Dále v kapucínském řádě vykonával úřad kazatele, který byl někdy spojen i s funkcí kvardiána, například ve Vyškově v letech 1629–1630. Následně v 30. letech a na počátku 40. let působil jako kazatel v augustiniánském řádovém kostele sv. Tomáše v Brně, kde se významně podílel na založení zdejšího bratrstva *Panny Marie Utěšitelky a sv. Moniky* (viz s. 119). Mikuláš z Luky zemřel 7. 7. 1669 v Pasově. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 188; MATĚJKA, *Literáti*, s. 232-233; TEJČEK, s. 155; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 219.

svébytné *pietas austriaca*.⁵⁶⁰ Kapucínský řád byl u Habsburků oblíben jistě i proto, že jeho členové působili v jejich diplomatických službách, účastnili se jako vojanští kaplani na tažení jejich vojsk či se úspěšně podíleli na rekatolizaci zemí, jimž Habsburkové vládli. Kapucíni systematicky prohlubovali interakci s Habsburky i skrze své řádové slavnosti, na něž své přední dobrodince opakovaně zvali, ať již písemně či osobně.⁵⁶¹ Například císař Matyáš se spolu se svou ženou v roce 1616 zúčastnil slavnosti P. Marie Andělské (2. 8.) a sv. Františka z Assisi (4. 10.) v konventu v Praze na Hradčanech.⁵⁶² I další habsburští panovníci (např. Ferdinand II. a obzvláště Leopold I.) se svými rodinami se opakovaně účastnili kapucínských slavností (např. během svátků řádových světců, při položení základního kamene některého z konventů či vysvěcení nového řádového kostela).⁵⁶³

Kapucíni si byli velmi dobře vědomi významu podpory, kterou jim poskytoval habsburský rod, a proto na výraz vděku například nechali v kostele při konventu Vídeň-Město vybudovat zvláštní císařskou kapli, kterou zdobí sochy čtyř habsburských panovníků (Ferdinanda II., Ferdinanda III., Ferdinanda IV. a Leopolda I.). Také zasvěcení některých kapucínských kostelů (např. v Linzi, Českých Budějovicích, Praze na Novém Městě či Chrudimi) bylo přímo ovlivněno křestním jménem či oblíbeným patronem habsburského donátora.⁵⁶⁴

Existenci pouta mezi kapucíny a Habsburky významným způsobem ustavovalo a potvrzovalo i předávání nejrůznějších darů. Nejčastěji kapucíni věnovali Habsburkům, ale i jiným svým dobrodincům, drobná devocionálie (např. růženec apod.). Nejznámějším případem daru některému členu habsburského rodu od kapucínského řádu je obraz *Klanění tří králů*,⁵⁶⁵ který roku 1601 významně napomohl urovnat tehdy napjaté vztahy mezi Rudolfem II. a kapucíny. Panovník jím byl velmi potěšen a zařadil ho do svých sbírek. Dokonce

Dále Kryštof Lehman z Lužice dedikoval druhé vydání své knihy *Capucinus meditans. Seu Via Regia Tutissima ac Rectissima* tajnému radovi Michalu Heřmanu z Althanu (1671–1763), svobodnému pánu z Goldburgu a Murstettenu, který byl velký podporovatel kapucínského řádu (mj. je pochován v kapucínské hrobce při konventu v Brně). V předmluvě autor nezapomněl věnovat i čtyři strany oslavě vlastností říšského hraběte. – Kryštof LEHMAN, *Capucinus meditans* (...), Nisa 1705, fol. 3r-5v (KPK, sign. 05 D 073). K životu Kryštofa Lehmana z Lužice viz s. 148.

⁵⁶⁰ Anna CORETH, *Pietas Austriaca. Österreichische Frömmigkeit in Barock*, Wien 1982. Autorka dokonce v knize přichází s tezí, že „rakouská zbožnost“ (*pietas austriaca*) vznikla mj. díky pastorální horlivosti nových řádů, především jezuitů a kapucínů.

⁵⁶¹ Přední úloha připadla vídeňskému a pražskému konventu, neboť se nejčastěji v konkurenci mnoha jiných řeholních řádů ucházely o přízeň panovnické rodiny.

⁵⁶² *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 208–210.

⁵⁶³ Například Ferdinand II. se svým dvorem se účastnil slavnostního položení základního kamene těchto konventů: Vídeň-Město (8. 9. 1622), Korneuburg (13. 6. 1623), Vídeň-Nové Město (10. 8. 1623) a Znojmo (24. 8. 1628). *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 290–293, 302, 411.

⁵⁶⁴ Viz příloha č. 16.

⁵⁶⁵ Obraz namaloval již zmíněný řádový malíř Kosma z Castro-Franco, který se vlastním jménem jmenoval Pavel Piazza. Byl povolán z benátské provincie, aby se podílel na výzdobě kapucínských kostelů ve Vídni a v Praze, kde je mimo jiné autorem dodnes dochovaného oltářního obrazu *Zjevení sv. Františka Serafinského*.

na oplátku kapucínům přispěl dvěma tisíci zlatých na stavbu jejich konventu v Praze na Hradčanech.⁵⁶⁶

4.2 Interakce kapucínů se šlechtickým prostředím

V předcházející podkapitole bylo řečeno, že prvotní rozvoj kapucínů v českých zemích v 17. století byl umožněn především díky subvenci, již řád obdržel od panovnické rodiny Habsburků. Neméně významnou podporu ale řád průběžně získával i od členů šlechtického stavu, kteří z pohledu tehdejšího hierarchického modelu společnosti byli její druhou nejurozenější vrstvou.⁵⁶⁷ Šlechtici (nezahrnujeme sem šlechtice duchovního stavu) zabezpečili svou fundací hned 12 kapucínských konventů založených v Čechách a na Moravě mezi léty 1599 až 1673. Dále se v tomto období pomocí svých finančních prostředků jako vedlejší fundátoři podíleli na vzniku dalších tří kapucínských klášterů. Je třeba připomenout, že v Čechách a na Moravě existovalo k roku 1673 celkem 18 kapucínských řeholních domů, z čehož vyplývá, že šlechtický kapitál byl skutečně určující pro rozvoj kapucínského řádu.⁵⁶⁸

Dostatečný finanční kapitál nutný k založení či rozšíření kapucínského konventu⁵⁶⁹ byla většinou schopna poskytnout pouze vyšší šlechta. Mezi kapucínské mecenáše proto náleželi přední příslušníci většiny katolických aristokratických rodů: Ditrichštejnů, Lichtenštejnů, Trauttmansdorffů, Lobkoviců, Valdštejnů, Colloredů, Nosticů atd. Konventy nacházející se v poddanském městě bývaly vybudovány na náklady majitele panství a byly navíc zabezpečeny i naturáliemi z přilehlého dominia (tzv. deputátem). Deputát od šlechtického dobrodince mohl dostávat i konvent nacházející se v městě královském. Například kapucínský konvent v Praze na Hradčanech dostával od Františka Josefa Černína (Černínský palác se nachází, jak známo, přímo naproti hradčanskému konventu) mezi léty 1716-1724 tento pravidelný deputát:⁵⁷⁰ měsíčně velký sud piva, který mimořádně spolu

⁵⁶⁶ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 16; *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 47.

⁵⁶⁷ BŮŽEK, *Společnost*, s. 75-101.

⁵⁶⁸ Viz příloha č. 16, kde jsou uvedeni nejvýznamnější fundátoři jednotlivých kapucínských klášterů.

⁵⁶⁹ K finančním nákladům nutným k založení kapucínského konventu viz s. 82.

⁵⁷⁰ Na jeho základě je možné si udělat představu o velikosti a rozmanitosti deputátu, jenž kapucíni od šlechticů čerpali. Mimo výše uvedeného kapucíni od jiných šlechticů ještě dostávali: chléb, ryby, víno, sůl, palivové dříví, kůže, sukno, svíčky atd. V provinčních letopisech se nám zachovaly podrobné popisy těchto příspěvků, např. pro konventy v Sokolově (kde jim deputát poskytovali Nosticové – *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 53) a Opočně (Colloredové – TAMTÉŽ, tom. VI, s. 55-56) a Mnichově Hradiště (Valdštejnové – TAMTÉŽ, tom. XII, s. 106-107). Srov. RABAS, s. 47. Deputát pro konvent v Horšovském Týně (Trauttmansdorffové) je uveden v zakládací listině tohoto konventu (NA, f. Tereziánský katastr, inv. č. 1233, kart. 404). Za poskytnutí tohoto pramene děkuji své kolegyni Bc. Ivaně Němečkové. Deputát pro konvent v Mostě původně nebyl stanoven, ale roku 1647 Vilém Popel z Lobkovic určil, aby mostečtí kapucíni vždy první den v týdnu dostávali alespoň čerstvě upečený chléb z měrice mouky (*Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 405; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 125). Přesný obsah deputátu pro konvent v Roudnici nad Labem sice není znám, ale víme že majitel panství Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic ho poskytoval, což nám dokládá jeho korespondence (z 20. let 17. století) s hejtmánem roudnického panství Blažejem Albínem z Weisenberku, v níž mu připomíná, aby nezapomínal viktualiemi zaopatřit roudnické kapucíny. *Deníky roudnického hejtmána*, ed. KOPIČKA, s. LVIII-LIX; SOA Litoměřice, f. Rodinný archiv

s jedním tučným teletem dostávali ještě na Boží hod vánoční, velikonoční a svatodušní, dále o Vánocích 6 kapounů, o Velikonocích 4 berany, o Letnicích kopu vajec. K tomu v obilí ročně 15 korců žita, 6 korců ječmene, 4 korce pšenice, 2 korce hrachu, 2 centýře másla, 1 centýř sýru, 1 centýř tresek a každou sobotu 3 zl., jež měly být použity na nákup potravin do kuchyně.⁵⁷¹

Důvodů, které vedly šlechtice k podpoře kapucínského řádu, je hned několik. Jak už bylo řečeno výše, kapucíni byli v první polovině 17. století pokládáni za vhodný nástroj rekatolizace, což je i jedna z primárních příčin jejich uvedení patrimoniální vrchností například do Roudnice nad Labem, Mikulova či Horšovského Týna.⁵⁷²

Jedním z nejdůležitějších faktorů napomáhajících šlechticům vybrat si ze širokého spektra řeholních řádů právě ten kapucínský je dále patrně i jeho finanční nenáročnost. O důležitosti ekonomických kalkulací⁵⁷³ výmluvně svědčí dopisy knížat Gundakera z Lichtenštejna (1580–1658) a Jana Ferdinanda z Lichtenštejna (1622–1666) z 30. až 50. let 17. století,⁵⁷⁴ v nichž se řeší uvedení nějakého řeholního řádu do Moravského Krumlova, lichtenštejnského poddanského města. Oba zmínění píší v dopisech, že si nepřejí uvést do města např. jezuity či benediktiny, ale spíše některý mendikantský řád. Nejprve si zvolili kapucíny a následně servity či piaristy, jelikož fundace jejich kláštera pokládali za levnější.⁵⁷⁵

Lobkoviců, Roudnice nad Labem, sign. J 1/4, dopis Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic hejtmanu Blažejí Albínovi z Weisenberku (2. 3. 1622).

⁵⁷¹ ŠIMÁK, *Máti kapucínů*, s. 168.

⁵⁷² RABAS, s. 51, 53, 90–92; *Deníky roudnického hejtmana*, ed. KOPIČKA, s. XLVIII.

⁵⁷³ Podobně např. v roce 1752 si z finančních důvodů radní města Jáchymova pro osazení nedalekého poutního místa Mariánská raději vybrali kapucínský řád než Tovaryšstvo Ježíšovo. FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 266. Další příklady nám nabízí řád františkánů observantů, kterému se podařilo v roce 1666 založit klášter v Hostinném, jelikož Tovaryšstvo Ježíšovo pokládalo nabízenou fundaci z roku 1654 hraběte Viléma Lamboya (15 000 zl.) za nedostatečnou, aby zde mohla být založena rezidence pro 12 bratří. ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 14; FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 232.

⁵⁷⁴ MZA Brno, f. Velkostatek Moravský Krumlov, sign. 6/IV/14, inv. č. 14.

⁵⁷⁵ Kapucíni, servité a ani piaristé do Moravského Krumlova nebyli uvedeni, nakonec zde byl založen klášter pavlínů poustevníků (1657), tedy rovněž mendikantský řád. Kapucíni odmítli přijmout fundaci (1630), jelikož jejich konvent měl vzniknout již při existujícím gotickém kostele, který původně spravovali obutí augustiniáni, což bylo pro kapucíny vzhledem k jejich pravidlům týkajících se řádové architektury nepřijatelné (FOLTÝN, s. 446–447). Následně v letech 1630–1634 jednali Lichtenštejní s převorem brněnského augustiniánského kláštera o obnově zdejšího konventu. Augustiniáni ale neměli dostatečnou personální kapacitu k jeho osazení a po vyplacení odstupného se vzdali všech svých práv na tento klášter. V roce 1636 vznikla fundáční listina, na jejímž základě měl být budoucí zrekonstruovaný klášter předán piaristickému řádu, který ho opravdu nakrátko osadil. V roce 1647 ho ale z důvodu chybějící personální kapacity opustili i piaristé. Lichtenštejní následně jednali i se servitským řádem (1655–1656), jednání ale bylo neúspěšné, jelikož servité se nechtěli zavázat ke školní výuce, jež by byla těžko slučitelná s jejich kontemplativním způsobem života, zejména noční modlitbou oficia. Nakonec tak do Moravského Krumlova byli uvedeni pavlíni poustevníci, kteří zde řídili i menší čtyřtřídní gymnázium. – Erich SLOSCHKE, *Geschichte der Stadt Mährisch Krumau*, Znojmo 1937, s. 144–147; Thomas WINKLEBAUER, *Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Lichtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Videň – Mnichov 1999, s. 399–403; Veronika ČAPSKÁ, *Vytváření prostoru pro působení servitů v českých zemích v 17. a 18. století*, in: Úloha církevních řádů, s. 160–162; TÁŽ, *Představy společnosti*, 134–135, 165, 227.

Za další kapucínský řád umožňoval šlechtickým fundátorům i propojení dobových projevů zbožnosti s rodovými zájmy, což je dobře viditelné z trendu budovat při kapucínských konventech rodové hrobky. Šlechtické rodové hrobky byly do roku 1673 například zřízeny při kapucínských konventních kostelech v Praze na Hradčanech (páni z Vrbna), Roudnici nad Labem (roudnická větev Lobkoviců), Horšovském Týně (Trauttmansdorffové) a Sokolově (Nosticové) či při loretánských svatyních například v Mikulově (Ditrichštejnové) nebo v Praze na Hradčanech (bilinská větev Lobkoviců). V době expanze kapucínů v českých zemích (17. a 18. století) se právě menší kláštery mendikantských řádů, při nichž se často budovala rodová hrobka patrimoniální vrchnosti, staly nepostradatelným atributem menších rezidenčních měst.⁵⁷⁶

S rodovými hrobkami souvisí i privilegium pohřbu v konventní hrobce⁵⁷⁷ určené buď pro různé *benefactores*,⁵⁷⁸ kteří byli právě často šlechtického stavu,⁵⁷⁹ či přímo ve společné kryptě kapucínských bratří, někdy dokonce byl dobrodinec-nebožtík pochován i v řádovém hábitu. V pramenech se dochovalo několik popisů pohřbů kapucínských dobrodinců, z nichž uvádíme pro ukázkou pouze dva. První popis se týká pohřbu hraběte Viléma Bedřicha z Talmberka (†1643), velmi významného podporovatele pražské lorety: „*Po mnohých vznešených posláních a závazných službách pro blaho království českého i císaře začal [hrabě Vilém Bedřich z Talmberka] tohoto roku ochabovat. Přijal zbožně a včas všechny svátosti umírajících a za velmi zbožných modliteb k ukřižovanému Spasiteli, blahoslavené P. Marii a sv. Otci Františku, a za přítomnosti našich bratří odevzdal 14. října svou duši Spasiteli. Potom byl podle svého přání oblečen do našeho hábitu a pohřben v našem hradčanském kostele.*“⁵⁸⁰ Z kapucínských provinčních letopisů se ještě dozvídáme, že byl

⁵⁷⁶ Na specifika zahušťování sítě konventů v poddanských městech na Moravě v pobělohorském období přehledně ukazuje Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy*, tom. II, Morava renesance, reformace a baroka, Brno 1995, s. 158–162.

⁵⁷⁷ V případě, že se jednalo o zvlášť významného dobrodince či přímo fundátora konventu, býval jedinec pochován i v samostatné hrobce, většinou na čestném místě blízko hlavního oltáře. Takto byl například pohřben v kapucínském konventním kostele v Litoměřicích jeho hlavní fundátor hrabě František Šlik. FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, 344; BUBEN, s. 421.

⁵⁷⁸ Takovou hrobku nalezneme u většiny kapucínských konventních kostelů (známější jsou např. v Praze na Hradčanech, Praze na Novém Městě a Brně) či loret (např. v Praze na Hradčanech). K pohřbívání v kapucínských kostelech blíže: P. BAŠTA – M. BAŠTOVÁ, *Loretánské krypty. Z historie pohřbívání v kapucínských konventech*, Praha 2012. Některé hrobky byly i bohatě vyzdobeny motivy znázorňující pomíjivost lidského života (viz příloha č. 22, obr. č. 37). Kapucínské konventní kroniky obsahují často i samostatný oddíl (*defuncti benefactores*), kam byli zaznamenáni zemřelí podporovatelé kapucínského řádu, kteří byli pohřbeni v kostelní konventní hrobce.

⁵⁷⁹ Např. v hradčanském konventním kostele byli do roku 1673 pohřbeni tito šlechtici: hrabě Vilém Vřesovec z Vřesovic (†1640), nejvyšší mincmistr, Vratislav Eusebius z Pernštejna (†1642), poslední mužský potomek tohoto starodávného českého rodu, Vilém Bedřich z Talmberka (†1643), prezident apelačního soudu, hrabě Zikmund z Wolkenstein-Rodenegg (†1664), Marie Magdalena z Mansfeldu, roz. z Toerringu-Seefeldu (†1668), Eliška Polyxena z Vrbna (†1670), Marie Eliška Františka hraběnka z Vrbna (†1671), roz. Bořitová z Martinic. – *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 498.

⁵⁸⁰ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 118–119. Překlad převzat z BAŠTA – BAŠTOVÁ, s. 92.

pohřben do krypty určené pro kapucínské řeholníky, a že byl pochován dle způsobu kapucínů bez rakve na holou zem.⁵⁸¹ Z úryvku je možné vidět, že kapucíni svého dobrodince i duchovně zaopatřovali na jeho poslední cestě, což byla další služba, již bratři svým podporovatelům poskytovali.⁵⁸² Zdánlivě bizarní způsob pohřbu pro tak významného šlechtice z pohledu dnešní doby byl ale v raném novověku zcela běžný a symbolizoval maximální askezi a skromnost jedince. Naopak v raně novověké společnosti byl tento způsob posledního odpočinku vysoce ceněn.⁵⁸³

Další ukázka se týká pohřbu Václava Ferdinanda z Lobkovic (†1697). Uvádím ji zde, i když nespadá do časového rámce práce, zejména kvůli zmínce o užití castra doloris. Tato narativní funerální dočasná architektura symbolizující pomíjivost lidské existence se tedy objevovala i v kapucínských kostelech. „*Již v předešlém roce byla ohlášena smrt nejjasnějšího a nejvznešenějšího pána, pana Václava Ferdinanda hraběte Popela z Lobkovic, že totiž při návratu ze Španělska v Padově, užívaje zrovna lázní, 19. října s žalným nářkem v Pánu zesnul, jeho tělo po smrti bylo převezeno do Prahy a 31. prosince ve svatém domě Loretánském k jeho předkům v kryptě určené pro zakladatele Lorety následně uloženo (...). Dne 17. února, což bylo pondělí po první neděli postní, v pražském svatém domě Loretánském za (...) pána Václava Ferdinanda z Lobkovic byly konány po pět dní slavné pohřební obřady, pro kterýžto slavný pohřeb nejprve bylo ve svatém domě Loretánském zřízeno castrum doloris, jehož stručný výtah obsažen v následujícím popisu (...).*“⁵⁸⁴ S popisem tohoto castra doloris, který zde kvůli jeho délce neuvádím, nepochybně souvisí jeho kresba zachovaná v kapucínském provinčním archivu.⁵⁸⁵

Privilegium pohřbu v konventních hrobkách bylo tradiční službou ve františkánské řeholní rodině, kterou poskytovali řeholníci svým dobrodincům. Tento zvyk ale velmi ostře napadali protestantští teologové, kteří obviňovali zejména františkány a kapucíny, že chodí za nemocnými pouze proto, aby jim za slib pochování v jejich řádovém kostele odkázali nějaký movitý či nemovitý majetek. Oblékání zemřelých do řeholního oděvu bylo protestanty kritizováno zase jako snaha dostat hříšníka v přestrojení do nebe.⁵⁸⁶

⁵⁸¹ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 236-237. Překlad převzat z BAŠTA – BAŠTOVÁ, s. 91.

⁵⁸² K tzv. dobré smrti v době baroka viz EUSTACHIUS de ROSARIO, *Ars Bene moriendi. Das ist Kunst wohl zu sterben auß H. Schrift, heiligen Vättern, und andern bewehrten Scribenten zusammen gezogen*, Augsburg 1677 (KPK, sign. 05 G 018); různé stati v Jiří MIKULEC – Martin HOLÝ, *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007; Tomáš MALÝ, *Smrt a spása mezi Tridentem a sekularizací. Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*, Brno 2009.

⁵⁸³ BAŠTA – BAŠTOVÁ, s. 93.

⁵⁸⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. XI, s. 511-513.

⁵⁸⁵ NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 100, fol. 39. Viz příloha č. 22, obr. č. 31.

⁵⁸⁶ ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 65, 113.

Kapucíni svým šlechtickým donátorům finanční a materiální podporu opláceli i dalšími způsoby. Nejvýznamnějším závazkem a projevem vděčnosti vůči šlechticům, ale i dalším dobrodincům byly pravidelné modlitby a mše svaté sloužené na jejich úmysl či spásu jejich duše (tzv. zádušní mše), které kapucíni konali jak za jejich života tak hlavně po jejich smrti.

Nejčastějšími úmysly šlechticů, za něž se kapucíni u Boha či u jednotlivých svatých přimlouvali, byly například prosby za narození mužského potomka či za uzdravení některého člena dobrodincovy rodiny. Dlouhodobá podpora kapucínského řádu či fundace jejich konventu mohla u šlechtického rodu či jednotlivých šlechticů vzniknout právě i na základě takovýchto kapucínských modliteb, např. za úmysl narození syna (dědice rodu) či zdárný porod šlechtičny.⁵⁸⁷ Nejznámějším příkladem úspěšné prosby za narození mužského šlechtického potomka zprostředkovanou skrze kapucínské modlitby je narození Václava Eusebia z Lobkovic. Jeho matka Polyxena z Lobkovic⁵⁸⁸ přisuzovala vyléčení své neplodnosti zázračné moci sochy P. Marie Rottenburské,⁵⁸⁹ která se nacházela v kapucínském konventu v Praze na Hradčanech, díky čemuž se tato šlechtična a celé její příbuzenstvo staly do budoucna ještě většími podporovateli kapucínského řádu.⁵⁹⁰

Další službou, které kapucíni poskytovali svým šlechtickým podporovatelům za jejich subvence, byla například výpomoc v duchovní správě jejich panství,⁵⁹¹ popřípadě přímo v sídle šlechtického *benefactores*, díky čemuž se kapucín často stal zpovědníkem

⁵⁸⁷ Např. Jan st. Kavka z Říčan, pán na Brumově a Vlachovicích, se zavázal roku 1605 (těsně před porodem své ženy Kateřiny Benigny z Lobkovic) kapucínům slibem, že pokud se mu na přímělu sv. Františka z Assisi narodí syn, nechá jim ze svých finančních prostředků vystavět nový konvent, k čemuž nakonec po menším otálení došlo, a Jan st. Kavka z Říčan se tak stal donátorem prvního olomouckého konventu, jehož základní kámen byl položen roku 1615. *Liber Olomouensis monasterii*, fol. 3r; *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 169; Josef VÁVRA, *Jan st. Kavka z Říčan*, SHK 5, 1904, s. 79-82, 143-147.

⁵⁸⁸ K osobě Polyxeny z Lobkovic Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1996; Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic*, in: Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století, Redd. Milena LENDEROVÁ a kol., Praha 2002, s. 67-103.

⁵⁸⁹ „(...) že poté, co se rozhodli bratři kapucíni postit, modlit se k ní (soše P. Marii Rottenburké) a činit další trýznění tělesná, konaná s tím úmyslem, aby to prospělo šlechtičně Lobkovicové, která v té době byla nebezpečně stížena celkovou neplodností, oznámila Socha Panny Marie – jak někteří říkají R. P. Vavřinci z Brindisi, jiní zase R. P. Samuelovi z Plzně a jiní jiným bratřím – že bude Polyxena milostivě zbavena této nemoci. Podivuhodně předpověděla, že jmenovaná šlechtična bude z Boží moci plodná a zajistí svému rodu velikou plodnost, což se též stalo a toto potomstvo žije až do dneška. – *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 29.

⁵⁹⁰ Zdeněk Popel z Lobkovic a Polyxena z Lobkovic podporovali kapucíny hmotně od jejich příchodu do Prahy r. 1599, obstarávali povolení od Rudolfa II. potřebné k výstavbě hradčanského konventu, zabránili jejich vypovězení z Prahy v roce 1600, dále se stali donátory jejich konventu ve svém rezidenčním městě Roudnici nad Labem (1615) a intervenovali u svého příbuzného Jana Kavky z Říčan (manžel Kateřiny Benigny z Lobkovic), díky jehož vlivu byla zdárně dokončena fundace olomouckého konventu. – *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 18; *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 154-158; TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů*, s. 2-12; RABAS, s. 2-18; VÁVRA, *Jan st. Kavka z Říčan*, s. 79-82, 143-147). Kapucínům pomáhali také Vilém Popel a Anežka z Lobkovic (z jiné větve rodu), kteří se stali donátory kapucínského konventu v Mostě. FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 384.

⁵⁹¹ Viz oddíl *Obsequia* v kapucínských konventních kronikách, kde je uveden seznam lokalit, kde kapucíni měli povinnost vypomáhat v rámci běžné pastorační činnosti (viz s. 21).

a duchovním vůdcem šlechtického dobrodince i členů jeho rodiny. Například Řehoř z Fassa⁵⁹² byl od 30. let 17. století až do její smrti v roce 1642 dlouholetým zpovědníkem Polyxeny z Lobkovic⁵⁹³ či František z Rozdražewa byl zpovědníkem Zuzany Černínové z Harasova, matky známého „barokního kavalíra“ Humprechta Černína z Chudenic.⁵⁹⁴ Ve výčtu kapucínů působících jako zpovědníci šlechticů a šlechtičen by šlo ještě dlouze pokračovat, ale z důvodu rozsahu práce již další příklady neuvádím.⁵⁹⁵

Tímto se dostávám k otázce, pomocí jakých metod navazovali a udržovali kapucíni kontakty se šlechtickými dobrodinci. Podobně jako u panovnické rodiny byly sociální vazby prohlubovány skrze osobní přátelství, kapucíni byli tedy často zpovědníky a duchovními vůdci šlechtických dobrodinců. Vzájemné vazby byly dále zpevňovány prostřednictvím drobných dárků;⁵⁹⁶ dále pozváním do kapucínských konventů (např. při příležitosti významných kapucínských slavností), která obvykle byla spojena se slavnostní hostinou v refektáři.⁵⁹⁷ Kapucíni si podpory od šlechticů velice vážili, a proto ji zviditelňovali

⁵⁹² P. Řehoř z Fassa (Itálie) vstoupil do česko-rakouské kapucínské provincie 14. 10. 1615. Po skončení formace se stává kazatelem a v druhé polovině 20. let 17. století působí jako misionář Kongregace pro šíření víry (viz s. 131). Dále víme, že v roce 1636 vykonával funkci vikáře hradčanského konventu a poté byl členem řádové komunity v Roudnici nad Labem, jelikož se stal dlouholetým zpovědníkem šlechtičny Polyxeny z Lobkovic. Zemřel 13. 12. 1649 v Praze na Hradčanech. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 347.

⁵⁹³ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 110.

⁵⁹⁴ *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*, ed. Zdeněk KALISTA, Praha 1941, s. 109, 120–121. P. František z Rozdražewa (vl. jménem Václav Jeroným či Kryštof Jeroným) se narodil roku 1590 a byl polského šlechtického původu. Rodové sídlo Rozdrazew se nachází ve Velkopolsku u Koźmina. Tento kapucín však nejprve vstoupil v Polsku k františkánům-observantům, kde přijal řádové jméno Antonín. Zde vykonával především úřad kazatele a už zde se věnoval rekatolizační činnosti. Po roztržce se svými provinčními představenými odchází do Itálie, kde vstupuje 8. 9. 1618 do kapucínského řádu, stává se z něj člen římské provincie a přijímá řádové jméno František. V římské provincii pobývá do roku 1625 a následně je vyslán do česko-rakouské kapucínské provincie jakožto apoštolský misionář Kongregace pro šíření víry, kde působí až do roku 1649 (podílel se postupně na rekatolizaci těchto měst: Mladé Boleslavi, Litoměřic, Žatci, Litomyšli a Náměště nad Oslavou). Habsburskou monarchii musel opustit roku 1649 na základě dekretu Ferdinanda III., jelikož se předešlého roku stavěl proti jeho výnosu, že i řehoníci mají se zbrani v ruce podílet na obraně Prahy proti Švédům v roce 1648. František z Rozdražewa se věnoval také duchovnímu doprovázení (viz výše). Dále František z Rozdražewa byl velice literárně činný, jeho největším počinem je patrně překlad bible z latiny do češtiny, tímto úkolem ho pověřili František z Ditrichštejna a Arnošt Vojtěch z Harrachu. František z Rozdražewa zemřel 9. 9. 1653 v Římě. – CYGAN, *Franz von Polen*, s. 225–254; MATĚJKA, *Strípek z pobělohorské rekatolizace*, s. 111–151; *Acta Sacrae Congregationes de Propaganda Fide*, ed. KOLLMANN, s. 156, 166, 178, 191–192, 296, 424, 602; *Literárně činní členové*, s. 230–232 (zde výčet jeho literárního díla).

⁵⁹⁵ Např. Pavlín z Třebíče byl zpovědníkem Alžběty Apolónie z Kolowrat, roz. Tilly (*Histora Hradschinensis*, tom. I, s. 169) či Jan Maria z Kutné Hory (viz s. 100) byl zpovědníkem a dlouholetým duchovním vůdcem velké podporovatelky kapucínského řádu Marie Markéty z Valdštejna, roz. Černínové z Chudenic, která za své zásluhy pro řád byla vyznamenána čestným titulem „máti kapucínů“. ŠIMÁK, *Máti kapucínů*, s. 163–183.

⁵⁹⁶ Např. provinční ministr Ludvík Antonín CZEPANY z Jihlavy poslal roku 1722 blahopřání k svátku kapucínské dobrodince Marii Markétě z Valdštejna spolu s košem hrušek, což hraběnkou velice potěšilo a na oplátku darovala 6 pěkných vepřů v hodnotě 30 zl. hradčanskému konventu. ŠIMÁK, *Máti kapucínů*, s. 177.

⁵⁹⁷ Dokonce kapucíni obstarali pro fundátorku jihlavského konventu hraběnkou Biancu Polyxenu z Collatu i dispens u papežské kurie, na jehož základě mohla tato šlechtična dlouhodobě pobývat v jihlavském konventu, jenž založila, v případě že by o to projevila zájem. *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 512–513. Podobným povolením disponovala i Marie Markéta z Valdštejna, roz. Černínová z Chudenic, „máti kapucínů“, která ho obdržela roku 1718 s platností na 6 let. Na základě povolení směla dvanáctkrát do roka vstoupit do klauzury kapucínských konventů, jejichž byla dobrodincem, a to v průvodu vždy čtyř vážených mužů a čtyř žen

a potvrzovali různými symboly, nejčastěji erbem podporovatele nacházejícím se buď v kostele (nejčastěji na oratoři patronů kostela), anebo na jiném předním místě konventu (např. nad vchodem do kostela či v jeho průčelí).⁵⁹⁸

Dále zasvěcení některých kapucínských kostelů či oltářů v nich se nacházejících bylo ovlivněno křestním jménem či oblíbeným patronem šlechtického donátora. Takovýmto příkladem je například zasvěcení konventního kostela v Roudnici nad Labem sv. Václavovi, který byl světcem, jehož si zakladatelský pár Zdeněk Vojtěch a Polyxena z Lobkovic velmi vážili.⁵⁹⁹ Kapucíni se rovněž snažili uchovat paměť na šlechtického podporovatele řádu pomocí oslavných eologií, která vkládali do kronik kapucínských konventů a provinčních letopisů.⁶⁰⁰

V neposlední řadě kapucíni existenci vazeb k různým šlechticům udržovali a nadále prohlubovali skrze svá náboženská bratrstva a komunity třetích řádů, které při kapucínských konventech fungovaly.⁶⁰¹ K roku 1673 zcela jistě existovalo při kapucínských konventech jedno náboženské bratrstvo, v jehož členské základně byli výrazně zastoupeni členové

v počestném oděvu, a vždy musela odejít před západem sluncem (ŠIMÁK, *Máti kapucínů*, s. 179); další šlechtičny disponující povoleními umožňující jim vstupovat do kapucínských konventů byly Eleonora ze Schwarzenberka pro konvent v Českých Budějovicích (roku 1719 jí ho udělila Kongregace pro řeholní řády), Marie Antonie z Lichtenštejna pro konvent v Kyjově (roku 1728 jí ho udělil svatý otec Benedikt XIII.) a Renáta z Nostic pro konvent ve Svidnici (povolení poskytl papež Klement XII. roku 1732). – KAMSHOFF, *Aus der böhmischen Kapuzinerprovinz*, s. 498. Texty těchto privilegií (s výjimkou dispenze pro Biancu Polyxenu z Collatu) lze najít v *Bullarium Ordinis (...) capucinatorum*, tom. IV, s. 224.

⁵⁹⁸ Např. v roudnickém kapucínském konventním kostele nalezneme několik erbů šlechtických fundátorů. – Stanislav KASÍK, *Znaková aliance Lobkowicz-Pernštejn v kostele sv. Václava při kapucínském klášteře v Roudnici nad Labem*, Podřipský muzejník 3, 2007, s. 67-70. Dále nad vchodem třebečského a kyjovského kostela můžeme vidět kamenný znak patronů kostela, šlechtického rodu Valdštejnů (Třebíč) a rodu Lichtenštejnů (Kyjov). Také oratoř kapucínského kostela ve Fulneku je ozdobena znakem donátorů kostela, šlechtického rodu pánů z Vrbna atd.

⁵⁹⁹ Dalším příkladem je zasvěcení konventního kostela v Mostě, který nesl patrocinium Nanebevzetí P. Marie, sv. Viléma a sv. Anežky Římské, tedy patronů fundátorů konventu (manželů Viléma a Anežky z Lobkovic). FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 384, 624.

⁶⁰⁰ V rámci elogia obvykle vyzdvihli dobrodincevy vynikající vlastnosti a jeho zbožnost. Následně uvedli výčet skutků, jimiž se zasloužil o rozvoj kapucínského řádu a datum jeho smrti, s tím že ve výročí úmrtí má být na dobrodince pamatováno v modlitbách. Z mnoha těchto oslavných životopisů vybíráme vzhledem k rozsahu práce pouze jedno, které se váže k životu Polyxeny z Lobkovic, a z něj pouze jeho začátek líčící její ctnosti. „*Poté co prožila nejjasnější paní paní Polyxena kněžna z Lobkovic, manželka Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, svatě a zbožně svůj život, dosáhla konečně i svatého a blaženého konce. Polyxena z Lobkovic, která byla velmi aktivní ve společenském životě, přitom ale vedla neposkrvněný život, byla velkou mecenáškou kapucínského řádu a velmi štedrou matkou roudnického konventu. Po smrti svého manžela nejjasnějšího knížete Zdeňka z Lobkovic vedla život ve svatosti a spravedlnosti, byla příkladem ctnosti. Byla ženou bez poskvrny a nenalezli bychom nikoho, kdo by o ní mluvil špatně. Nejen pro vzorný příklad zbožnosti a laskavosti vůči řádu stojí za zapamatování.*“ – *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 110.

⁶⁰¹ K významu náboženských bratrstev a třetích řádů pro rozvoj kapucínského řádu viz s. 112-119.

šlechtického původu.⁶⁰² Bratrstvo neslo patrocinium *Utrpení Ježíše Krista* a fungovalo od roku 1603 při hradčanském konventu.⁶⁰³

Nesmíme opomenout ani interakci šlechticů a kapucínů v prostoru jejich řádových poutních míst.⁶⁰⁴ Poutní místa nabízela i řadu možností, jak navázat první kontakt s významnými šlechtici, kteří se na základě jejich návštěvy mohli rozhodnout, že začnou tento mendikantský řád hmotně podporovat.⁶⁰⁵

Nyní bych rád uvedl výčet hlavních subvencí, které kapucínský řád od svých šlechtických dobrodinců čerpal. Zprvče šlechtici, jak už jsme výše uvedli, byli hlavními fundátory kapucínských konventů, kostelů a loret. Fundace konventu šlechticem byla většinou dědičná a zapisovala se i do desek zemských, což znamená, že i potomci fundátora měli být i nadále patrony tohoto kapucínského konventu, a tudíž finančně přispívat na jeho stavební opravy či mu poskytovat např. pravidelný deputát, který stanovil fundátor konventu. Na oplátku ale žádali kromě výše uvedených povinností především, aby v konventu panovaly dobré mravy a byly dodržovány základní řeholní předpisy. Např. Václav Popel z Lobkovic roku 1676 svolil, že bude pokračovat v odkazu svých předků, že bude nadále poskytovat pražské loretě pravidelnou finanční podporu hradící její běžný chod a stane se tak jejím novým patronem, ale pouze pod podmínkou, že budou vymýceny nešvary poškozující pověst lorety a nedostatky bránící rozvoji tohoto poutního místa. Proto přikázal kapucínům v loretě dodržovat následující čtyři pravidla:⁶⁰⁶

- 1) Kapucíni se mohou v loretě stýkat se ženami pouze v náboženských věcech, v loretě se nemají konat hostiny při příležitosti primicií kapucínských novoknězů, při nichž se kapucíni se ženami nestoudně stýkali, dále je kapucínům zakázáno v loretě přijímat dary pro svou osobní potřebu.
- 2) Posvátné věci a vybavení lorety se nepůjčuje, obzvláště řetězy a jiné ozdoby P. Marie, k čemuž předtím patrně hojně docházelo.

⁶⁰² „Členové tohoto bratrstva byli význační počtem, šlechtictvím a rozmnoženým rodokmenem (...)“ – *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 36. Mezi jeho členy patřili např. Jindřich z Kolovrat, Jiří z Mitrovic, Baltasar Marradas, Zuzana Černínová z Harasova atd. *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 477; *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova*, ed. Zdeněk KALISTA, Praha 1941, s. 109.

⁶⁰³ Bliže k tomuto náboženskému bratrstvu viz s. 113–115.

⁶⁰⁴ K významu poutních míst, která byla ve správě kapucínů, a jejich dopadu na rozvoj řádu. Viz s. 120–123.

⁶⁰⁵ Např. Kateřina Benigna z Lobkovic se na základě návštěvy mikulovské kapucínské lorety, kterou nechal vybudovat František z Ditrichštejna, rozhodla založit podobnou loretu v Praze na Hradčanech. „Veliká zbožnost kardinála Ditrichštejna vůči bl. P. Marii a zbudování svatyně (...) v Mikulově, přinesla velké a hojné plody u nejsvětější paní Benigny Kateřiny provdané Poppel z Lobkovic. Tato zbožná ctitelka nejsvětější Bohorodičky P. Marie při svých cestách do Mikulova viděla posvátný loretánský domek, z něhož byla unešená, zbudovaný ctihodným kardinálem Ditrichštejnem k počtě nejslavnější královny nebes. Tam (v Mikulově) ji hned v duchu napadlo postavit podobnou svatyni ke cti nejsvětější Matky Marie v Praze. Po svém návratu do Prahy se velice snažila svůj úmysl proměnit ve skutek.“ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 75.

⁶⁰⁶ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 166.

3) O nedělích bude v loretánské svatyni vždy slaven dostatečný počet mší svatých dle potřeb věřících.

4) Mše svatá má být v loretě slavena každý den, a to buď před anebo po modlitbě Nona, a má být obětována za členy lobkovického rodu, kteří se podíleli na vzniku a rozvoji pražské lorety. Mši svatou měl sloužit kvardián, v případě, že nebyl k dispozici, mohl se sakristián obrátit na jiného kapucínského kněze.⁶⁰⁷

Patronát však není jediný druh přízně, který šlechtici kapucínům poskytovali.⁶⁰⁸ Šlechta často dávala kapucínskému řádu různé dary – např. nemalé finanční obnosy či pozemky, které kapucínům umožnily rozšíření či zvelebení jejich stávajících kostelů, konventů⁶⁰⁹ a loretánských chýší (*santa casa*).⁶¹⁰ K vůbec nejrozšířenějším typům šlechtických darů, které kapucínským konventům pomáhaly uspokojivě fungovat, patří tzv. *fundatae piae*,⁶¹¹ z nichž plynuly kapucínům pravidelné každoroční výnosy z úroků příslušné fundační sumy. Zřízení nadace bylo chápáno, podobně jako u patronátu, jako smlouva na „věčné“ časy. Kapucínský klášter dle tehdejších představ nebyl vlastníkem nadání, nýbrž pouze jeho správcem, protože finanční dar byl věnován prostřednictvím kapucínů Bohu. Poskytovatelé nadání obvykle žádali od kapucínů i nějakou protislužbu, nejčastěji již uvedený závazek odsloužení určitého množství zádušních mší ročně, skrze něž byla uchovávána i paměť na zesnulého ve společnosti.⁶¹²

⁶⁰⁷ Pravidla, která požaduje patron lorety dodržovat, ukazují i na určitou krizi komunity hradčanského konventu. Podobné prohřešky řeší i další žebravé řády (hyberní, observanti ad.), zejména problém zneužívání almužen pro osobní potřebu řeholníků, nedovolený kontakt řeholníků se ženami a konání okázalých hostin v konventech. Srov. KUCHAROVÁ – PAŘEZ, *Hyberní v Praze*, s. 99-100; ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 49, 51, 58.

⁶⁰⁸ Různé aspekty vztahu patrona (šlechty) a mendikantského kláštera velmi dobře rekonstruuje Adéla Šmilaurová ve své diplomové práci týkající se dějin kláštera bosých augustiniánů ve Lnářích. – Adéla ŠMILAUEROVÁ, *Konvent bosých augustiniánů ve Lnářích. Jeho dějepisci a jeho stavební a umělecký vývoj, 1684–1745*. Diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2011, s. 54-71.

⁶⁰⁹ Např. hradčanský konvent byl v námi sledovaném období rozšířen poprvé roku 1625 díky daru domu Jana Barvitia, svobodného pána z Fernemontu, býv. tajného rady Rudolfa II. (*Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 72-73). Podruhé byl tento konvent rozšiřován roku 1665 díky finanční pomoci Ludmily Evy Františky hraběnky z Wolkensteinu-Rodeneggu, roz. Hýzrlové z Chodů (darovala 1299 zl., 45 kr.), a manželského hraběcího páru Jana Františka a Marie Elišky Františky z Vrbna (darovali 1000 zl.). Úpravy se dotkly i kostela – na záp. straně vznikla kaple sv. Kříže, prodloužil se chór, byla zbudovaná zvl. oratoř určená pro příležitost panovníkovy návštěvy a vznikla rodová krypta určená pro příslušníky rodu z Vrbna. (*Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 163, 168). Dále byl konvent roku 1666 rozšířen i o hospodářské zázemí díky daru přilehlé zahrady, který poskytl František Kryštof z Talmbergu. (*Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 171-172).

⁶¹⁰ Např. Alžběta Apolonie z Kolovrat ve své závěti z roku 1665 odkázala 4000 zl. na zvelebení interiéru pražské svaté chýše. V testamentu vysloveně i určila, jak má být s penězi naloženo. Díky tomuto daru byl pořízen stříbrný tabernákl, jehož rám byl ozdoben paprsky potaženými stříbrem a který byl vztyčen kolem sochy P. Marie, dále sanktuárium na drahocenné loretánské kalichy, dřevěná přepážka před sochou P. Marií byla nahrazena stříbrnou mříží a bylo zhotoveno stříbrné antependium po vzoru oltáře lorety v Mikulově. *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 169; M. DVOŘÁK, *Maria Loreto*, s. 22-23 (testament hraběnky Kolovratové je zde citován v plném znění).

⁶¹¹ K otázce zbožných nadání, ale v rámci farní sítě a pozdním středověku, blíže: Blanka ZILYNSKÁ, *Záduší*, in: *Facta probant homines*, Redd. Ivan HLAVÁČEK – Jan HRDINA, Praha 1998, s. 535-548.

⁶¹² Např. **Kateřina Benigna z Lobkovic**, zakladatelka pražské lorety, založila nadaci ve výši 20 000 zl. pro potřeby pražské lorety, kterou dle jejího přání měli mít na věčné časy ve správě kapucíni. Výnos z této fundace

Dále šlechtici poskytovali kapucínskému řádu i celou řadu hmotných darů. Ze širokého spektra darů (monstrance, kalichy, drahocenná mešní roucha, obrazy,⁶¹³ sochy,⁶¹⁴ knihy atd.) uvádím pouze vzhledem k rozsahu práce jeden konkrétní příklad, které měl i dlouhodobější přínos pro jednotlivé kapucínské konventy. Jedná se o dar Polyxeny z Lobkovic, která těsně před svou smrtí roku 1642 věnovala česko-rakouské kapucínské provincii velké množství relikvií svatých, které se jí podařilo během života nashromáždit. Celkově se jednalo o 85 ostatků, které byly tvořeny zejména tělesnými pozůstatky různých světců (např. sv. Jana Křtitele, sv. Petra apoštola, sv. Ludmily, sv. Václava), ale také kusy předmětů s životem svatých spojenými (např. část z důtek Kristových, dřevo ze sv. Kříže, trn z trnové koruny Kristovy, kus ze zakrvácené suknice Kristovy, kus ze zavinovačky v níž byl Kristus nošen P. Marií atd.).⁶¹⁵ Kapucíni pak těchto relikvií využili při rozvoji česko-rakouské kapucínské provincie, jelikož je vkládali do oltářů nově budovaných konventních kostelů. Významnější relikvie darované Polyxenou z Lobkovic dokonce ovlivnily i patrocinium kapucínských konventních kostelů v Brně (Nalezení sv. Kříže) a Litoměřicích (sv. Ludmily).⁶¹⁶

Šlechtici napomáhali rozvoji kapucínského řádu v českých zemích také různými doporučeními⁶¹⁷ a přímlyvami, které byly obzvláště důležité v době etablování řádu v této oblasti. Například Pavel Sixtus z Trautsonu, Arnošt z Mollartu, Jan Barvitius z Fernemontu, Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic a Karel z Lichtenštejna se pomocí svého velkého vlivu, který měli na Rudolfa II., velice zasadili o vznik prvních dvou kapucínských konventů v česko-rakouském prostoru v Praze na Hradčanech a ve Vídni-Za Hradbami. Rovněž zabránili i odchodu kapucínského řádu z českých zemí, který opakovaně hrozil pro pře

činil 1200 zl. a byl nejdříve vyplácen z lobkovického panství Blížkovice, později z panství Bilina. – *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 149, 166; **Zikmund z Wolkenstein-Rodenegg** zřídil roku 1664 nadaci ve výši 300 zl. pro potřeby hradčanského konventu. – *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 163; **Zikmund Myslík z Hyršova**, polní maršálek a válečný rada, učinil nadání ve své závěti z roku 1664 (intabulována do desek zemských 1666) ve výši 300 zl. rýnských pro kapucínské kláštery v Praze na Hradčanech, Praze na Novém Městě a Českých Budějovicích, kterým měl být vyplácen z této částky každoroční výnos. – SOKA Pelhřimov, f. Děkanský úřad Pacov; inv. č. 164, Materiály pro pamětní knihu (1618-1935), kart. 7, opis závěti Zikmunda Myslíka z Hyršova (1666), s. 2-3. Za poskytnutí pramene děkuji své kolegyni Markétě Chalupové. K postavě Zikmunda Myslíka z Hyršova viz Zdeněk KALISTA, *Zikmund Myslík z Hyršova*, Praha 1940.

⁶¹³ Např. dar obrazu P. Marie Sušické viz s. 112-113.

⁶¹⁴ Např. dar sochy P. Marie Rottenbuské viz s. 121.

⁶¹⁵ Polyxena z Lobkovic nechala ověřit i pravost relikvií pražským arcibiskupem Arnoštem Vojtěchem z Harrachu, než je předala kapucínům. – NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 24 (datace není uvedena); *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 111-112.

⁶¹⁶ BUBEN, s. 405, 421.

⁶¹⁷ Na základě doporučení nejvyššího purkrabího Bernarda Ignáce z Martinic se Ottavio Piccolomini rozhodl pozvat do Náchoda kapucínský řád a vybudovat zde i jejich konvent. Tento záměr nebyl nakonec vykonán (viz s. 67). FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 385.

kapucínů s Rudolfem II.⁶¹⁸ Šlechtic, jakožto patrimoniální vrchnost, mohl též rozhodnout spor kapucínů s městskou radou jeho poddanského města ve prospěch řádu.⁶¹⁹

Zdálo by se, že vztahy mezi kapucínským řádem a šlechtickým prostředím byly velmi dobré, což umožňovalo klidný rozvoj řádu v Čechách a na Moravě. Tento obraz ale narušují spory mezi kapucínským řádem a šlechtici, které se nejčastěji týkaly potvrzování fundací, neboť potomci fundátorů často nesouhlasili s jejími podmínkami,⁶²⁰ případně dědici nesouhlasili s finančními obnosy, které kapucínům odkázali jejich příbuzní ve svém testamentu. Kapucíni tak nejednou museli vést soudní spory o vyplacení peněz, jež jim nějaký šlechtic přičknul ve své závěti.

Z mnoha sporů o vyplacení peněz dědici uvádím z důvodu rozsahu práce pouze jeden, a to dlouholetý spor o 4000 zl., jež odkázal skrze svůj testament hrabě Vilém Vřesovec z Vřesovic (†1640) hradčanskému kapucínskému konventu. Tyto peníze, ale jeho syn a hlavní dědic Jan Vejkart Vřesovec z Vřesovic (†1658) odmítl kapucínskému konventu odevzdat. Kapucíni se tedy pomocí svého apoštolského syndika Jana Jiřího Weidlingera obrátili na zemský soud, který roku 1656 rozhodl tuto při v jejich prospěch. Peníze přesto nebyly vyplaceny a spor pokračoval. Roku 1658 kapucíni oslovili i pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu s tím, zda by se do rozepře nevložil jako prostředník. Kardinál Harrach souhlasil a dokonce se mu podařilo docílit ve sporu i dohody. S vdovou po Janu Vejkartovi Vřesovci z Vřesovic, jenž zemřel též roku 1658, se dohodl na způsobu splacení odkazu. Vdova Marie Františka Vřesovec z Vřesovic, roz. Vrtba, na základě této dohody po dobu deseti let každý rok vyplácela hradčanskému konventu 400 zl., poslední splátku hradčanský konvent přijal roku 1668.⁶²¹

Rušivě mohli působit šlechtic či šlechtice, pokud se rozhodli zasahovat do vnitřních záležitostí řádu, kapucínům bylo proto přísně zakázáno dovolávat se podpory světských osob

⁶¹⁸ BRČÁK, *Ustavení české kapucínské provincie*, s. 48, 51-57; TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů*, s. 1-55; RABAS, s. 10-19.

⁶¹⁹ Viz spory kapucínů s městskými radami v Nise a Prudniku, které vrchnost řeší ve prospěch kapucínů (viz s. 62).

⁶²⁰ Nejvíce pramenů ohledně vyjednávání podmínek, za jakých je šlechtic ochoten pokračovat ve fundaci, se dochovalo k pražské loretě. Patron nejčastěji při převzetí patronátu určuje pravidla, za jakých je ochoten nadále podporovat loretu. Tyto regule a závazky obou stran vůči sobě byly často uzákoněny v listině, již se obě strany zavázaly dodržovat. Kapucíni často nechávali tuto listinu potvrzovat pro větší závaznost i samotným panovníkem. NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 50, 150; *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 678, *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 106-107, 148-149, 165-166, 181-182. Podobné spory o pokračování patronátu vedli i františkáni-observanti (ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 66).

⁶²¹ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 52, tom. IV, s. 34; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 113, 157. Podobné spory o vyplacení testamentu vedly i jiné řeholní řády, např. hyberní. KUCHAROVÁ – PÁŘEZ, *Hyberní v Praze*, s. 93, 108-111.

v osobních záležitostech.⁶²² Velmi vhodným příkladem je již několikrát zmíněná šlechtična Marie Markéta z Valdštejna, roz. Černínové z Chudenic, která se stala velkou podporovatelkou kapucínského řádu díky vlivu Jan Maria z Kutné Hory,⁶²³ který byl její dlouholetým zpovědníkem. Šlechtična si tohoto kapucína natolik oblíbila, že pro něj získala u papeže i breve na jehož základě jí mohl být neustále nablízku, jelikož nemusel dodržovat klausuru a mohl pobývat přímo na zámku v Mnichově Hradišti, kde měl i nemalý vliv na chod tamní domácnosti. To vyvolávalo nemalou závist a spory uvnitř kapucínské komunity v Mnichově Hradišti. Všechny výtky vedené proti Janu Mariovi z Kutné Hory byly ale vždy zamítnuty právě díky intervenci hraběnky. Členové zdejší komunity dokonce šířili pomluvy proti svému spolubratru Janu Mariovi, který dle nich žil s hraběnkou neřestným způsobem. Celou záležitost dokonce řešil i generál řádu, jenž ji vyřešil ve prospěch hraběnky. Kapucínský řád si prostě nemohl dovolit přijít o tak významného dobrodince.⁶²⁴

Při popisu vzájemné interakce kapucínů a šlechty je potřeba se také zastavit u zastoupení šlechtických potomků v kapucínském řádě. Do česko-rakouské kapucínské provincie vstoupilo mezi léty 1599–1673 pouze 17 členů šlechtického původu, z nichž polovina patřila k nižšímu šlechtickému stavu (rytíři či erbovníci).⁶²⁵ Patrně nejznámějším šlechticem, který byl členem kapucínského řádu, je Valerián Magni z Milána (1587–1661).⁶²⁶

Kapucínský řád byl řádem žebravým, a proto do něj příslušníci vysoce postavených šlechtických rodin vstupovali jen ojediněle. Ve sledovaném období nejvýznamnější výjimku představuje Rudolf Thun-Hohenstein (1644–1697), jenž pocházel z bohatého hraběcího rodu.⁶²⁷ Mezi členy česko-rakouské kapucínské provincie (1599–1618), kteří byli vyššího

⁶²² MZA Brno, f. Kapucíni Mikulov, LISTINY, inv. č. B 14. Signatura obsahuje tři dokumenty, za prvé breve papeže Klimenta IX. (z 2. 10. 1671 v Římě), které zakazuje členům kapucínského řádu žádat o intervenci v osobních záležitostech (v listině jsou vyjmenovány konkrétní příklady) nečleny kapucínského řádu. Pod zmíněnou signaturou najdeme i listinu generálního ministra Stefana Chiamonti z Ceseny (25. 4. 1672, Řím), která obsahuje opis předpisu Klimenta IX. s nařízením, aby opis zmíněného breve byl uchován v každém konventním archivu. Dále přiloženo nařízení provinčního ministra Kolomana KERNERA z Olomouce (vydáno 30. 8. 1725 v Brně), které přikazuje výše uvedené breve a nařízení gen. ministra z r. 1672 přísně dodržovat, zvláště je zdůrazněno, aby kapucíni dodržovali pravidla týkající se korespondence se světskými osobami.

⁶²³ P. Jan Maria z Kutné Hory (vlastním jménem Václav Vavřinec František OLITZER, nar. 1653) vstoupil do kapucínského řádu až v 55 letech (21. 11. 1708). Předtím působil jako diecézní kněz ve Slatinách (kaplan) a následně farář v Trojovicích a Chroustovicích na Chrudimsku. Jan Maria byl již před vstupem ke kapucínům velice vzdělaný člověk, jelikož měl doktorát jak z teologie tak i církevního práva. Roku 1715 byl ustanoven německým kazatelem v řádovém kostele v Mnichově Hradišti, jeho kázání byla hojně navštěvována místním obyvatelstvem, což vyvolávalo spory s místním děkanem Jiřím Fialou, který posílal kvůli tomu četné stížnosti na konzistoř. Jan Maria z Kutné Hory zemřel 2. 2. 1728 v Komorním Hrádku. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 33; ŠIMÁK, *Máti kapucínů*, s. 163–183.

⁶²⁴ ŠIMÁK, *Máti kapucínů*, s. 163–183; RABAS, s. 72–73; Nabízí se srovnání s řádem františkánů-observantů, kde též byli opakovaně vydávány výnosy zakazující bratrům se obracet o pomoc v osobních záležitostech k světským osobám. ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 67.

⁶²⁵ Viz s. 70.

⁶²⁶ K životu Valeriána Magniho viz s. 155–158.

⁶²⁷ Rudolf Thun-Hohenstein je v kapucínském řádu znám pod řeholním jménem Josef z Prahy (vstup 21. 10. 1662, † 5. 3. 1697 v Praze na Novém Městě). Jeho otec Jan Zikmund Thun (1594–1646) byl majitelem panství

šlechtického původu lze nalézt jak příslušníky starých českých (Ludvíka z Talmberka⁶²⁸ a Jiřího Maxmiliána Vratislava z Mitrovic),⁶²⁹ tak i příslušníky zahraničních rodů (španělských⁶³⁰ a italských),⁶³¹ kteří se do česko-rakouského prostoru dostali především díky službě jednotlivým habsburským panovníkům.

Urozený původ většinou předurčoval šlechtice-kapucíny i k vysoké řádové a církevní kariéře, kterou mohla překazit pouze jejich předčasná smrt. Vysoké provinční kariéry dosáhli například tito kapucíni-šlechtici: Valerián Magni z Milána, který působil v úřadu provinčního ministra či Samuel Greiffenfels z Plzně,⁶³² který byl dlouholetým prov. ministrem a generálním definitorem.

Šlechtici, kteří se nejrůznějšími výše uvedenými způsoby dostali do užšího kontaktu s řádem, byli vlastně součástí širší kapucínské komunity. Kapucíni poskytovali šlechtickým patronům a dobrodincům základní duchovní servis (zpověď, přístup k odpustkům, zádušní mše, přímluvné modlitby, pohřeb v řádovém kostele atd.), ale i možnost, jak obohatit svůj náboženský život o některé módní prvky dobové zbožnosti (poutě, loretánský kult, náboženské bratrstvo apod.). Kapucínský řád nabízel i možnost jak zabezpečit duchovní správu a případně rekatolizaci šlechtického panství. Na oplátku kapucíni, jakožto žebravý řád, získávali hmotnou podporu a též i ochranu tolik potřebnou k jejich přežití a zdárnému působení ve společnosti.

Děčín, Benešov nad Ploučnicí, Klášterec nad Ohří ad. Bratři Rudolfa Thun-Hohenstein byli vysocí církevní hodnostáři. Quidobald (1616–1668) byl arcibiskupem v Salzburku, Václav (1629–1673) biskupem v Pasově a Jan Arnošt (1643–1709) opět arcibiskupem v Salzburku. *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 540, tom. V, s. 333; MAŠEK, s. 279-280.

⁶²⁸ K životu Ludvíka z Talmberga (vst. 1. 12. 1612, † 19. 6. 1613 v Praze na Hradčanech) – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 104-106 (elogium).

⁶²⁹ K životu Jiřího Maxmiliána Vratislava z Mitrovic (vst. 30. 11. 1657, † 1. 4. 1664 v Litoměřicích) – *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 630-631 (elogium).

⁶³⁰ Španělského původu byl Ludvík Bonaventura z Valencie don z Marradas, který do kapucínského řádu vstoupil v Praze roku 1609. Přijal řeholní jméno Dominik a v pramenech je označován jako Dominik z Vídně. Ještě před profesí tento šlechtic daroval kapucínskému řádu 6000 zl. a jeho příbuzným (v pramenech není uveden přesný příbuzenský vztah) byl Baltasar don z Marradas, říšský hrabě a generál císařské armády. *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 667, tom. IX, s. 38; RABAS, s. 63. Patrně i díky příbuzenskému vztahu se členem kapucínského řádu se Baltasar don z Marradas stal mecenášem tohoto řádu, např. roku 1631 daroval flagelantskému kapucínskému náboženskému bratrstvu 200 zl., z nichž se toho roku hradily výlohy (48 zl. 42 kr.) spojené s každoročním flagelantským průvodem, které organizovalo kapucínské náboženské bratrstvo na Hradčanech. *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 467-468; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 89-90.

⁶³¹ Italského původu byli Ludvík Colloredo – *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boëmiaë*, s. 3.

⁶³² K životu Samuela Greiffenfels z Plzně viz s. 158-161.

4.3 Interakce kapucínů s městským prostředím⁶³³

Kapucínský řád se od svého vzniku orientoval především na městské prostředí, ve kterém stavěl své řeholní domy a které tudíž bylo hlavním polem jeho působnosti.⁶³⁴ Můžeme dokonce říci, že úspěch řádu se také přímo odvíjel od toho, jak byli kapucínští řeholníci při své každodenní činnosti ve městech oblíbeni a úspěšní při získávání dobrodinců. Kapucínské konventy totiž nebyly závislé pouze na podporovatelích a fundátorech, kteří pocházeli z panovnického rodu či šlechtického stavu.⁶³⁵ Obzvláště řeholní domy nacházející se ve velkých královských městech musely dbát na to, aby si svým počínáním neznepřátelily obyvatele těchto měst, jelikož ti jim umožňovali každodenní přežití skrze poskytované almužny.⁶³⁶ Mezi těmito dobrodinci, již žili v městském prostředí, je ale značně obtížné rozpoznat jejich sociální stratifikaci, neboť konventní kroniky a další prameny evidují pouze výše postavené osobnosti – bezejmenná většina tak zůstává skrytá. Většinou se ale jednalo především o měšťany⁶³⁷ či členy cechu, kteří si díky svým příjmům mohli dovolit finančně

⁶³³ K působení kapucínského řádu v městském prostředí je velice inspirativní článek Michala Tejčka, který se věnuje kapucínům v Brně (v 17. a 18. století). – TEJČEK, *Kapucíni v Brně v 17.–18. století*, s. 145–200 či monografie Hillard von Thiessena. – THIESEN, *Die Kapuziner zwischen Konfessionalisierung und Alltagskultur*, Freiburg im Breisgau 2002

⁶³⁴ Viz s. 46.

⁶³⁵ Získání těchto dobrodinců bylo nutné k založení kapucínského konventu, jelikož většinou pouze oni disponovali dostatečnými finančními prostředky nutnými k jeho vybudování (viz s. 89).

⁶³⁶ Žebravé řády, do nichž se řadí i kapucíni, byli u běžného lidu velice oblíbeni, jelikož jim poskytoval četné a hojné almužny, což například dokládají relace kardinála Schrattenbach, olomouckého biskupa, do Říma z let 1722–1727, v nichž můžeme číst, že lid oplývá štedrostí k chudým i vůči žebravým řádům. – ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. II., s. 196. V menších poddanských městech šlechtický fundátor zajistil pravidelným deputátem ze svého velkostatku obživu pro převážnou část komunity (viz s. 89).

⁶³⁷ Problematika měšťanů jako finančních dobrodinců jednotlivých kapucínských konventů si vyžaduje studium pramenů městské provenience (zejména městských knih testamentů), jelikož v pramenech kapucínské provenience lze nalézt odkazy měšťanů jen velmi zřídka, a to jen v případech, že poskytnutá částka byla vyšší hodnoty. Kapucíni totiž evidovali v seznamech *benefactores* po většinou pouze odkazy dobrodinců z vyšších společenských vrstev (viz výše). Zabývat se ale nyní prameny městské provenience vzhledem k jejich rozsahu a typu této práce není možné (viz s. 12), proto zde k podložení finančního mecenátu měšťanů využiji především sekundární literaturu.

Např. brněnský konvent byl opravdu hojně podporován brněnským patriciátem, jak dokládá již několikrát zmíněná Tejčkova studie. Dne 28. 3. 1605 odkázal zdejší kapucínům měšťan Mikuláš Černovský ze Švancar třicet zlatých na kalich a k tomu šestinu svého jmění, které zbude po vyplacení jeho věřitelů (MZA, f. AMB, Sbírka rukopisů a úředních knih, Rkp., inv. č. 51, Kniha testamentů 1599–1619, fol. 168v–169v). Další odkazy máme z roku 1622, kdy Magdaléna, dcera Petra Magnaniy a královský rychtář Václav Columbanus z Hochdamu odkázali brněnským kapucínům ve svých závětech každý 100 zlatých (TAMTĚŽ, Kniha testamentů 1619–1639, fol. 46v–47r, 58r). Ještě vyšší částku (500 zl.) poskytl roku 1623 na opravu klášterní zdi Oldřich Lilgenblatt z Lilgenbergu (TAMTĚŽ, fol. 118v). V roce 1626 koupil Gabriel Moderstock z Moderfelsu stodolu ležící vedle kapucínského kláštera a následně ji věnoval kapucínům, kteří ji nedlouho poté zbourali, aby mohli rozšířit svůj konvent (MZA, f. AMB, Sbírka rukopisů a úředních knih, Rkp., inv. č. 1814, Rychtářská kniha 1625–1627, fol. 12v–13r). Uvedené příklady převzaty z TEJČEK, s. 150, 152–153. Další desítky příkladů finančních odkazů učiněných brněnskými měšťany ve prospěch kapucínského řádu lze nalézt opět v TEJČEK, s. 153–154, 167, 178–179. Jistě není bez zajímavosti, že mezi městskými dobrodinci jsou hojně zastoupeny vdovy, které kapucínům odkázaly nemalé částky.

Z provenience kapucínských pramenů uvádím alespoň dar Jakuba Serty de Plurs, významného vídeňského měšťana a obchodníka (mj. majitele dolů na zlato v Kremnici), jenž z velké části pokryl výstavbu třetího olomouckého konventu. Jakub Sert de Plurs byl natolik osloven kapucínskou spiritualitou, že nakonec i vstoupil

a materiálně podporovat kapucínský klášter.⁶³⁸ Lze ale předpokládat, že v rámci svých skromných možností poskytovali kapucínům pravidelné almužny též lidé z chudších městských vrstev. Všechny tyto skupiny městského obyvatelstva se také nepochybně podílely na náboženském životě kapucínů, jelikož navštěvovaly jejich bohoslužby a účastnily se slavností, poutí či procesí, které tento řád pořádal. K oblibě kapucínů ve městě přispěl i jejich důraz na chudobu a orientace na pastorační práci mezi nejnižšími vrstvami obyvatelstva (kapucíni obvykle působili jako kaplani ve špitálech⁶³⁹ či městských žalářích atd.).⁶⁴⁰ Vážnost řádu byla jistě zvyšována i chováním kapucínů při velkých morových epidemiích, kdy řada kapucínských řeholníků obětavě pečovala o nakažené.⁶⁴¹

do kapucínského řádu, kde přijal řádové jméno Elektus, a v pramenech je uváděn jako Elektus ze Saska či Elektus de Plurs. Kopii závěti Jakuba Serty de Plurs z roku 1653 nalezneme v provinčních letopisech (*Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 202–207). – P. Elektus z Piuro (vlastním jménem Jakub SERTA) vstoupil roku do kapucínského řádu (25. 6. 1652), zemřel 25. 6. 1680 v Praze na Novém Městě na mor, když se nakazil při péči o nemocné obyvatelstvo Prahy zasažené touto chorobou. *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 176; *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 202–207.

⁶³⁸ Např. Jan Sedlmayer, bývalý brněnský pekař, učinil zbožné nadání ve výši 1000 zl., které poskytl mikulovským kapucínům, jež měli za spásu jeho duše sloužit mše svaté. MZA, f. Kapucíni Mikulov, LISTINY, inv. č. P 9 (29. 1. 1699 v Brně). Brněnští kapucíni byli zase často podporováni zdejšími koželuhy a jircháři – např. v roce 1642 dva členové jirchářského cechu (Abraham Schmidla a Petr Langer) odkázali ve své závěti 10 zl. brněnskému konventu. MZA, f. AMB, Sbírka rukopisů a úředních knih, Rkp., inv. č. 146, Kniha testamentů Koželužské ulice 1633–1644, fol. 11v a 14r.

⁶³⁹ Např. brněnští kapucíni vykonávali od roku 1755 kaplanskou službu ve špitále brněnských alžbětinek. NA, f. RK, SPISY, inv. č. 131. Opět se nabízí srovnání s rakouskou částí česko-rakouské provincie, jelikož kapucíni z Linze a ze Steyru vykonávali v místních městských špitálech kaplanskou službu v 70. letech 17. století. *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 762.

⁶⁴⁰ Viz s. 21 a 136.

⁶⁴¹ Kapucíni prokazatelně pečovali o nakažené morem při morové epidemii v roce 1613 (viz s. 133). Během dalších morových epidemií (1624–1626, 1631–1635, 1639–1640, 1648–1649) ale nemáme tuto činnost kapucínů doloženou. Kapucínské narativní prameny líčí pouze průběh morové epidemie, uvádí počty mrtvých ve městech, v nichž měli kapucíni své konventy, a zároveň informují o opatřeních, která se zde činila proti rozšíření morové nákazy (např. že mrtví byli pochováni v noci do hromadných hrobů, že byly zakázány pohřby za účasti lidí atd.). Prameny rovněž sdělují počty mrtvých kapucínů, kteří zemřeli na mor, ale nespecifikují, jestli se tak stalo v důsledku péče o nakažené či z důvodu zavléčení černé smrti do konventů (*Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 489; tom. II, s. 22, 34, 67, 304, 333, 556; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 74–75, 84, 113, 138). Výjimku v tomto ohledu představují zápisy vztahující se k morové epidemii v Brucku an der Leitha v roce 1645, kde o nakažené obyvatelstvo aktivně pečovali laický bratr Bernard z Vídně a kněz Lambert ze Straubingenu, kteří za tuto službu zaplatili životem (*Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 333–337; Bernard z Vídně vstoupil do kapucínského řádu 21. 4. 1606, zemřel 15. 8. 1645; P. Lambert z Straubingenu vstoupil do česko-rakouské provincie 11. 11. 1629, zemřel 4. 9. 1645 – *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boemiae*, s. 8, 161). Jiná situace ale panovala během morové epidemie v letech 1679–1680. V pramenech máme doloženo, že se o nakažené morem v českých zemích staralo nejméně 55 kapucínských řeholníků, kteří docházeli do provizorních městských lazaretů. Kapucíni se při této morové epidemii snažili co nejvíce eliminovat ztráty na lidských životech v kapucínských komunitách, a proto ve svých konventech dle nařízení provinčního ministra Ondřeje z Brna (z 5. 12. 1679) zřizovali zvláštní karanténní prostory pro již nakažené řeholníky a pro spolubratry, kteří pečovali o nakažené v městských lazaretech. *Kapucínské letopisy*, tom. VII, s. 139–142, 272–274; KAMSHOFF, *Zur Geschichte der Kapuziner in Böhmen*, MGVDB 47, 1909, s. 252; TEJČEK, s. 189. Zde se nabízí srovnání s praxí uplatňovanou v Tovaryšstvu Ježíšovu, jelikož jezuité se rovněž aktivně starali o morem nakažené obyvatelstvo a též se snažili co nejvíce zabránit proniknutí epidemie do svých řeholních domů. Karel ČERNÝ – Jiří HAVLÍK, *Jezuité a mor*, Praha 2009. Tato monografie dokonce naznačuje, že kapucíni, jezuité a milosrdní bratři si při vypuknutí velkých morových ran (1679–1680; 1713–1715) rozdělili oblasti působení v pražských městech, kde se obětavě starali o nakažené obyvatelstvo (TAMTĚŽ, s. 152–153).

Při popisu interakce kapucínů s městským prostředím se chci podrobněji zaměřit na podíl kapucínů na rekatolizaci českých a moravských měst. Dále se budu zabývat skutečnostmi, které umožňovaly řádu přímo působit na obyvatele měst, např. kazatelská činnost, náboženská bratrstva a komunity třetích řádů, poutní místa atd. V neposlední řadě bude zvláštní pozornost věnována také konfliktům, ke kterým docházelo při působení kapucínů ve městech, jelikož tyto spory ohrožovaly i dobré jméno a pověst kapucínského řádu, což v důsledku mohlo znamenat ztrátu přízně dobrodinců, tolik potřebných k přežití řádu.

4.3.1 Význam kapucínského řádu pro rekatolizaci českých a moravských měst

Kapucíni se do rekatolizačního procesu začali zapojovat ihned po svém příchodu do Prahy.⁶⁴² Výrazněji se ale kapucínský řád, tak jako ostatní řeholní řády, mohl podílet na rekatolizaci až v období po bitvě na Bílé hoře a nejvýrazněji až po ukončení třicetileté války.⁶⁴³ Farní síť byla v této době ve velmi špatném stavu a kláštery její funkci do značné míry suplovaly. Velká část konventů v tomto období měla proto charakter misijních stanic (ve Slezsku to takto fungovalo po celou dobu působení řádu), což znamená, že kapucínští řeholníci odcházeli ze svého konventu do blízkého okolí konat misie, při nichž prováděli jak rekatolizační činnost (především pomocí kázání, katecheze a osobního příkladu), tak běžnou pastorační činnost (sloužili mše svaté, zpovídali atd.).

Tyto misie ale měly omezený časový charakter (trvaly maximálně několik týdnů), jelikož bylo nutné stále zachovávat pravidla společného řeholního života. Kapucínští představení si totiž nepřáli, aby řeholníci dlouhodobě pobývali mimo svůj konvent, protože by mohlo dojít k porušování řeholní kázně. A proto bratři konající misie museli být po nějakém čase buď vystřídáni jinými kapucíny, nebo se stejní bratři mohli vrátit na místo, kde už prováděli misie až po určité době strávené opět v klášteře. Dále kapucínský misionář nesměl být mimo konvent nikdy sám (tak jako jezuitský misionář), ale musel mít sebou vždy alespoň jednoho spolubratra. Kapucínští misionáři rovněž mohli cestovat pouze pěšky, což spolu s krátkým časovým vymezením misie značně komplikovalo rekatolizační činnost a vlastně i výpomoc ve farní správě.⁶⁴⁴

⁶⁴² Přítomnost císařského dvora, papežského nuncia, španělského vyslance a nové generace katolické šlechty, vychované většinou jezuitským řádem, učinila z Prahy jedno z center katolické reformace v Zaalpi. K úloze kapucínů v této počáteční fázi rekatolizace (viz s. 53).

⁶⁴³ K rekatolizaci českých zemích obecně František KAVKA – Anna SKÝBOVÁ, *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepcie Habsburské reatolizace v Čechách*, Praha 1968; Josef HANZAL, *Rekatolizace v Čechách její historický smysl a význam*, SH 37, 1990, s. 37-91; Jiří MIKULEC, 31. 7. 1627. *Rekatolizace šlechty v Čechách. Či je země, toho je i náboženství*, Praha 2005; A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, Praha 2008.

⁶⁴⁴ KOLLMANN, P. *Bonaventura z Kolína*, s. 89-90. Výjimku představují kapucínští řeholníci, kteří byli zároveň misionáři Kongregace pro šíření víry, neboť nemuseli dodržovat výše uvedená pravidla (viz s. 131). Zde

Určení přesného podílu kapucínů na rekatolizaci českých zemí komplikuje značná roztříštěnost pramenů. Základní narativní prameny kapucínské provenience se totiž o rekatolizační činnosti kapucínů zmiňují jen velmi obecně.⁶⁴⁵ Většinou pouze uvádějí dosti neuvěřitelné tendenční popisy kapucínských misí – např. že díky výmluvnosti kapucínů a jejich zálibě v chudobě jim heretické obyvatelstvo ihned uvěřilo a přestoupilo na katolickou víru.⁶⁴⁶ I přesto však existuje několik použitelnějších pramenů, z nichž bych na prvním místě vyzdvihl dopisy kapucínů Bonaventury z Kolína nad Rýnem a Bernardina z Arezza o průběhu jejich misijní činnosti ve Fulneku (v postní a velikonoční době roku 1623) adresované Kongregaci pro šíření víry.⁶⁴⁷ Dopisy jsou sice rovněž trochu tendenční, jelikož byly motivovány osobními zájmy řeholníků, kteří chtěli, aby jim byly uděleny dekrety jmenující je misionáři Kongregace pro šíření víry, čímž by byli vyňati z působnosti svých představených, se kterými měl především Bonaventura z Kolína vleklé spory.⁶⁴⁸ I přes tuto skutečnost jsou dopisy výborným svědectvím nejen o kapucínských misiích, ale i o mezích konfesionalizace.⁶⁴⁹

bych se rád zastavil u teze historičky Ivany Čornejové, která uvádí, že kapucíni měli stejné podmínky k vykonávání katolických misí jako jezuité, ale že této možnosti nevyužili, a proto jejich podíl na rekatolizaci českých zemí není tak velký jako v případě Tovaryšstva Ježíšova (ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 129). Podle mého názoru není toto tvrzení úplně přesné, neboť v kapucínských klášterech platila přísnější řeholní pravidla (kapucíni konající misie mohli mimo konvent pobývat mnohem kratší dobu než členové Tovaryšstva Ježíšova a po celou dobu museli dodržovat například modlitbu hodinek, což jezuité jako řeholní klerikové nemuseli). Řeholní pravidla platná v Tovaryšstvu Ježíšovu umožňovala jeho členům snadněji a efektivněji vykonávat misijní činnost.

⁶⁴⁵ V provinčních letopisech se dochoval text nařízení provinčního ministra Aleše z Burgundska z roku 1635 (*Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 650), kterým přikazoval kapucínským misionářům vést podrobnou evidenci o obrácených na katolickou víru. Tyto informace měly být následně zapsány do knihy s názvem *Liber conversorum*. Bohužel tento pramen se mi zatím nepodařilo dohledat. RABAS, s. 82.

⁶⁴⁶ Není bez zajímavosti, že u jednotlivých kapucínských misionářů jsou uváděny i přesné počty lidí, které se jim podařilo obrátit na katolickou víru. Někdy se tato čísla pohybují v řádu několika tisíc a přitom nezahrnují celoživotní misijní činnost kapucínského řeholníka, ale pouze jednu misii, která trvala jen pár týdnů (viz s. 57).

⁶⁴⁷ Jedná se celkem o tři dopisy. Dva pochází od Bonaventury z Kolína nad Rýnem, jsou psány latinsky a nesou datum 3. 6. 1623 a 8. 2. 1624. Poslední dopis napsal italsky Bernardin z Arezza 4. 11. 1623. Jejich přepis nalezneme v *Acta Sacrae Congregationes de Propaganda Fide res gestas Bohemicas illustrantia*, ed. Hynek KOLLMANN, tom. I/1 (1622–1623), Praha 1923, s. 411–423; *Acta Sacrae Congregationes de Propaganda (...)*, ed. Antonín HAAS, tom II/2 (1623–1624), Praha 1954, s. 6–13. V článku Hynka Kollmana najdeme i jejich velmi podrobný rozbor (KOLLMANN, *P. Bonaventura z Kolína*, s. 92–100).

⁶⁴⁸ Kapucín dokonce neváhal kritizovat své představené. Vytýkal jim, že česko-rakouská provincie sice disponuje 50 kazateli, kteří by všichni mohli vykonávat misie, ale jelikož jsou dodržována pravidla o pospolitém životě, aktivně se misionářské činnosti věnuje vždy maximálně jen 10 kazatelů (KOLLMANN, *P. Bonaventura z Kolína*, s. 91). Tato kritika nám umožňuje udělat si alespoň částečnou představu o možnostech misijní činnosti kapucínského řádu ve 20. letech 17. století. – P. Bonaventura z Kolína nad Rýnem vstoupil do kapucínského řádu 24. 6. 1613 v Brně, zemřel 22. 1. 1661 v Linci. V provincii působil jako kazatel, misionář a prov. stavitel (1621–1622). *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 22; *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 271.

⁶⁴⁹ Obyvatelé Fulneku ve 20. letech 17. století stejně jako jejich současníci kdekoli v Evropě chápali náboženství jako nedílnou součást svého života a vyžadovali, aby jejich náboženská potřeba byla naplněna. Fulnečtí totiž přišli v důsledku dekretu o vypovězení nekatolických duchovních z Moravy o svého kněze, příslušníka jednoty bratrské, a proto v roce 1623 prosili kapucínské katolické kněze konající zde pouze krátkodobou misii, aby ve městě zůstali déle a zajistili jim pravidelné bohoslužby. Po jisté době bez bohoslužeb bylo Fulneckým jedno, zda káže duchovní Jednoty bratrské (ve městě dokonce v letech 1617–1621 působil samotný biskup této církve Jan

Nyní se zaměřím na popis kapucínské misie ve Fulneku, kterou jsem zde vybral především proto, že ji pokládám za modelový příklad pro veškeré kapucínské misie v rámci rekatolizace českých zemích, a též z důvodu, že k ní existují prameny s konkrétnější vypovídající hodnotou (viz výše). Vycházet budu z dopisů dvou výše uvedených kapucínů, kteří přišli do zmíněného města den po Popeleční středě (2. 3. 1623). Kapucíni zde působili na obyvatelstvo po celou dobu postní zejména pomocí kázání a katecheze. Bydleli na zdejší faře a vydávali se odtud i do okolních 18 vesnic. V posledních několika dnech před svatým týdnem pronášeli speciální kázání o utrpení Páně a uspořádali i kající procesí. O Velkém pátku (14. 4. 1623) pak Bonaventura vystavil na kazatelně místního kostela nástroje utrpení Páně a velkopáteční obřady začaly tím, že kapucín vstoupil do kostela, který byl již zaplněn zdejším obyvatelstvem, s železným kruhem na krku, na němž byl řetěz a nápis Umučení Pána našeho Ježíš Krista. Ke kruhu měl pro ještě větší efekt provazem přivázané ruce a pro zdůraznění dramatického momentu při průchodu kostelem ke kazatelně třikrát⁶⁵⁰ zapěl mocným hlasem „*Vyjděte a pohled'te, dcery sionské na krále Šalomouna v koruně, kterou ho korunovala matka jeho v den zasnoubení a den veselosti.*“ Poté Bonaventura z Kolína pronesl kázání na téma bičování Krista a následně vyzval lid k průvodu k soše blahoslavené Panny Marie, která se nacházela asi tisíc kroků od města. V čele průvodu šli oba kapucíni, kteří si vykasali kutny a svá záda přitom bičovali malým bičíkem. Po tomto zážitku prý začali obyvatelé Fulneku lépe naslouchat kapucínským kázáním a katechezím, které trvaly až do neděle (svátek sv. Trojice). Kázání měla nyní už polemický charakter a jejich účelem bylo vysvětlit, proč jediné katolická konfese je správná. Kapucíni také začali ve městě sloužit pravidelně mše svaté a v den svátku sv. Filipa a Jakuba konvertovalo ke katolictví 130 místních obyvatel, kteří před konverzí vykonali i svátost smíření.⁶⁵¹

Kapucíni si během svého pobytu ve Fulneku získali na svou stranu také místní děti a mládež, kterou podarovali růženci a dalšími posvěcenými předměty (rozdali jich prý na 200).⁶⁵² V den svátku dvou výše zmíněných apoštolů proběhla kromě veřejné konverze ještě jedna událost. Kapucíni rozdělali na náměstí oheň, do něhož naházeli dle jejich názoru kacířské knihy. Při pálení těchto knih ochotně asistovala právě místní mládež, kterou kapucíni

Ámos Komenský) či kapucínský kazatel. Najednou jim nezáleželo na tom, kdo bydlel či nebydlel na faře, ani jakým způsobem byl uskutečňován základní duchovní „servis“, ale považovali za nezbytné, aby byla zajištěna základní pastorační činnost ve městě a tím i spása jeho obyvatel. KOLLMANN, P. *Bonaventura z Kolína*, s. 87-105 (zejména 104).

⁶⁵⁰ Ve vstupních dveřích kostela, u paty kazatelny a naposledy na kazatelně. Postupně taky kapucín zvyšoval intenzitu svého hlasu. KOLLMANN, P. *Bonaventura z Kolína*, s. 96.

⁶⁵¹ TAMTÉŽ, s. 90, 95-97.

⁶⁵² Obdobně postupovali též jezuité či piaristi, kteří taktéž děti obdarovávali růženci či svatými obrázky. M. ZEMEK, *Dějiny jezuitské koleje v Uherském Hradišti*, Olomous 1946, s. 29; TÝŽ – BOMBERA – FILIP, *Piaristé*, s. 84.

předtím vyzvali, aby přinesla všechny heretické knihy z domovů svých rodičů a příbuzných, o nichž věděla, kde jsou schovány. Děti svěřený úkol vykonávaly velmi horlivě (některým při něm dokonce ohořely vlasy). Kromě knih byl přinesen rovněž i obraz Fridricha Falckého, který se nacházel v domě jednoho místního kalvinisty. Kapucíni obraz následně připevnili na dlouhou tyč a vyzvali mládež, aby ho nosila po městě a vykřikovala přitom posměšné a hanlivé výroky na adresu zimního krále. Pak byl obraz hozen do ohně. Následující den hořel oheň znovu, jelikož byla veřejně spálena ještě knihovna, která zbyla po předešlém bratrském duchovním a která byla uskladněna na radnici.⁶⁵³ Dne 26. 7. pak byla misie ukončena, neboť kapucíni obdrželi dopis od svého provinčního ministra, v němž je vyzýval k návratu do jejich mateřského olomouckého konventu, protože dobu určenou ke konání misie překročili již o osm týdnů.⁶⁵⁴

Kapucínské misie v českých zemích se tedy zaměřovaly na široké vrstvy obyvatelstva. Aby kapucínští misionáři mohli snadněji a fundovaně vykonávat svou práci, dostávali vedle biskupského povolení přijímat kacíře zpět do církve⁶⁵⁵ také povolení studovat *libri prohibiti*, které jim udělovala papežská kurie.⁶⁵⁶ Kapucíni kromě dlouhodobých misií, které trvaly několik týdnů (viz výše), konali ještě krátkodobé dvou až třídní misie, při nichž se buď v pátek, nebo v sobotu ráno odebrali všichni misionáři do okolních měst a vesnic. V sobotu kapucíni nejdříve kázali a pak zpovídali do nočních hodin. V neděli dopoledne sloužili mši svatou, při níž též pronesli kázání. Odpoledne pak měli přednášku pro určitou skupinu obyvatelstva (např. pro příslušníky nějakého cechu). Tyto misie se s úspěšně postupující rekatolizací měnily v náboženskou duchovní obnovu obyvatelstva⁶⁵⁷ a umožnily zajistit i základní pastorační servis v lokalitách nacházejících se v bezprostřední blízkosti kapucínského kláštera.⁶⁵⁸

Z dochovaných pramenů tedy víme, že se kapucíni podíleli na rekatolizaci měst, ve kterých fungoval jejich konvent,⁶⁵⁹ a že odtud vyráželi konat misie i do nejbližšího okolí (viz výše). Mimo to kapucínští řeholníci, kteří byli někdy i misionáři Kongregace pro šíření víry,

⁶⁵³ Jak je z textu patrné, k pálení a ničení heretické literatury se neuchylovali jen jezuité. Obecně k fenoménu pálení knih protestantských autorů Jiří BÍLÝ, *Jezuita Antonín Koniáš. Osobnost a doba*, Praha 1996.

⁶⁵⁴ KOLLMANN, P. *Bonaventura z Kolína*, s. 90, 95–97.

⁶⁵⁵ Viz s. 128.

⁶⁵⁶ NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 36 a 43, Kongregace římské a obecní inkvizice uděluje zkušeným misionářům a kazatelům z česko-rakouské kapucínské provincie právo držet a studovat *libri prohibiti* (1658, 1668).

⁶⁵⁷ Postupně (od počátku 18. století) si však konsistoře jednotlivých diecézí nebudou přát, aby kapucíni vykonávali tyto náboženské misie, z důvodu toho, že při nich spíše sbírají almužny, místo toho aby vzdělávali prostý lid v náboženských otázkách. ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. II., s. 429–431.

⁶⁵⁸ RABAS, s. 77; *Kapucínské letopisy*, tom. VI, s. 378. Zde uvedeny směrnice pro kapucínské misionáře konající krátkodobé misie, které jsou v literatuře někdy označovány též pojmem „*létající misie*“. Srov. Magnus KÜNZLE, *In der Volksseelsorge der Schweiz*, in: *Die schweizerische Kapuzinerprovinz*, Red. TÝŽ, Einsiedeln 1928, s. 209–226).

⁶⁵⁹ Viz příloha č. 16.

vykonávali rekatolizační činnost například ještě v Mladé Boleslavi (1625–1629),⁶⁶⁰ Litoměřicích (1627–1628),⁶⁶¹ Žatci (1628),⁶⁶² Litomyšli (1630–1631),⁶⁶³ Náměšti nad Oslavou (1649)⁶⁶⁴ a Frýdlantu (1653).⁶⁶⁵

Pozdějšího data jsou kapucínské misie na panství Duchcov (1667–1670),⁶⁶⁶ Česká Lípa (1670)⁶⁶⁷ a Kraslice (1670),⁶⁶⁸ což je dáno jejich geografickou polohou. Zdejší obyvatelé totiž mohli být snadněji v kontaktu s luteránskými duchovními.

4.3.2 Kazatelská činnost kapucínů⁶⁶⁹

Kazatelská činnost měla ve františkánské řeholní rodině dlouhou tradici a patřila vždy k prioritám. Již svatý František z Assisi byl úspěšný kazatel a v řádu, který založil, měl mnoho schopných následovníků – např. Antonína z Padovy, Bernardina ze Sieny či Jana Kapistrána. Přímo v kapucínském řádu patří k nejznámějším kazatelům již několikrát

⁶⁶⁰ V Mladé Boleslavi působili v uvedených letech tři kapucínští kněží – František z Rozdražewa, Josef z Hže a Stanislav (není blíže specifikován). Misie je dobře popsána v sekundární literatuře. Viz RABAS, s. 91-92; KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 43, 80.

⁶⁶¹ V Litoměřicích působil spolu s Františkem z Rozdražewa ještě Valerián Magni (CYGAN, *Franz von Polen*, s. 232-233). V tomto článku lze nalézt další odkazy na prameny k misiím, které prováděl František z Rozdražewa v českých zemích. Prameny jsou převážně z archivu Kongregace pro šíření víry. Tyto odkazy na prameny přebíral do svého článku i Pacifik Matějka (MATĚJKA, *Střípek z pobělohorské rekatolizace*, s. 111-151). Trvale přišli kapucíni do Litoměřic až v roce 1635. FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 344.

⁶⁶² V Žatci v uvedeném období působil opět František z Rozdražewa, jehož následně vystřídali řeholníci z premonstrátského řádu, kteří se ujali místní farnosti. MATĚJKA, *Střípek z pobělohorské rekatolizace*, s. 126-127; KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum*, s. 22. Dlouhodobě působili kapucíni v Žatci až od roku 1675, kdy už ale obyvatelstvo města bylo bezvýhradně katolického vyznání (FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 703).

⁶⁶³ Misii zde vykonával opět František z Rozdražewa (MATĚJKA, *Střípek z pobělohorské rekatolizace*, s. 127-128).

⁶⁶⁴ Misii zde vykonával na základě žádosti tehdejšího majitele panství Jana z Werdenbergu, rakouského dvorského kancléře, již několikrát zmíněný František z Rozdražewa (TAMTĚŽ, s. 128).

⁶⁶⁵ Ve Frýdlantu a jeho nejbližším okolí působil kapucín Bedřich z Riedenu. *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 146; RABAS, s. 92. – P. Bedřich z Riedenu vstoupil do česko-rakouské kapucínské provincie 29. 4. 1646. Působil v ní především jako kazatel a kvardián. Kvardiánem byl v Brucku an der Leitha (1659–1662), Mikulově (1663–1665), Welsu (1665–1668), Linzi (1668–1669) a Mödlingu (1671–1672). V roce 1673 se stal členem rakouské provincie, zemřel 17. 1. 1693 ve Vídni–Nové Město. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 17; *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 902; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 214, 244, 253-256.

⁶⁶⁶ Viz s. 135.

⁶⁶⁷ Zde prováděli rekatolizaci dva kapucínští řeholníci Zachariáš z Ústí nad Labem a Jindřich ze Švýcarska, kteří působili především ve vesnicích Janovice v Podještědí a Arnoltice. *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 576; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 180-182; RABAS, s. 94. – P. Zachariáš z Ústí nad Labem (vlastním jménem Alois Scherer) vstoupil do česko-rakouské provincie 22. 11. 1657. Působil v provincii především jako kvardián: ve Vyškově (1672–1673), Prudniku (1673–1674), Jihlavě (1682–1684), Roudnici nad Labem (1684–1687, 1690–1693), Zákupěch (1688–1690), Sokolově (1695–1697) a Žatci (1697–1698). Zachariáš z Ústí nad Labem zemřel 1. 4. 1699 ve Vyškově. *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 91; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 161, 182, 193, 196, 219, 222, 229; P. Jindřich ze Švýcarska vstoupil do česko-rakouské provincie 4. 5. 1641. V provincii působil jako kazatel a misionář, v roce 1673 se stal členem rakouské provincie a zemřel 28. 10. 1682 v Linzi. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 301.

⁶⁶⁸ Misie byla vykonána na přání majitele panství Jan Hartwiga z Nostic a prováděli ji kapucínští řeholníci Rafael z Chomutova (k jeho životu viz s. 77) a již zmíněný Zachariáš z Ústí nad Labem. Kapucíni se zde ale setkali s velkým odporem místního hornického obyvatelstva, které hrozilo, že pokud budou i nadále nuceni k přestupu na katolickou víru, raději opustí České království a odejdou do nedalekého Saska. Z tohoto důvodu majitel panství kapucínskou misii raději ukončil. *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 633-639, 806-813; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 180-182; RABAS, s. 94-95.

⁶⁶⁹ Srov. ke kapucínském kazatelské činnosti v ŘŘNN – THIESSEN, *Die Kapuziner*, s. 143-201.

zmíněný Vavřinec z Brindisi, který působil i v českých zemích,⁶⁷⁰ či Prokop z Templinu (1609–1680), jenž byl dokonce člen česko-rakouské kapucínské provincie a zanechal po sobě kolem 2 500 kázání.⁶⁷¹

Kapucíni kázali ve svých konventních kostelech a v chrámech, kde jim byl svěřen kazatelský úřad, především německy, jen v řádovém kostele v Roudnici nad Labem a ve farních kostelech v Litoměřicích (Všech Svatých) a Vyškově (Nanebevzetí P. Marie) působili česky mluvící kapucíni.⁶⁷² Před vypuknutím stavovského povstání máme doložené ještě italsky mluvící kapucínské kazatele, kteří kázali v konventním kostele v Praze na Hradčanech a v městském kostele sv. Petra ve Vídni (Peterskirche).⁶⁷³

Potridentská církev věnovala kazatelské činnosti velkou pozornost a snažila se, aby kázání měla odpovídající úroveň a plnila své hlavní funkce (motivační a vzdělávací). Proto měli mít kazatelé patřičné vzdělání a jejich schopnosti měly být kontrolovány. Z tohoto důvodu se řeholníci mohli věnovat kazatelské činnosti jen se svolením svých představených.⁶⁷⁴ V 17. století se také v kazatelství začal objevovat nový směr, který mnohem

⁶⁷⁰ Mezi jeho nejznámější zdejší řečnická vystoupení se řadí jeho polemické kázání pronesené v Praze roku 1607, jímž reagoval na zdejší kazatelskou činnost protestanta Polykarpa Laisera, dvorního kazatele saského kurfiřta Kristiána II. Ve svém kázání na přání papežského nuncia působícího u císařského dvora vyvracel luteránské teze o pravdě boží. Ve sporu dvou kazatelů jiných konfesi nakonec zvítězil Vavřinec z Brindisi, jelikož měl lepší jazykové schopnosti. Při kázání používal kromě řeckých, také hebrejské a aramejské citace z Písma svatého, čímž vyvrátil hlavní protivníkův argument, že katoličtí duchovní nečtou Bibli v originálních jazycích a že používají nepřesný a pro ně výhodný latinský překlad. *Commentariolus de rebus Austriae et Bohemiae*, ed. Eduard ab Alencon, *Annalecta ordinis minorum capuccinorum* 25, 1909, s. 211–212; RABAS, s. 84–86.

⁶⁷¹ P. Prokop Templin se narodil roku 1608 v luteránské rodině v Templinu poblíž Berlína. Od roku 1624 působil ve službách různých důstojníků císařské armády, s nimiž přichází do rakouských a českých zemí. Pod vlivem zdejšího prostředí se rozhodne ke konverzi ke katolictví, jeho duchovní obrácení následně vyvrcholil vstupem (3. 6. 1628) do česko-rakouské kapucínské provincie, kde je roku 1635 vysvěcen na kněze. V řádu se věnoval především kazatelské a misionářské činnosti, díky svým velkým schopnostem pro tuto činnost se záhy proslavil v celém středoevropském prostoru a jeho kázání navštěvovaly přední osobnosti jeho doby. Kromě kazatelství se intenzivně věnoval i spisovatelské činnosti (je autorem řady knih s mariánskou tematikou, což je dáno tím, že dlouhodobě působil při kapucínském poutním kostele P. Marie Pomocné v Pasově). Prokop z Templinu pobýval především v rakouské části provincie, již se také stal členem v roce 1673. Výjimku představuje pouze několik kratších období, kdy působil v českých zemích, například v letech 1652–1653 zastával úřad kvardiána v Českých Budějovicích. Prokop z Templinu zemřel 22. 11. 1680 v Linzi. Z literatury např. Leonard FETHKE, *Prokopius von Templin als Dichter. Mariens Kapuziner-Poet im Dreißigjährigen Krieg. Ein Beitrag zur Geschichte deutscher (Predigt)-Literatur. Wertung von Leben und Werk*, Binningen 1998; TÝŽ, *Prokopius von Templin (1609–1680). Prediger und Poet im 17. Jahrhundert*, Heringsdorf 2008; MATĚJKA, *Literární činní členové*, s. 235–236 (zde výčet jeho literárních děl); TÝŽ, *Seznamy*, 2005 (13), s. 216.

⁶⁷² *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 218–220, tom. V, s. 901–902; RABAS, s. 150.

⁶⁷³ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 100–101, 112–113; 120–121, 138–139, 156–157, 202–205, 218–220, 240.

⁶⁷⁴ Stejně tomu bylo i v kapucínském řádu, což dobře dokládají pravidla o kazatelské činnosti vydávaná provinciálními ministry. Kapucín se dle nich měl vyvarovat toho, aby za kázání přijímal nějaké odměny, obzvláště finanční, na kázání měl docházet vždy pěšky a při kázání se měl vyhnout barvitým projevům. Dále měl kázat především srozumitelně a témata promluv měl, pokud je to možné, čerpat z františkánské spirituality. TEJČEK, s. 182.

více využíval symbolů, alegorií a exemplů. Tento nový způsob kázání jistě ovlivnil i kapucínské *concionatores*.⁶⁷⁵

O oblíbenosti a dobré pověsti kapucínských kazatelů svědčí časté stížnosti některých diecézních kněží na farníky, kteří raději docházeli do kapucínského konventního kostela než do farního chrámu.⁶⁷⁶ Popularitu⁶⁷⁷ kapucínských kazatelů dokládá i velké množství farních kazatelen, které jim byly svěřeny,⁶⁷⁸ což se opět nelíbilo místním diecézním kněžím či jiným řeholním řádům, které rovněž usilovaly o vykonávání kazatelského úřadu ve farním kostele.⁶⁷⁹

Na druhou stranu často ale docházelo ke konfliktům mezi kapucínskými kazateli a držiteli patronátních práv ke kostelu, které někdy vedly i k odebrání kazatelny kapucínskému řádu.⁶⁸⁰ Tuto situaci například dokládá korespondence mezi brněnskou městskou radou a provinčními představenými kapucínského řádu z roku 1665, v níž si zastupitelé města stěžují na P. Kryštofa z Brandenburgu (kazatel u sv. Jakuba v letech 1663–1664)⁶⁸¹ a P. Amanda z Bavorska⁶⁸² (tehdejší kazatel u sv. Jakuba), jejichž kázání byla podle

⁶⁷⁵ K problematice barokního konceptuálního kazatelství blíže např. Milan KOPECKÝ, *K české barokní homiletice*, in: O barokní kultuře, Red. TÝŽ, Brno 1968, s. 61–74; *Malý svět jest člověk aneb výběr z české barokní prózy*, ed. Miloš SLÁDEK, Praha 1995; *Svět je podvodný verbiř aneb výběr z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*, ed. TÝŽ, Praha 2005.

⁶⁷⁶ Viz s. 62 (poznámka č. 370) a s. 139.

⁶⁷⁷ Z rozmezí let 1647–1658 se nám dochovala celá řada listů brněnské městské rady, v nichž si stěžuje, že došlo k výměně kapucínského kazatele u sv. Jakuba a žádá, aby ten či onen oblíbený zaběhlý kazatel byl ve městě ponechán, což svědčí o spokojenosti s kapucínskými kazateli. MZA Brno, f. AMB, Akta purkmistrovská, kart. 3, inv. č. 381, sign. M2; kart. 1, inv. č. 31, sign. M 5, N 49; kart. 7, inv. č. 1001, sign. M9, N 1860 a kart. 9, sign. M14 a N 2085.

⁶⁷⁸ Například v roce 1673 působili kapucíni na obyvatelstvo Čech a Moravy z 34 kazatelen. Z toho v kapucínských řádových konventních či poutních kostelech kázalo 18 kazatelů a zbylých 16 kazatelů mělo zapůjčenou kazatelnu buď ve farním kostele nebo v chrámu jiného řeholního řádu. Viz příloha č. 5.

⁶⁷⁹ Kapucíny do farních chrámů většinou uvedla místní městská rada, neboť právě jí většinou náležela patronátní práva ke kostelu. Provinční letopisy vždy líčí uvedení kapucínského kazatele do farního kostela s velkou dávkou stylizace. Můžeme zde vidět vědomé budování obrazu kapucínů jako skvělých kazatelů: vždy, když někdo žádá kapucíny o kazatele do svého kostela, tak jen proto, že se doslechl o skvělém kapucínském kazatelském umění. Viz pasáže v kapucínských letopisech líčící získání kazatelny v městském kostele sv. Jakuba v Brně (*Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 101) či ve farním kostele Všech Svatých v Litoměřicích (*Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 612). Pravdou ovšem zůstává, že kapucíni se kazatelské službě věnovali velice intenzivně. A další skutečností je, že kazatelé stáli na vrcholu kapucínské řádové hierarchie.

⁶⁸⁰ Např. roku 1664 byla kapucínům odňata kazatelna v řádovém kostele cisterciáků na Starém Brně, jelikož tehdejší kapucínský kazatel Geminián z Reinu nebyl dle P. Kryštofa, probošta přílehlého kláštera, dostatečně fundovaný k vykonání tohoto úřadu a ve svých kázáních často znepokojoval ctihodné panny obtížnými požadavky a rozkazy. Postup vůči kapucínskému řádu byl natolik tvrdý, že neumožnil řádovým představeným ani obvyklou výměnu kazatele, což byl tehdy zcela běžný postup při podobných konfliktech. Kazatelna jim byla rovnou odebrána. Podrobně ke sporu TEJČEK, s. 182.

⁶⁸¹ P. Kryštof z Brandenburgu (vlastním jménem Ondřej GREBIN) vstoupil do česko-rakouské provincie 2. 2. 1641. V provincii po dokončení formace působil jako kazatel a kvardián. Úřad kvardiána vykonával například v Nise (1659–1660, 1661–1662). Po rozdělení česko-rakouské provincie se stal členem rakouské provincie a vykonával kazatelský úřad v Linzi v místním špitálním kostele. Kryštof z Brandenburgu zemřel na mor 20. 9. 1679 ve Vídni za Hradbami. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 263; *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 902; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 230–231.

⁶⁸² P. Amand z Bavorska vstoupil do česko-rakouské kapucínské provincie 7. 5. 1638. Jeho život je spjat s vykonáváním úřadu řádového kazatele a kvardiána. Kvardiánem byl v Litoměřicích (1655–1658),

členů městské rady příliš prudká a vybízela lid dokonce k neposlušnosti vůči vrchnosti.⁶⁸³ Městská rada sdělila kapucínům, že pokud nedojde k výměně kazatele, bude kazatelna kapucínskému řádu odebrána.⁶⁸⁴ Provinciál Michal z Deggendorfu⁶⁸⁵ odpověděl, že už P. Amandovi poslal pokyn, aby se zdržel škodlivých kázání, a dále slíbil, že na příští provinční kapitule dojde k výměně kazatele u sv. Jakuba.⁶⁸⁶ Tím ale spor neskončil, naopak spíše začal dlouholetý neúspěšný boj kapucínů o udržení tohoto význačného kazatelského postu.⁶⁸⁷

Korneuburgu (1655–1658) a Olomouci (1665–1668). Po rozdělení česko-rakouské provincie se stal členem rakouské provincie a vykonával kazatelský úřad v Mödlingu. Amand z Bavorska zemřel 1. 3. 1677 ve Vídni-Městě. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 60; *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 902; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 157, 170, 251.

⁶⁸³ Ke konfliktům mezi kazateli a vrchností o obsah kázání blíže ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. II, s. 145, 147–148. Stačí si přečíst „*Vidění rozličné sedláčka sprostného*“ od Valentina Bernarda Jestřábského, na němž lze snadno pochopit, proč se vrchnost kazatelen bála. Jeho anděl Páně, ostrý pozorovatel společenských hříchů, se v následujícím úryvku vyjadřuje k tomu, jak vrchnost zachází s poddanými: „*Viděl tam pána nádherného, an se na poddané sápal, jim hrozil, a některé sám bil, aneb drábů bítí poručil bez milosti: některé do pout a do vězení vsázel, pro dost malé provinění. Nebylo na tom dosti, měl k tomu ten pán oficíry a vladaře velmi urputné na poddané, kterýž je zlými slovy, láním, proklínáním, bitím, na ně plváním, nohami kopáním trápili, a psův jim nadávali, a hůže nežli psům dělali: na jejich pláč a prozby nic nedali.*“ Jestřábský zde vrchnost přísně odsuzuje, jelikož trápí poddané. – Valentin Bernard JESTŘÁBSKÝ, *Vidění rozličné sedláčka sprostného*, ed. Milan KOPECKÝ, Uherský Brod 1973, s. 140–141. Jiný známý barokní kazatel Bohumír Hynek Bilovský zase kritizuje na šlechtě jejich povýšenost, což ukazuje na jejich vztahu ke svým zámeckým kaplanům. „*Chovájí sobě kaplany, kteří jim doma sloužívají mše, často proti duchovním právům po poledni. Milostivá paní je unpässlich, musí mít čokoládu, a kněz jako blázen čeká na ní oblečený u oltáře.*“ Josef VAŠICA, *České literární baroko*, Praha 1938, s. 262. K osobnosti B. H. Bilovského blíže Karel KADLEC, *Bohumír Hynek Bilovský*, SHK 22, 1921, s. 75–76.

⁶⁸⁴ Berthold BRETHOLZ, *Pfarrkirche zu St. Jakob in Brünn*, Brno 1901, s. 134–135.

⁶⁸⁵ P. Michal z Deggendorfu vstoupil do česko-rakouské provincie 21. 5. 1634. V provincii se z počátku podílel na formaci kleriků jakožto lektor filozofie a teologie, např. lektor filozofie a teologie v Pasově (1646–1648) a lektor teologie Vídeň-Město (1648–1649). Poté je jeho život spojen s konventem v Linci, kde vykonával buď úřad kvardiána (1649–1650, 1655–1656, 1660–1662) či kustoda pro oblast Horní Rakousy (1649–1650, 1655–1656, 1666–1672). Současně v tomto období střídavě zastává úřad provinčního definitora (1649–1650, 1655–1656, 1661–1662, 1666–1672) či dokonce prov. ministra (1650–1653; 1656–1659, 1662–1665). Krom toho Michal z Deggendorfu zastupoval česko-rakouskou provincii dvakrát (1656, 1662) jakožto římský kustod na generální kapitule v Římě. Michal z Deggendorfu zemřel 26. 6. 1672 v Linci. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 177; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 149, 151, 156, 176, 195; *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 852–858 (elogium); MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 244; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 279–284.

⁶⁸⁶ BRETHOLZ, *Pfarrkirche zu St. Jakob in Brünn*, s. 135.

⁶⁸⁷ Další fáze sporu začala roku 1681 a byla vyvolána administrátorem farnosti P. Ignácem Wohlhaubterem. Řečeného roku totiž pověřil kapucínský brněnský kvardián jednoho ze svých spolubratrů, kazatele P. Gottfrieda, aby na shromáždění bratrstva Božího těla pronesl exhorty o suchých dnech. Farář Wohlhaubter se tomu bránil s tím, že tento úkol patří jemu jakožto duchovnímu vůdci konfraternity. Celá záležitost se dostala až před olomouckého biskupa, který kapucínům v kostele nadále ponechal kazatelský úřad, ale exhorta přiznal faráři od sv. Jakuba. Spory a problémy i přes toto rozhodnutí nepřestávaly, a tak došlo roku 1707 ke konečnému vyřešení situace, jež ovšem nebylo ve prospěch kapucínů. Brněnský magistrát jim odňal veškerá práva na pastorační činnost u sv. Jakuba a kazatelský úřad světil jezuitskému řádu. Zpovědní službu měli i nadále vykonávat františkáni. Dále se kapucíni již nikterak neměli podílet na chodu bratrstva *Božího těla* (viz dále). Jedinou vazbou na svatojakubskou farnost, která kapucínům zůstala, byla spoluorganizace každoročního procesí do Maria Zell, ačkoli i to vyvolávalo problémy. *Kapucínské letopisy*, tom. XIV, s. 132; TEJČEK, s. 182–183, 186; Tomáš MALÝ – Vladimír MAŇAS – Zdeněk ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města. Náboženská bratrstva barokního Brna*, Brno 2010, s. 79–80, 310–311. Tradici poutí do Maria Zell zaváděl v olomoucké diecézi v 70. a 80. letech 17. století biskup Karel II. z Lichtenštejna a kapucín Marek z Avianu. CORETH, *Pietas Austriaca*, s. 56–59, ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. II., s. 283–284.

4.3.3 Náboženská bratrstva a třetí řády při kapucínských řeholních domech

Náboženská bratrstva⁶⁸⁸ a třetí řády⁶⁸⁹ byly jedním z výrazů potridentského katolicismu. I když právě tridentský koncil (1545–1563) vyzdvihl úlohu farností pro náboženský život věřících,⁶⁹⁰ těšila se náboženská bratrstva a terciářská společenství soustřeďující se kolem řeholních řádů po celé 17. a 18. století velikému zájmu. Nejednalo se přitom o primární nástroje rekatolizace, výjimku představují samozřejmě jezuitské sodality.⁶⁹¹

Nový rozkvět náboženských bratrstev a komunit světských terciářů je do velké míry podmíněn alespoň částečným úspěchem rekatolizačního procesu. Členství v těchto sdruženích totiž předpokládalo ztotožnění se základními názory potridentského katolicismu.⁶⁹² Počet náboženských bratrstev a terciářských společenství se tedy začal enormně zvětšovat až ve druhé polovině 17. století a hlavně pak v první polovině 18. století.⁶⁹³ Oproti farním

⁶⁸⁸ K problematice náboženských bratrstev v 17. a 18. století Jiří MIKULEC, „*Piae confraternitas*“ v pražské arcidiecézi na sklonku 17. století, *Folia historica bohemia* 15 (1991), s. 269-342; TÝŽ, *Zbožná bratrstva při farnostech pražské arcidiecéze a jejich majetkové zázemí před josefínskými reformami*, *Folia historica bohemia* 16 (1993), s. 171-219; TÝŽ, *Náboženská bratrstva v procesu pobělohorské rekatolizace*, in: *Rekatolizace v českých zemích*, Red. Jindřich FRANCEK, Pardubice 1995, s. 39-48. Svě bádání doposud Jiří Mikulec shrnul v monografii: Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000. V poslední době k této problematice sborník: *Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby*, Redd. Tomáš JIRÁNEK – Jiří KUBEŠ, Pardubice 2005; Vladimír MAŇAS – Zdeněk ORLITA – Martina POTŮČKOVÁ, *Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy*, Olomouc 2010; T. MALÝ – V. MAŇAS – Z. ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města*, Brno 2010. Ze zahraniční provenience např. Louis CHATELLIER, *The Europe of the Devout: The Catholic Reformation and the Formation of a New Society*, Cambridge 1989.

⁶⁸⁹ Z počátku každý z řádů menších bratrů (observanti-františkáni, konventuálové-minorité, kapucíni) disponoval svými terciáři. Papež Benedikt XIII. je však nařízením z roku 1725 sjednotil v jediný celek podřízený autoritě generála observantů-františkánů bez ohledu na skutečnost, jestli se terciářské uskupení nacházelo při františkánském či kapucínském konventu (*Sanctissimi in Christo patris et Domini Nostri Benedikti XIII. Pontificis Maximi Constitutio pro Tertiariis Ordinis Sancti Francisci*, Romae 1725 – NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 7. Stejný tisk nalezneme i ve fondu české františkánské provincie – NA, f. ŘF, SPISY, inv. č. 3131). Přes toto formální sjednocení byl podle historika Martina Elbela charakter každého terciářského uskupení silně ovlivněn vazbami na mateřský konvent prvního řádu. Kvardián observantského-františkánského konventu v Olomouci Hieronymus Veit sepsal na základě zmíněného papežského nařízení pravidla pro františkánské terciáře, která v 18. století vyšla opakovaně tiskem, poprvé roku 1701 v Olomouci (Hieronymus VEIT, *Regel oder Weiss dess Lebens*, Olmütz 1701). Roku 1708 a 1731 byl v Praze vydán i český překlad této knihy (*Regule aneb způsob života bratrův a sester Třetího řádu Svatého Otce Františka*, Praha 1708 a 1731). Oba posledně zmíněné tituly se nacházejí v několika výtiscích v Kapucínské provinční knihovně na Hradčanech, jež v současné době obsahuje i fondy většiny knihoven kapucínských konventů (např. KPK, sign. 03/125), a tudíž můžeme předpokládat, že se terciářské komunity při kapucínských řeholních domech jimi opravdu řídily.

K problematice františkánských terciářů obecně HOLZAPFEL, s. 594-605; HEIMBUCHER, s. 11-12 (světští terciáři) a 12-47 (řeholní terciáři); *Almanach k oslavě 700. výročí třetího řádu sv. Františka*, Praha 1921; Klemens MINAŘÍK, *Terciáři v klášterích*, SHK 26 (1925), s. 53-57; ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 73-75, 114. Jiří MIKULEC, *Náboženská bratrstva a třetí řády při františkánských klášterech v barokních Čechách*, in: *Historia Franciscana* tom. II, Redd. Petr Regelát BENEŠ – Petr HLAVÁČEK, Kostelní Vydří 2005, s. 188-203.

⁶⁹⁰ Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990, s. 62-80.

⁶⁹¹ Willibald KATZINGER, *Die Bruderschaft in den Städten Oberösterreichs als Hilfsmittel der Gegenreformation und Ausdruck barocker Frömmigkeit*, in: *Bruderschaft und Kirche, Stadt in der Geschichte*, Veröffentlichungen des Südwestdeutschen Arbeitskreises für Stadtgeschichtsforschung, Bd. 7, Red. Jürgen SYDOW, Sigmaringen 1980, s. 97-112.

⁶⁹² Náboženská bratrstva poskytovala věřícím vedle určitého společenského postavení především intenzivnější duchovní život obohacený o tehdejší prvky barokní zbožnosti a v neposlední řadě odpustky, což souvisí s touhou věřících po ulehčení života v očistci.

⁶⁹³ MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, s. 23.

bratrstvům poskytovaly konfraternity a třetí řády fungující při řeholních komunitách větší příležitost získat odpustky.⁶⁹⁴

Pro řeholníky, obzvláště pro mendikanty, představovaly výše zmíněné laické duchovní komunity fungující při jejich klášterech významný prostředek, jenž jim napomáhal získávat světské podporovatele a nový řeholní dorost. Zároveň jim dávaly možnost propagovat svůj řeholní ideál a vytvářet o sobě pozitivní obraz. Závěrem můžeme říci, že jim hlavně umožňovaly bezprostředně působit na okolní prostředí.⁶⁹⁵

Z tohoto důvodu také věnoval kapucínský řád náboženským bratrstvům a třetímu řádu svou pozornost. Pro sledované časové období máme ale doloženo pouze jedno laické společenství tohoto typu, které působilo při kapucínských konventech v Čechách a na Moravě.⁶⁹⁶ Konkrétně se jedná o náboženské flagelantské bratrstvo *Utrpení Ježíše Krista* při kapucínském kostele v Praze na Hradčanech (P. Marie Andělské). Kapucínští řeholníci však v tomto období působili i v dalších bratrstvech, která sice nefungovala přímo při jejich řádových kostelech, ale též jim nabízela možnost propagovat jejich řeholní ideál.

4.3.3.1 *Bratrstvo Utrpení Ježíše Krista*

Flagelantské náboženské bratrstvo *Utrpení Ježíše Krista*⁶⁹⁷ (*Confraternitas sub titulo passionis Domini Nostri Jesu Christi ... sub regula tertii Ordinis S. Francisci instituta*) bylo

⁶⁹⁴ K odpustkům náboženských bratrstev obecně srov. Franz BERINGER, *Die Ablässe, ihr Wesen und Gebrauch II., Kirchliche Vereinigungen von Gläubigen*, Paderborn 1922; MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva*, s. 65-66.

⁶⁹⁵ Ludwig REMLING, *Bruderschaften als Forschungsgegenstand*, Jahrbuch für Volkskunde 1980, s. 99; ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 70.

⁶⁹⁶ V průběhu 18. století se ale počet těchto laických komunit při kapucínských konventech velice rozrostl. V roce 1767 existovala při kapucínských řeholních domech v Čechách a na Moravě nejméně dvě náboženská bratrstva (arcibratstvo *Ježíš, Marie a Josef pro prosby za duše v očistci* fungující při pražské loretě a bratrstvo *Smrtelné úzkosti Kristovy* při poutním kostele Nanebevzetí Panny Marie v Mariánské u Jáchymova) a sedm terciářských komunit (v Chrudimi, Jihlavě, Kolíně, Kyjově, Mikulově, Třebíči a Zákupěch). *Kapucínské letopisy*, tom. X, s. 556-562. Zde najdeme opsanou papežskou bulu Inocence XII., kterou potvrzuje arcibratstvo *Ježíš, Marie a Josef*; NA, f. APA, Bullarium B 17/2, fol. 122r-124v, papežská bula Klementa XIII. schvalující bratrstvo *Smrtelné úzkosti Kristovy* (1765); NA, f. NB, II/37 (inventář majetku terciářské komunity v Chrudimi při jejím zrušení 1783), NA, f. NB, VII/7 (inventář majetku terciářské komunity v Zákupěch při jejím zrušení 1783); NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 239 (prameny k terciářské komunitě v Kolíně). Ke komunitě terciářů v Jihlavě a Třebíči blíže Zdeněk ORLITA, „Bildergalerie katholischer Missbräuche. Náboženská bratrstva jihlavského kraje ve světle josefínských účetních výkazů“, in: *Mezi Jihlavou a Vídní 1700–1900*, Red. Rudolf SCHEBESTA, Jihlava 2006, s. 114. Ke komunitě terciářů v Kyjově a Mikulově blíže Vladimír MAŇAS, *Náboženská bratrstva na Moravě*, s. 62-63. K arcibratstvu *Ježíš, Marie a Josef* blíže MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva*, s. 29-40.

⁶⁹⁷ V této době zakládali kapucíni podobná bratrstva flagelantů po celé Evropě. Nejznámější z nich jsou z Kolína nad Rýnem a Bruselu. Arcibratstvo v Kolíně nad Rýnem mělo titul *Překrutného utrpení Páně pro přestupování nekatolíků, jak obrácených od společenství augsburského vyznání, tak reformovaných protestantů* (tj. luteránů i kalvinistů). Bylo to vysloveně elitní bratrstvo, které shromažďovalo mocné osobnosti katolického vyznání (např. Ferdinanda II., Ferdinanda III., Filipa III., katolické kurfiřty, ale i šlechtice, mezi nimiž nalezneme též české aristokraty např. Zdeňka Vojtěch Popela z Lobkovic) bojující proti reformaci. KAMSHOFF, *Eine Geislerbruderschaft in Prag*, s. 54; MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva*, s. 51. Blíže ke kultu smrtelných úzkostí Kristových, který byl velmi pěstován v prostředí kapucínského řádu viz MIKULEC, *Náboženský život*, s. 41-42.

založeno roku 1603.⁶⁹⁸ Cílem bratrstva bylo projevovat kající lůst nad hříchů svých členů a celé společnosti a dávat tak najevo svoji velikou lásku ke Kristu.⁶⁹⁹ Stanovy tohoto bratrstva nejdřívě schválil pražský arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé a dne 28. 1. 1606⁷⁰⁰ je potvrdil i samotný papež Pavel V., který bratrstvo bohatě vybavil odpustkovými privilegii.⁷⁰¹

Bratrstvo flagelantů⁷⁰² organizovalo každoročně na Velký pátek po západu slunce slavnostní procesí.⁷⁰³ Průvod vycházel od hradčanského konventu a procházel postupně kolem paláce Thunů, hradčanské radnice, sídla arcibiskupa, kapitulního děkanství, pak obešel katedrálu sv. Víta a zamířil zpět kolem kláštera barnabitů (dnes klášter karmelitek) do kapucínského konventu.⁷⁰⁴

Velkopáteční průvod se skládal ze dvou skupin účastníků. První tvořili dobrovolníci, kteří konali skutky kající lůst tím, že bičovali své tělo či nesli velké kříže. A jelikož měli v procesí kráčet nepoznaní, byli oblečeni do bílého pláště, který byl opásán jednoduchým provazovým cingulem a měl bílou kapuci s červeným křížem. Skupinu mrskačů doprovázeli lidé s pochodněmi, kteří byli oblečeni do černého oděvu. Jiný rozdíl než v barvě oblečení mezi nimi nebyl. Druhou skupinu účastníků představovali studenti, členové cechů, hudebníci a vojáci, kteří hráli divadelní pašijové hry, při nichž předváděli různé výjevy z umučení Krista. Za tímto účelem se průvod místy zastavoval a na malém přenosném jevišti se zahrála určitá scéna z Kristova utrpení. Takových dramatických výstupů bylo mezi 25–30. Hudebníci tomuto velkému baroknímu divadlu tvořili zvukovou kulisu, hráli totiž speciálně složené písně, jimiž podporovali flagelanty v jejich kajícím konání. Průvod uzavírali všichni členové hradčanského konventu. Kapucínské letopisy uvádí, že i přes večerní hodinu byl průvod Pražany hojně navštěvován, lidé přihlíželi z okolních domů či stáli na chodnících lemujících

⁶⁹⁸ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 69; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 31.

⁶⁹⁹ Viz stanovy tohoto náboženského bratrstva, jež jsou tvořeny devíti kapitolami: „1. *De condicionibus eorum, qui ad hanc sodalitatem adscribuntur*, 2. *de ministris sodalitatis deque eius officio*, 3. *de habitu sodalium*, 4. *de abstinentia et ieiunio sodalium*, 5. *de confessione et communione sodalium*, 6. *de officio a sodalibus recitando*, 7. *de iis rebus, quas sodales devitare tenebuntur*, 8. *de audiendo sacro et conventione sodalium*, 9. *de sodalibus infirmis et defunctis*.“ – *Bullarium Capucinatorum*, tom. IV, s. 177–180; NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 14. Opsaný text stanov lze nalézt i v provinčních letopisech (*Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 90–94).

⁷⁰⁰ „Papež Pavel V. potvrzuje inserovaná statuta bratrstva Umučení Ježíše ustanoveného při císařském dvoře v Praze, která byla schválena pražským arcibiskupem Zbyněkem Berkou z Dubé, uděluje jeho členům při vstupu do bratrstva a jiných příležitostech plnomocné odpustky.“ – NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 9. Opsanou bulu papeže Pavla V., kterou povoluje flagelantské bratrstvo, nalezneme i v provinčních letopisech (*Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 89).

⁷⁰¹ TAMTÉŽ, s. 94–95.

⁷⁰² Obecně k hnutí mrskačů (flagelantů): Zdeněk ORLITA, *Tělo tvrdě chovey, Flagelace a její praxe v jezuitských sodalitách olomoucké diecéze v 17. století*, SCeTH, 75–76, 2006, s. 134–144; Vojtěch RON, *Velkopáteční pašijová procesí*, Český lid 80, 1993, s. 293–304; Eva VEČERKOVÁ – Ludmila TARCALOVÁ, *Náboženské průvody v kalendářním cyklu svátků a slavností, Na okraj studia*, Red. L. TARCALOVÁ, Uherské Hradiště 1994, s. 23–44.

⁷⁰³ Bratrstvo pořádalo i mimořádná prosebná procesí, například roku 1613 za odvrácení moru (*Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 140).

⁷⁰⁴ RABAS, s. 151; *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 74, 84, 96, 111, 116, 126, 135, 156, 185, 199, 212, 225.

trasu průvodu. Jakmile se průvod vrátil do kapucínského kláštera, byla těla těch, již se mrskali, náležitě ošetřena a tím skončila tato velkopáteční slavnost.⁷⁰⁵

Organizace bratrstva byla neobyčejně důkladná. Podle potřeby si volilo své úředníky⁷⁰⁶ a vlastnilo i majetek, mj. i dům,⁷⁰⁷ kde se scházeli členové bratrstva. Vedlo si rovněž svoji matriku–kroniku, která se dochovala dodnes.⁷⁰⁸ Duchovním vůdcem bratrstva byl kapucínský kněz.

Velkopáteční procesí bylo zcela určitě velkou devízou bratrstva, ale zároveň pro něj představovalo velkou zátěž, protože jeho uspořádání stálo nemalé finanční prostředky. Např. v roce 1631 dosáhly celkové náklady 48. zl. 42 kr.⁷⁰⁹ Finanční částka potřebná na uspořádání průvodu se stále zvyšovala, a proto není divu, že v pramenech opakovaně nacházíme časté zmínky o nedostatku financí na konání velkopátečního procesí.⁷¹⁰ A když na konci 17. století výrazně ubylo členů bratrstva, stal se tento problém ještě naléhavějším, což nakonec způsobilo i zánik bratrstva v roce 1705.⁷¹¹

⁷⁰⁵ Adam ml. z Valdštejna si do svého deníku zaznamenával i počty mrskačů. Procesí popsal jako velikou událost, kterou si nikdo nechtěl nechat ujít. *Deník rudolfinského dvora Adama mladšího z Valdštejna 1602–1633*, edd. Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA, Praha 1997, s. 105, 124, 159, 228, 245. Srov. RABAS, s. 151–152.

⁷⁰⁶ V pramenech se dochovala zpráva o volbě hodnostářů roku 1617, takže víme, že bratrstvo mělo svého duchovního vůdce, dále hlavního představeného (velmistra), dva pomocné představené, pokladníka, správce, vybírače almužen, sakristiána, organizátory velikonočního průvodu atd. K volbě úředníků se většinou přistupovalo z důvodu úmrtí několika funkcionářů, jejichž místa bylo potřeba obsadit. *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 53. Dále máme zmínky o volbě úředníků bratrstva z roku 1631. TAMTÉŽ, s. 86–87.

⁷⁰⁷ „Pro větší pohodlí, lepší zachování předpisů a bezpečnější uložení spisů byl získán pro bratrstvo dům, ležící blízko našeho konventu za cenu 1 200 zlatých. O jeho získání se zasloužil RP. kvardián Roman (z Lodi) a pán z Mitrovic, pomocník, který také vydal mnoho peněz na jeho koupi. TAMTÉŽ, s. 53. Zmíněný dům po čase již svými rozměry nestačil, a proto bratrstvo ho prodalo a koupilo větší. *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 105.

⁷⁰⁸ NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 66.

⁷⁰⁹ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 89–90. Z této pasáže kroniky se dozvídáme i to, kdo zmíněnou sumu zaplatil. Tímto dobrodincem byl generál Baltasar Marradas, který bratrstvu poskytl i další finanční podporu. Ještě téhož roku mu daroval 200 zlatých, které měly být použity na uspořádání velkopátečních průvodů v následujících letech.

⁷¹⁰ TAMTÉŽ, s. 82.

⁷¹¹ Proto se roku 1693 řád obrátil na tehdejšího pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna a dotázal se ho, jestli by nebyl ochoten nést náklady spojené s průvodem. Arcibiskup souhlasil, jenže už roku 1694 zemřel, a na kapucíny tak znovu dolehla tíživá finanční situace. Kapucíni chtěli bratrstvo a jeho procesí zachránit, a proto hledali další dobrodince, kteří by byli ochotní platit výdaje za průvod. Roku 1695 se obrátili s prosbou o pomoc na samotného císaře Leopolda I., který souhlasil, že bude hradit náklady na velkopáteční procesí a skutečně v letech 1695–1697 poskytl kapucínům skrze českou komoru 100 zlatých. Roku 1698 se kapucíni opět domáhali vyplacení částky, ale česká komora se jim ji zdráhala vydat, protože k tomu nedostala žádný příkaz z Vídně. Jelikož nebylo možné průvod na poslední chvíli odříci, byla velkopáteční slavnost sice uspořádána, ale veškeré náklady musel uhradit hradčanský konvent. Na začátku roku 1699 uložil P. Karel z Moravy, tehdejší kvardián hradčanského konventu, spolubratrovi P. Aureliánovi ze Svitav úkol, aby se pokusil vymoci u České komory finanční podporu. Jeho snaha však byla neúspěšná, a proto se písemně obrátil na nejvyššího kancléře království českého hraběte Františka Oldřicha Kinského, který byl doposud velkým podporovatelem řádu. Hrabě Kinský však odmítl každoročně financovat velkopáteční procesí, protože dle jeho názoru neměla tato činnost nic společného s kapucínským řádem. Roku 1699 se tedy průvod již nekonal, protože kapucíni na něj neměli finanční prostředky. V omezené míře však činnost bratrstva pokračovala, zejména díky finanční subvenci od Leopolda I., který ale bohužel roku 1705 zemřel, čímž zaniklo i bratrstvo. *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 258; KAMSHOFF, *Eine Geislerbruderschaft in Prag*, s. 54–59; RABAS, s. 153.

4.3.3.2 Další náboženská bratrstva, v nichž kapucíni působili

Ačkoliv při kapucínských konventech v námi sledovaném období fungovalo pouze jedno bratrstvo, kapucíni se aktivně podíleli na chodu nejméně dalších tří konfraternit. Brněnští kapucíni se například účastnili vedení bratrstva *Božího těla*⁷¹² u farního kostela sv. Jakuba⁷¹³ a *Panny Marie Utěšitelky a sv. Moniky*, které působil při augustiniánském kostele sv. Tomáše. Důvodem, proč se kapucíni spolupodíleli na vedení těchto bratrstev, bylo, že ve zmíněných kostelech vykonávali kazatelskou a zpovědní činnost.⁷¹⁴ Ve 40. letech 17. století také novoměstští kapucíni aktivně vypomáhali strahovským premonstrátům v jejich bratrstvu „*Narození Panny Marie za šťastnou hodinku smrti*“.

Bratrstvo Božího těla

Kapucíni s pomocí tohoto bratrstva organizovali slavná velkopáteční flagelantská procesí, která byla podobná těm, jež se pořádala v Praze (viz výše).⁷¹⁵ V hradčanské kapucínské kronice se dokonce dochoval popis prvního mrskačského procesí v Brně: „*Stejně jako náš řád [kapucíni] v Praze uvedl před několika roky průvod kajících na památku utrpení Páně, totéž zavedl v moravském městě Brně. Náš řád byl od svého počátku velmi horlivý v ustavičném rozjímání umučení Páně a chtěl tutéž rozjímající lásku o Kristově kříži vštěpovat do lidských srdcí, a tak přivést lidi oddané světským žádostem k pokání. (...) Kapucínský kazatel u sv. Jakuba přiměl věřící prostřednictvím svých kázání k tomu, že někteří se v postní době bičovali, jiní s rozpjatýma rukama chodili po městských ulicích a kostelech, někteří nosili veliké kříže, jiní zase konali jiné skutky pokání na Velký pátek. (...) Někteří tak tvrdě nakládali se svým tělem, že málem zemřeli. Jako jeden, který si svým ostrým nástrojem způsobil tak hluboké rány, že mu hojně tekla krev. Dále si vytrhával kousky masa a stále by v tom pokračoval, kdyby mu ten nástroj nevzali a nepřekazili tak jeho horlivost.*“⁷¹⁶ Tento úryvek ukazuje krutost, brutální projevy a důkazy zbožnosti, které jsou specifické pro kapucínský řád.

⁷¹² Bliže k tomuto náboženskému bratrstvu MALÝ – MAŇAS – ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města*, s. 64-99.

⁷¹³ Což například dokládá jediný známý exemplář modlitební knihy a zpěvníku tohoto bratrstva z roku 1690 dochovaný v knihovně kapucínského kláštera v Brně. KPK, pobočka Brno, Rkp., sign. 19j40, *Kräftige geistliche Seeln-Nahrung... Gedruckt zu Brünn: durch Franciscum Ignatium Sinapium*, Brno 1690. MAŇAS, *Náboženská bratrstva na Moravě do josefínských reforem*, s. 63.

⁷¹⁴ TEJČEK, s. 155; MALÝ – MAŇAS – ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města*, s. 79-80, 311.

⁷¹⁵ Obdobná pravidelná flagelantská procesí kapucíni dále organizovali např. v Olomouci (od roku 1625). *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 326; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 73; *Liber Olomouensis monasterii*, fol. 35r; PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 73.

⁷¹⁶ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 57-58.

Z dalších pramenů se dozvídáme i trasu tohoto flagelantského procesí, které vyšlo z kostela sv. Jakuba a poté obcházel všechny boží hroby v Brně. U každého božího hrobu se členové konfraternity modlili pětkrát *Otče náš*, *Zdravas Maria* a *Apoštolské vyznání víry*.⁷¹⁷

Další zmínky o tomto procesí máme až z roku 1696, kdy menší bratři žádali brněnský magistrát o svolení vytisknout synopse (program) procesí, s tím že náklady uhradí město Brno. Prosba byla schválena a tištěný program k velkopátečním obřadům vyšel v nákladu 300 kusů. Téhož roku byl vydán bratrstvem Božího těla tisk s německým názvem,⁷¹⁸ který po volném překladu zní: *Nevinný splácí vinu. Neposkvrněný Beránek Ježíš Kristus, který otevírá a uzavírá nebe, svým odevzdáním otevřel bránu ráje, uzavřenou skrze smrtelný pád Adama*. V tomto tisku se popisují divadelní scény, které se hrály při velkopátečním průvodu bratrstva. Dramatických vsuvek bylo devatenáct (např. Adamův hřích, Vyhnání z ráje, Kristus před Pilátem atd.). Každý divadelní obraz je okomentován příslušnými pasážemi z Písma svatého. Při tomto procesí se tedy hrály nejen pašije, ale i scény ze Starého zákona, v nichž je Kristus představován jako vykupitel dědičného hříchu a našich provinění proti Desateru. Průvod podle tohoto tisku tvořili hudebníci, příslušníci bratrstva, z nichž někteří se dobrovolně bičovali, a členové městské rady, kteří nesli na nosítkách alegorický boží hrob.⁷¹⁹ Procesí vycházelo obvykle kolem čtyř hodin odpoledne dle toho, jak časově připadly Velikonoce, aby se nemusela přenosná jeviště osvětlovat, z farního kostela sv. Jakuba přímo do kapucínského konventu Nalezení sv. Kříže.

Porovnáme-li popis průvodu z roku 1696 s líčením procesí z první poloviny 17. století, zjistíme, že se v mnoha bodech změnil. Zaprvé se obměnila jeho trasa, neboť se již se nezastavovalo v brněnských kostelech, ve kterých byl nainstalován boží hrob. Zadruhé se objevily divadelní scénky ze Starého zákona. Naopak nezměnili se flagelanti a čas konání procesí.

Náklady na konání tohoto velkolepého procesí pomáhal kapucínům hradit brněnský magistrát, který poskytoval každoročně 30 zlatých, dále fůru dřeva (zelené stromky se používaly k ozdobě procesí, prkna a latě na výrobu přenosných jevišť) a vědro piva. Roku

⁷¹⁷ [Michael SCHWAB], *Stanovy bratrstva Božího těla*, Brno 1609. (VKOL, sign. 5445). Viz MALÝ – MAŇAS – ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města*, s. 306.

⁷¹⁸ *Unschuld Beahlt die Schuld. Das unbefleckte Lamb Christus Jesus, Welcher auff – und zuschliet Eröffnet die, Durch den tödtlichen Adams-Fall verschlossene Paradeyß-Pforten, mit seiner, sich den Todt überwunden-Gebung, den Todt Adams überwundend, nach seiner, biss zur Schlacht-banck Schmerzreichen Weeg-Reyß. Welche vorstellte: In einem andächtigen gewöhnlichen Umbgang an dem Heiligen Charfreytag, Die Hoch-Löbliche Congregation Corporis Christi In der Königl. Sdadt Brünn*, Brno 1696 – KBR, sign. P.I.d, přív. 19. Odkaz převzat z MALÝ – MAŇAS – ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města*, s. 350.

⁷¹⁹ MALÝ – MAŇAS – ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města*, s. 306-307.

1699 magistrát ještě navíc daroval i černé plátno na pokrytí pegmat. Samotné bratrstvo a farnost u sv. Jakuba přispívaly k financování procesí 20 zlatými.⁷²⁰

S městskou radou kapucíni projednávali i vydání synopsí k procesí na náklady brněnského magistrátu. Ten jim obvykle vyšel vstříc, a proto máme dochované synopse i z let 1699,⁷²¹ 1702,⁷²² 1703⁷²³ a 1706.⁷²⁴

Konání velkopátečního procesí bylo trnem v oku brněnským jezuitům, kteří v poslední čtvrtině 17. století organizovali podobné procesí, ale na Zelený čtvrtek. Jejich průvod ovšem nebyl tak hojně navštěvován jako ten, který pořádali kapucíni ve spolupráci s bratrstvem Božího těla. Nejdříve jezuité uvažovali o jeho zrušení, ale pak se rozhodli, že tak neučiní a naopak se pokusí překazit kapucínům organizaci jejich vlastního průvodu. Proto se roku 1697 rektor brněnské koleje obrátil na brněnský magistrát a zpochybnil konání velkopátečního procesí pod záštitou kapucínského řádu. Jako důvod uvedl velké finanční náklady, které muselo město na uspořádání procesí vynaložit.⁷²⁵ Podíl kapucínů na chodu kongregace *Božího těla* u farního kostela sv. Jakuba skončil v roce 1707 v souvislosti s výše popsanými spory o kazatelnu u sv. Jakuba.⁷²⁶

⁷²⁰ TAMTÉŽ, s. 311.

⁷²¹ *Christus Jesus Ein Fürst des Friedens: (...) wird von seinem himmlischen Vatter in die Welt gesendet, Fried zu machen zwischen Gott, und allem lebendigen Fleisch auff Erden. So durch sein erwiesenes bitteres leyden und Sterben, und durch die, am Stammen des H.. Creutzes erhaltene Victori Vorgestellt wird, in (...) Brünn Am heiligen Charfreytag bey öffentlichen Buß-Umgang von der Hochlöblichen Congregation Corporis Christi Auß der Pfarr-Kirchen deß Heil. Apostels Jacobi deß Grössen*, Brno 1699. – NK, sign. 52 C 21, č. 39. Odkaz převzat z MALÝ – MAŇAS – ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města*, s. 345.

⁷²² *Gloria atque Victoria. Ehr und Sieg, Unsers Herrn Jesu Christi, exiit vicens ut vinceret, Welcher außgienge zu überwinden/und den Sieg zu erhalten. Dann sein Himmlischer Vatter hat ihme einen Starcken Streit gegeben. Damit Er uns erlösete. Nachdeme er uns erlöset, von unsern Feinden, den Tod, Teuffel und die Welt unter seine Fuß gebracht (...) Dieser starcke Streit (...) Wird andächtiglich zu behertzigen vorgestellt In der Königl. Stadt Brünn An dem heil. Charfreytag bey öffentlichen Buß-Umgang von der Hochlöblichen Congregation Corporis Christi Auß der Pfarr-Kirchen deß Heil. Apostels Jacobi deß Grössen*, Brno 1702. – KBR, sign. P.I.d.ia. Odkaz převzat z MALÝ – MAŇAS – ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města*, s. 344.

⁷²³ *Forte Bellum. Starcker Steit. Die Könige der Erden und die Fürsten versamleten sich wieder den Herrn und wieder Christum (...) Dieser Glorwürdige Obsieger wird in der Figur (nach vollbrachten starcken Streit) Triumphhirend/ und andächtiglich zu behertzigen vorgestellet In der Königl. Stadt Brünn An dem heil. Charfreytag bey öffentlichen Buß-Umgang von der Hochlöblichen Congregation Corporis Christi Auß der Pfarr-Kirchen deß Heil. Apostels Jacobi deß Grössen*, Brno 1703, KBR, sign. P.I.d.ia. Odkaz převzat z MALÝ – MAŇAS – ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města*, s. 344.

⁷²⁴ *Aurea Libertatis. Die Guldene Freyheit. Mit welcher uns befreyet hat Unser Herr und Heyland Christus Jesus. Nicht mit vergänglichem Gold oder Silber, sondern mit seinem teuern Blut, als einem unbefleckten, und unmanagahafften Lambs. Vorgestellet In der Königl. Stadt Brünn An dem heil. Charfreytag bey öffentlichen Buß-Umgang von der Hochlöblichen Congregation Corporis Christi Auß der Pfarr-Kirchen deß Heil. Apostels Jacobi deß Grössen*, Brno 1706. – KBR, sign. P.I.d.ia. Odkaz převzat z MALÝ – MAŇAS – ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města*, s. 342.

⁷²⁵ ÖNB, Handschriftensammlung. Cod. 12 391, *Liber consultationum collegii Societatis Jesu Brunensis in Moravia ab anno 1688 usque ad annum 1754*, fol. 27 r-v.

⁷²⁶ Viz poznámka pod čarou č. 686.

Bratrstvo Panny Marie Utěšitelky a sv. Moniky

Brněnští kapucíni se aktivně podíleli také na chodu bratrstva *Panny Marie Utěšitelky a sv. Moniky*, které působilo při augustiniánském kostele sv. Tomáše.⁷²⁷ Kapucíni byli nejaktivnější na počátku 40. letů 17. století, tj. v době jeho ustanovení. P. Mikuláš z Luccy, který působil i jako kazatel u sv. Tomáše, se podílel na vyjednání papežského povolení pro bratrstvo a sepsal i jeho první pravidla.⁷²⁸ Dále se v této době podle kapucínských provinčních letopisů angažoval v bratrstvu i P. Angelicus z Mnichova, který vedl jeho pobožnosti.⁷²⁹

*Bratrstvo Narození Panny Marie za šťastnou hodinku smrti*⁷³⁰

Tato významná pražská konfraternita⁷³¹ působila při kostele sv. Benedikta na Novém Městě.⁷³² Každoročně organizovala poutě do Staré Boleslavi ke staroboleslavskému paladiu,⁷³³ jichž se kapucíni 40 let zúčastňovali jako zpovědníci.⁷³⁴ Kromě mariánské úcty pěstovalo bratrstvo i kult sv. Josefa, pěstouna Páně a patrona Habsburků. V prvním desetiletí své existence organizovalo congregatio v den svátku zmíněného světce (19. 3.) procesí, které směřovalo do kostela P. Marie Vítězné na Malé Straně. Cestou se také zastavovalo v kapucínském novoměstském kostele sv. Josefa, který se nacházel a nachází přímo proti bývalému kostelu sv. Benedikta. Toto procesí však bylo v roce 1660 kvůli sporům mezi kapucíny a strahovskou kanonií zrušeno. Kapucíni totiž odmítali na svou kazatelnu pustit premonstrátského *concionatora*. Tato informace je poslední zmínkou o působení kapucínů v tomto bratrstvu.⁷³⁵

⁷²⁷ Blíže k tomuto náboženskému bratrstvu MALÝ – MAŇAS – ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města*, s. 142–158.

⁷²⁸ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 80; TEJČEK, s. 155.

⁷²⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 81; TEJČEK, s. 156. P. Angelicus z Mnichova vstoupil do česko-rakouské kapucínské provincie 8. 9. 1627, zemřel 5. 6. 1648 ve Steyru. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 156.

⁷³⁰ Blíže k tomuto náboženskému bratrstvu Isidor ZAHRADNÍK, *Historia Congregationis pro felici morte sub titulo Bmae Virginis Mariae Nascentis in ecclesia Sti Benedicti Vetero-Pragae Canonicorum Praemonstratensium Strahoviensium. Příspěvek k dějinám bratrstev církevních v Čechách v XVII. století*, ČKD 36, 1895, s. 417–433. Nověji k uvedenému bratrstvu Hedvika KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze (1637–1785)*, Bibliotheca Strahoviensis 3, 1997, s. 15–57, 48–49.

⁷³¹ Bratrstvo působící u sv. Benedikta bylo jednou z nejprestižnějších českých konfraternit 17. století. Mezi jeho členy patřili nejvyšší zemští úředníci, pražský arcibiskup Harrach, příslušníci šlechtických rodů Trautmannsdorffů, Vratislavů z Mitrovic, Fürstenberků, Berků z Dubé ad. – MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, s. 85–91.

⁷³² Jedná se o kostel, který stál u premonstrátského řádového učiliště *Norbertinum*, dnes na jeho místě nalezneme obchodní dům Kotva.

⁷³³ Maria Elizabeth DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, ČČH 95, 1997, s. 585–620.

⁷³⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 87.

⁷³⁵ Důvodem, proč kapucíni mohli působit v rámci zmíněné konfraternity, není dle mého mínění jen geografická poloha kostela sv. Josefa, ale zároveň to, že kapucíni a premonstráti byli v této době jedněmi z nejvěrnějších spojenců pražského arcibiskupa Harracha v jeho sporech s Tovaryšstvem Ježíšovým (např. ve sporu o pražskou univerzitu). Ivana ČORNEJOVÁ, *Kapitoly z dějin pražské univerzity 1622–1773*, Praha 1992, s. 17–22. Dalším spojujícím prvkem, který podle mého názoru umožnil kapucínům působit v této premonstrátské konfraternitě, je skutečnost, že jejím laickým představeným (rektorem) byl hrabě Kryštof Vratislav z Mitrovic, jehož bratr Jiří

4.3.4 Poutní místa ve správě kapucínského řádu⁷³⁶

Správa poutních míst představovala přitažlivý způsob, jakým se žebravý řád kapucínů mohl relativně dobře materiálně zabezpečit, jelikož poutníci, mezi nimiž nalezneme i osobnosti urozeného původu,⁷³⁷ přinášeli řeholníkům hojné almužny. Existence zavedeného poutního místa byla pro klášter, při kterém fungovalo, velice dobrým zdrojem financí, a tudíž i zajištění.⁷³⁸

Poutní místa, která měl ve sledovaném období ve správě kapucínský řád v Čechách a na Moravě, lze rozdělit podle jejich charakteru do dvou základních skupin. První a početnější skupina kapucínských poutních chrámů se vyznačuje kultem P. Marie Loretánské.⁷³⁹ O rozšíření tohoto původně italského kultu do střední Evropy se spolu s Tovaryšstvem Ježíšovým⁷⁴⁰ velice zasloužil právě i kapucínský řád. *Santa casa* se totiž nacházela a nachází při kapucínských konventech v Mikulově (1623),⁷⁴¹ Praze na Hradčanech (1626),⁷⁴² Chrudimi (1664), Fulneku (1681) a Rumburku (1704). Kromě toho kapucíni spravovali i lorety, které nebyly zřízeny přímo u jejich konventů. Například v Horšovském Týně od 2. poloviny 17. století pečovali o první loretu v českých zemích, jež se nacházela na okraji zdejšího zámeckého parku. Také sakristiánem lorety v Chlumu nad Cidlinou, dostavěné roku 1740, byl až do jejího zrušení Josefem II. vždy jeden člen komunity kapucínského kolínského konventu.⁷⁴³

Vratislav z Mitrovic patřil k předním podporovatelům kapucínů. Náklonnost tohoto šlechtice ke kapucínskému řádu byla natolik veliká, že se roku 1662 rozhodl do kapucínského řádu vstoupit. Viz s. 101.

⁷³⁶ Obecně k problematice poutnictví a poutních míst: Jan ROYT, *Víra, zbožnost a církev. Barokní Pietatis*, in: *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost v 17. a 18. století*, Red. Vít VLNAS, Praha 2001, s. 15-21; Zdeněk KALISTA, *Česká barokní pout'*, Žďár nad Sázavou 2001; *Na cestě do nebeského Jeruzaléma. Poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*, Red. Jiří MIHOLA, Brno 2010 (Zde najdete odkazy na další sekundární literaturu k problematice).

⁷³⁷ Viz s. 96.

⁷³⁸ Srov. Jiří MIHOLA, *K problematice barokní poutní tradice a jejímu místu v působení mendikantského řádu (na příkladě řádu paulánů)*, Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada společenských věd, 23, 2009, s. 49-62; ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 89-93; ČAPSKÁ, *Pod ochranou Panny Marie Bolestné*, s. 70-75.

⁷³⁹ Svatá chýše (*Santa Casa*) je stavba, která původně stála v palestinském Nazaretu. Svatá rodina v ní přebývala po návratu z egyptského vyhnanství a Maria tu žila až do Kristovy smrti. Mariin domek se stal záhy uctívaným místem křesťanů. Kvůli tureckému nebezpečí byla většina stavby roku 1291 rozebrána a přepravena nejdříve do dnešní Dalmácie a roku 1294 do Loreta poblíž italské Ancony. Zde získal tento typ stavby svůj název. Zdá se, že jméno rodu Angeli stojícího v pozadí transferu domku ze Svaté země dalo časem vzniknout legendě o zázračném přenesení prostřednictvím andělů, což se často odráží ve výzdobě loretánských chrámů. Italské Loreto se brzy stalo velice navštěvovaným poutním místem. Zamožnější vrstvy obyvatelstva pak nechávaly stavět jeho napodobeniny po celé Evropě. Srov. Jan BUKOVSKÝ, *Loretánské kaple*, Praha 2000, s. 9-13.

⁷⁴⁰ Blíže k úloze Tovaryšstva Ježíšova při šíření loretánské úcty Markéta HOLUBOVÁ, *Jezuité a významná mariánská poutní místa v českých zemích*, in: *Na cestě do nebeského Jeruzaléma*, Red. Jiří MIHOLA, Brno 2010, s. 108-109.

⁷⁴¹ K založení a správě mikulovské lorety viz s. 128.

⁷⁴² K pražské loretě blíže viz s. 29 a 35 (prameny), 17 (sekundární literatura), 92 (pohřbívání v loretě), 96 (založení), 96-97 (patronát) a 97 (mecenáši).

⁷⁴³ BUKOVSKÝ, *Loretánské kaple*, Praha 2000, passim; BUBEN, s. 422, 428.

Ve sledovaném období navštěvovali poutníci především kapucínské loretu v Praze na Hradčanech a v Mikulově,⁷⁴⁴ což lze v případě první loretu doložit velkým stavebním rozvojem tohoto místa v 17. století⁷⁴⁵ a v případě druhé loretu to dokládá dobová korespondence Valeriána Magniho, v níž informuje o velkém množství poutníků navštěvujících mikulovskou loretu.⁷⁴⁶ Dějiny loretánských chýší při pražském a mikulovském konventu jsou dobře zpracovány v sekundární literatuře, proto jim zde již nebude věnována pozornost.⁷⁴⁷

Druhá skupina kapucínských poutních míst byla svázána s nějakou milostnou sochou či obrazem v určitém kapucínském konventu.⁷⁴⁸ Ve sledovaném období se tyto milostné předměty nacházely ve třech kapucínských konventech. V kapucínském konventním kostele v Praze na Hradčanech byla uchovávána socha P. Marie Rottenburské, v řádovém kostele v Sušici se nacházel obraz P. Marie Bolestné a v kapucínském kostele v Brně byla vystavena kopie obrazu P. Marie Pomocné, tzv. Pasovské.

Sochu P. Marie,⁷⁴⁹ která pochází z německého města Rottenburg am Neckar, obdrželi hradčanští kapucíni roku 1602 od již zmiňovaného dobrodince Jana Barvitia z Fernemontu.⁷⁵⁰ K Madoně se váže několik zázraků a legend,⁷⁵¹ z nichž nejznámější je několikrát tajemný návrat sochy P. Marie z pokladnice Rudolfa II. zpět do hradčanského konventu,⁷⁵² což

⁷⁴⁴ Jiří Mihola ve svém článku věnovaném moravskému poutnictví řadí mikulovskou loretu k vůbec nejznámějším a nejnavštěvovanějším moravským poutním místům v 17. a 18. století. Jiří MIHOLA, *Barokní poutnictví na Moravě*, in: Cesta do nebeského Jeruzaléma, Red. TÝŽ, s. 66-67.

⁷⁴⁵ Jan DIVIŠ, *Pražská loretta*, Praha 1972, s. 9-41.

⁷⁴⁶ K mikulovské loretě například: „Sbíhá se sem v procesí tolik lidu po celý rok (...), že po celý rok jsou čtyři kapucíni a stejný počet diecézních kněží ve dne v noci tak zaneprázdněni nasloucháním zpovědí, že jsou často deset hodin ve zpovědnici bez možnosti odejít, a často se stává, že zpovědníci vstávají zpola ochromeni na těle, jen aby zhojili duše druhých. A při slavnostech Panny Marie je třeba povolat ze všech stran další kněze, aby na každém rohu i veřejně na náměstí naslouchali zpovědím a celou noc je slyšet nejen v kostelech, ale i na kopcích a horách chvály, jež zbožné zástupy vzdávají Bohu a Panně Marii. Mou duchovní radost ještě více rozmnožuje fakt, že velkou část těchto poutníků tvoří kacíři, kteří se sem přicházejí smířit se svatou katolickou církví (...).“ Dopis Valeriána Magniho Francescu Ingolimu, sekretáři Kongregace pro šíření víry (7. 6. 1629 Mikulov), APF, SOCG, vol. 70, f. 210-211. Odkaz a překlad převzat z Domenico CACCAMO, *Šíření víry, česká církev a dobové podmíněná tolerance Valeriána Magniho*, in: *Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkání osobností, idejí a uměleckých forem. Sborník příspěvků z italsko-českého symposia konaného 19.-21. 4. v Praze. Barocco in Bohemia, uomini, idee, forme d'arte a confronto*, Redd. Vilém HEROLD – Jaroslav PÁNEK, Praha 2003 s. 168-169.

⁷⁴⁷ Viz s. 17.

⁷⁴⁸ Obecně k problematice milostných soch a obrazů v českém raném novověku především Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2011.

⁷⁴⁹ Viz příloha č. 22, obr. č. 6.

⁷⁵⁰ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 57.

⁷⁵¹ Např. že v Rottenburgu přežila pokus o zničení kalvinisty, kteří se ji marně pokoušeli spálit. „V Rottenburgu nad řekou Neckar (...) se uchovala památka na velikou úctu, která se jí [soše P. Marie] vzdávala pro pomocnou ruku, již nad městem držela. Jenže pak přišli luteráni a po nich ještě horší kalvinisté. Z nenávisti těch posledně jmenovaných - když nedbalostí těch prvních neprestala být uctívána - byla odsouzena k upálení na hranici, jakoby se ohněm mělo umenšit její dřívější dobrodiní. (...) Socha P. Marie stála pak někdy v roce 1550 celých dvanáct hodin uprostřed ohně neporušená.“ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 24.

⁷⁵² „Velmi uctívanou sochu, naši slávu a radost, požadoval císař ze své moci (...), aby byla dána do jeho drahocenné pokladnice a zde bedlivě strážena. Když ji císař žádal, byla mu i předána, i když to bratři činili

znázorňuje i votivní lunetový obraz Petra Brandla z roku 1718, který zdobí oblouk nad boční kaplí P. Marie, sv. Františka z Assisi a sv. Víta v kostele hradčanských kapucínů. Do této kaple byla roku 1694 ze zimního chóru přenesena i samotná divotvorná socha a je zde umístěna i v současné době.⁷⁵³ Socha P. Marie byla po celou barokní dobu hojně navštěvována poutníky, protože z jejího přičinění se děla mnohá zázračná uzdravení.⁷⁵⁴

Dějiny úcty Milostného obrazu Panny Marie Bolestné v Sušici⁷⁵⁵ jsou spojeny s událostí, která se stala na Zelený čtvrtek (1. 4. 1649) na zámku Lčovicích u Prachatic při narození Františka Michala Hýzrle z Chodů (1649–1749), jenž se narodil bez známek života. Proto byl k porodu šlechtičny Eleonory Alžběty Hýzrle z Chodů, rozené z Donína, zavolán její manžel Jindřich Michael, který když spatřil mrtvé dítě, začal se okamžitě modlit kající žalmy a litanie ke Všem Svatým. Přitom vzal do náručí zdánlivě mrtvé novorozeně a dýchal mu do tváře (není vyloučeno, že provedl umělé dýchání), načež nečekaně obživilo. Jelikož ale neustále hrozilo, že dítě zemře, bylo ihned pokřtěno přítomnou ženou, jež se jmenovala Napková. Poté co Eleonora Alžběta po porodu zesílila a byl vykonán i křest dítěte katolickým knězem, modlila se tato šlechtična na výraz díku za šťastný porod před obrazem P. Marie Bolestné a povšimla si přitom krvavé krůpěje velikosti groše, která vytékala z čela P. Marie. Eleonora Alžběta ihned zavolala svého muže,⁷⁵⁶ který tuto podivuhodnou událost popisuje ve svém deníku : „Zavolala mě, abych se podíval, co to je. Jak k tomu přijdu, vidím, že to je krev, ale věřit jsem tomu nechtěl. Dotknul jsem se toho tedy prstem a na něm kousíček krve zůstal, který byl jako prst dlouhý a jako stéblo slámy tenký. Strčil jsem prst do vody a vidím, že to je opravdu krev. Podíval jsem se tedy, odkud vytéká. Bylo to z obrazu naší milé Paní Sedmibolestné, odkud pak na jiný osmiúhlý obrázek naší milé Paní Radostné stékala, a jak se Ježíškovi k nosu dostala, rozdělily se její dva praménky kolem nosu, pod ním se zase spojily a pak až k okraji pokračovaly. Dvě kapky dopadly na mou modlitební knížku (...)“⁷⁵⁷ Manželé

neradi (...), z projevu podřízenosti a s pokornou úctou k vlastnímu vládci mu ji odevzdali.(...) Ona [socha P. Marie] si však přála žít s lidmi a navíc ona, přístupná brána nebes, milovala náš způsob života. (...) Proto, když bratři o půlnoci zpívali hodinky, se posvátná socha za pomoci andělů jednou, po druhé a i po třetí vždy v noci vrátila (...) do našeho kostela, nebo lépe, do svého kostela, poněvadž nesl titul Svaté Marie Andělské.“ TAMTÉŽ, s. 26-27.

⁷⁵³ BUBEN, s. 395.

⁷⁵⁴ Madoně bylo mj. přisuzováno i vyléčení neplodnosti Polyxeny z Lobkovic (viz s. 93). Pro další legendy vztahující se k P. Marii viz *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 57–60; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 25-30; Wilhelm GUMPPENBERG, *Atlas Marianus sive de imaginibus Deiparae per orbem christianum miraculosis*, Mnichov 1672, s. 641-642 (NK, Staré tisky, sign. 21 B). Další odkazy na staré tisky popisující historii a legendy vázající se k Madoně P. Marie Rottenburské nalezneme v: ROYT, *Obraz a kult*, s. 42, 51, 52, 53, 59, 61, 62, 62.

⁷⁵⁵ Obraz získal Jindřich Michal Hýzrle z Chodů od saského kurfiřta Jana Jiřího I. za prokázané diplomatické služby a následně ho daroval své ženě, která si ho vystavila ve svém pokoji. *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 530.

⁷⁵⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 531-532.

⁷⁵⁷ *Příběhy Jindřicha Hýzrle z Chodů*, edd. Věra PETRÁČKOVÁ – Jan VOGELTANZ, Praha 1979, s. 374-375.

Jindřich Michael a Eleonora Alžběta po této zázračné události obraz následně darovali kapucínskému kostelu v Sušici, kde se nachází do dnešní doby.⁷⁵⁸

K obrazu P. Marie Bolestné nacházejícímu se v kapucínském kostele začaly záhy putovat zástupy poutníků, což dokládá například list sušického děkana Karla Františka Rosaciniuse z Karlsbergu z roku 1669, v němž žádá arcibiskupskou konzistoř o povolení, aby diecézní kněží se svými farníky z okolí Sušice mohli zorganizovat a vykonat procesí k tomuto obrazu. Této žádosti vyhověl metropolitní děkan a generální vikář pražské arcidiecéze Šebestián Zbraslavský ze Svatova, který zároveň ustanovil, aby se procesí konalo vždy třetí neděle po Velikonocích, kdy je slavena slavnost P. Marie Sedmibolestné.⁷⁵⁹ Na přímluvu P. Marie Sušické se začaly dít také mnohé zázraky (spojené většinou s těžkými porody žen či uzdravením dětí ve velmi nízkém věku), které velice napomohly zvětšení počtu poutníků směřujících do Sušice.⁷⁶⁰

Kopii obrazu P. Marie Pomocné, tzv. Pasovské,⁷⁶¹ obdrželi brněnští kapucíni v roce 1644 od Františka Antonína Cattaniho, který si ho dle kapucínských pramenů přivezl ze Sicílie.⁷⁶² Obraz byl krátce uchováván v prvním brněnském kapucínském kostele a poté, co musel být tento kostel zbourán (1645),⁷⁶³ byl obraz přenesen a následně vystaven v druhém kapucínském brněnském kostele Nalezení sv. Kříže, kde se kolem něj vytvořil silný barokní kult.⁷⁶⁴

4.3.5 Konflikty mezi kapucíny a městským prostředím

Nejčastější spory, jež vedli kapucíni s městem, které bylo reprezentováno svojí městskou radou, jsou spojeny již s příchodem řádu do města. Kapucíni totiž museli vyjednat, za jakých konkrétních podmínek vydá městská rada souhlas ke stavbě jejich konventu.⁷⁶⁵ Dalším problémem, který kapucíni vzápětí museli řešit, je získání a vykoupení vhodných pozemků ke stavbě konventu. V těchto záležitostech zastupoval kapucínský řád tzv. apoštolský syndik.

Kapucíni dle svých řeholních pravidel totiž nesměli peníze ani vlastnit a ani je mít v držení. Výkup pozemků pro stavbu kláštera, jeho následnou výstavbu či jakékoliv jeho další opravy se ale neobešly bez disponování s penězi, proto byla v kapucínském řádu zřízena

⁷⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 375-376; *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 532-534.

⁷⁵⁹ Kajetán TUREK, *Dějiny obrazu Panny Marie Sušické*, Praha 1944.

⁷⁶⁰ *Kapucínské letopisy*, tom. III, s. 586-587, tom. IV, s. 166-167, 587-588. Obecně k problematice zázračných uzdravení v raném novověku Karel ČERNÝ, *Zázraky, historie a biomedicína*, Folia Historica Bohemica 24/1, 2009, s. 7-19.

⁷⁶¹ Blíže ke kultu P. Marie Pomocné – pasovské MIKULEC, *Náboženský život*, s. 63-65.

⁷⁶² *Protocolum rerum memorabilium utriusque conventus Brunensis*, fol. 74v.

⁷⁶³ Viz s. 57.

⁷⁶⁴ FOLTÝN, s. 188; BUBEN, s. 405-406.

⁷⁶⁵ Viz s. 66.

funkce apoštolského syndika (někdy označován i jako *pater spiritualis* či *amicus spiritualis*). Syndikem se mohla stát důvěryhodná světská osobnost, která měla patřičné společenské postavení (často byl vybrán z terciářské komunity fungující při kapucínském konventu). Syndik pak u sebe shromažďoval veškeré peníze získané z almužen, zbožných nadání, testamentů atd. a následně za ně obstarával veškeré nutné finanční transakce. Tyto peníze jakož i kláštery formálně nebyly majetkem kapucínského řádu, nýbrž papežského stolce.⁷⁶⁶ Syndik je pak z pověření Svatého otce používal na nákup potravin, materiálů, na mzdy řemeslníků pracujících pro kapucínský řád apod. Každý kapucínský konvent pak disponoval svým syndikem zastupujícím jeho zájmy, jenž byl jmenován příslušným kvardiánem konventu. Funkce syndika byla často doživotní, v případě že syndik například ze zdravotních důvodů nebyl schopen vykonávat svůj úkol, mohl být kvardiánem vybrán další pomocný syndik. Za služby prokázané řádu se syndikovi dostávalo čestných privilegií, vztahovaly se na něj všechny odpustky a jiná dobrodiní, kterých se dostávalo běžně pouze členům kapucínského řádu. Samozřejmostí byl pohřeb syndika v řádovém rouchu v kryptě kapucínského konventu.⁷⁶⁷

Dalším velmi běžným problémem, se kterým se kapucíni ve městě setkávali, byl spojen s rozšiřováním kapucínských konventů, k čemuž bylo zapotřebí zakoupit pozemky v okolí konventu.⁷⁶⁸ Například v Jihlavě, kde kapucínský konvent stál v těsné blízkosti hradeb, bylo jedinou možností, jak ho rozšířit v roce 1638, zbourání části městského opevnění, což se samozřejmě nelíbilo jihlavskému magistrátu, který dlouho otálel s vydáním souhlasu k této stavební úpravě.⁷⁶⁹ Podobně v letech 1631 a 1646 hradčanští kapucíni usilovali o rozšíření svého konventu a chtěli za tímto účelem zastavět uličku mezi jejich

⁷⁶⁶ *Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici Concilii Tridentini – Beschlüsse und Glaubensregeln des hochheiligen allgemeinen Concil's zu Trent*, Ratisbonae 1869, s. 165-166. Nařízení tridentského koncilu vztahující se k chudobě františkánů-observantů a kapucínů.

⁷⁶⁷ KPK, sign. 108 07 D, *Constitutiones*, s. 25, 44-45; RABAS, s. 71-72; TEJČEK, s. 153. O apoštolských syndikách máme také časté zmínky v provinčních letopisech, např. *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 536; tom. IV, s. 562-568, 684, 761. Stejná funkce s obdobnými povinnostmi fungovala i u františkánů-observantů. ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 57.

⁷⁶⁸ Po dostavění kapucínského konventu a přilehlého kostela v Praze na Novém Městě (1642) usilují kapucíni o zbudování zahrady při konventu. Proto mezi léty 1642 až 1645 za tímto účelem vykupují přiléhající městské domy, které následně chtějí zbourat a na jejichž místě chtějí zbudovat zahradu. Získat domy okolní domy však nebylo vůbec jednoduché, novoměstští kapucíni se museli i kvůli tomu zadlužit a měli značné problémy domy splatit. Dále vedli časově náročný spor o vlastnictví domu po zemřelém měšťanu jménem *Wlawerinus*, který učinil dva různé testamenty, jeden ve prospěch kapucínů a jeden ve prospěch jiného měšťana pana Škody. Spor byl řešen u novoměstského městského soudu a následně českou královskou komorou. Kapucíni spor prohráli, ale pan Škoda jim nakonec umožnil sporný dům od něj odkoupit. *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 152-156, 158-159, 226-228, 315, 321-331.

⁷⁶⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 768.

konventem a domem hraběte Talmberka, s čímž ale nesouhlasil hradčanský magistrát, takže rozšíření konventu prozatím nebylo realizováno.⁷⁷⁰

Jinými častými konflikty, ke kterým docházelo mezi kapucínským konventem a městským prostředím, byly běžné sousedské rozepře. Například hradčanští kapucíni vedli roku 1672 spor s řezníkem Václavem Kohoutem, který vlastnil dům na „Novém světě“ v těsné blízkosti jejich zdejší zahrady. Sousedský spor měl dvě roviny, Václav Kohout totiž při stavební úpravě svého domu, který rozšířil o jedno patro, zatížil trámy z krovu klášterní zahradní zeď, čímž jí hrozilo zřícení. Navíc Václav Kohout, jelikož byl povoláním řezník, potřeboval velký a studený sklep, který ale nevybudoval pouze pod svým domem, ale i pod kapucínskou zahradou, čímž ještě více byla ohrožena stabilita již tak narušené zahradní zdi. Tehdejšího hradčanského kvardiána situace velmi znepokojovala a žádal o nápravu městský magistrát, který nakonec rozhodl ve prospěch kapucínského konventu, jelikož nařídil Václavu Kohoutovi opravit zeď, odstranit z ní trámy a zakázal mu dále rozšiřovat sklep.⁷⁷¹

V některých větších kapucínských konventech v Čechách a na Moravě byly i hospodářské provozovny, např. v brněnském kapucínském konventu fungovala valchárna a soukenická díla (zde se vyráběly především řeholní hábity), truhlárna, lékárna či sádky na ryby.⁷⁷² Tyto provozovny ale velmi často vyvolávaly spory s místními cechy a obchodníky, kteří je vnímali jako svoji konkurenci, jelikož kapucíni ne vždy vyráběli produkty pouze pro potřeby svých konventů. Například roku 1622 vypukl spor mezi brněnskými kapucíny a cechem soukeníků, který zakázal svým členům vypomáhat v tehdy nově postavené kapucínské soukenické dílně. Kapucíni totiž najímali jednoho až dva soukeníky na výpomoc, jelikož kapucínští laičtí bratři nebyli z počátku zblhlí v tomto

⁷⁷⁰ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 124-125. Zde je i přepsána německy psaná odpověď městské rady (17. 10. 1646) zamítající kapucínskou žádost o zastavení uličky s odůvodněním, že by se zhoršil přístup k domům nacházejícím se v blízkosti kapucínského konventu.

⁷⁷¹ „Když o tom uslyšel R.P. Markvard z Halberstadtu, prozíravě měl starost o nápravu, proto si pokorně vyžádal mistry zednického cechu, aby učinili inspekci tohoto díla. Když oni to na vlastní oči viděli, osvědčili, že to je přestupek vůči klášteru, což také vyjádřili písemně v potvrzení. S tímto dokumentem R.P. kvardián ihned žádal vážený magistrát o nápravu v této záležitosti. Když však magistrát otálel učinit nápravu (...), kvardián častěji tu žádost opakoval. Když všechny ty žádosti vycházely naprázdno. Kvardián opět poslal písemnou žádost, aby byla brzy zjednána náprava, aby se kvůli té nápravě nemusel odvolávat k vyšší instanci. Tak byl magistrát vyburcován a nařídil, aby Václav Kohout zamezil zřícení zdi, kterou nedovoleně podkopal a ať uvede zeď do původního stavu za pomoci zedníků, a ať se varuje, aby klášter ho nemusel žalovat. Stalo se tedy, že narušená a viklající se zeď byla cementem opět zpevněna, ale v jiných nedostatecích nebylo nic učiněno. Kvardián totiž žádal, aby byly též odstraněny trámy bezprávně zatěžující naši zeď a aby se zastavilo podkopávání naší zahrady, aby se tak znemožnilo v budoucnosti činit podobné nebezpečné akce proti našemu klášteru. Když pak magistrát otálel zjednat nápravu v těchto záležitostech a opět je dlouho odkládal, ačkoliv vícekrát byl o to žádán. Když pak v srpnu nastala příhodná doba pro takové práce a nijaká náprava nenastala, Markvard z Halberstadtu písemně žádal magistrát o nutné rozhodnutí a zároveň žádal, aby toto rozhodnutí bylo vloženo do městských knih a nám dán jeden exemplář pro náš archiv. Potom teprve radní rozhodli v této záležitosti k našemu prospěchu.“ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 185. Následuje přepis německého zápisu z městské knihy učiněný ve věci tohoto sporu (TAMTĚŽ, s. 185-186).

⁷⁷² TEJČEK, s. 151-152, 171-173.

řemesle. U kapucínů následně nechtěl nikdo ze soukeníků pracovat, jelikož by mu hrozilo vyloučení z cechu. Kapucíni se proto obrátili na kardinála Ditrichštejna, aby rozhodl spor ve prospěch jejich řádu. Kardinál z moci tehdejšího správce Moravského markrabství vydal dekret (14. 11. 1622), jímž pod sankcí přísných trestů přikazoval soukenickému cechu nejen v Brně, ale i v Olomouci, Znojmě a Jihlavě, aby nebránil svým členům pomáhat kapucínům v jejich dílnách.⁷⁷³ Kapucíni se podobným sporům snažili co nejvíce předejít, a proto v roce 1666 pozvali do Brna dva italské kapucíny zběhlé ve výrobě sukna, již měli reformovat výrobu v Brně a zaučit kapucínské laické bratry, aby do budoucna již nebyla nutná přítomnost světských dělníků. Od této praxe se ale velmi záhy upustilo, jelikož výroba zaměstnávala příliš velké množství laických bratrů, kteří byli potřební jinde, a proto byli opět najímáni světských dělníků.⁷⁷⁴

4.4 Interakce kapucínů s katolickými institucemi a světským klérem

Na skutečnosti, že řeholní řády hrály významnou roli v rekatolizačním procesu habsburské monarchie v raném novověku, se historická obec obecně shoduje. Přestože řeholní řády a další instituce potridentské katolické církve měly společný cíl (katolickou reformu), tak ve snaze udržet či získat přízeň donátorů jakožto záruku svého dalšího rozvoje nezřídka podnikaly kroky jdoucí z pohledu římské kurie proti hladkému průběhu katolické reformy.⁷⁷⁵

V této podkapitole se tedy budu zabývat vzájemnou interakcí kapucínského řádu a jednotlivých katolických institucí. Soustředím se především na vazby mezi kapucíny a českými a moravskými loci ordinárii a rovněž na spolupráci Kongregace pro šíření víry (*Congregatione de propaganda fide*) s kapucínským řádem. Zvláštní pozornost bude věnována i vztahům kapucínů k ostatním řeholním řádům a diecéznímu kléru.

4.4.1 Vztah kapucínského řádu k českým a moravským loci ordináriím

Při hodnocení spolupráce kapucínského řádu s představenými katolických diecézí a arcidiecézí, které se nacházely v Čechách a na Moravě v námi sledovaném období, je možné zcela jednoznačně říci, že vztahy mezi oběma subjekty byly velmi dobré. Arcibiskupové i biskupové si totiž uvědomovali velký význam kapucínského řádu pro obnovu katolictví v českých zemích, a tudíž mu výrazně pomáhali při jeho etablování a rozšiřování v tomto prostoru. Kapucínský řád podporovali jak finančně (např. přispívali na výstavbu jeho konventů), tak i intervencí ve prospěch kapucínů (např. ve věci založení jejich kláštera či obstarávali řádu u římské kurie potřebná povolení ulehčující jim činnost v českých zemích,

⁷⁷³ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 288, 301; TEJČEK, s. 151-152.

⁷⁷⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 57; TEJČEK, s. 172.

⁷⁷⁵ CATALANO, s. 12, 374; ČAPSKÁ, *Představy společenství*, s. 217.

jako bylo povolení vykonávat zpovědní činnost v jejich diecézi či odpustková nadání pro kapucínské řádové kostely a loretu atd.). Ve sporech řádu s dalšími církevními autoritami, především s diecézním klérem, stáli v drtivé většině případů na kapucínské straně. V neposlední řadě jednali i jako ochránci kapucínského řádu a pomocí své autority vystupovali jako prostředníci ve sporech kapucínů se světskými osobami (např. ve věci vyplacení peněžních darů, které jim odkázal jejich dobrodinec ve své závěti a které se dědicové následně zdráhali vyplatit). Rovněž umožňovali kapucínům vykonávat kazatelskou službu ve vlastních sídelních katedrálních kostelech.⁷⁷⁶

Vztah kapucínů k českým a moravským loci ordinariím ukáží jen na třech osobnostech tohoto vyššího duchovního stavu: na pražských arcibiskupech Zbyňku Berkovi z Dubé a Arnoštu Vojtěchu z Harrachu a na olomouckém biskupovi Františkovi z Ditrichštejna. Tito církevní hodnostáři byli vybráni proto, že se o jejich vztahu ke kapucínskému řádu dochovalo nejvíce pramenů a lze na nich představit všechny výše uvedené typy subvencí, které kapucíni čerpali od těchto církevních duchovních.

Pražský arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé (1551–1606)⁷⁷⁷ se zasloužil o uvedení kapucínského řádu do Čech v roce 1599. Příchod kapucínů do českých zemí nejdříve vyjednal prostřednictvím svého římského agenta Fenzonia u papežské kurie a kapucínského řádového ústředí. Dále řádu poskytl první hmotné zabezpečení v Praze, zakoupil pozemek pro stavbu jejich prvního konventu v Praze na Hradčanech, od císaře Rudolfa II. získal povolení ke stavbě tohoto kláštera a v neposlední řadě na tento řeholní dům po celou dobu jeho výstavby pravidelně finančně přispíval.⁷⁷⁸ Zbyněk Berka z Dubé rovněž kapucínům obstarával u římské kurie potřebná povolení usnadňující jejich působení v českých zemích – např. svolení vykonávat v pražské arcidiecézi zpovědní činnost.⁷⁷⁹

Také olomoucký biskup František z Ditrichštejna (1570–1636)⁷⁸⁰ podpořil příchod kapucínů do českých zemí v roce 1599, jelikož počítal s jejich příchodem i do olomoucké

⁷⁷⁶ Viz příloha č. 5, kde je výčet kostelů, ve kterých kapucíni vykonávali kazatelskou činnost.

⁷⁷⁷ K osobnosti a církevní kariéře Zbyňka Berky z Dubé podrobněji Klement BOROVÝ, *Dějiny diecéze pražské*, Praha 1874, s. 302–307; Václav BARTŮŇEK, *Probošt Zbyněk Berka z Dubé*, in: 900 let litoměřické kapituly, Praha 1959, Red. TÝŽ, s. 72–86; naposledy Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 490–492.

⁷⁷⁸ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 3–90; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 2–16; TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů*, s. 2–8; RABAS, s. 2–13; Antonín PODLAHA, *Z prvních let činnosti arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé*, SHK 6 (1905) s. 1–5, 108–113. Další prameny a podrobněji ke vztahu pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé ke kapucínskému řádu viz BRČÁK, *Ustavení české kapucínské provincie*, s. 45–58.

⁷⁷⁹ Viz s. 52.

⁷⁸⁰ K osobnosti a církevní kariéře Františka z Ditrichštejna především Jan TENORA, *František kardinál Ditrichštejn. Jeho mládí, volba za biskupa a začátek biskupství*, Brno 1906; Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn (1570–1636), gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007; naposledy T. PARMA, *Kardinál František Dietrichstein*, Brno 2011.

diecéze.⁷⁸¹ Plány olomouckého biskupa o usazení kapucínů v moravské diecézi se však podařilo uskutečnit až o několik let později, a to v září 1603, kdy se konečně rozběhla konkrétní jednání o příchodu bratří na Moravu. Angažovali se v nich opět především kardinál Ditrichštejn a moravský zemský hejtman Ladislav Berka z Dubé, který se stal donátorem prvního moravského konventu kapucínů, jenž stál v Brně před Měninou branou.⁷⁸² Kardinál Ditrichštejn se jako hlavní celebrátor účastnil i všech slavnostních aktů provázejících dle kapucínských zvyklostí založení brněnského kláštera: obřadu vztyčení kříže (patrně 4. 4. 1604) na místě budoucího brněnského kapucínského konventu⁷⁸³ či vysvěcení jeho kostela (17. 7. 1606) s hlavním oltářem sv. Františka z Assisi.⁷⁸⁴

Dále se František z Ditrichštejna jako hlavní donátor podílel i na výstavbě konventů v Mikulově (1611),⁷⁸⁵ rezidenčním městě Ditrichštejnů, a Vyškově (1617),⁷⁸⁶ poddanském městě olomouckého biskupa. Kardinál se též svým vlivem významně zasloužil o uvedení kapucínů do Olomouce (1614),⁷⁸⁷ Znojma (1628) a Jihlavy (1631).⁷⁸⁸ Největším počinem, který později velice napomohl kapucínům při získávání donátorů, bylo založení lorety v Mikulově (1623) v těsné blízkosti konventu kapucínského řádu, jemuž František z Ditrichštejna svěřil roku 1635 veškerou duchovní správu nad tímto poutním místem.⁷⁸⁹ Kardinál se také postaral o to, aby mikulovská loreta byla bohatě nadána odpustkovými privilegii.⁷⁹⁰ A v neposlední řadě František z Ditrichštejna z funkce olomouckého biskupa

⁷⁸¹ První snahy o uvedení kapucínů na Moravu se datují do června roku 1599, kdy se konala v Římě celořádová generální kapitula, na níž se rozhodlo, že kapucínští řeholníci budou poslání do českých zemí. Pražského arcibiskupa o tom informoval jeho agent Fenzonius dopisem ze dne 19. 6. 1599 (dopis je editován u TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů*, s. 27). Z italsky psaného listu mimo jiné vyplývá, že už v této době se snažil čerstvě zvolený olomoucký biskup František z Ditrichštejna uvést kapucíny také do své diecéze, a z tohoto důvodu si chtěl získat povolení od jejich nejvyššího řádového představitele Jeronýma z Castelferretti. „*Nejjasnější pan kardinál z Dietrichštejna mi sdělil, že dosáhl také toho, že se mají na dvou místech olomoucké diecéze usadit zmínění otcové [kapucíni]*.“ (překlad převzat z TEJČEK, s. 146). Olomoucký biskup se snažil do svých plánů zahrnout i papeže Klementa VIII., který by svou případnou intervencí posunul tuto věc k zdárnému cíli. TEJČEK, s. 145-146.

⁷⁸² Blíže k úloze olomouckého biskupa Ditrichštejna při příchodu kapucínů na Moravu a jeho roli při budování brněnského konventu TEJČEK, s. 145-150; BRČÁK, *Ustavení české kapucínské provincie*, s. 73-75.

⁷⁸³ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 73; FOLTÝN, s. 183-184.

⁷⁸⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 104. O tomto aktu informuje také listina, která byla při této příležitosti pořízena: Kardinál František z Ditrichštejna, biskup olomoucký, vysvětluje, že posvětil kostel a oltář k počtě sv. Františka a uložil v něm ostatky sv. mučedníků Vavřince, Šebestiána, Kosmy, Damiána, Gervasia, Protasia, Ciriaca a sv. Františka (...). – NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 11.

⁷⁸⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 132-135; FOLTÝN, s. 426-430.

⁷⁸⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 200-202; FOLTÝN, s. 760-762.

⁷⁸⁷ PETŘIVALSKÝ, s. 59-70; BRČÁK, *Ustavení české kapucínské provincie*, s. 78-81.

⁷⁸⁸ PARMA, *Kardinál František Dietrichstein*, s. 310, 346.

⁷⁸⁹ NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 18. Kardinál František z Ditrichštejna, biskup olomoucký, ustanovuje (5. 9. 1629) za jednoho ze dvou sakristiánů při mikulovské loretě kapucínského řeholníka, který má spolu se světským sakristiánem dbát o její čistotu, výzdobu oltářů atd. Klášter kapucínů má za tuto službu dostávat mešní víno a svíčky z mikulovského zámku. MZA Brno, f. Kapucíni Mikulov, LISTINY, inv. č. A 3. Kardinál František z Ditrichštejna, biskup olomoucký, svěřuje veškerou duchovní správu nad mikulovskou loretou kapucínskému řádu (9. 5. 1635 ve Vídni).

⁷⁹⁰ PARMA, *Kardinál František Dietrichstein*, s. 390-394.

povolil kapucínům svobodně kázat v celé jeho diecézi a k tomu jim dal ještě právo udělovat rozhřešení i v případech vyhrazených za normálních okolností pouze biskupovi.⁷⁹¹

Pozitivní vztah kardinála Františka z Ditrichštejna ke kapucínskému řádu dokládá i jeho dopis (z 26. 3. 1604) adresovaný P. Amadeovi z Verony, vicekomisaři česko-rakouského-štýrského kapucínského generálního komisariátu. Dopis se týká založení kapucínského konventu v Brně a je z něj patrná obrovská vstřícnost kardinála k tomuto řeholnímu řádu. Dokonce píše, že přijdou-li kapucíni do jeho diecéze, věří už nyní v možnost obrácení svých „oveček“.⁷⁹² Dalším velmi zajímavým dokladem kardinálovy opravdové náklonnosti vůči kapucínům je relace *ad limina* popisující stav olomoucké diecéze v roce 1636, která končí chválou kapucínského řádu. František z Ditrichštejna dokonce sděluje, že kapucíny má ze všech řádů nejraději.⁷⁹³ Přesto však olomoucký biskup pokládal kapucíny za sobě podřízené, což dokládá i spor o hlavní oltář v mikulovském kapucínském řádovém kostele sv. Františka z Assisi. Roku 1634 totiž kardinál do tohoto kostela pořídil zcela nový hlavní oltář, který nechal celý pozlatit, což se ale nelíbilo kapucínům, jelikož to odporovalo jejich řádovým nařízením o chudobě výzdoby jejich kostelů. Olomoucký biskup však veškeré výtky kapucínů stroze odbyl: „ (...) místo je moje, klášter je můj, oltář a oltářní obraz jsou také moje.“⁷⁹⁴

Poslední osobností, jejímuž vztahu ke kapucínskému řádu bude věnována větší pozornost, je pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667),⁷⁹⁵ který sice nebyl tak významným mecenášem kapucínů jako dva výše uvedení církevní hodnostáři, ale jeho podpora řádu přesto není zanedbatelná. Jeho subvence měly především přímělný charakter. Kardinál z Harrachu například roku 1643 napsal dopis městské radě v Sušici,⁷⁹⁶ v němž ji vyzýval, aby se nadále již nebránila výstavbě kapucínského konventu v jejich městě. Dále často rozřešil spory kapucínů s diecézním klérem ve prospěch kapucínů (např. konflikt o vykonávání kazatelské činnosti v Českých Budějovicích).⁷⁹⁷ Jako patron řádu vystupoval kardinál i v roce 1658, kdy se v roli prostředníka zasadil o vyplacení 4 000 zlatých, které kapucínům ve své závěti odkázal Vilém Vřesovec z Vřesovic.⁷⁹⁸

⁷⁹¹ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 278.

⁷⁹² Opis dopisu lze nalézt v *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 72; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 32-33.

⁷⁹³ PARMA, *Kardinál František Dietrichstein*, s. 407.

⁷⁹⁴ FOLTÝN, s. 426.

⁷⁹⁵ K osobnosti a církevní kariéře Arnošta Vojtěchu z Harrachu blíže F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, Praha 1886; A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, Praha 2008.

⁷⁹⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 214-215.

⁷⁹⁷ Viz poznámka pod čarou č. 857.

⁷⁹⁸ Viz s. 99.

Arnošt Vojtěch z Harrachu byl také ze všech tří uvedených osobností v nejužším kontaktu s kapucíny,⁷⁹⁹ což bylo dáno tím, že kapucínští řeholníci Valerián Magni a Basilius z Aire byli jeho nejbližšími spolupracovníky při správě arcidiecéze, což byla jistá forma protislužby, kterou řád arcibiskupům a biskupům mohl nabídnout. Oba kapucíni se velmi aktivně podíleli na správě pražské arcidiecéze a hájili kardinálovy zájmy v celé řadě důležitých kauz, které Harrach během svého episkopátu musel řešit – např. spor o Karlovu univerzitu, spor o tzv. solnou daň, vizitace arcidiecéze, zřízení arcibiskupského semináře či založení nových biskupství (v Litoměřicích a v Hradci Králové). Oba kapucíni zastupovali pražského arcibiskupa také při jednáních s panovníky (Ferdinandem II. a Ferdinandem III.) či s nejvyššími zemskými úředníky (např. s nejvyšším purkrabím Království českého Bernardem Ignácem z Martinic).⁸⁰⁰

Kardinál Harrach si služeb obou kapucínů velmi vážil, což dokládá např. i jeho dopis kardinálovi Francescu Barberinimu z 21. 9. 1624: „*Magni je osobou, kterou ztrácím velmi nerad, pro zkušenost, kterou má s tímto královstvím, a pro obratnost, kterou projevil tím, že úspěšně provedl všechny záležitosti, v nichž jsem využil jeho osobu*“;⁸⁰¹ či jeho aktivita zabraňující oběma kapucínům, aby se vzdali služby u pražského arcibiskupa a věnovali se pouze svému řádovému poslání.⁸⁰² Vazbu mezi Valeriánem Magni a kardinálem Harrachem navíc utužovala skutečnost, že Magni byl sekretářem a zároveň i zpovědníkem pražského arcibiskupa.⁸⁰³

4.4.2 Vztah česko-rakouské kapucínské provincie a Kongregace pro šíření víry

Velmi důležitou roli při rekatolizaci českých zemí hrála Kongregace pro šíření víry (Congregazione de Propaganda Fide)⁸⁰⁴ založená Řehořem XV. v roce 1622 jako stálý úřad sídlící v Římě, který se měl věnovat všem misiím.⁸⁰⁵ Kongregace měla mít nejvyšší dohled

⁷⁹⁹ Skutečnost, že pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu úzce spolupracoval s kapucínským řádem při správě své pražské arcidiecéze, dokládají též jeho deníky, v nichž se vyskytují velmi početné záznamy vztahující buď k celému tomuto žebravému řádu, anebo k jeho jednotlivým řeholníkům. *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach*, eds. Katrin KELLER – Alessandro CATALANO, tom. I.-VII., Wien 2010, passim.

⁸⁰⁰ CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 103-104, 107, 110, 115, 139, 180, 198, 221, 229, 233, 245, 255-256, 299, 310-311, 350; TÝŽ, *Funkce italštiny*, s. 99-134; ČORNEJOVÁ, *Kapitoly z dějin pražské univerzity 1622–1773*, Praha 1992, s. 17-22.

⁸⁰¹ BAV, Barb, Lat, inv. č. 6887, fol. 38. Odkaz a překlad převzat z CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 419.

⁸⁰² TAMTÉŽ, s. 128, 131, 196.

⁸⁰³ TAMTÉŽ, s. 105.

⁸⁰⁴ K významu a úloze Kongregace pro šíření víry při rekatolizaci českých zemí viz CATALANO, *Zápas o svědomí*, passim.

⁸⁰⁵ Ke Kongregaci pro šíření víry jsou nejdůležitější práce Josepha Metzlera a z nich především *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum*, tom. I–III, ed. Joseph METZLER, Řím – Freiburg – Vídeň 1971–1976. Z české provenience práce historika Hynka Kollmanna: Hynek KOLLMANN, *O archivu Sv. Kongregace de propaganda fide*, Časopis Musea Království českého 66 (1892), s. 423-442; *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda Fide res gestas Bohemicas illustrantia*, ed. TÝŽ, Praha 1939.

jak nad misiemi na územích, kde ještě víra nebyla hlášána, tak i nad oblastmi, kde katolické obyvatelstvo žilo mezi „heretiky“. V posledně jmenovaných oblastech měla chránit, podporovat a šířit katolickou víru. Proto není divu, že ihned po svém založení do své kompetence dostala i české země, kde měla dohlížet na probíhající rekatolizaci.⁸⁰⁶ Kongregace si díky organizačním schopnostem svého prvního sekretáře Francesca Ingoliho postupně vytvořila i vlastní informační síť, čímž se *de facto* stala nezávislou na systému nunciatur. V Čechách představovaly důležité články této informační sítě především řeholníci z kapucínského řádu.⁸⁰⁷ Apoštolskými misionáři Kongregace pro šíření víry, kteří působili v českých zemích ve sledovaném období a kteří zároveň nosili hábit kapucínů, byli Valerián Magni,⁸⁰⁸ jehož sekretářem byl Juniperus z Říma; dále Basilius z Aire, Řehoř z Fassa, František z Rozdražewa⁸⁰⁹ a Josef z Ilže,⁸¹⁰ jehož sekretářem byl Šimon z Bamberku.⁸¹¹ S Kongregací pro šíření víry aktivně spolupracovali i čelní představení česko-rakouské provincie – např. Samuel Greiffenfels z Plzně nebo Emerich Sinneli z Komárna, kteří s ní v korespondenci konzultovali průběh kapucínských misíí v českých a rakouských zemích.⁸¹²

Tito kapucínští apoštolští misionáři Kongregace pro šíření víry byli zcela vyňati z působnosti svých řádových představených. Kongregace určovala místo jejich působení a jí se také kapucínští misionáři zodpovídali. Dále mohli misionáři využívat různé výhody, které měli jejich řádoví spolubratři zakázány – např. při cestách mohli používat povozy a nemuseli chodit pouze pěšky, dále měli neuvěřitelně rozsáhlou zpovědní pravomoc či nemuseli dokonce dodržovat generální řádové předpisy, pokud by byly překážkou jejich misijní činnosti.⁸¹³

Kapucíni spolupracovali s Kongregací pro šíření víry především díky společnému programu,⁸¹⁴ podle kterého chtěli přivádět nevěřící zpět do lůna katolické církve, což dokládá i citace z prvního okružního listu této kongregace, jež zaslala apoštolským nunciům (15. 1. 1622): „(...) *nemít hrubé, násilné či nezvyklé způsoby, ale sladkými cestami plnými křesťanské*

⁸⁰⁶ PARMA, *František kardinál z Ditrichštejna*, Brno 2011, s. 281-282; CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 77.

⁸⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 77.

⁸⁰⁸ NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 16 a 17. Jmenovací dekret Kongregace pro šíření víry (23. 3. 1629), kterým ustanovuje Valeriána Magniho apoštolským misionářem pro Čechy a protestantské oblasti SŘŘNN.

⁸⁰⁹ K působení Františka z Rozdražewa jako misionáře Kongregace pro šíření víry pro Čechy v letech 1625–1649 viz CYGAN, *Franz von Polen*, s. 225-254; MATĚJKA, *Strípek z pobělohorské rekatolizace*, s. 111-151.

⁸¹⁰ P. Josef z Ilže se narodil roku 1585, do česko-rakouské provincie vstoupil 16. 2. 1611. V roce 1625 byl jmenován apoštolským misionářem Kongregace pro šíření víry. Josef z Ilže umírá 19. 2. 1651 v Jihlavě. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 50.

⁸¹¹ K působení těchto kapucínů jakožto misionářů Kongregace pro šíření víry *Acta Sacrae Congregationes de Propaganda Fide*, ed. KOLLMANN, *passim*.

⁸¹² RABAS, s. 88-89; *Acta SC de Propaganda Fide*, ed. KOLLMANN, s. 312, 330, 363, 373, 424, 443, 512, 619-620.

⁸¹³ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 635; *Bullarium Ordinis (...) capucinatorum*, tom. IV, s. 182-183; RABAS, s. 81.

⁸¹⁴ Ke kapucínskému programu misíí viz s. 106-107.

*lásky, jež jsou vlastní Duchu svatému, se snažit o obrácení nevěřících: ať již kázat, učit, disputovat nebo napomínat, vyzývat a modlit se, sladce je přitahovat motlitbou, posty či almužnami, nebo i disciplínou a slzami pro ně prolitými, přitahovat je ke světlu pravdy, na cestu spásy, a udílet jim svátosti bez hluku, v tichém mlčení, protože jemné pomazání božího milosrdenství přináší větší účinky než lidské snažení.*⁸¹⁵

Kongregace se velmi rychle stala hlavním prostředníkem mezi arcibiskupy a biskupy spravujícími území, která spadala pod pravomoc kongregace, a římskou kurií, čímž její význam ještě narůstal. Na rozdíl od apoštolských nunciů byla kongregace schopna prosadit i zájmy českých a moravských loci ordináriů v Římě.⁸¹⁶ Prostředníky mezi pražskými arcibiskupy a olomouckými biskupy a Kongregací pro šíření víry byli opět velmi často členové kapucínského řádu.⁸¹⁷

4.4.3 Vzájemné vztahy kapucínského řádu s dalšími řeholními řády

Vzájemné vztahy mezi jednotlivými řeholními řády v raném novověku velmi často závisely na možnostech řádů si vzájemně konkurovat. Kapucíni jako žebravý řád zpravidla udržovali velmi dobré vztahy s odlišnými typy řeholních společenství, zejména s těmi, které patřily do kategorie mnišských,⁸¹⁸ rytířských, křížovnických řádů a řeholních kanovníků.⁸¹⁹

⁸¹⁵ *Collectana S. Congregationis de Propaganda Fide seu decreta, instructiones, rescripta pro apostolicis missionibus*, tom. I, Řím 1907, s. 2. Překlad převzat z PARMA, *František kardinál z Ditrichštejna*, s. 283.

⁸¹⁶ TAMTĚŽ, s. 282-283.

⁸¹⁷ Valerián Magni a Basilius z Aire byli velmi často prostředníky mezi Kongregací pro šíření víry a pražským arcibiskupem Arnoštem Vojtěchem z Harrachu – např. ve věci pražské univerzity, finanční náhrady za zcizený církevní majetek (solná daň) či zřízení arcibiskupského semináře. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 113, 121, 180, 255-256. Již několikrát zmíněný Valerián Magni byl v roce 1629 pověřen Kongregací pro šíření víry, aby zprostředkoval kardinálovi a olomouckému biskupovi Františkovi z Ditrichštejna její negativní postoj ve věci možnosti dalšího studia seminaristů určených pro olomouckou diecézi na papežské koleji zv. *Collegium Nordicum* při jezuitské koleji v Olomouci. – PARMA, *František kardinál z Ditrichštejna*, s. 304-308.

⁸¹⁸ Zde se nabízí srovnání s rakouskou částí provincie, kde například opat benediktinského kláštera z Göttweigu Jiří Falb přispěl bližší nespecifikovanou částkou na stavbu kapucínského konventu v Kremsu u příležitosti slavnostního položení základního kamene tohoto konventu (1. 5. 1614). Finanční pomoc poskytl patrně také proto, že byl při zmíněné slavnosti hlavním celebrátorem – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 147, 167-168; 206; srov. MATĚJKA, *Seznamy*, 2005, s. 245. – Dále opat z Garstenu Antonín Spindler daroval kapucínům v roce 1616 pozemek pro stavbu jejich konventu ve Steyru (*Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 201) či opat z Kremsmünstru Antonín Sauther se stal hlavním donátorem kapucínského konventu ve Welsu (1631) – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 460. Zde bych chtěl na pravou míru uvést nepřesnost Pacifika Matějky, který ve své studii ke kapucínským konventům v Rakousech uvádí, že donátorem konventu ve Welsu byl benediktinský opat z Kremsu (MATĚJKA, *Seznamy*, 2005, s. 253). V pramenech je však uvedeno „*Welsii aedificatur Conventus ab Abbate Cremphanensi*“ nikoli „*Crembsi*“ (*Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 460). Navíc v Kremsu nikdy neexistoval žádný benediktinský klášter, v blízkosti města se nachází benediktinský konvent pouze v Göttweigu. Opat benediktinských klášterů z Garstenu, Göttweigu a Kremsmünstru byli kvůli prohloubení vzájemných vazeb často zvaní i na kapucínské řádové slavnosti. Například Antonín Spindler von Hoffeg, opat z Göttweigu, se účastnil jako hlavní celebrátor slavnosti položení základního kamene řádového konventu v Gmundenu. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 681-682. – Podobně dobré vztahy s benediktiny v Rakousech měl i žebravý řád servitů. Srov. ČAPSKÁ, *Představy společenství*, s. 218.

⁸¹⁹ Opět se nabízí srovnání s rakouskou částí provincie, kde opat premonstrátské kanonie ve Schläglu Martin Greysing finančně přispěl (přesná částka neuvedena) na výstavbu konventu ve Freistadtu a byl i hlavním celebrátorem slavnosti u příležitosti položení základního kamene tohoto konventu. *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 230.

Tyto řeholní řády poskytovaly kapucínům i velmi často také nemalou finanční a materiální podporu.⁸²⁰ Vůči některým výše zmíněným řeholním řádům byli kapucíni i velmi často v pozici klienta, jelikož přímluva preláta v nějaké důležité záležitosti mohla mít stejný či dokonce větší význam než intervence šlechtického patrona.⁸²¹

Konkrétní pozitivní spolupráci kapucínů s mnišskými řády lze ukázat na příkladu benediktinského kláštera Břevnov, jehož tehdejší opat Wolfgang Selender z Prošovic poskytl na přelomu let 1613/1614 útočiště členům hradčanské komunity, jelikož celý areál jejich konventu sloužil jako poslední útočiště pro Pražany nakažené morem, o které zde dobrovolně pečovalo deset kapucínů, kteří za tuto službu zaplatili vlastním životem.⁸²² Z mnišských řádů neodmítli podporu kapucínskému řádu ani kartuziáni, jejichž komunita v Brně dle kapucínských pramenů poskytovala v první polovině 17. století ze všech brněnských řeholních domů kapucínům největší almužny. Na oplátku proto kapucíni pekli kartuziánům ve svém konventu hostie.⁸²³

Z rytířských řádů byli kapucíni nejčastěji v kontaktu s řádem maltézských rytířů, v jejichž kostele P. Marie Pod Řetězem v Praze na Malé Straně vykonávali od roku 1606 kazatelskou službu. Kapucín zastávající tento kazatelský úřad byl vždy členem hradčanského konventu a kázání byla vždy pronášena v německém jazyce. Prvním kapucínským kazatelem, který působil v tomto kostele, byl Marek z Wangenu,⁸²⁴ který přišel do Čech ze švýcarské

⁸²⁰ Což nám dokládá již několikrát zmíněná Tejčkova studie zabývající se mj. i hospodářským zázemím brněnského konventu v druhé polovině 18. století, tedy v době mimo náš stanovený časový rozsah. Dle mého názoru kláštery mnišských řádů a řeholních kanovníků ale podporovaly kapucíny v podobné míře i v 17. století, proto zde využíváme těchto informací k doložení své argumentace. Brněnští kapucíni v 2. polovině 18. století dostávali pravidelně almužny od těchto řeholních řádů: od premonstrátů ze Zábřovic každý pátek 60 bochníků chleba a ročně 6 sudů piva, od kartuziánů z Králova Pole jednou za 14 dní 40 bochníků chleba a sedm sudů ročně, od benediktinů z Rajhradu týdně 60 bochníků chleba a čtyři sudy piva. *Protocolum rerum memorabilium utriusque conventus Brunensis*, fol. 413r-v; NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 129 a 131; TEJČEK, s. 177.

⁸²¹ Například opat cisterciáckého kláštera na Zbraslavi Jan Greifenfels (1598-1650), bratr tehdejšího provinčního ministra kapucínů Samuela Greifenfelse z Plzně, se svou autoritou snažil být řádu sv. Františka nápomocný při získávání peněz z tzv. Menclova odkazu. Roku 1649 odkázal Ferdinand Mencl z Kolsdorfu, přisedící královského tribunálu v Brně, brněnským kapucínům jednu polovinu celého svého jmění a druhou půlku daroval brněnským augustiniánům. Podle inventáře pozůstalosti byl Menclův majetek vyčíslen na 32 896 zl., kapucínům tedy mělo připadnout 16 448 zl. Menclův majetek se však bohužel pro kapucíny neskládal z volných hotových peněz, ale převážně z obligací, které bylo třeba od dlužníků složitě vymáhat. V této věci byl brněnským kapucínům nápomocen právě Jan Greifenfels, který mj. odkoupil z této pozůstalosti statek Tmaň na Berounsku za 5000 zl. pro svého dalšího rodného bratra Ferdinanda Greifenfelse. Jelikož ovšem nebyl schopen poskytnout ihned tolik peněz, zavázal se zmíněnou sumu zaplatit částečně v hotovosti a částečně stavebním materiálem, který byl tehdy potřebný k výstavbě brněnského kapucínského konventu na Uhelném trhu (dnes Kapucínském náměstí). – *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 518-627, 535-538, 563-564, 570-573; TEJČEK, s. 163-165, 167. K životu Jana Greifenfelse blíže Václav BARTŮŇEK, *Jan Greifenfels z Pilsenburku zbraslavský opat 1634–1650 (Opat a vizitátor)*, ČKD 84, 1944, s. 217-229, 284-291, 321-354.

⁸²² *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 139-144, 151.

⁸²³ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 521-522, TEJČEK, s. 154.

⁸²⁴ P. Marek z Wangenu (vlastním jménem Filip KIENI, nar. 1575, vstup 5. 4. 1597) byl již před vstupem do švýcarské kapucínské provincie vysvěceným knězem. Do česko-rakouského-štýrského komisariátu přišel v roce 1605 a následně působil jako hostující kapucín i v česko-rakouské provincii. Po svém příchodu do habsburské monarchie nejdříve působil jako vojenský kaplan u císařského vojska bojujícího proti Štěpánu Bočkajovi.

provincie.⁸²⁵ Maltézští rytíři také nabídli v roce 1621 kapucínům možnost vybudovat si konvent v jejich poddanském městě ve Strakonicih.⁸²⁶

Z křížovnických řeholních řádů kapucíni nejintenzivněji spolupracovali s Křížovníky s červenou hvězdou. Například první kapucíni, kteří přišli do Prahy (13. 11. 1599), našli v jejich klášteře v Praze na Starém Městě první přístřeší. Kapucíni zde byli ubytováni až do doby, než se přestěhovali do domu kameníka Vopičky (květen 1600), který následně ustoupil stavbě jejich hradčanského konventu. Křížovníci v této době rovněž kapucíny po materiální stránce zajišťovali. Kapucíni na oplátku třikrát týdně kázali (italsky) a sloužili mše svaté (německy) v křížovnickém kostele sv. Františka.⁸²⁷ Pražští křížovníci s červenou hvězdou i v následujícím období pomáhali kapucínskému řádu, například mu poskytovali hojné almužny.⁸²⁸

Z řádů patřící do kategorie řeholních kanovníků měli kapucíni nejintenzivnější vazby na jednotlivé premonstrátské kanonie. Například první pokus o uvedení kapucínů do Olomouce (říjen 1610) je spojen s úsilím Lukáše Tomicia, opata nedaleké premonstrátské kanonie Klášterní Hradisko, který se měl stát jedním z hlavních donátorů konventu.⁸²⁹ Dále Lukáš Waczka, opat kanonie z Louky u Znojma, se velkou měrou podílel na založení kapucínského konventu ve Znojmě.⁸³⁰ Pražští kapucíni měli zpočátku velmi dobré vztahy i s pražskými premonstráty působícími při řádové koleji Norbertinum. Ty byly ale postupně

Následně se stal kazatelem u P. Marie Pod Řetězem v Praze na Malé Straně (1606–1608), ve Vidni-Za Hradbami (1608–1614) a Pasově (1616–1618). V česko-rakouském komisariátu a následně provincii (po r. 1618) zastával všechny řídicí funkce počínaje kvardiánem až po provinčního vikáře. Kvardiánem byl postupně v Praze na Hradčanech (1622, 1629–1630, 1638–1639), Olomouci (1630–1632), Znojmě (1632–1633), Steyru (1633–1635), Praze na Novém Městě (1636–1637, 1639–1640) a Gmundenu (1640–1642). Provinční definator (1617–1618, 1622–1626, 1630–1635, 1636–1637, 1638–1639, 1640–1641), prov. stavitel (1611–1621, 1624–1626), prov. kustod (1629–1630 pro Horní Rakousy, 1630–1632 pro Čechy), prov. vikář a vizitátor (1632–1633), Kromě toho zastupoval provincii jako římský kustod na generální kapitule v Římě v roce 1637. Marek z Wangenu zemřel 25. 2. 1648 ve Vidni-Město. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 56; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 84, 97, 116; *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 100–101, 112–113; 120–121, 138–139, 156–157, 202–205, 218–220, 240, tom. II, s. 450–452 (elogium); MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 146, 156, 167, 208, 245, 248, 256; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 272–278.

⁸²⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 101.

⁸²⁶ Viz s. 66–67.

⁸²⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 19; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 6; Václav BĚLOHLÁVEK, *Dějiny českých křížovníků s červenou hvězdou*, Praha 1930, s. 52, 78.

⁸²⁸ Viz s. 65.

⁸²⁹ Z neznámých důvodů z něj však sešlo. Jan TENORA – Josef FOLTÝNOVSKÝ, *Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení*, Olomouc 1920, s. 36; PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 59. S menšími rozdíly FOLTÝN, s. 505; BUBEN, s. 410.

⁸³⁰ Kapucíni působili ve Znojmě již od roku 1625, ale až do roku 1632, kdy byl dostavěn jejich vlastní konvent, žili v klášteře premonstrátů Louka u Znojma. K položení základního kamene kapucínského konventu došlo v roce 1628. Zmíněný loucký opat patřil k hlavním fundátorům kapucínského konventu. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 326, 379, 412; RABAS, s. 52; FOLTÝN, s. 789; BUBEN, s. 416–417.

narušeny, neboť novoměstští kapucíni nechtěli dovolit premonstrátům kázat v kostele sv. Josefa.⁸³¹

Výše bylo uvedeno, že kapucíni vycházeli dobře s řeholními řády, které patří do jiné kategorie než mendikantské. Výjimku představují pouze jezuité jakožto řád řeholních kleriků. Tato skutečnost je dle mého názoru dána velmi podobným zaměřením obou řádů, což je zapříčiněno i stejnou dobou jejich vzniku. Tehdejší společnost po nich požadovala podobné úkoly, oba řády se proto zaměřovaly na misijní činnost (a to jak v ještě nechristianizovaných oblastech, tak v zemích, jež se kvůli reformačnímu hnutí přiklonily k protestantské konfesi), i když na ni měly většinou dosti odlišné názory⁸³² (například k provádění rekatolizace v Čechách a na Moravě zaujímaly oba řády dosti protichůdná stanoviska).⁸³³ Další společnou oblastí, na niž zaměřovaly oba řády svou pozornost, bylo dvorské prostředí. Jak jezuité, tak kapucíni byli zpovědníky či alespoň politickými poradci členů tehdejších panovnických rodin a jejich nejbližších spolupracovníků, s čímž souvisí i zapojení členů obou řádů do diplomatických služeb panovníků.⁸³⁴ Dalšími, i když méně významnými oblastmi, na něž se

⁸³¹ Viz s. 119.

⁸³² V sekundární literatuře (především z 19. a 1. pol. 20. století) se často objevuje názor, že existují dva základní směry rekatolizace. První, jehož stoupenci byli jezuité, kteří zastávali tvrdý, energický a násilný postup, a druhý, který vyznávali kapucíni, již byli zastánci mírného a pozvolného způsobu rekatolizace, při níž v žádném případě nesmí být použito násilí či dokonce vojenské asistence. Například Vavřinec Rabas uvádí: „*Jezuita byl v provádění katolické restaurace ohnivým Petrem, který se domníval, že jest někdy třeba sáhnout k meči – kapucín byl tichým (...) milujícím apoštolem a hlasatelem evangelia, který se chtěl dopracovati vítězství láskou a shovívavostí.*“ RABAS, s. 78. Realita však byla poněkud jiná. I v Tovaryšstvu Ježíšovu se našli jedinci provádějící misie mírným a nenásilným postupem, z nichž nejznámější je Adalbert Chanovský. ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, s. 124-129; Jiří MIKULEC, *Albrecht Chanovský a rekatolizace jihozápadních Čech*, in: Ondřej František Jakub de Waldt (1683–1752) a jeho doba. Symposium věnované osobě, dílu a době píseckého rodáka, faráře, kazatele a literáta, Dobruška 2005, s. 47-52. Naopak i kapucínský řád musel někdy provádět rekatolizaci v Čechách za asistence vojska. Takový postup byl nutný například při provádění rekatolizace na duchcovském panství (konkrétně Český Jiřetín, Fláje, Vilejšov, Mackov, Pastviny) mezi léty 1667–1670, kdy toto panství patřilo Bedřichovi z Valdštejna. Relativně pozdní doba těchto misí je dána polohou lokality (leží blízko saských hranic). *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 194, 344, 573-577; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 174, 180; RABAS, s. 93-94.

⁸³³ O provedení rekatolizace v Čechách a na Moravě se po vítězství katolické strany na Bílé Hoře v roce 1620 dlouze diskutovalo. Konkrétní podobu rekatolizačního plánu dala ale až tzv. vídeňská jednání z přelomu let 1626 a 1627, při nichž jezuité a kapucíni zastávali zcela odlišné názory. Kapucíni byli stoupenci návrhů, které předkládal pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu. Ostatně jejich spoluautorem byl Valerián Magni, který se ve vídeňských jednáních i silně angažoval. Dle těchto materiálů měla být pražská arcidiecéze rozdělena do pěti diecézí, pro které měli být jmenováni čtyři noví biskupové, ustanovena komise pro náhradu zcizených církevních statků, učiněna náprava ve věci patronátních práv a založen generální seminář k výuce nového kněžského dorostu atd. Naopak jezuité (na vídeňských jednáních zastoupeni Vilémem Lamormainim a Heinrichem Philippem) byli nakloněni spíše představám panovníka Ferdinanda II., který chtěl, aby rekatolizaci prováděla politická jurisdikce a nikoli pražský arcibiskup. Jezuité nesouhlasili ani s navrácením či nahrazením zcizených církevních statků. Založení biskupství dle nich mělo být odloženo přinejmenším o deset let, až do doby, kdy už rekatolizace bude pomalu dokončena. Nelíbila se jim ani myšlenka založení semináře, místo něj chtěli zřídit nadaci pro 200 alumnů, kteří měli studovat na jezuitských školách atd. Hynek KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha s dvorem císařským roku 1626–1627 v příčině náboženství*, ČČH 1898 (4), s. 398-409; CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 124-129; Alois KROESS, *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu*, tom. I, Wien 1910, s. 198-205.

⁸³⁴ K působení kapucínů u panovnických dvorů viz s. 80-89 (zejména s. 86-87) a k vazbám jezuitů na dvorské prostředí např. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 96, 419 (zde odkazy na další především italskou literaturu

oba řády zaměřovaly a byly schopny kvůli nim vést dlouhodobé konflikty, jsou flagelantská procesí⁸³⁵ či pastorační činnost ve věznicích.

Například pražští novoměstští jezuité vedli dlouholetý spor s kapucíny od sv. Josefa o to, kdo bude doprovázet odsouzené k trestu smrti v pražských městech na jejich poslední cestě. Celý spor vyvrcholil v roce 1670, kdy se jezuité a kapucíni přeli o křesťanské zaopatření zločince Jana Vavřince Hürdta. Do konfliktu se na obou stranách nakonec vložili i nejvyšší provinční představení obou řádů. Celou rozepři rozřešil až pražský arcibiskup Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka, který roku 1670 rozhodl, že odsouzení na smrt si můžou vybrat jakéhokoliv kněze či řeholníka.⁸³⁶ Podobné spory vedli jezuité s kapucíny i v dalších městech (např. Olomouci, Znojmě), a to nejen o přípravu odsouzených na smrt, ale obecně o to, kdo bude vykonávat duchovní službu v žalářích (viz s. 21).⁸³⁷

S ohledem na výše uvedené skutečnosti tedy není divu, že mezi členy obou řádů vládla velká nevraživost, která se někdy projevovala velmi vážnými nařčeními (řeholníci z obou řádů neváhali konkurenční řád obvinít i z hereze), jindy malichernými a posměšnými útoky.⁸³⁸ V tomto světle proto musíme vnímat slovní výpady Valeriána Magniho vůči jezuitskému řádu, které byly do určité míry ovlivněny i Valeriánovou výbušnou povahou a jeho osobní záští, jelikož Tovaryšstvo Ježíšovo opakovaně zabránilo jeho jmenování kardinálem.⁸³⁹ Jezuité tedy z výše uvedených důvodů vnímali kapucíny jako nebezpečné

k tomuto tématu). Dále ke konkrétnímu příkladu provázanosti jezuitů s dvorským prostředím skrze Wilhelma Lamormainiho SJ, zpovědníka a rádce Ferdinanda II. – Johannes WRBA, *Role Wilhelma Lamormainiho SJ v českých dějinách 17. století*, in: Bohemia Jesuitica, in: Bohemia Jesuitica 1556-2006, tom. I, Red. Petronilla CEMUS, s. 277-292.

⁸³⁵ Viz s. 118.

⁸³⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 522-530; Z jezuitské provenience pak prameny k těmto sporům MZA, f. Jezuité Brno, sign. 63 K, L.

⁸³⁷ Zajímavá je v tomto smyslu i argumentace, kterou podporovali své požadavky členové Tovaryšstva Ježíšova: „(...) kapucíni prokazují křesťanskou službu trestaným pouze pro marnou slávu, aby se před lidmi mohli chlubit a tak si vynutit i větší almužny; kapucíni vyžebraávají od lidí pro trestance různou stravu a nápoje, které pak ale sami spotřebují; kapucíni nejsou povoláni pro službu uvězněným, jelikož jsou povoláni a určeni do chóru.“ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 179-180.

⁸³⁸ Takto je třeba vnímat i spor z roku 1636 mezi Tovaryštvem Ježíšovým a Samuelem Greifenfelsem z Plzně, který byl nařčen, že vede pobuřující řeči proti jezuitům a že dokonce tento řád veřejně obviňuje z hereze. Viz s. 160-161.

⁸³⁹ V sekundární literatuře jsou vztahy mezi Tovaryštvem Ježíšovým a Valeriánem Magnim velmi dobře popsány, a tudíž je zbytečné se jimi zde zabývat. Viz RABAS, s. 108-136; SOUSEDÍK, *Valerián Magni*, s. 34-88; CATALANO, *Zápas o svědomí*, passim. Pro ukázkou, jakým stylem byla někdy vedena Valeriánova rétorika vůči Tovaryšstvu Ježíšovu, uvádím pouze několik úryvků: „(...) jezuitu pokládám za znamenité podvodníky a šikovníe lstivé a neopatrné lháře (...)“ z traktátu *Commentarius. Valeriani Magni Fratris Capuccini, De Homine infami personato sub titulis M. Jocosi Severi Medij. Ad Rev. P. Samuelem a Pilsenburg, ejusdem Ordinis Concionatorem, jam tertio Ministrum Provincialem in Boemia, [et] Austria*, Praha 1655 (dílo někdy uváděno pod názvem *Listy proti jezuitům*); „Jezuité nejen kazí fundace a závěti, kde jen mohou, nýbrž vytvářejí tolik falešných testamentů, kolik chlupů mají ve vousech“ – NA, f. APA, inv. č. 2016 (dopis Valeriána Magniho kardinálu Harrachovi z 17. 3. 1657); „Jeho milost císařská, císařský dvůr a svět poznají zhoubné důsledky zotročení univerzit jezuitu“ či „Svět kypí jejich [jezuitským] nejzhoubnějším učením“ – AVA, FA Harrach, karta 145 (dopis Valeriána Magniho kardinálu Harrachovi z 28. 6. 1660, odkaz převzat z CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 356, 564).

konkurenty, a proto se často snažili zabránit i jejich uvedení do měst, ve kterých měli své kláštery.⁸⁴⁰

Jak je patrné, nejintenzivněji se kapucíni střetávali s Tovaryšstvem Ježíšovým, což ale nebyl jediný konkurent, se kterým mělo námi studované řeholní společenství velmi napjaté vztahy. Kapucíni totiž nemohli dobře vycházet ani s dalšími mendikantskými řády – např. s františkány-observanty, dominikány, bosými augustiniány atd., neboť tyto řeholní instituce se zaměřovaly na stejné oblasti jako kapucíni a navíc byly povětšinou staršího založení, a tudíž se mohly odvolávat na řadu privilegií, která získaly v minulosti a která jim následně usnadňovala působení v dané lokalitě. Tyto jejich výsady samozřejmě znepříjemňovaly činnost ostatním mendikantům, tedy i kapucínům.

Napětí a nevraživost mezi příbuznými žebravými řády občas přerostly do otevřených konfliktů vedoucích někdy až ke skandálním hádkám na veřejnosti. Zejména spory při veřejných procesích nebyly novým jevem, jelikož řeholní řády je vedly mezi sebou už ve středověku. Například od roku 1613 se kapucíni nejen v Praze přeli s františkány-observanty a františkány-konventuály o to, jestli v procesích můžou chodit pod vlastním křížem. Tento konflikt trval až do roku 1617, kdy papež Pavel V. povolil kapucínům zúčastňovat se procesí pod vlastním křížem.⁸⁴¹ Následně však vypukly spory o to, v jakém pořadí se jednotlivé větve františkánské řeholní rodiny budou řadit, a trvaly až do druhé poloviny 17. století.⁸⁴² Tyto hádky byly ale spíše výjimečné, většinou se vzájemné konflikty týkaly bezprostředních potřeb konkrétního kláštera, například vážné spory vznikaly především v souvislosti se snahou jiného mendikantského řádu založit svůj konvent v blízkosti již jiného existujícího řeholního domu žebravého řádu, který by tímto přišel o část příjmů z almužen.⁸⁴³ Další důležité spory mezi mendikanty vznikaly v souvislosti s fundacemi v menších městech, ve kterých dosud

⁸⁴⁰ Například počátky působení kapucínů v Olomouci v roce 1614 byly velice problematické, jelikož místní komunita jezuitů a františkánů-observantů se všemožně snažila zabránit jejich etablování. Jezuité a františkáni dle olomoucké kroniky rovněž vedli pomlouvačné řeči proti kapucínům. „[Jezuité a františkáni-bernardini] svými promluvami podněcovali odpor proti bratřím [kapucínům] mezi obyvatelstvem, ti potom odpírali bratřím jakékoli almužny.“ – *Liber Olomouensis monasterii*, fol. 3v. Kapucínské letopisy se v této souvislosti o jezuitách zmiňují dokonce jako o starém nepříteli: „(...) jedovatou nenávist vyléval starý nepřítel [jezuité] proti nim (kapucínům).“ – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 169. Naopak pozoruhodné je, že podpory se kapucínům dostalo od místních dominikánů, kteří by mohli brát kapucínský řád též jako svou konkurenci. Přesto prvním olomouckým kapucínům poskytli četné almužny především ve formě potravin. *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 170. Tímto však odpor jezuitů vůči stavbě kapucínského konventu v Olomouci neskončil, řeholníci Tovaryšstva Ježíšova totiž poukázali na skutečnost, že městské privilegium z doby Ferdinanda I. zakazuje stavět jakékoli budovy u městských hradeb, a proto není možné, aby si u nich kapucíni vybudovali svůj řeholní dům. Do věci se nakonec musel vložit císař, který zvláštním reskriptem udělil kapucínům povolení pro stavbu. *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 171–172; *Liber Olomouensis monasterii*, fol. 4r. Srov. PETŘIVALSÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci*, s. 66–67.

⁸⁴¹ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 221.

⁸⁴² ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 42.

⁸⁴³ Této otázky jsem se dotkl již při popisu okolností založení nového kapucínského konventu, kde bylo uvedeno i několik příkladů konfliktů mendikantů v této věci (viz s. 65–67).

nepůsobil žádný žebravý řád, jelikož v těchto městech se mohl uživit pouze jeden konvent mendikantů. Pokud si danou lokalitu ve stejnou dobu vybraly dva žebravé řády, vedly mezi sebou velmi tuhý boj o to, kdo bude nakonec do města uveden.⁸⁴⁴

Z výše uvedených sporů by se zdálo, že mendikantské řády mezi sebou bojovaly pouze o přístup k almužnám a o získání dobrodinců a že mezi sebou nedokázaly vůbec spolupracovat, což ovšem není tak zcela pravda. V případě, že spolupráce byla v zájmu obou stran, dokázaly najít žebravé řády společnou řeč a být si vzájemně prospěšné. Takovým příkladem je vztah kapucínů s obutými augustiniány.⁸⁴⁵ Tento řád sv. Augustina trpěl v první třetině 17. století velkým nedostatkem schopných řeholníků, a proto propůjčil kapucínům do správy kazatelny ve svých řádových kostelech v Praze na Malé Straně (sv. Tomáš)⁸⁴⁶ a v Brně (Zvěstování P. Marie a sv. Tomáš).⁸⁴⁷ Jakmile však řád obutých augustiniánů překonal období vnitřní krize, přebral své řádové kazatelny zpět do vlastních rukou.⁸⁴⁸

V závěru této podkapitoly o vztahu kapucínů s dalšími řeholními řády se alespoň v krátkosti zmíním o interakci kapucínského společenství s některými ženskými řeholními řády. Ženské kláštery poskytovaly kapucínům velmi často materiální almužny⁸⁴⁹ a kapucíni

⁸⁴⁴ Kapucíni soupeřili s bosými augustiniány o příchod a vybudování konventu v Chrudimi a Táboře. V prvním případě byli kapucíni úspěšní (*Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 85–87, 102, 653–662, 706–707, 718, tom. III, s. 371–373, 399–400, 407–408, 433–435, 504; FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 259, RABAS, s. 53), v druhém však nikoli (*Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 15–16, 63–66; FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 656–657).

⁸⁴⁵ Brněnští obutí augustiniáni od sv. Tomáše poskytovali kapucínům i pravidelné almužny. Každou sobotu jim dávali tři bochníky chleba a ročně dva sudy piva. I když jsou brněnští augustiniáni řazeni k žebravým řádům, vlastnili poměrně rozsáhlý majetek, což se odráží i ve skutečnosti, že jejich představený patřil od 16. století k církevním prelátům zasedajícím na moravském zemském sněmu. Od roku 1611 měl právo nosit pontifikálie a roku 1752 mu byl dokonce udělen opatský titul. TEJČEK, s. 177; SVÁTEK, s. 554; FOLTÝN, s. 175–176.

⁸⁴⁶ Kapucíni měli ve správě augustiniánskou kazatelnu u sv. Tomáše na Malé Straně od roku 1631 a právě z ní byla pronášena kázání Aleše z Burgundska, která měla povzbudit pražské katolíky při saském obsazení města. *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 188. – P. Aleš z Burgundska vstoupil do česko-rakouské provincie 8. 9. 1611. Během své řeholní kariéry zastával v provincii nejvyšší úřady: provinční ministr (1629–1630, 1633–1636), provinční definitor (1628–1629, 1632–1633, 1637–1640) a kustod pro Dolní Rakousy (1637–1640). Vzhledem k takto úspěšné kariéře zastával často současně úřad kvardiána při nejvýznamnějších konventech ve Vídni-Za Hradbami (1628–1629), Praze na Hradčanech (1630–1632), Mödlingu (1632–1633) a Vídni-Městě (1637–1640). Dvakrát též zvolen provinční kapitulou jako její zástupce (římský kustod) na generální kapitule v Římě v letech 1633 a 1637. Aleš z Burgundska zemřel 4. 2. 1641 ve Vídni-Městě. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 35; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 97, 116, 124; *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 76–79 (elogium); MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 146, 243, 250, 254; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 275–277.

⁸⁴⁷ V Brně kapucíni vykonávali kazatelskou službu v augustiniánském řádovém kostele od roku 1616. *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 204.

⁸⁴⁸ Augustiniáni se ujali své řádové kazatelny v Praze na Malé Straně v roce 1674. *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 188.

⁸⁴⁹ V 2. polovině 18. století například brněnští kapucíni od cisterciáček na Starém Brně dostávali každé pondělí dva bochníky chleba a k tomu ještě 13 sudů piva ročně. K tomu navíc každoročně obdrželi ještě vědro vína za odsouzení výroční slavnostní mše na úmysl zakladatelky kláštera Elišky Rejčky. Od brněnských dominikánek od sv. Anny přijímali kapucíni jako almužnu každoročně dva a půl sudu piva a od cisterciáček z Tišnova ročně sud piva, míru másla a měřicí pšenice. *Protocollum rerum memorabilium utriusque conventus Brunensis*, fol. 413r-v; NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 131; TEJČEK, s. 177. K vysvětlení využití těchto informací, jež nespadají do časového rámce této práce viz s. 10.

na oplátku působili v jejich řádových kostelech jako kazatelé.⁸⁵⁰ V Čechách a na Moravě se kapucíni nemuseli starat o kláštery kapucínek, svého ženského protějšku, jak to bylo běžné v jiných kapucínských provinciích, jelikož zde žádné jejich konventy neexistovaly.⁸⁵¹

4.4.4 Kapucínský řád v interakci s diecézním klérem

Přestože tridentský koncil jasně zdůraznil úlohu farní organizace v životě věřícího, představovaly městské řeholní domy jistou alternativu k farnímu systému. Náboženské aktivity městských klášterů byly často mnohem atraktivnější než pravidelné bohoslužby ve farním chrámě, což se týkalo především některých nových a záhy velmi oblíbených forem pobožností propagovaných některými řeholními řády. V případě kapucínského řádu se jednalo o Svaté schody, flagelantská velikonoční procesí, zvyk stavění jesliček o Vánocích či Boží hrobu o Velikonocích.⁸⁵² Při klášterech působilo také větší množství lépe vzdělaných kněží. Jejich kázání a bohoslužby bývaly často zajímavější a hojněji navštěvované, což vyvolávalo nemalý odpor diecézního kléru, který tak přicházel o příjmy ze sbírek. O oblibě kapucínských kazatelů svědčí i pravidelné stížnosti některých farářů, že kapucíni pomocí svých kázání odvádějí z jejich farního kostela věřící.⁸⁵³ Velké oblibě se mezi laiky těšil také pohřeb v klášterním kostele, neboť byl považován za prestižní záležitost. Tento postup opět vyvolával nelibost farářů, jelikož kvůli tomu přicházeli o nemalou část svých financí, které jim plynuly ze štolových poplatků. Rovněž zpověď u relativně anonymního kapucínského řádového kněze mohla být v některých případech snazší než u důvěrně známého farního kněze.⁸⁵⁴

Z výše uvedených důvodů se světští kněží snažili uvedení kapucínů do města svého působení zabránit⁸⁵⁵ či alespoň vymezit podmínky jejich působení – například dobu, kdy se bude v jejich konventním kostele konat mše svatá a kázání.⁸⁵⁶ Čas těchto bohoslužeb byl

⁸⁵⁰ Brněnští kapucíni vykonávali kazatelskou službu např. v letech 1651–1664 u cisterciáček na Starém Brně. *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 652; NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 131; TEJČEK, s. 156, 182.

⁸⁵¹ Kardinál Ditrichštejn se sice snažil o uvedení kapucínek do své diecéze v letech 1621–1622, ale jednání byla nakonec neúspěšná. PARMA, *Kardinál František Dietrichstein*, s. 347–348. Obecně ke kapucínkám (viz s. 38).

⁸⁵² Alfred KARASEK – Josef LANZ, *Krippenkunst in Böhmen und Mähren vom Frühbarock bis zur Gegenwart*, Marburg 1974, passim; ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. II., s. 246–247; THIESSEN, *Die Kapuziner*, s. 203–251.

⁸⁵³ Viz s. 100.

⁸⁵⁴ Obecně ke vztahu diecézního kléru a klášterních komunit viz BŮŽEK, *Společnost*, s. 526–533. Ze zahraničních titulů například John BOSSY, *The Counter-Reformation and the People of Catholic Europe*, Past and Present 47, 1970, s. 51–70 (zejména s. 52); TÝŽ, *The Mass as a Social Institution (1200–1700)*, Past and Present 100, 1983, s. 29–61; DELUMEAU, *Catholicism between Luther and Voltaire*, 24–42. U jiných mendikantských řádů panovala ve vztahu k diecéznímu kléru podobná situace. Srov. ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 40; ČAPSKÁ, *Představy společnosti*, s. 224.

⁸⁵⁵ Viz poznámka pod čarou č. 369.

⁸⁵⁶ Například roku 1709 olomoucký biskup sice dal souhlas k výstavbě kapucínského konventu v Kyjově, ale na přání místního diecézního kléru pouze pod podmínkou, že kapucíni budou kázat a sloužit své mše svaté ve svém kostele až po skončení bohoslužeb ve farním chrámě. BUBEN, s. 441.

většinou zvolen tak, aby nekolidoval s dobou, kdy probíhaly stejné obřady ve farním kostele. Dále měli kapucíni přesně stanoveny podmínky, za jakých směli pohřbívat světské osoby, vyzvánět zvony či zúčastňovat se procesí.⁸⁵⁷ Přesto však docházelo ke sporům, které pak musely řešit diecézní autority.⁸⁵⁸

Na druhou stranu i mezi diecézním klérem se našli jedinci, kteří byli velmi osloveni kapucínskou spiritualitou.⁸⁵⁹ Tito světští kněží byli často i mecenáši mendikantů, což v případě kapucínského řádu dokládá například P. Jeroným Picenardi, olomoucký kanovník, který brněnským kapucínům roku 1639 odkázal peníze z prodeje svého brněnského domu,⁸⁶⁰ či P. Taübner, metropolitní kanovník u sv. Víta, který roku 1640 odkázal ve svém testamentu hradčanskému konventu 200 zl.⁸⁶¹

Náklonnost některých diecézních kněží ke kapucínským řeholníkům dokládají i jejich četné knižní dary, které poskytli kapucínským řádovým knihovnám. Například brněnští kapucíni zadarmo získali knihovny dvou brněnských farářů od sv. Jakuba. Nejprve jim roku 1613 daroval svoji rozsáhlou knihovnu zdejší duchovní Michael Schwab⁸⁶² a na počátku 40. let 17. století jim odkázal svoji knihovnu další zdejší katolický kněz Jakub Johann Paschasia z Maria-Scheinu.⁸⁶³

⁸⁵⁷ Viz s. 66.

⁸⁵⁸ Po dobu budování českobudějovického konventu (1615–1618) působili kapucíni při farním kostele sv. Mikuláše. Od roku 1618 začali působit ve svém nedostavěném kostele a kázali v něm německy, což vyvolalo první velké spory s českobudějovickým děkanem Kryštofem Tomášem, který už od začátku nebyl kapucínům vůbec nakloněn. Kapucínský řád vnímal jako konkurenci, která mu odvádí farníky. *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 172–173, 224–225. Opakované spory s budějovickými děkany definitivně rozřešil až pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu, který kapucínům na počátku svého episkopátu povolil kázat a zpovídat nejen v jejich konventním kostele, ale i ve farním kostele sv. Mikuláše. Petr ADAM, *Působení řádu kapucínů v Českých Budějovicích v 18. století*, Diplomová práce obhájená na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity, České Budějovice 2001, s. 16.

⁸⁵⁹ Tito diecézní kněží, kteří byli nakloněni žebravým řádům, nezřídka ve svých farnostech šířili i jejich spiritualitu, čímž napomáhali mendikantům získat další podporovatele. Dále světští otcové byli často i aktivními členy náboženských bratrstev či komunit třetích řádů fungujících při klášterech. A v případě mendikantských klášterů v menších poddanských městech měl diecézní klérus významné zastoupení mezi finančními dobrodinci těchto řeholních domů. Srov. ČAPSKÁ, *Představy společnosti*, s. 203–209; ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 76.

⁸⁶⁰ Dům se nacházel na Uhelném trhu mezi domem krčmáře Jiřího Kollerna a domu Bernarda Žerodského a byl nakonec prodán za 1340 zl. a jeho majitelkou se stala šlechtična Alžběta z Bergova, která od roku 1640 splácěla kapucínům výše uvedenou částku v pravidelných ročních almužnách o výši 100 zl. až do vyplacení částky. *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 13.

⁸⁶¹ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 56–60.

⁸⁶² Vladislav DOKOUPIL, *Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně*, Brno 1972, s. 194.

⁸⁶³ TAMTÉŽ, s. 197. Ve výčtu knižních darů, které kapucínské řádové knihovny obdržely od diecézních kněží, by šlo opravdu široce pokračovat. Další příklady lze nalézt TAMTÉŽ, s. 193–223.

5 Jedinec v kapucínském řádu mezi službou a kariérou

5.1 Hierarchie a funkce v řádu⁸⁶⁴

Za základní ctnost v kapucínském řádu byla, podobně jako v jiných řeholních společenstvích, označována poslušnost. Ti, kteří stáli v čele řeholních domů, provincií či dokonce celého řádu, měli pamatovat na apel sv. Františka z Assisi, který zdůrazňoval, že „(...) bratři, kteří jsou ministry a služebníky ostatních bratří, ať navštěvují své bratry a napomínají je a pokorně a s láskou ať je napravují. Ať jim nepřikazují nic, co je proti jejich svědomí a naší Řeholi. Bratři pak, kteří jsou podřízení, ať pamatují [na to], že se kvůli Bohu vzdali vlastní vůle. Proto jim přísně přikazují, aby poslouchali své ministry ve všem, co slíbili Pánu zachovávat a co není v rozporu se svědomím a naší řeholí. A kdekoliv jsou bratři, kteří by poznali a zjistili, že nemohou duchovně zachovávat řeholi, mají a mohou se obrátit na své ministry. Ministři pak ať je přijmou s láskou a vlídně a chovají se k nim tak přívětivě, aby oni s nimi mohli mluvit a jednat jako páni se svými služebníky; vždyť tak to má být, protože ministři jsou služebníky všech bratří. Napomínám pak a vybízím v Pánu Ježíši Kristu, aby se bratři měli na pozoru před každou pýchou, marnou slávou, závistí, lakomstvím, péčí a starostlivostí o tento svět, před pomlouváním a reptáním.“⁸⁶⁵ Představený tedy měl být svěřené komunitě příkladem a měl pamatovat, že je služebníkem ostatních bratří, kteří jej na druhou stranu měli bezvýhradně poslouchat.

Nejvyšším orgánem kapucínů je generální kapitula, která dnes za běžných podmínek bývá svolávána jedenkrát za šest let, kdy je volen generální ministr řádu (*minister generalis*).⁸⁶⁶ Dříve se kapitula v souladu s nařízením Františkovy řehole svolávala každé tři roky. Původně kapucínský řád neměl svého generálního ministra, ale jen generálního vikáře, který byl formálně podřízen generálnímu ministru konventuálů. Plné samostatnosti řád dosáhl až roku 1619, kdy nejvyšší kapucínský řádový představitel získal titul *minister generalis*.⁸⁶⁷ Generálnímu ministrovi pomáhalo vést řád ještě několik generálních definitorů (*definitorium*), přičemž jeden z nich byl zároveň generálním prokurátorem (*procurator ordinis*). Počet

⁸⁶⁴ K základní řádové organizaci: IRIARTE, s. 180–188; SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí*, s. 545, 551; BUBEN, s. 360–361. V rámci české kapucínské provincie se při každé provinční kapitule či congregatiu vytvářely katalogy stavu provincie (např. *Catalogus Patrum et Frarum Ordinis Minorum S. Francisci Capucinatorum Provinciae Bohemiae et Moraviae in Congregatione Trebiczensi A: 1757 die 26. Augusti auspicata concinnatus – Kapucínské letopisy*, tom. XXI, s. 519–521), které byly přepsány i do provinčních letopisů. Díky tomu známe výčet základních řádových funkcí se jmény jejich vykonavatelů pro jednotlivé roky, v nichž se konaly provinční kapituly či congregatia.

⁸⁶⁵ *Františkánské prameny*, tom. I, s. 30.

⁸⁶⁶ Seznam generálních ministrů kapucínského řádu: MZA Brno, f. Kapucíni Brno, inv. č. 1, *Protocollum rerum memorabilium utriusque conventus Brunensis*, s. 195r–200v, Srov. BUBEN, s. 372–376. Viz příloha č. 12: Seznam generálních kapitul, generálních ministrů, římských kustodů (1608–1673).

⁸⁶⁷ Viz s. 48.

generálních definitorů se v průběhu doby měnil, dnes je jich osm. Hlavní řádové sídlo se vždy nacházelo v Římě a do něj byli svoláváni provinciální ministři na generální kapituly řádu.⁸⁶⁸

Nižší správní úroveň v řádu představují provincie,⁸⁶⁹ v jejichž čele stojí provinční ministr (*ministr provincialis*) se čtyřmi provinčními definitory.⁸⁷⁰ Provinční ministr a definitori jsou za normálních okolností voleni po třech letech provinční kapitulou, jež je nejvyšším orgánem provincie. Toto výsadní právo bývalo v dějinách řádu často porušováno. Stávalo se, že provinční představitele dosazovala do jejich funkce generální kapitula, popř. generál řádu. Provinční kapitule je podobné *congregatio*,⁸⁷¹ shromáždění provinčního ministra a definitorů, které rozhoduje o záležitostech provincie jako kolektivní orgán.

Provincie se může dělit ještě na kustodie (*custodia*), v jejichž čele stojí kustod (*custos*),⁸⁷² kterým je většinou jeden z definitorů provincie. Provincii vždy tvoří několik klášterů, jež jsou ve františkánské řeholní rodině nazývány konventy a v jejichž čele stojí kvardián (*guardianus*).⁸⁷³ Pokud je ustanoven zástupce kvardiána, užívá titul vikář (*vicarius*). Součástí provincie mohou být rovněž menší řádové domy, které jsou u kapucínů známé jako hospice. Jejich představený užívá titul superior. Tam, kde nemůže být z nějakého důvodu zřízena provincie,⁸⁷⁴ je možno ustanovit jinou formu správního svazku (viceprovincii, komisariát či misijní oblast). Tyto organizační formy byly užívány i v dobách etablování kapucínského řádu v českých zemích.

Zástupcem provinčního ministra je provinční vikář (*vicarius provinciae*),⁸⁷⁵ vždy jeden z provinčních definitorů, a jeho výkonným orgánem je sekretář provincie (*secretarius provinciae*). Pomocníkem provinciála je jeho osobní sekretář (*socius provincialis*).⁸⁷⁶ Hospodářský chod provincie zabezpečuje provinční ekonom (*oeconomus provinciae*). Vizitaci konventů v rámci mateřské provincie může vykonávat kromě provinčního ministra i provinční vizitátor, pokud je ustanoven. Tuto funkci vždy zastával v česko-rakouské

⁸⁶⁸ Počínaje rokem 1575 se všechny generální řádové kapituly konaly jen v Římě. – BUBEN, s. 369.

⁸⁶⁹ K historickému rozdělení Evropy na jednotlivé kapucínské provincie: IRIARTE, s. 177-178; *Atlas geographicus capuccinus*, Řím 1993.

⁸⁷⁰ Viz příloha č. 1: Seznam provinčních kapitul, ministrů, definitorů česko-rakouské kapucínské provincie (1618–1673).

⁸⁷¹ Viz příloha č. 2: Seznam congregatii česko-rakouské kapucínské provincie (1618–1673).

⁸⁷² Viz příloha č. 3: Seznam provinčních vikářů a kustodů česko-rakouské kapucínské provincie (1618–1673).

⁸⁷³ Viz příloha č. 4: Seznam kvardiánů česko-rakouské kapucínské provincie (1599–1673).

⁸⁷⁴ Takovými důvody jsou např. nedostatečný počet bratrů s doživotními sliby či nezabezpečená formace na tomto územním celku.

⁸⁷⁵ Viz příloha č. 3: Seznam provinčních vikářů a kustodů česko-rakouské kapucínské provincie (1618–1673).

⁸⁷⁶ Svého osobního sekretáře někdy míval i provinční vikář, druhý muž v hierarchii provincie (*Socius Vicarii Provincialis*). S termínem *Socius* se setkáme i při cestě zástupců česko-rakouské provincie na generální kapitolu do Říma (viz dále), které doprovázel vždy jejich osobní sekretář (*Socius Romam*). Např. *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 49, 643. Viz příloha č. 7: Seznam osobních sekretářů provinčních ministrů česko-rakouské kapucínské provincie (1618–1673).

kapucínské provincii jeden z provinčních definitorů, který byl obvykle zároveň provinčním vikářem.⁸⁷⁷

Na formaci nových členů se podílí novicmistr (*magister novitiorum*),⁸⁷⁸ jenž může být zastupován vicenovicmistrem (*vicemagister novitiorum*). Tito mají na starosti novice. Za výuku filozofie a teologie na řádových učilištích odpovídají lektoři (*lectores philosophiae a theologiae*).⁸⁷⁹

Duchovním vůdcem třetích řádů při kapucínských konventech je člen kapucínského řádu s titulem magistra (*magister terciarii*). Součástí kapucínských konventů bývají i Svaté chýše,⁸⁸⁰ o které pečují správci lorety – *custos Lauretanus* – a od 19. století serafínské školy,⁸⁸¹ v jejichž čele je prefekt (*praefectus* či *praeceptor scholae seraphicae*).

V raném novověku se v rámci české kapucínské provincie vyskytovaly ještě další řádové funkce: provinční historik (*chronista provinciae*), provinční knihovník (*bibliothecarius provinciae*), provinční archivář (*archivio provinciae*) a provinční stavitel (*fabricerius*, též i *architectus*),⁸⁸² který měl na starosti výstavbu nových konventů tak, aby zcela odpovídaly osobité řádové architektuře, striktně předepsané v řádových konstitucích.⁸⁸³ Každá provincie si na své provinční kapitule dále volila své zástupce na generální kapitulu do Říma,⁸⁸⁴ kteří užívali titul *custos Romanus*.⁸⁸⁵ Zástupcem každého konventu na provinční kapitule byl kromě jeho kvardiána také pověřenec konventu (*discreti coventuum*), kterého si bratři zvolili na konventní kapitule.

5.2 Jak vytvořit životopis kapucína

Jak sestavit životopis kapucínského řeholníka působícího v českých zemích v 17. a 18. století? S obdobným problémem, jak získat a následně správně vyhodnotit biografické informace o řeholníkovi žijícím v období raného novověku na našem území, se setkali snad všichni, kteří se věnují monasterologickému směru bádání ve zmíněném období. Přičemž u každého řádu nabízejí prameny historikovi jiné informace k životu řeholníka, ale zároveň také přinášejí jiné problémy spojené s jejich zkoumáním, což je dáno tím, že

⁸⁷⁷ Viz přílohy č. 3: Seznam provinčních vikářů a kustodů česko-rakouské kapucínské provincie (1618–1673) a č. 9: Seznam provinčních vizitátorů česko-rakouské kapucínské provincie (1618–1673).

⁸⁷⁸ Viz příloha č. 10: Seznam noviciátů a novicmistřů česko-rakouské kapucínské provincie (1618–1673).

⁸⁷⁹ Viz příloha č. 6: Seznam lektorů a řádových učilišť česko-rakouské kapucínské provincie (1618–1673).

⁸⁸⁰ Viz s. 120.

⁸⁸¹ Viz s. 37.

⁸⁸² Viz příloha č. 11: Seznam provinčních stavitelů česko-rakouské kapucínské provincie (1618–1673).

⁸⁸³ Viz s. 36–37.

⁸⁸⁴ Česko-rakouskou kapucínskou provinci (1618–1673) na generální kapitule zastupovali vždy dva kustodi, kteří byli voleni provinční kapitulou, jež předcházela generální kapitule (viz výše). Dále ji zastupoval její nejvyšší představený provinční ministr, který se ale mohl například ze zdravotních důvodů nechat zastupovat svým zástupcem provinčním vikářem. *Protocollum seu liber provinciae*, s. 137; *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 49, 642–643.

⁸⁸⁵ Viz příloha č. 12: Seznam generálních kapitul, generálních ministrů, římských kustodů (1608–1673).

struktura a povaha záznamů o členech řádu do značné míry odráží vnímání jednotlivce v rámci řeholního společenství. Například o příslušnicích ženských řádů fungujících ve více či méně uzavřených komunitách i přes velkou snahu a vynaložené úsilí nedokážou badatelé zjistit více než pouhá životní data.⁸⁸⁶ Zásada *stabilitas loci* a pevná vazba na mateřský klášter vlastní starým mnišským řádům implikuje zaznamenání pouze základních, často zlomových událostí v životě řeholníka, kvůli čemuž známe pouze datum jeho vstupu, věčných slibů a úmrtí. U většiny žebravých řádů, pro něž je naopak typická povinná migrace mezi jednotlivými řádovými domy, lze tuto tzv. peregrinaci sledovat na základě pramenů, ale jen u představených.⁸⁸⁷ Hledání dalších údajů, zejména data narození, rodinných vazeb, případně místa a délky studií navíc komplikuje důsledné užívání pouze řádového jména v narativních, evidenčních i úředních pramenech.⁸⁸⁸

V případě kapucínů jakožto mendikantského řádu platí všechny výše uvedené problémy a úskalí spojená s bibliografickým výzkumem jeho členstva.⁸⁸⁹ Přesto bych ale řekl, že zde máme k dispozici o něco více pramenů než u jiných řeholních řádů, protože na základě těchto pramenů lze rekonstruovat kariéru nejen u představených, ale i u řádových kapucínů (díky výročním katalogům, viz dále).⁸⁹⁰

Nejrozšířenějšími a nejlépe dostupnými prameny, které nás informují o životě kapucínského řeholníka působícího v českých zemích v období raného novověku, jsou řádové seznamy členů (*catalogi*). Tyto seznamy se dochovaly v desítkách exemplářů⁸⁹¹ a jsou řazeny podle dvou hledisek, buď abecedně podle řeholního jména jednoho každého kapucína,⁸⁹² nebo dle roku vstupu jedince do řádu.⁸⁹³ Některé řádové seznamy jsou rozděleny nejprve podle

⁸⁸⁶ Jan ZDICHYNEC, „*Sindt beyde von Ostritz armer Leudt Kinder ...*“ *Osazenstvo ženských klášterů Horní Lužice v 16. a 17. století*, in: Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století, Redd. Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ, Ústí nad Labem 2005, s. 435–474; Hedvika KUHAŘOVÁ, *Klášter premonstrátek v Doksaněch v 2. polovině 17. a na začátku 18. Století v zrcadle rukopis XVI G 6 z Národní knihovny v Praze*, in: *Locus pietatis et vitae*, s. 203–225.

⁸⁸⁷ Jiří MIHOLA, *Díla paulánských řeholníků německo-česko-uherské provincie – prameny k hlubšímu poznání intelektuální činnosti řádu*, Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada společenských věd 21, 2006, s. 116–124.

⁸⁸⁸ Kateřina VALENTOVÁ, *Jak vytvořit životopis jezuitů. Přehled řádových evidenčních pramenů, jejich dochování, dostupnost a vypovídací hodnota*, FHB 26, 2011, s. 365–366.

⁸⁸⁹ K řádové praxi jmen viz ediční poznámka na s. 13.

⁸⁹⁰ Na druhou stranu ale nemáme tak podrobné prameny, které jsou k dispozici k sestavení řádové kariéry v Tovaryšstvu Ježíšovu. Srov. VALENTOVÁ, *Jak vytvořit životopis jezuitů*, s. 365–402.

⁸⁹¹ Například jen v provinčním archivu kapucínů naleznem cca 35 katalogů členů, které vznikly v 17. a 18. století – NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 8, 32–38, 43–44, 51, 139; 143, 146–148, 153, 155, 158, 239, 265–268, 305–306; SPISY, inv. č. 256, 299, 331, 350, 531, 545, 596, 612. Další řádové seznamy jsou k dispozici ve fondech jednotlivých kapucínských konventů.

⁸⁹² Např. NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 34, Seznam členů řádu 1601–1782, *Nomina omnium PP. et FF Capucinatorum qui in Provincia Bohemica* (z roku 1766). Jeho autorem je Viktor LIPPERT z Karlových Varů (k jeho osobnosti viz s. 260).

⁸⁹³ Např. TAMTÉŽ, inv. č. 35, Seznam členů řádu 1599–1772, *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boëmiae* (z roku 1772). Často tyto evidenční prameny vznikaly k nějakým výročím, např. k roku 1772 či 1773 vznikla celá řada seznamů členů, jelikož v provincii se slavilo jubileum 100 let od jejího založení.

toho, jestli byl kapucín *pater* (*sacerdotes et clericii*) či *laicus*; pak zde hledáme podle jednoho z předešlých hledisek.⁸⁹⁴ Dále jsou některé seznamy rozřazeny nejdříve geograficky podle kustodie, ve které kapucín působil, takže v nich nalezneme většinou dva základní oddíly pro českou a rakouskou kustodii.⁸⁹⁵

Řádové seznamy členů můžeme také rozdělit podle toho, jak velký celek zachycují, zda nás informují o všech kapucínech žijících v česko-moravské provincii, či jen o určité skupině řeholníků, kteří působili při jednom konkrétním konventu, většinou se pak jedná o seznamy zemřelých kapucínů při určitém klášteře.⁸⁹⁶

V řádových seznamech nalezneme základní informace o kapucínovi: datum narození, vstupu a úmrtí, či místo původu a noviciátu. Dále obsahují ještě poznámku, jež se vztahuje k funkci jedince v řádu (např. provinciál, definitor či u bratrů-laiků truhlář, zahradník), ojediněle i k sociálnímu statusu jedince před vstupem do řádu. Ne všechny řádové seznamy obsahují všechny zmíněné informace.

Zvláštní podskupinu v kapucínských evidenčních pramenech představují nekrologia,⁸⁹⁷ která řadí řeholníky dle dne úmrtí v chronologickém sledu a výroční katalogy, jejichž hlavním účelem bylo zaznamenat rozložení všech osob a funkcí v provincii v příslušném roce.⁸⁹⁸ Řádové katalogy nemají vždy zcela identickou strukturu, některé jsou podrobnější – patrně záleželo na pečlivosti autora, který katalog vytvářel. Obvykle ale vypadají následovně: na prvním místě jsou uvedeni držitelé nejvyšších provinčních úřadů: prov. ministr, pod ním je často uvedeno jméno jeho osobního sekretáře, následně prov. vikář a prov. sekretář, prov. kustodi, prov. definitori a prov. stavitelé. Poté jsou uvedeny seznamy řeholníků podle řádových domů s uvedením funkce, resp. služby v dané komunitě. Katalogy vždy začínají nejstarším a nejvýznamnějším konventem v Praze na Hradčanech, poté následují ostatní konventy a po nich menší řeholní domy tzv. hospice. Kláštery jsou v katalogích řazeny někdy čistě chronologicky podle roku založení (výjimku často tvoří novoměstský konvent sv. Josefa, u něhož je použit lokační princip, a je tedy zařazen hned za hradčanský klášter), jindy nejdříve geograficky podle jednotlivých kustodií a teprve následně podle roku svého založení.

⁸⁹⁴ Např. TAMTÉŽ, inv. č. 36, Seznam členů řádu 1599–1821, *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boemiae* (z roku 1772).

⁸⁹⁵ Např. TAMTÉŽ, inv. č. 44, Seznam zemřelých členů řádu 1607–1785, *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*.

⁸⁹⁶ Např. MZA Brno, f. Kapucíni Brno, inv. č. 9, kart. 37, Seznam zemřelých brněnských kapucínů.

⁸⁹⁷ Např. KPK, Rkp., inv. č. 378, *Nekrologium česko-moravské provincie*.

⁸⁹⁸ Výroční katalogy se nám dochovali až pro 18. století. – Např. NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 40, *Catalogus Fratrum Capucinatorum Provinciae Bohemiae-Moraviae et custodiae Silesiae*. Tento výroční katalog je z roku 1791. Výroční katalogy (od roku 1726–1786) nalezneme také přepsány v provinčních letopisech. Viz příloha č. 22, obr. č. 14.

V rámci informací o jednom konventu jsou kapucíni opět uvedeni hierarchicky, na prvním místě kvardián, pak vikář, kazatelé, další kněží, trvalí klerici, studenti klerici, pokud se při konventu nacházelo řádové učiliště, bratři laici, na posledním místě pak novicové, pokud při konventu fungoval noviciát. Seznam těch, kteří působí mimo provincii, ať studují v zahraničních provinciích (obvykle italských), působí na generalátu v Římě, nebo se účastní misí (nejčastěji v Rusku), nalezneme na konci katalogu. Někdy je katalog zakončen soupisem zemřelých bratří, kteří zemřeli loňského roku v provincii.

Z badatelského hlediska nám řádové seznamy a katalogy umožňují sledovat např. značnou dynamiku v řádových funkcích, migraci mezi konventy, průměrnou délku působení řeholníka na jednom místě, průměrný věk kapucína při jeho vstupu do řádu či jeho geografický a částečně i sociální původ. V neposlední řadě pak i dovolují rekonstruovat rok po roce řádovou kariéru kapucína.

Vedle provinčních katalogů z období raného novověku existují speciální soupisy noviců, které se nám zachovaly jak pro novice-kleriky tak i novice-laiky. Tyto soupisy noviců se vždy vztahují ke konkrétnímu noviciátu.⁸⁹⁹ Po ukončení noviciátu kapucíni skládali řádové sliby, k této příležitosti vznikala v česko-moravské provincii tzv. *Libellus Testimoniorum*. Tento pramen má na první straně vždy verzi slibu, jenž kapucín skládal,⁹⁰⁰ bez uvedení jména řeholníka, data a místa složení slibu. Na následujících stranách naleznete identická znění slibů přepsaná jednotlivými řeholníky, kteří slib složili, s jejich podpisem a s tím, že nyní již obsahují výše zmíněné informace.⁹⁰¹ Na jednotlivé absolventy noviciátu byly psány novicmistrem posudky, které následně byly zasílány provinčnímu vedení do Prahy.⁹⁰²

V narativních pramenech lze nalézt další informace ke kapucínským řeholníkům, například výsledky jejich zkoušek (z gramatiky, filozofie, teologie či kazatelství),⁹⁰³ seznamy (provinciálů, definitorů a kvardiánů při jednotlivých konventech atd.)⁹⁰⁴ či tzv. elogia, která shrnují život významných členů česko-rakouské provincie.⁹⁰⁵ Tato elogia jsou ale z hlediska obsahu informací dosti problematická, jelikož obsahují málo faktografických údajů (řeholní kariéra zde není skoro vůbec nastíněna) a většinou se jejich autoři soustředí na co

⁸⁹⁹ NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 46, *Catalogus Fratrum Novitiorum Clericorum Hradisti*. Seznam noviců-kleriků, kteří prošli noviciátem v Mnichově Hradišti pro léta 1734–1762.

⁹⁰⁰ Viz s. 148.

⁹⁰¹ TAMTÉŽ, inv. č. 47, *Libellus Testimoniorum, Investitionum et Professionum Fratrum Clericorum Novitiarum Budvicii* (z roku 1737).

⁹⁰² TAMTÉŽ, inv. č. 50, *Protocollum votationum super vita et idoneitate novitiorum* (z roku 1737).

⁹⁰³ Viz s. 148–152.

⁹⁰⁴ Viz s. 21, 29. Seznamy řádových funkcí jsou také k dispozici i v rukopise *Protocollum seu liber provinciae* – NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 98. Viz příloha č. 22, obr. 22.

⁹⁰⁵ Např. elogia provinciálů česko-rakouské provincie z let 1618–1673. KPK, sign. Rkp. 391, 393–396, Kapucínské letopisy, II. díl, s. 23–26, 43–45, 76–79, 663–667; IV. díl, s. 330–426, 665–675; V. díl, s. 853–858; VI. díl, s. 468–472, 803–806; VII. díl, s. 341–346.

nejsilnější vyličení kladných vlastností kapucína a jeho horlivé zbožnosti,⁹⁰⁶ které dle mého názoru spíše zrcadlí ideál kapucínského řeholníka, jenž byl v této době řádem vytvářen, než reálné vlastnosti zemřelého.⁹⁰⁷

5.3 Řádová formace⁹⁰⁸

V raném novověku mohl být do kapucínského řádu, tak jako dnes, přijat jen dostatečně fyzicky a duševně zdatný uchazeč.⁹⁰⁹ O přijetí kandidáta rozhodoval provinční ministr po poradě se svými definitivy. Poté však jedince nečekalo žádné období kandidatury tak, jak je tomu v dnešní době, ale nastoupil rovnou do řádového noviciátu. Na začátku formace rozhodl provinční ministr o tom, do jakého typu noviciátu bude uchazeč přijat. Kapucínský řád měl totiž v této době dvě různé formace. Jednu pro bratry laiky a druhou pro kleriky. Z tohoto důvodu měl řád i dva noviciáty, které se od sebe lišily typem výuky. Oba připravovaly budoucí řeholníky na jiné úkoly. Hlavním kritériem při rozdělování nových adeptů byla znalost latinského jazyka, jež byla nezbytná pro budoucí kněze, tj. kleriky. Jen výjimečně se bratr laik mohl stát později klerikem či dokonce knězem. Bylo to možné pouze v případě, že dodatečně prokázal předpoklady vhodné ke studiu a obstál při něm.

Novicové byli během období svého noviciátu seznamováni především s řeholní kázní a vyučováni v ní. Z roku 1695 se nám dochovala i příručka pro novicmisty (*Capucinus meditant. Seu Via Regia Tutissima ac Rectisissima*)⁹¹⁰ od Kryštofa Lehmana z Lužice,⁹¹¹

⁹⁰⁶ Viz ukázka z elogia Samuela Greifenfels z Plzně: „*Tento muž z celé provincie nejzasloužilejší spatřil poprvé světlo tohoto světa v Čechách, v Plzni roku 1597. Narodil se do rodiny urozené, zbožné a prosycené katolickou vírou. Již od kolébky se mu dostalo té nejlepší výchovy a vzdělání od jeho oddaných a zbožných rodičů. Již jako mladík prokazoval jak svým udiveným rodičům, tak i svým spoluobčanům, zvláštní skromnost a uhlazenost mravů. Zatímco ostatní jinoši v tomto mladém a křehkém věku měli ve zvyku se obracet k nejrůznějším marným pošetilostem a neužitečným požitkům z duchovního hlediska, tak však tento mladík Samuel byl již tehdy prý u všech proslulý neobvyklou přísností. Dále prokazoval neobvyklou pílí a horlivost při modlitbách k Bohu a při veškerém zbožném díle. Během toho, co mu přibývala léta, jeho velké a očividné nadání bylo pěstěno a tříbeno vědami a studiem. Byl poslán ke studiu do gymnázií a jiných škol, kde byl úspěšně vzdělán a kde také v sobě pocítil plamen božského povolání. Toho času vešel ve známost velký věhlas kapucínského řádu a roznesl se po celém Českém království, protože kapucíni prý vedli život spíše andělský než lidský.*“ – *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 665–666.

⁹⁰⁷ Hillard von Thiessen ve své monografii přímo na elogiích představuje kapucínský řeholní ideál, přičemž ale správně upozorňuje na to, že je problematické rovinně řeholního ideálu oddělit od biografického popisu, jelikož obě části se zde velmi prolínají. THIESEN, *Die Kapuziner*, s. 285–317.

⁹⁰⁸ Pojednání o řádové formaci v období raného novověku vychází z následující literatury a pramenů: HILARIN FELDER, *Die Studien im ersten Jahrhundert des Kapuzinerordens*, in: *Liber Memorialis Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci Capuccinorum Quarto Jam Pleno Saeculo ab Ordine Condito (1528–1928)*, Red. Melchioris a Benisa (Melchor Pineda Capo z Benisy), Řím 1928, s. 79–130; RABAS, s. 64–70; ILG, s. 214; ELPERT, s. 349–393; KPK, sign. 108 07 D, *Constitutiones*, s. 8–15, 85–88.

⁹⁰⁹ Toto kritérium bylo velice zdůrazňováno v kapucínských konstitucích i v období raného novověku (KPK, sign. 108 07 D, *Constitutiones*, s. 8–9) a je shodné pro více řeholních řádů. Především u Tovaryšstva Ježíšova se na něj velice dbalo. Viz k formaci jezuitského řádu: VALENTOVÁ, *Každodenní život*, s. 9–11.

⁹¹⁰ *Capucinus meditant. Seu Via Regia Tutissima ac Rectisissima*, Praha 1695. Druhé vydání z r. 1705 bylo vytištěno v Nise (KPK, sign. 05 D 073). V provinčních letopisech máme zaznamenanou i prosbu Kryštofa Lehmana o vytištění tohoto díla (*Kapucínské letopisy*, tom. XI, s. 103). Zajímavostí je, že se tato příručka

který tuto knihu napsal na základě svých dlouholetých zkušeností, jež nasbíral při vykonávání úřadu novicmistra v české provincii. Život v noviciátu byl patrně velmi přísný, protože i provinční letopisy se často zmiňují o tvrdém způsobu života noviců, který zavedli již první italští kapucíni v česko-rakouském prostoru.⁹¹² Noviciát pro kleriky vždy vedl novicmistr-kněž, který zároveň zastával v provincii některý z předních úřadů a noviciát pro laiky mohl řídit i zkušený bratr laik, který byl již dlouholetým členem řádu.⁹¹³

Nejprve se zaměřím na formaci pro budoucí řádové kněze. *Clerici novitii* – tak byli v řádových seznamech označováni novicové – již směřovali ke kněžskému studiu. Po absolvování ročního noviciátu skládali řádové sliby.⁹¹⁴ Následně byli v řádových seznamech vedeni už jen jako *clerici*.⁹¹⁵ Před započítím dalšího studia musel klerik žít 2–4 roky v některém klášteře, kde se věnoval prohloubení svého duchovního života, domácím pracím (často zastával např. službu kostelníka) a přípravě na další studium. Této povinné praxi po slibech se říkalo *exercitia laborum clericalium* nebo *clericalia* či *anni clericales*, dále také *clericalis disciplina*, případně *occupatus clericalibus officiis et laboribus*.⁹¹⁶

Po povinné praxi, která napomohla k prohloubení duchovního života, musel klerik prokázat, zda je schopen dalšího filozofického a teologického studia. Předmětem zkoušky nařízené generální kapitulou r. 1596 byla gramatika neboli zkouška ze znalosti latiny.⁹¹⁷ Pokud klerik obstál ve zkoušce z gramatiky, stal se klerikem-studentem a v následujícím roce se začal vzdělávat ve filozofii, kterou za normálních okolností studoval tři roky. Často se ale

v českém překladu při formaci kapucínů používá do dnešní doby. RABAS, s. 65, 161; MATĚJKA, *Literárně činní členové*, s. 240.

⁹¹¹ P. Kryštof z Lužice (vlastním jménem Jan LEHMAN), se narodil roku 1653 a do české provincie vstoupil 7. 10. 1673 v Mostu. Jeho život je především spjat s vykonáváním úřadu novicmistra. Pro novicmistry dokonce napsal příručku (*Capucinus meditans. Seu Via Regia Tutissima ac Rectissima*, Praha 1695), podle níž měli vést novice. Spolu s úřadem novicmistra vykonával v konventech, kde působil i kvardiánskou službu v Mostě (1693–1695, 1697–1700, 1701–1702) a v Sokolově (1700–1701). V letech 1703–1706 pověřen úkolem kustoda moravské části provincie, proto i vykonává úřad kvardiána v Brně. V roce 1706 zvolen provinčním ministrem, tuto funkci vykonává až do roku 1709. Následně opět moravským kustodem a brněnským kvardiánem (1711–1714). Kryštof z Lužice zemřel předčasně 14. 5. 1716 v Mostu. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 287; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 153, 165, 182; TÝŽ *Seznam*, 2006 (14), s. 290–291; TÝŽ, *Literárně činní členové*, s. 240. RABAS, s. 65, 161.

⁹¹² Např. v elogiu (*Kapucínské letopisy*, tom. VI, s. 803) provinciála Martina z Příbora.

⁹¹³ RABAS, s. 65, Viz příloha č. 10: Seznam noviciátů a novicmistrů česko-rakouské kapucínské provincie (1618–1673).

⁹¹⁴ V provinčním archivu se nám dochovalo několik verzí slibů, které *clerici novici* skládali. Uvádím zde mnou nalezenou nejstarší verzi slibu z roku 1724 v originálním latinském znění. „*Ego Fr. NN de Patria NN Clericus Novitius Capucinus, intendo, declaro, et protestor, cum meo iuramento coram Deo, et P. Ministro Provincialis, ac testibus infrascriptis, quia cras hora – terminabo integrum annum meae Probationis, et solemnis mea Professio in ista religione Capucina mihi facienda erit, Intendo (inquam) et protestor me eam facere Sponte, libere, voluntarie, et cum vera intentione me obligaci coram DEO, et Hominibus, cum Votis Obedientiae, Paupertatis, et Castitatis in ista Religione Capucina. (...) Ac me DEUS adjuvet, et haec Sancta Evangelia, quae manibus tango. In quorum fidem presente propria manu scripsi hodie. Mense... Anno In Conventu Capucinum.* NN“ NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 35, *Libellus Iuramenti Formatu Pro FF. Clericis Novitiis* (1724).

⁹¹⁵ Např. NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 34, 36, 37.

⁹¹⁶ RABAS, s. 66; FEDLER, s. 106.

⁹¹⁷ Text tohoto nařízení lze najít: *Annalecta OFM Cap* 5 (1889), s. 135.

stávalo, že klerik při zkoušce z gramatiky propadl, čímž ztratil naději na dosažení kněžství a stal se tzv. *clericus perpetuus* neboli trvalým klerikem, který pak vykonával manuální práci v klášteře.⁹¹⁸

V prvním ročníku filozofického studia byla vyučována logika.⁹¹⁹ Po absolvování kurzu logiky (prvního ročníku filozofie) se musel kapucín opět podrobit zkoušce. Propadnout opět znamenalo stát se trvalým klerikem a zřici se veškeré naděje stát se knězem. Pokud však uspěl i v této zkoušce, věnoval se pak kapucín následující dva roky studiu metafyziky⁹²⁰ (druhý ročník filozofie) a fyziky⁹²¹ (třetí ročník filozofie), které bylo zakončeno tzv. zkouškou z veškeré filozofie. Pokud někdo při této zkoušce propadl, měl už určitou šanci na pokračování, protože pokud měl alespoň průměrné nadání, byl přerazen na studium morálky, které trvalo dva roky. Když v jeho závěru úspěšně složil zkoušku, byl vysvěcen a stal se knězem zpovědníkem (*confessarius*).⁹²² V případě, že zkoušku nesložil, byl rovněž vysvěcen, ale zůstal jen tzv. *sacerdos simplex*, jehož duchovní činnost byla omezena jen na sloužení mše svaté, a jinak ho představení zaměstnávali podle potřeby, někdy i manuální práci. Pozoruhodné je, že se tehdy k zastávání úřadu zpovědníka nevyžadovalo absolvování studia teologie.⁹²³

Pro úspěšné studenty pokračovala formace studiem teologie,⁹²⁴ které obvykle vyžadovalo čtyři roky a bylo zakončeno kněžským svěcením.⁹²⁵ Po splnění všech těchto úkonů byl jedinec v řádových seznamech označován jako *sacerdos*. Tím však stále nedosáhl na nejvyšší řádový predikát *sacerdos praedicans* či *concionator*. Ten získali pouze ti kandidáti, kteří zvládli předešlá studia s vynikajícími výsledky a navíc úspěšně složili

⁹¹⁸ RABAS, s. 67.

⁹¹⁹ Nejednalo se však o studium logiky v dnešním slova smyslu, ale studenti se seznamovali s Aristotelovými spisy známými jako "*Organon*", což jsou konkrétně spisy *Kategorie*, *O vyjadřování*, *První analytiky*, *Druhé analytiky*, *Topiky* a *O sofistických důkazech*. Hedvika KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze. Alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století*, Praha 2011, s. 141; Helmut HOLZEY, *Die Philosophie des 17. Jahrhunderts*. Bd. IV., *Das heilige Römische Reich Deutscher Nation. Nord- und Ostmitteleuropa*, Basel 2001, s. 347-360.

⁹²⁰ Studium metafyziky bylo postaveno na 12 Aristotelových knihách pojmenovaných jako celek "*Metafyzika*". HOLZEY, s. 313-345.

⁹²¹ Studium fyziky bylo založeno na Aristotelových spisech *Fyzika*, *O nebi* a *O vzniku a zániku*. Paul Richard BLUM, *Der Standardkursus der katholischen Schulphilosophie im 17. Jahrhundert*, in: *Aristotelismus und Renaissance*, Redd. Eckhard KESSLER – Charles H. LOHR – Walter SPARN, Wiesbaden 1988, s. 127-148.

⁹²² Velmi rozšířenou zpovědní příručku, která byla používána kapucínskými *confessarii* v období raného novověku bylo zpovědní zrcadlo od španělského kapucína Jacques DE CORELLA, *Praxis confessionalis*, Augsburg 1714 (překlad ze španělštiny do latiny). – ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. I, s. 235.

⁹²³ ELPERT, s. 357-360; RABAS, s. 68.

⁹²⁴ K podobě teologického studia v raném novověku blíže ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. II., s. 57.

⁹²⁵ Toto pravidlo však bylo velmi často porušováno, jak dokazují žádosti generálovi řádu do Říma, v nichž se žádá o předčasné svěcení kleriků. Hlavním odůvodněním této prosby byl velmi rychlý nárůst konventů v provincii, při jejichž obsazování chyběli kněží vykonávající pro věřící běžné pastorální úkony. Tato skutečnost souvisí i s celkovým nedostatkem katolických kněží v českých zemích v 17. století. *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 48; tom. XI, s. 406.

speciální kazatelské zkoušky, při nichž prokázali výborný projev (intonaci, výslovnost, hlasitost...) a potřebnou erudici.⁹²⁶

Studium filozofie a teologie probíhalo na řádových učilištích pod vedením tzv. *lektora*.⁹²⁷ Tento úřad zastávali řádoví kněží, kteří při zkouškách z filozofie a teologie prokázali velké vědecké nadání. Řádovému ústředí velice záleželo na odborném vzdělání jeho členů a kladlo na něj veliký důraz. Proto vydalo řadu nařízení a směrnic pro tuto oblast, např. z roku 1618.⁹²⁸ Tyto předpisy patrně nebyly v provinciích jednoznačně dodržovány, což dosvědčuje i fakt, že byly opakovaně vydávány, např. v provinčních letopisech máme zachován přepis školního řádu, který vydalo řádové ústředí v roce 1673.⁹²⁹ Další instrukce ke vzdělávání kapucínů vydal mezi léty 1754–1760 nám již dobře známý generální ministr kapucínů Serafín Melcher z Glucholaz, jenž pocházel z české kapucínské provincie.⁹³⁰

Na zmíněných studijních řádech a předpisech je dobře patrný vliv tridentského koncilu a jezuitský školský systém.⁹³¹ Nejednou se generální představení kapucínů⁹³² při jejich odůvodňování odvolávají na studijní pravidla platná v jezuitském řádu (tzv. *Ratio studiorum*).⁹³³ Kapucínům tedy vůbec nevadilo se i od svého rivala něco pozitivního přiučit. Dokonce se v 60. a 70. letech 17. století objevily i snahy zavést ve studijních domech kapucínského řádu divadelní představení, která se tehdy velmi pěstovala především na jezuitských gymnáziích.⁹³⁴ Tato představení však byla nakonec provinciálem zakázána kvůli údajné nebezpečnosti. Pokud by se je studenti znovu pokusili v kapucínském konventu uspořádat, hrozilo jim, že budou vyloučeni ze studia. Řádové autority nakonec povolily jen malé studentské slavnosti s tím, že studenti bohoslovci mohli mít tuto festivity na svátek sv. Bonaventury a studenti filozofie na svátek sv. Kateřiny.⁹³⁵

⁹²⁶ Budoucí řádoví kazatelé většinou ještě po teologii pokračovali studiem etiky a teprve pak skládali kazatelské zkoušky.

⁹²⁷ Díky tridentského koncilu se zcela změnila formace kapucínského řádu, která od této doby kladla velký důraz na vzdělání svého řeholního dorostu. Kapucínský řád začal zakládat za účelem vzdělání svých členů řádová studia filozofie a teologie. Roku 1567 bylo založeno první celořádové studijní učiliště filozofie a teologie v Římě. Roku 1575 bylo do kapucínských konstitucí vloženo nařízení, aby si každá provincie založila pro vzdělání svého řeholního dorostu podobné studijní domy. ELPERT, s. 356-357.

⁹²⁸ *Annalecta OFM Cap* 5 (1889), s. 305.

⁹²⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 305.

⁹³⁰ *De studiis ordinate et fructuose peragendis*, Bullarium (...) Capucinatorum, tom. VIII, Red. Petrus Damianus a Münster, Innsbruck 1883, s. 270.

⁹³¹ K vlivu tridentského koncilu a jezuitského školského systému na formaci a řádové školství řeholních řádů v raném novověku Jean DELUMEAU, *Catholicism between Luther and Voltaire*, London 1977, s. 21-23 (překlad z francouzštiny *Le Catholicisme entre Luther et Voltaire*, Paris 1971); Ulrich G. LEINSLE, *Einführung in die scholastische Theologie*, Paderborn 1995, s. 262-283; ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. II., s. 13.

⁹³² NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 16, Nařízení generálních ministrů o studiu, kapitulách a kongregacích.

⁹³³ Ke studijnímu předpisu *Ratio studiorum* Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995, s. 66-70; VALENTOVÁ, *Každodenní život*, s. 19-21.

⁹³⁴ Viz TÁŽ, *Každodenní život*, Praha 2006.

⁹³⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 420; RABAS, s. 71.

Z provenience české kapucínské provincie se mi podařilo zatím dohledat jen nařízení z roku 1778 pro řádové lektory filozofie a teologie, v němž je stanovena povinná učební látka pro jednotlivé roky studia, s níž měli být studenti seznámeni.⁹³⁶ Ke každému roku studia je vždy určena oblast, jež má být probrána. Díky tomu víme, že např. studenti druhého ročníku filozofie se kromě metafyziky věnovali i základům hebrejského a řeckého jazyka. V posledním ročníku filozofie se studenti věnovali mimo již zmíněné fyziky i základům etiky a přírodních věd. Dále v tomto ročníku pokračovali ve studiu řečtiny. V prvním ročníku teologie se studenti zabývali morální teologií⁹³⁷ a základy kanonického práva,⁹³⁸ v druhém ročníku teologie pokračovali ve studiu církevního práva a nově se začali zabývat i církevními dějinami, základy dogmatiky a hermeneutikou (v níž se především věnovali výkladu biblických textů na základě učení církevních otců). V dogmatice a hermeneutice pokračovali i ve třetím ročníku s tím, že se v hermeneutice zaměřili na výklady biblických textů již i na základě prací autorů z období scholastiky (viz dále) a v dogmatice se např. věnovali trinitární teologii (zkoumání sv. Trojice). Čtvrtý ročník teologie byl již poněkud praktičtější. V dogmatice se studenti školili ve správné argumentaci proti učení tehdy heretických (Husovi, Viklefovi) a protestantských autorů (Luthera, Kalvína) a v hermeneutice se věnovali opakování, aby byli dobře připraveni na zkoušku z veškeré teologie, opět na základě kritiky biblických textů.⁹³⁹

Nyní bych se chtěl zastavit u myšlenkového směru, který se pěstoval na filozofických a teologických učilištích kapucínského řádu.⁹⁴⁰ Od samého vzniku těchto řádových učilišť se na nich studenti bohoslovci a filozofové učili především soustavě sv. Bonaventury. Ta se vyučovala v prvních dvou třetinách 17. století i v česko-rakouské kapucínské provincii, a to díky vlivu Valeriána Magniho (†1661), který jako teolog samozřejmě vycházel z již zmíněného sv. Bonaventury. Zároveň byl rozhodným odpůrcem Aristotelovým, a tím i sv. Tomáše Akvinského. Ve svých spisech dále čerpal především z Platóna a následně

⁹³⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. XXII, s. 403–405.

⁹³⁷ Základní údaje k dějinám a rozdělení morální teologie Konrad HILPERT, *Moraltheologie*, in: *Lexicon für Theologie und Kirche*, tom. VII, Freiburg 1983, s. 462–467; KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum*, s. 145.

⁹³⁸ Ke studiu kanonického práva byla předepsána kapucínům tehdy nejužívanější sbírka církevního práva tzv. *Decretales*, kterou sepsal na příkaz papeže Řehoře IX. (1227–1241) Raymund z Peñafortu. K charakteristice tohoto díla blíže KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum*, s. 145–146.

⁹³⁹ Zmíněný studijní předpis z 1778 odpovídá i nařízením Marie Terezie z let 1752–1778, kterými byla postupně upravována všechna řádová studia filozofie a teologie tak, aby lépe plnila požadavky nové osvětské absolutistické monarchie. TÁŽ, s. 148–151; ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. II., s. 39–41.

⁹⁴⁰ U dominikánského řádu se pěstoval tomismus, u františkánského řádu scotismus, u jezuitského řádu učení Francisca Suaréze a Rodriga de Arriagy a u premonstrátského řádu se kladl velký důraz na sv. Augustina vzhledem k řeholi, jíž se řídili. Viz Stanislav SOUSEDÍK, *Filozofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*, Praha 1997.

ze sv. Augustina.⁹⁴¹ Tento směr, který načrtl Valerián Magni, se však v celém řádu neprosadil, protože další dva výrazní kapucínští myslitelé 17. století Yves de Paris (Charles de la Rue)⁹⁴² a Louis de Dôle (Louis Béreur)⁹⁴³ byli zásadními obhájci sv. Tomáše Akvinského. Na generální kapitule roku 1671 v Římě bylo rozhodnuto přidržet se především soustavy sv. Tomáše Akvinského, ale s tím, že sv. Bonaventura měl i nadále mít zásadní místo ve výuce na kapucínských učilištích. Navíc ještě tato kapitula nařídila vyučovat i učení Jana Dunse Scota,⁹⁴⁴ takže nakonec se v kapucínském řádu učila eklektistická syntéza dosti protichůdných filozofických směrů, jež byla ještě silně oklestěna, jelikož ne všechna díla zmíněných autorů se směla vyučovat.⁹⁴⁵

Studenti bývali zkoušeni lektory z jiných klášterů. Klasifikace při zkouškách nebyla zcela jednotná a závisela na zkoušejícím knězi. Doloženy jsou tyto známky: *omnium optime, optime, bene, satis bene, debiliter, satis debiliter, mediocriter, vix mediocriter, valde debiliter*.⁹⁴⁶ Školní rok trval obvykle od Velikonoc do slavnosti Zjevení Páně. V době postní byly prázdniny, aby se studenti mohli intenzivněji věnovat svému duchovnímu životu.⁹⁴⁷ Všichni studenti také měli povinnost konat tehdy obvyklé veřejné disputace a opakování. Kdo by se jim nechtěl podrobit, měl být vyloučen ze studia.⁹⁴⁸

Do řádu byli také ojediněle přijímáni i diecézní kněží či řeholníci z jiných církevních institucí. Ti však většinou absolvovali jen roční noviciát pro kleriky, kde byli vedeni jako *novitii sacerdotes*.⁹⁴⁹ Další studia jim byla často odpouštěna, protože je absolvovali ještě před vstupem do řádu. Po splnění noviciátu pro kleriky pak byli vedeni rovnou jako *sacerdotes*.

Na druhém pólu v řádové hierarchii stojí obyčejní *fratres* nebo též *laici*, kteří měli na starost běžný chod kláštera. Starali se např. o kuchyni⁹⁵⁰ či zahradu.⁹⁵¹ Ve svém noviciátu,

⁹⁴¹ S. SOUSEDÍK, *Valerián Magni, Kapitola z kulturních dějin Čech 17. století*, Praha 1983. Zde další prameny a sekundární literatura k filozofii Valeriána Magniho.

⁹⁴² ELPERT, s. 366-378.

⁹⁴³ TÝŽ, s. 391-392.

⁹⁴⁴ Stanislav SOUSEDÍK, *Jan Duns Scotus a jeho čeští žáci*, Praha 1989.

⁹⁴⁵ RABAS, s. 70.

⁹⁴⁶ *Kapucínské letopisy*, tom. XXII, s. 12-15 (Seznam hodnocených studentů je z roku 1766).

⁹⁴⁷ RABAS, s. 69.

⁹⁴⁸ Text tohoto nařízení lze najít v *Annalecta OFM Cap* 5 (1889), s. 300.

⁹⁴⁹ Takovouto výjimku představuje např. P. František ze Slezska (vst. 1611), který byl před vstupem ke kapucínům cisterciáckým převorem v Sedlci. Zemřel na mor v Praze na Hradčanech 20. 8. 1613. *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 232.

⁹⁵⁰ V provinčním archivu se nám dochovaly instrukce pro kuchaře (pochází sice až z 19. století) informující nás o jeho povinnostech: „I. Mezi povoláními domu řeholního kuchařův úřad není ani nepatrný ani poslední. (...) Mimo to má být kuchař příčinný, věrný, opatrný, pilný a zvláště láskou nevšední vynikat, jenž dokáže vykonávat umění kuchařské správně a moudře, aby mohl připravit pokrm v čase náležitém a čistě. II. Rovněž k jeho úkolům zvláště náleží, aby bedlivě dbal nad vybavením kuchyňským, jako jsou kotle, hrnce železné i hliněné, cedníky, talíře (...), aby se nic nerozbilo. Má býti bedlivým strážcem soli, oleje, masa, zeleniny (...) a nad ostatními věcmi, kterých se užívá v kuchyni, aby se nic nezkažilo jeho nedbalostí. (...) III. Jiným a nejdůležitějším úkolem jeho jest je připravovat každodenně pro celou rodinu pokrm (v pravý čas je podávat, dvakrát denně, když není půst dopoledne oběd a na večer večeři. Za postu ovšem toliko jednou na poledne. (...)

jak už bylo řečeno, se učili především manuálními činnostmi. Jejich noviciát trval různě dlouho podle toho, jak osvědčili svoji řemeslnickou zručnost, minimálně ale jeden rok. Laici po noviciátu složili řádové sliby, čímž byla jejich formace ukončena.⁹⁵²

Na závěr je třeba ještě uvést, že v kapucínském řádu nelze brát rozdělení *sacerdos*, *clericus* a *laicus* za zcela závazné, protože zde byla po celou dobu i velká snaha o rovnost *patres* a *fratres*, jež se odrážela např. v tom, že v počátcích řádu laici teoreticky mohli zastávat nižší řádové funkce, např. úřad kvardiána.⁹⁵³ To se mění po tridentském koncilu, kdy členění na *sacerdotes*, *clerici* a *laici* již určovalo rozdělení rolí v kapucínských konventech, což dokládá i fakt, že v české kapucínské provincii se rozeznávaly čtyři skupiny kněží: *simplex sacerdos*, *confessarius*, *sacerdos*, *concionator* (viz výše). Dále to dokládají i četné stížnosti bratří laiků, že při chodu konventů není dodržována jejich přednost před kleriky-novici v česko-rakouské provincii.⁹⁵⁴ Skutečnost, že byl kapucínský řád v této době přísně hierarchický, dokládá i to, že pro zasedání provinční kapituly česko-rakouské provincie byl vytvořen jednací řád, v němž měli přednostní právo promluvy kvardiáni, kteří zastupovali konventy při velkých významných městech nebo nejstarší založené kapucínské domy v provincii.⁹⁵⁵ Podobně dle stáří a významu byly řazeny konventy i v provinčních katalozích či kronikách jednotlivých řeholních domů.⁹⁵⁶

Dle přání sv. Františka nemá napodobovat hostiny boháčů, nýbrž chudé stoly nuzných. Avšak ať zase nemoří rodinu z důslednosti chudoby přílišnými posty. Když by nebyl u jednotlivců stejný objem těla, neboť mohutnější potřebují k výživě více potravy.“ Čtvrtý článek poslední větu jistým způsobem popírá, jelikož říká, že má dávat stejné porce všem bratřím, že má být hodný na jemu podřízené pomocníky, při práci se má modlit pokud je to možné atd. – NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 47, kart. 202.

⁹⁵¹ Obdobné instrukce máme ze stejné doby i pro zahradníka, I. článek zahradníka nabádá, jak má pracovat se zemí; II. jak se má starat o stromy a keře v zahradě; III. obzvláště s citem má pečovat zde o vinnou révu; IV. říká, co má pěstovat (mimo základní zeleninu a ovoce, zde najdeme například i levanduli, mátu, šalvěj); V. má dbát na dobré uskladnění potravin; VI. má se starat o cesty v zahradě, odstraňovat z nich popadané větve atd. – NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 47, kart. 202.

⁹⁵² KPK, sign. 108 07 D, *Constitutiones*, s. 12-13.

⁹⁵³ Snaha o rovnoprávné postavení bratřů laiků vůči bratrům kněžím má svou tradici v osobách „zakladatelů“ kapucínského řádu, v sourozencích Ludvíkovi (kněz) a Rafaelovi (laik) Tenaglia z Fossombrone (viz s. 44-47). Tato skutečnost se odrážela i ve vysokém počtu bratřů laiků ve srovnání s jinými řády, který vždy dosahuje okolo třetinového podílu. IRIARTE, s. 178; HOLZAPFEL, s. 616-623; RABAS, s. 61. Tento fakt odpovídá i procentuálnímu zastoupení laických bratřů v česko-rakouské kapucínské provincii mezi léty 1618–1673 (viz přílohy č. 13, č. 14 – graf. č. 13).

⁹⁵⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 245-246; RABAS, s. 74.

⁹⁵⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 13.

⁹⁵⁶ Podobné hierarchické tendence v raném novověku prostoupily celou společnost. Narušení společenské hierarchie bylo pokládáno za odmítnutí Boží vůle. Tyto názory se často objevují i v dobových kázáních, např. ve sbírce kázání Tomáše Xaveria Laštovky, *Čtvrtý článek víry katolické*, Trnava 1748. Kazatel tento svět přirovnává k divadlu, kde má každý svou roli. Není však důležité jakou, zda panovníka či žebráka, ale jak ji hraje. Každý tak má na světě své místo, a proto je přikládán veliký význam projevům společenského postavení. *Stáří slezští kazatelé*, ed. Milan KOPECKÝ, Brno 1970, s. 165-170; ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 52-53.

5.4 Den v konventu

Den kapucínského řeholníka neměl po celý rok úplně shodnou formu, k jeho časovým, případně programovým změnám docházelo podle ročního či liturgického období. Den byl rozdělen na dvě hlavní části, na dobu práce a modlitby, což obecně vychází z obecného pojetí řeholního života („*ora et labora!*“).⁹⁵⁷

Denní režim⁹⁵⁸ běžného dne v kapucínském řádu byl zahájen o půlnoci, kdy se bratři měli sejít v chóru k modlitbám (*matutinum* a *laudes*, tyto první modlitby trvaly do 1:00), pak šli řeholníci opět spát, znovu vstávat měli ve 4:45. Mezi 5:00–6:00 se modlili litanie ke všem svatým a probíhalo první rozjímání (ranní) v cele. V 6:00 se kapucíni sešli opět v chóru k modlitbě *prima* a *tercia*. Po těchto modlitbách následovala konventní mše svatá, jež měla být sloužena za všechny zemřelé a žijící dobrodince kláštera. Pak probíhala snídaně, po ní následoval první blok práce (každý řeholník během něho měl plnit úkoly podle toho, jakou pozici zastával v klášteře) či výuky, která se týkala kleriků, kteří v tuto dobu poslouchali přednášky buď z filozofie, anebo teologie, podle toho, v jaké etapě formace se zrovna nacházeli. V 10:45 se opět všichni řeholníci sešli ke společným modlitbám v chóru (*sexta* a *nona*). Poté následoval společný oběd, po němž měli všichni kapucíni volno do 12:30, které měli využít k odpočinku. Ve 12:30 začal druhý pracovní či studijní blok, který byl v 14:00 přerušen kvůli modlitbě v chóru (*vespera*), která trvala do 14:30, pak šli kapucíni znovu pracovat či studovat. Druhý pracovní blok končil v 16:15. V 16:45 se kapucíni sešli k dalším chórovým modlitbám (*completorium*), po nichž následovalo druhé rozjímání (večerní) v cele. Večeři kapucíni měli v 18:00, po níž byl čas k odpočinku, studenti ho ale měli vyplnit samostudiem ve své cele. V 19:30 se bratři sešli naposled v chóru k modlitbě růžence a závěrečné večerní modlitbě. Ve 20:30 měli být kapucíni ve svých postelích a spát. Celková doba spánku dle tohoto režimu byla 7 ¼ hodiny. Delší spánek si kapucíni mohli

⁹⁵⁷ Každodenní život řeholníka v klášteře, patří v současné době k hlavním tématům současné monasterologie, přičemž se akcentuje rozdíl mezi všedním a slavnostním dnem, který se udál za zdmi kláštera. Srov. J. OPPELTOVÁ, *Příspěvek k typologii barokních klášterních slavností na příkladu premonstrátské kanonie Klášterní Hradiskou Olomouce*. in: Slavnosti a zábavy na dvorech a v residenčních městech raného novověku, Redd. Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL, Opera historica 8. České Budějovice, 2000, s. 505–536; TÁŽ, *Všední den za zdí barokního kláštera*, in: České země v 17. a 18. století, Red. Jiří MIHOLA, Brno 2003, s. 65–73; TÁŽ, *Barokní klášter, všední den a slavnost*, in: Morava v době baroka, Red. Tomáš KNOZ, Brno, 2004, s. 117–132.

⁹⁵⁸ Představuji zde režim, který panoval v bavorské kapucínské provincii v 18. století. – HEIMBUCHER, s. 729. – Bohužel pro česko-rakouskou provincii z námi sledovaného období prozatím nemám k dispozici žádný pramen, který by nám přibližoval zde panující denní harmonogram. Domnívám se, vzhledem k podobné geografické poloze Bavorska, že v konventech v českých zemích v námi sledovaném období panoval obdobný denní řád.

dopřát ve čtvrtek a v úterý, kdy po modlitbě *Vespera* byl povolen odpočinek či spánek na cele, s výjimkou 40-denního období postu, kdy byl čtvrteční odpočinek zrušen.⁹⁵⁹

5.5 Životní osudy jednotlivých kapucínů (individuální příklady)

Na závěr rigorózní práce uvádím tři různé příklady více či méně úspěšných kariér kapucínských řeholníků. V prvním případě uvidíme dobře nastartovanou kariéru, která dokonce několikrát směřovala k získání kardinálského klobouku, ale kvůli vznětlivé povaze řeholníka, jež se nejvíce projevovala jeho někdy dosti neuváženými výpady proti Tovaryšstvu Ježíšovu, nebyla tato kariéra úspěšná. Jistě nebylo moudré si proti sobě poštvat tak mocného nepřítele. Před očekávaným špatným koncem, kapucín měl být souzen v Římě, P. Valeriána Magniho zachránila jen jeho předčasná smrt.

V druhém případě je prezentována životní cesta Samuela Greifenfels, který díky svým výborným organizačním schopnostem dosáhl úspěšné řádové kariéry, dokonce byl zvolen do úřadu generálního definitora, přičemž nebyl daleko k tomu, aby se stal generálním ministrem kapucínského řádu. A konečně ve třetím případě Emericha Sinelliho vidíme ze všech tří uvedených příkladů nejúspěšnější kariéru, která byla umožněna díky výborným kazatelským schopnostem tohoto kapucína a jeho osobnímu přátelství s habsburským panovníkem Leopoldem I. P. Emerich Sinelli měl z uvedených tří kapucínů nejhorší startovní pozici, jelikož nebyl šlechtického původu. Přesto se stal díky svému vlivu na panovníka „šedou eminencí“ tehdejší habsburské monarchie.

5.5.1 Valerián Magni z Milána (1586–1661)

P. Valerián z Milána (vlastním jménem Maxmilián MAGNI) se narodil 15. 10. 1586 a pocházel z katolické šlechtické rodiny. Rod Magni je švédského původu, jeho příslušníci po příklonu této země k luteránství zůstali věrni katolické víře a odešli do Itálie, kde si vytvořili novou majetkovou základnu v Lombardii. Konstantin Magni (1527–1605), otec Valeriána Magniho, působil ve službách habsburského rodu, a proto se roku 1588 přestěhoval i s rodinou do Prahy, kde roku 1602 vstoupil Valerián Magni do kapucínského řádu. Bratr Valeriána Magniho František Magni zvolil vojenskou kariéru v habsburském vojsku a roku 1628 koupil bývalé žerotínské panství Strážnici, která se stala hlavním sídlem rodu až do konce druhé světové války.⁹⁶⁰

⁹⁵⁹ Každá kapucínská provincie měla právo si denní režim časově upravit, aby lépe vyhovoval její geografické poloze, přičemž ale nesměla žádný z výše uvedených denních úkolů vypustit. KPK, sign. 108 07 D, *Constitutiones*, s. 25-33. Na závěr je třeba si uvědomit, že jsem výše popsal normu denního režimu s jednotlivými modlitbami, která ale ve skutečnosti nemusela být vždy 100% dodržována.

⁹⁶⁰ Pavel BALCÁREK, *František Magnis hrabě ze Strážnice, aneb strážnická "terra felix" a třicetiletá válka*, Vlastivědný věstník moravský 51, 1999, s. 33-39; Petr MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2010, s. 199-200.

P. Valerián Magni konkrétně vstoupil do kapucínského řádu dne 25. 3. 1602, noviciát absolvoval ve Vídni (řádové sliby složil 25. 3. 1603).⁹⁶¹ Filozofická a teologická studia absolvoval pod vedením P. Silviuse z Bassana⁹⁶² nejdříve ve Vídni (1603–1606) a následně v Praze (1606–1610). K Valeriánovu přesunu z Vídne do Prahy se nám v kapucínských letopisech dochoval dosti tendenční popis této cesty: „Šli [Valerián Magni totiž cestoval s jedním blíže nejmenovaným kapucínským klerikem] z Vídne přes Žďár nad Sázavou, kde se jim dostalo pomoci od cisterciáků – mohli u nich přespát a dostali jídlo a průvodce na cestu. Ale co se nestalo. Kousek dále po cestě do Prahy se potkali s vojenskými jednotkami, které je o vše okradly, bohatě je zahrnuly urážkami, a dokonce jim usilovaly o život. Poté se opuštění a okradení kapucíni odebrali do nejbližší hospody pro radu, protože neznali cestu a český jazyk. Chtěli zde poprosit i o nocleh, ale opět s nimi bylo nakládáno nestoudně, tentokrát od jiných vojáků. Drzý kacír – voják vzal pušku, přiložil ji k hlavě bratra Valeriána s výhrůžkou, aby mu dal peníze, nebo ho zabije, což se díky Boží prozřetelnosti nakonec nestalo. Bůh totiž poslal jiného vojáka, který zastavil započaté konání. Aby se voják přesvědčil, že bratr Valerián opravdu nic nemá, nestoudně mu ještě prohledával hábit.“⁹⁶³

Po dokončení formace roku 1610 byl Valerián Magni vysvěcen na kněze (21. 10. 1610 v Praze) a stal se italským kazatelem při vídeňských kostelích sv. Doroty a následně při sv. Petru. V dnešní rakouské metropoli působil až do roku 1616. Jeho kázání navštěvovali často členové panovnické rodiny a jejich dvora. Zároveň měl od roku 1614 na starosti řádovou formaci, vykonával funkci lektora filozofie při vídeňském konventu.⁹⁶⁴ Roku 1616 opustil Vídeň, jelikož byl pověřen prvním diplomatickým poselstvím k polskému králi Zikmundovi III. (1566–1632), kterého měl získat pro projekt *Rytířského řádu křesťanského vojska Nejsvětější Panny a sv. Michala*⁹⁶⁵ a zároveň měl zjistit za jakých okolností by mohli

⁹⁶¹ *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boëmiaë*, s. 3.

⁹⁶² P. Silvius z Bassana (vlastním jménem Bartoloměj TOMASINI), narozen 9. 1. 1571, byl italský kapucín, člen benátské provincie, který přišel do česko-rakouského prostoru v roce 1600, aby zde svým spolubratrům napomohl v budování provincie. Působil zde střídavě při pražském a vídeňském konventu, kde vykonával úřad lektora filozofie i teologie a zároveň italského kazatele. V letech 1606–1608 byl zároveň definitivním česko-rakouského-štyrského generálního komisariátu, v roce 1608 se vrátil do své mateřské provincie. Zemřel v červnu 1630 ve Veroně. – *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boëmiaë*, s. 1; *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 100–101, 112–113; 120–121; *Lexicon Capuccinum. Promptuarium historico-bibliographicum Ordinis Fratrum Minorum Capuccinatorum (1525–1950)*, Roma 1951; MATĚJKA, *Seznam*, 2006 (14), s. 267.

⁹⁶³ Při práci s takovými informacemi si samozřejmě uvědomuji, že kapucíni při jejich zaznamenání chtěli zdůraznit, nakolik kacířské byly Čechy a Morava před bitvou na Bílé hoře a jak se potom obrátily na pravou víru především díky kapucínskému misijnímu úsilí. Dále je z těchto událostí patrná i jistá snaha o beatifikaci svých členů, ale i přesto si myslím, že také tyto „příběhy“ o útocih (v narativních pramenech nalezneme další podobné zprávy o nábožensky orientovaných útocih na kapucíny), ukazují jednu z tváří působení řádu v našem prostoru. Můžeme je použít jako kontrast k nesporně úspěšnému etablování kapucínského řádu v českých zemích.

⁹⁶⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 138–139, 156–157, 202–205, 218–220.

⁹⁶⁵ Viz Václav MĚŘÍČKA, *Řád křesťanského rytířstva (Řád křesťanské milice – Ordo Christianae militie)*, Numizmatické listy 33, 1978, 33–60. Nověji Tomáš PARMA, *Řád křesťanského rytířstva: mezi řeholní společností a konfraternitou*, FHB 26, 2011, s. 247–265.

být kapucíni uvedeni do polsko-litevského soustátí. Poté o výsledku jednání osobně informoval papeže Pavla V. a řádové ústředí v Římě,⁹⁶⁶ takže zpátky do česko-rakouského prostoru se vrátil až roku 1617, kdy ho vedení zdejšího kapucínského komisariátu pověřilo funkcí lektora filozofie v Linzi, kde byl zároveň v letech 1619–1621 kvardiánem.⁹⁶⁷

Po potlačení povstání v habsburských zemích podnikl Valerián Magni další diplomatickou cestu, tentokrát do Francie, kde měl zajistit neutralitu Ludvíka XIII. za třicetileté války.⁹⁶⁸ Po návratu se Valerián Magni stal kvardiánem významného konventu ve Vídni-Za Hradbami (1621–1623), zároveň byl zvolen též prov. definitorem česko-rakouské provincie (1621–1624).⁹⁶⁹ Přestože byl v provincii pověřen čelnými úřady, zůstal politicky stále aktivní, mj. v této době spolupracoval s Maxmiliánem Bavorským. V roce 1623 byl Valerián Magni přeložen z Vídně do Prahy, kde byl pověřen úřadem kvardiána a zároveň velmi rychle navázal přátelství s pražským arcibiskupem Arnoštem Vojtěchem z Harrachu, jehož byl od této chvíle dlouholetým spolupracovníkem.⁹⁷⁰ Následně byl na provinční kapitule dne 24. 8. 1624 ve Vídni Valerián Magni zvolen provinčním ministrem česko-rakouské provincie. Tento úřad ale zastával jen do 28. 5. 1626,⁹⁷¹ kdy se ho na další prov. kapitule ve Vídni dobrovolně vzdal, aby se mohl naplno věnovat politickým aktivitám a rekatolizační činnosti.⁹⁷²

V následující době působil jako apoštolský misionář Kongregace pro šíření víry pro protestantské oblasti střední Evropy,⁹⁷³ diplomat v habsburských službách Ferdinanda II. a III., jejichž jménem podnikl řadu cest do Polska (1632, 1635, 1641 a 1645–1647),⁹⁷⁴ politik⁹⁷⁵ a poradce pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu, v jehož zájmu vedl spor o pražskou univerzitu a podobu rekatolizace českých zemí.⁹⁷⁶

⁹⁶⁶ SOUSEDÍK, *Valerián Magni*, s. 30; Viz s. 85.

⁹⁶⁷ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 240; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 244.

⁹⁶⁸ SOUSEDÍK, *Valerián Magni*, s. 31–33.

⁹⁶⁹ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 269, 290–291; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 243; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 273–274.

⁹⁷⁰ SOUSEDÍK, *Valerián Magni*, s. 34; CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 120–158.

⁹⁷¹ *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 313, 374; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 84, 86.

⁹⁷² Postava Valeriána Magniho je velmi dobře zpracována v sekundární literatuře, proto jsem zde jeho život podrobněji představil pouze do roku 1626, kdy se dobrovolně vzdává řádové kariéry. Toto období není také v literatuře detailněji popsáno, takže tento medailonek čerpající z pramenů kapucínské proveniencce částečně doplňuje Valeriánův životopis. Následně představím další životní osudy Valeriána Magniho pouze ve stručnosti, a to z pohledu jeho kariéry, což odpovídá potřebám této práce. Blíže k osobě tohoto kapucína S. SOUSEDÍK, *Valerián Magni*, Praha 1983; J. CYGAN, *Valerianus Magni (1586–1661)*, Řím 1989; D. CACCAMO, *Šíření víry*, in: *Baroko v Itálii*, s. 159–186; A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, Praha 2008, passim; RABAS, s. 98–147.

⁹⁷³ Viz s. 130–132.

⁹⁷⁴ Viz s. 85.

⁹⁷⁵ Mj. se podílel na pádu Albrechta z Valdštejna v Řezně 1630 (viz s. 86). Dále se například účastnil pražské mírové konference (1635). RABAS, s. 121–122.

⁹⁷⁶ Viz s. 130, 135.

Při výkonu všech těchto výše uvedených činností se po celou dobu neustále dostával do sporů s Tovaryšstvem Ježíšovým,⁹⁷⁷ především se zpovědníkem Ferdinanda II. Vilhelmem Lamormainem, SJ. (1570–1648). Spory Valeriána Magniho s jezuitou se vinou jako červená nit následně celým kapucínovým životem a vyvrcholily, když Valerián v lednu 1661 publikoval spis *Apologia contra imposturas Jesuitarum*, v němž řád založený sv. Ignácem z Loyoly veřejně obvinil z hereze, za což byl na příkaz samotného papeže dne 1. 2. 1661 zatčen ve Vídni, načež měl být předveden do Říma, kde měl vysvětlit své jednání. Do Říma však už nedorazil, jelikož dne 29. 7. 1661 umřel na cestě v Salzburku ve věku 75 let.⁹⁷⁸

5.5.2 Samuel Greifenfels z Plzně (1597–1664)

P. Samuel z Plzně (nar. 1597) pocházel z katolické rodiny a byl synem rytíře Václava Greifenfels, jenž před povýšením do šlechtického stavu byl nejdříve plzeňský měšťan a následně úředník tišnovského kláštera cisterciáků (od roku 1605). V Tišnově vlastnil z počátku pouze mlýn, tento majetek se mu ale dařilo velmi rychle rozšiřovat, takže v roce 1617 byl již majitelem několika nemovitostí a polností na Tišnovsku a Brněnsku (centrem jeho hospodářské základny byl velkostatek Bosonohy), který měl tržní hodnotu 6 000 zl. Dále byl vlastníkem domu v Brně (v ulici Rennergasse, dnes Běhounská). Poté co se Morava v roce 1619 přidala na stranu českého stavovského povstání, byl Václav Greifenfels uvězněn, jelikož byl podezřelý ze spolupráce s katolickou stranou, a jeho majetek mu byl zabaven. Situace se ovšem změnila po bitvě na Bílé Hoře, po níž znovu nabyl svobody, svých majetkových práv a za věrnost císaři byl povýšen do rytířského stavu.⁹⁷⁹

Samuel Greifenfels měl několik sourozenců, z nichž někteří stejně jako on našli uplatnění v církevní kariéře, jeho bratr Jan byl opatem cisterciáckého kláštera na Zbraslavi a sestra Anna abatyší cisterciáckého kláštera v Tišnově. Kromě toho měl ještě další tři sestry, Ludmilu, Marii, Annu a bratra Ferdinanda.⁹⁸⁰

Samuel Greifenfels do kapucínského řádu vstoupil 2. 4. 1615.⁹⁸¹ Jeho šlechtický původ a skutečnost, že patřil k první generaci kapucínů působících v Čechách a na Moravě ho předurčovaly k nejvyšší řádové kariéře. Po dokončení formace se stal kvardiánem v Roudnici nad Labem (1628–1629, 1630–1633).⁹⁸² V době saského vpádu do Čech (1631–1632) opouští P. Samuel Roudnici nad Labem a působí v Praze jakožto jeden z nejvýznamnějších

⁹⁷⁷ Viz s. 136–137.

⁹⁷⁸ *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 211; *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 320–447 (elogium); SOUSEDÍK, *Valerián Magni*, s. 86–88; RABAS, s. 134–136.

⁹⁷⁹ Rudolf HURT, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě*, tom. I., Olomouc 1934, s. 252; BARTŮŇEK, *Jan Greifenfels z Pilsenburku*, s. 217.

⁹⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 218.

⁹⁸¹ *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boemiae*, s. 4.

⁹⁸² *Protocolum seu liber provinciae*, s. 90, 94; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 160–161.

katolických kazatelů. Spolu s otcem paulánem Adamem Wernerem z Burgundska káže v jezuitském kostele nejsvětějšího Salvátora na Starém Městě. Jezuité totiž byli 27. 12. 1631 donuceni dočasně opustit Prahu a v jejich klášteře našli dočasný azyl pauláni, jelikož jejich kostel (sv. Salvátora) a klášter byl zabrán luterány.⁹⁸³ P. Samuel svá kázání pronášel v češtině, naopak P. Adam Werner v němčině.⁹⁸⁴

Poté se stal superiorem tehdy nově založeného konventu v Praze na Novém Městě (1633–1635, v této funkci opět v letech 1638–1639). Samuel Greifenfels se z pozice své funkce velice zasadil o výstavbu druhého pražského kapucínského konventu. Realizace tohoto projektu však nebyla jednoduchá, jelikož jí bránila řada problémů: spory s Hyberny, kteří měli svůj klášter v těsné blízkosti, válečné události či nedostatek peněz.⁹⁸⁵ P. Samuel ale při ní prokázal potřebné organizační schopnosti a diplomatický takt, nejdříve se totiž účastnil jednání vedoucí k získání pozemků a potřebných povolení nutných k jeho výstavbě a poté i dohlížel na samotnou stavbu.⁹⁸⁶ P. Samuel se následně stal i druhým kvardiánem nově vystaveného konventu v letech 1643–1644.⁹⁸⁷

To, že se P. Samuel osvědčil při budování konventu na Novém Městě, mu jistě napomohlo k další kariéře v řádu, tentokrát však již na provinční úrovni. Úřad provinčního definitora poprvé zastával v letech 1636–1638, v této funkci pak působil ještě opakovaně v letech 1644–1646, 1652–1653 a 1663–1664.⁹⁸⁸ V roce 1636 se stane již druhým nejmocnějším mužem v provincii, jelikož se stane provinčním vikářem a zároveň i provinčním vizitátorem (1636–1637), příští rok má na starosti výstavbu nových kapucínských konventů v provincii z úřadu provinčního stavitele (1637–1638), například řídil opět problematickou výstavbu litoměřického konventu sv. Ludmily.⁹⁸⁹ Je pravděpodobné, že úkolem provinčního stavitele byl pověřen i z důvodu, aby obtížnou situaci panující kolem stavby zmíněného řeholního pomohl vyřešit tak, jak se mu to povedlo v případě kláštera sv. Josefa v Praze na Novém Městě.⁹⁹⁰

⁹⁸³ Jan František BECKOVSKÝ, *Poselkyně starých příběhův českých*, ed. Antonín REZEK, tom. III. (1625–1715). Praha 1880, s. 160–163.

⁹⁸⁴ František TISCHER, *Kostely, kláštery a duchovní správa katolická za vpádu saského v Praze 1631–1632*, ČKD 5, 1936, s. 440–454; MIHOLA, *FRATRES MINIMI*, s. 68.

⁹⁸⁵ Viz s. 65.

⁹⁸⁶ Tuto Samuelovu roli dobře popisuje i kronika novoměstského konventu z roku (1724) – *Liber conventus F.F. Minorum Capucinatorum in Civitate Neo Pragensi ad S. Josephum*, s. 9–20; *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 598–599.

⁹⁸⁷ *Protocollum seu liber provinciae*, s. 100–101, 122, 139; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 208.

⁹⁸⁸ *Protocollum seu liber provinciae*, s. 116, 119, 121, 133, 155; MATĚJKA, *Seznam*, 2006 (14), s. 277–282.

⁹⁸⁹ Viz s. 66.

⁹⁹⁰ Jednáním P. Samuela s litoměřickými měšťany je velmi dobře popsáno v *Kapucínské letopisy*, tom. I., s. 761–765.

V tomto úkolu byl opět úspěšný, protože roku 1638 bylo získáno v Litoměřicích místo ve městě pro stavbu konventu.⁹⁹¹ Proto nepřekvapí, že P. Samuel byl zvolen na provinční kapitule v Linci dne 29. 7. 1639 zvolen provinčním ministrem česko-rakouské kapucínské provincie (1639–1642);⁹⁹² tento nejvyšší úřad pak bude zastávat ještě v dalších obdobích (1646–1649 1653–1656 a 1659–1662), jelikož bude zvolen ještě třikrát. V meziobdobích, kdy nebude zastávat úřad provinčního ministra, bude alespoň vždy představeným české kustodie (1644–1646 a 1652–1653) či alespoň „pouze“ prov. definitem (viz výše). S těmito funkcemi se často zároveň kryl i úřad kvardiána v Praze na Hradčanech, nejvýznamnějšího kapucínského konventu v českých zemích, který zastával v letech 1635–1638, 1644–1646, 1652–1653.⁹⁹³

P. Samuel vykonával nejvyšší provinční úřady velice dobře, protože byl do nich nepřetržitě volen po dobu téměř třiceti let. Kromě toho jako římský kustod zastupoval česko-rakouskou provincii na generální kapitule v Římě v letech 1643 a 1650.⁹⁹⁴ Nejvyšší řádové funkce dosáhl v roce 1662, kdy byl na gen. kapitule v Římě 26. 5. dokonce zvolen gen. definitem kapucínského řádu za německy mluvící provincie, přičemž byl zvolen ve druhém hlasování, kdy získal 74 hlasů ze 144. Na této kapitule ho část bratrů dokonce navrhovala na úřad generálního ministra celého kapucínského řádu.⁹⁹⁵ Post generálního definitora vykonává až do své smrti, která ho zastihla 8. 7. 1664 v Roudnici nad Labem.⁹⁹⁶

Kapucínské letopisy informují čtenáře velice subjektivním způsobem o smrti P. Samuela Greifenfels z Plzně: *„Tohoto roku celá tato provincie zadržovala smutnou, věru tragickou bolest a pohromu kvůli smrti Otce Samuela z Plzně. Poté co provincie ztratila pátera Samuela, který býval slávou provincie, radostí řádu a úcta všech bratrů mu náležela. Zatímco musela od kruté a trpké smrti vyslechnout, že zhynula opora rodiny, že zemřel velikán, usmrcený Atlant celé provincie, a že odešel otec všech bratrů. Zmíněný Reverend Otec Samuel byl totiž muž nejslavnější všeho druhu z celého řádu a z těch, co zastávali řádové úřady, protože vynikal moudrostí, velkorysostí, prozíravostí, mírností, bdělostí a nejvíce*

⁹⁹¹ FOLTÝN – SOMMER – VLČEK, s. 344.

⁹⁹² *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 14; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 123.

⁹⁹³ *Protocollum seu liber provinciae*, s. 116, 119, 121, 129, 131, 133, 143, 148, 151, 155, 165, 169, 175, 181, 198, 210; *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 68–69, 89–91, 114–117, 290–291, 380–381, 390, 428–430, 548–549, 553–554, 620–621, 627–628, tom. III, s. 34–35, 44, 194–195, 199, 432–433, 436–437, 593–595, tom. IV, s. 40, 53, 135–136, 140, 285–286; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 146; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 277–282.

⁹⁹⁴ *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 115, 549.

⁹⁹⁵ *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 489–491.

⁹⁹⁶ *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 189; *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 665–675 (elogium).

*vynikal bratrskou láskou. Provincie nesla tedy smrt a ztrátu takového vynikajícího muže s tak hlubokým žalem a bolestným smutkem, že stěží ji něco mohlo dodat útěchy.*⁹⁹⁷

Patrně není bez zajímavosti, že ani P. Samuel Greifenfels se nevyhnul sporům s jezuitským řádem. Roku 1636 byl totiž P. Samuel nařčen na základě udání jakéhosi pana Šimona Petra Aulika, že vede se svými hosty v hradčanském konventu pobuřující řeči proti malostranským jezuitům a že při nich dokonce celý jezuitský řád obviňuje z hereze. Tovaryšstvo Ježíšovo, které bylo při řešení konfliktu zpočátku zastupováno především jezuity z profesního domu v Praze na Malé Straně, následně požadovalo vysvětlení a veřejnou omluvu provinčního ministra kapucínů Ludvíka z Rosenheimu,⁹⁹⁸ který ji však odmítl vykonat s tím, že nařčení Šimona Petra Aulika není pravdivé. Konflikt byl nakonec vyřešen dohodou provinčních ministrů obou řádů s tím, že se jedná pouze o nedorozumění a že pan Š. P. Aulik jen špatně pochopil slova Samuela Greifenfelse.⁹⁹⁹

5.5.3 Emerich Sinelli z Komárna (1622–1685)¹⁰⁰⁰

P. Emerich z Komárna (vlastním jménem Jan Antonín SINELLI) se narodil 29. 6. 1622. Rodina Sinelli je italského původu, jeho otec Michal Sinelli byl řezníkem původem z Říma, který později získal majetek v Horních Uhrách za služby rakouské větvi Habsburků. P. Emerich získal vzdělání již před vstupem do kapucínského řádu, nejdříve na latinské škole v Linzi. Následně se rozhodl stát knězem, a proto vstoupil do biskupského semináře *Colegia Willibaldina* v Ingolstadtu, kde studoval filozofii. Poté vstoupil 4. 10. 1643 do česko-rakouské kapucínské provincie.¹⁰⁰¹

Po absolvování ročního noviciátu v Gmundenu mu bylo v řádu prominuto studium filozofie, jelikož ji absolvoval již v Ingolstadtu a rovnou se věnoval pouze studiu teologie

⁹⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 665.

⁹⁹⁸ P. Ludvík z Rosenheimu vstoupil do kapucínského řádu 24. 8. 1614 v Brně. Většinu svého života působil při vídeňských konventech, kterých byl opakovaně také představený: Vídeň – Za Hradbami (1629–1632); Vídeň – Město (1633–1635; 1640–1642, 1647–1649) a Vídeň – Nové Město (1632–1633). P. Ludvík z Rosenheimu měl úspěšnou řádovou kariéru, jelikož od 30. let 17. století zastával nejvyšší provinční úřady v česko-rakouské kapucínské provincii: prov. definitor (1629–1636; 1640–1642; 1647–1649); prov. kustod pro rakouské konventy (1633–1634), následně pro dolnorakouské konventy (1633–1635; 1640–1642, 1647–1649); prov. stavitel (1641–1642). Provinčním ministrem byl zvolen třikrát (1636–1639; 1642–1646; 1649–1650). Česko-rakousko provincii opakovaně zastupoval jako její volitel na generální kapitule v Římě, římský kustod byl např. v roce 1633. Generální kapitula kapucínů ho dokonce dvakrát po sobě zvolila za generálního definitora (1643–1650; 1650–1656). P. Ludvík z Rosenheimu zemřel 27. 1. 1657 v konventu Vídeň-Město. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 17; *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 168–171; 647–650 (volby gen. definitorem), tom. III, s. 663–667 (elogium); *Protocollum seu liber provinciae*, s. 99, 129–131, 135–138; 151–153; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 243, 249–250, 252; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 275–279.

⁹⁹⁹ *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 105–106. Korespondence vedená v této záležitosti je opsána v provinčních letopisech (*Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 668–677).

¹⁰⁰⁰ K životu Emericha Sineliho především Helga KIRCHBERGER, *Emmerich Sinelli*, in. *Neue Deutsche Biographie*, tom. IV, Berlin 1959, s. 477.

¹⁰⁰¹ *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boëmiae*, s. 11.

(jeho lektorem teologie byl Anaklet z Greinburgu),¹⁰⁰² přičemž v roce 1649 byl vysvěcen na kněze. Poté krátce působil jako misionářský kazatel v dolních Rakousech¹⁰⁰³ a kolem roku 1650 přichází do Prahy, kde působí jako kazatel při obou pražských konventech.¹⁰⁰⁴ Jeho život je spjat především s městem Vídeň, kde určitě působil již v roce 1659 jako kazatel u P. Marie u Skotů (Schottenkirche). Tento post následně zastával s menšími přestávkami po celá 60. a 70. léta 17. století, díky čemuž se stane oblíbeným vídeňským kazatelem, jeho kázání nezdávka navštěvovali členové vídeňského dvora či samotné panovnické rodiny. Od roku 1659 také aktivně spolupracuje s Kongregací pro šíření víry, která ho zmíněného roku ustanovila prefektem misie pro rakouské soustátí.¹⁰⁰⁵

Ve Vídni kromě úřadu kazatele u P. Marie u Skotů vykonával i funkci kvardiána při obou zdejších konventech: Za Hradbami (1661–1664, 1667–1668) a ve městě (1670–1673).¹⁰⁰⁶ Úspěšnému kapucínskému řeholníkovi se následně nevyhýbaly ani nejvyšší provinční posty, v letech 1668–1670 a 1671–1673 byl prov. definitorem a zároveň kustodem pro Dolní Rakousy.¹⁰⁰⁷ Po rozdělení česko-rakouské provincie v roce 1673 se stal členem rakouské provincie, kde v letech 1673–1675 opět působí jako prov. definitor a kustod pro Dolní Rakousy.¹⁰⁰⁸

Od 70. let je Sinelli stále více v kontaktu s panovníkem Leopoldem I., který se s ním stále častěji radil nejen v náboženských, ale i politických záležitostech, například v roce 1670 byli na základě Emerichovy rady vykázáni panovníkem Židé z Vídně (čtvrť Leopoldstadt).¹⁰⁰⁹ V roce 1680 se uvolnil vídeňský biskupský stolec po smrti Wildericha z Walderdorffu († 4. 9. 1680). Císař měl velký zájem na výběru vhodné osobnosti na tento post a především díky jeho intervenci byl již začátkem listopadu 1680 vybrán jako vhodný

¹⁰⁰² P. Anaklet z Greinburgu vstoupil do česko-rakouské provincie 22. 9. 1637. Po dokončení formace v ní nejdříve působil jako lektor teologie např. 1649–1653 v Linzi, kde zároveň zastával úřad kvardiána. Následně v roce 1653 přichází do Prahy na Hradčany a s tímto konventem bude spojen jeho život až do jeho smrti (v pramenech se vyskutují dvě data jeho úmrtí 22. 3. či 24. 9. 1661). V Praze na Hradčanech zastával úřad kvardiána (1653–1655; 1656–1659; 1660–1661) a zároveň i funkce prov. definitora a kustoda pro konventy nacházející se v Čechách (1653–1661). V roce 1656 zastupoval svoji provincii jak římský kustod na generalní kapitule. – *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 81; *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boemiae*, s. 10; *Protocollum seu liber provinciae*, s. 160, 163, 166, 170, 175, 179, 181, 184, 187–188, 193; *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 268–271 (elogium); MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 146, 244; TÝŽ, *Seznam*, 2006 (14), s. 280–281.

¹⁰⁰³ Viz s. 57.

¹⁰⁰⁴ Podle kapucínských letopisů v Praze působil sedm let, bohužel ale neuvádí přesný rok příchodu do české metropole. Dále na základě výpovědi těchto pramenů byl Emerich jako kazatel velice úspěšný, přičemž zde zároveň navracel mnohé luterány ke katolické víře. *Kapucínské letopisy*, tom. VIII., s. 540–550; RABAS, s. 88.

¹⁰⁰⁵ RABAS, s. 88. Viz s. 131.

¹⁰⁰⁶ *Protocollum seu liber provinciae*, s. 208, 212, 238, 242; *Kapucínské letopisy*, tom. IV, s. 292, 536, 608; tom. V., s. 228, 900; MATĚJKA, *Seznamy*, 2005 (13), s. 243, 250.

¹⁰⁰⁷ *Protocollum seu liber provinciae*, s. 237, 240, 249; MATĚJKA, *Seznam*, 2006 (14), s. 283–285.

¹⁰⁰⁸ *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 902.

¹⁰⁰⁹ Elisabeth KOVÁSC, *Einflüsse geistlicher Ratgeber*, s. 79–102 (studie vychází z bohaté korespondence mezi Emerichem Sinelli a Leopolda I. z let 1668–1685).

nástupce Emerich Sinelli. Ten však tuto první nabídku jakožto kapucínský řeholník odmítnul, ale na základě výslovného přání papeže Inocenta XI. (1611–1689) nakonec v únoru 1681 přijímá druhou nabídku na tento biskupský stolec. Vysvěcen byl 4. 5. 1681 apoštolským nunciem při vídeňském dvoře Francescem Buonvisi (1626–1700), titulárním arcibiskupem v Soluni. Tím však kariéra Emericha Sinelliho nekončí, v červnu 1682 se stává tajným radou Leopolda I., 17. 11. 1682 pak dokonce jeho prvním ministrem. Díky v členství ve stálé tajné konferenci Leopolda I. často nemohl plnit úkoly spojené se správou vídeňské diecéze, proto se nechává opětovně zastupovat biskupem z Vídně Nové Město Leopoldem Karlem z Kollonitsch (1631–1707), který byl jeho přítelem z dětství, stejně jako Emerich totiž pocházel z Komárna.¹⁰¹⁰

Při druhém obléhání Vídně (1683) Emerich Sinelli spolu s císařským dvorem opustil město, do něhož se vrací spolu s panovníkem až po vyhrané bitvě. Výrazně se zde podílí na obnovování a renovování vídeňských kostelů zničených v důsledku obléhání. V lednu 1685 se císař obrací na papeže s prosbou, aby byl Emerich Sinelli jmenován kardinálem, toho již se ale kapucín nedožil, jelikož zemřel 23. 2. 1685 ve Vídni. Je pochován v hrobce vídeňských biskupů v kostele sv. Štěpána.¹⁰¹¹

¹⁰¹⁰ Franz LOIDL, *Geschichte des Erzbistum Wien*, Wien 1983.

¹⁰¹¹ *Catalogus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*, s. 54.

Závěr

Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě v letech 1618–1673 tvoří ucelenou etapu existence kapucínského řádu. V první polovině tohoto období zažívá řád na našem území spíše stagnaci než rozvoj,¹⁰¹² jelikož se nejdříve vzpamatovává z negativních dopadů stavovského povstání, které způsobilo zpomalení výstavby již dříve založených konventů (v Českých Budějovicích, Roudnici nad Labem, Vyškově a Mostu). Navíc po příklonu města Olomouce na stranu povstání došlo nejprve k rozvrácení a následně k demolici kapucínského konventu v Olomouci. Po překonání těchto počátečních problémů se kapucínům sice ve 20. a 30. letech podaří založit v Českém království další tři nové konventy (v Praze na Novém Městě, Jihlavě, Znojmě) a k tomu obnovit svůj řeholní dům v Olomouci, ale přesunutí bojů třicetileté války opět na naše území ve 30. letech způsobí české části česko-rakouské kapucínské provincie další problémy, jejichž vyvrcholením bylo zbourání klášterů v Olomouci a Brně z fortifikačních důvodů. Od druhé poloviny 17. století se ale situace mění, a to i v souvislosti s ukončením třicetileté války, a kapucínský řád začíná prodělávat v českých zemích mohutný rozvoj, což se promítlo i do skutečnosti, že česko-rakouská provincie se stala jednou z největších řádových provincií jak dle počtu členů, tak i konventů.¹⁰¹³ Tím byly vytvořeny podmínky pro její rozdělení a po dlouhých jednáních s římským ústředím byla roku 1673 česko-rakouská provincie rozdělena na dvě nové – samostatné provincie *česko-moravskou* a *rakouskou*.

Po celou dobu sdílelo přibližně 1500 kapucínů,¹⁰¹⁴ kteří působili v česko-rakouské provincii v letech 1618–1673, osudy habsburské monarchie, byli jimi ovlivněni a sami je napomáhali i utvářet. Především se zapojili jak do procesu rekatolizace českých a rakouských zemí, tak i katolické reformace. Kapucíni v tomto období byli opravdu věrni zásadám a pravidlům, které přinesl reformní tridentský koncil, a to i za cenu hrozby ztráty svých předních dobrodinců. To nám například dokládá postoj kapucína Františka z Rozdražewa, který neváhal na říšském sněmu v Řezně roku 1636 interpelovat Ferdinanda II., protože

¹⁰¹² V porovnání i s předcházejícím poměrně kratším obdobím, které je ohraničeno lety 1599, kdy kapucíni přicházejí do Prahy a následně zde zakládají první konvent v českých zemích, a 1618, kdy je ustanovena česko-rakouská kapucínská provincie. Za toto devatenáctileté období se kapucínům podaří v Čechách a na Moravě založit celkem sedm konventů (v Praze na Hradčanech, Brně, Mikulově, Českých Budějovicích, Roudnici nad Labem, Mostě a Vyškově). Je třeba přitom zdůraznit, že po celé toto období se musel řád potýkat i s hostilitou ze strany protestantů, a to jak od šlechty, měšťanů, tak poddanského lidu. BRČÁK, *Ustavení české kapucínské provincie*, passim.

¹⁰¹³ Na začátku roku 1673 česko-rakouská kapucínská provincie čítala i s novici celkem 808 členů. Do české části provincie spadalo 21 řeholních komunit (11 v Čechách, 7 na Moravě a 3 ve Slezsku), v nichž působil 401 kapucínů (223 kněží, 59 kleriků, 119 laiků). Do rakouské provincie patřilo 17 klášterů (7 v Horních a 10 v Dolních Rakouskách), které obývalo 407 řeholníků. *Kapucínské letopisy*, tom. V, s. 1013–1014; RABAS, s. 34; BUBEN, s. 385; Viz s. 75.

¹⁰¹⁴ Nejvíce z nich pocházelo z území dnešního Německa (473), z českých zemí (251 z Čech, 94 z Moravy, 76 ze Slezska, 4 z Horní Lužice a 1 z Kladska) a z území dnešního Rakouska (421). Viz s. 69–70.

odmítl respektovat svobodnou volbu olomoucké kapituly, která si po smrti Františka z Ditrichštejna ze svého středu za biskupa vybrala Jana Arnošta Platejse z Platenštejnu. Císař si ale přál, aby bohaté biskupství bylo obsazeno jeho nejmladším synem Leopoldem Vilémem. František z Rozdražewa v této věci dokonce oslovil listem i papeže Urbana VIII.¹⁰¹⁵ Jako další vhodné příklady potvrzující kapucínskou oddanost zásadám tridentského koncilu je možné uvést úkony Valeriána Magniho prosazující první generální vizitaci pražské arcidiecéze po bitvě na Bílé hoře. Uskutečnění generální vizitace ale nebylo po chuti šlechtě, která v tomto období často zneužívala farní příjmy ve svůj prospěch, což by generální vizitace odhalila. Místodržící Českého království dokonce představeným česko-rakouské kapucínské provincie roku 1637 pohrozili, že kapucínům odejmou podporu, pokud Valerián Magni bude nadále prosazovat uskutečnění generální vizitace. I přes tuto skutečnost Valerián Magni v této věci neustoupil a v celé záležitosti si stěžoval u císaře Ferdinanda III.¹⁰¹⁶

Výše jsem uvedl, že kapucínský řád v Čechách a na Moravě v letech 1648–1673 zažíval velký rozvoj, což bylo umožněno díky několika podstatným okolnostem. Jedním z určujících faktorů napomáhajících rozvoji kapucínského řádu na našem území byla velká podpora, kterou řád obdržel od panovnického rodu Habsburků. Ti se zasloužili svou autoritou či finanční podporou (často byli přímo hlavními donátory kapucínských řeholních domů) o zřízení konventů v Olomouci, Brně, Sušici a Chrudimi. Zároveň se zasloužili o uvedení kapucínů do Slezska, kde se podíleli na založení klášterů v Nise, Vratislavě a Brzegu. Pokud bychom přihlédlí ještě k předcházejícímu období, zjistíme, že habsburské subvence, které měly opět charakter jak finanční, tak přímluvný, hrály roli i v založení řeholních domů v Českých Budějovicích, Mostě, Znojmě a v Praze na Novém Městě. Podpora panovnického rodu však nebyla samozřejmostí a kapucíni ji získali díky dlouholeté úspěšné službě Habsburkům. Kapucínští řeholníci působili jako jejich zpovědníci, důvěrníci, tajní radové, diplomaté, vojenští kaplani u jejich vojsk a v neposlední řadě byli strážci jejich rodové hrobky.¹⁰¹⁷

Když porovnáme osobnosti fundátorů jednotlivých kapucínských konventů v Čechách a na Moravě,¹⁰¹⁸ zjistíme, že vedle panovnického rodu Habsburků se o úspěšné usazení

¹⁰¹⁵ CRISCUOLO, *Tre diplomatici cappuccini al „Kurfürstentag“ di Regensburg*, s. 59-107; CYGAN, *Franz von Polen*, s. 225-254; MATĚJKA, *Střípek z pobělohorské rekatolizace*, s. 123-124.

¹⁰¹⁶ „(...) někteří páni z tohoto království často hrozí, že nám, chudým kapucínům v Čechách, odejmou chléb, zatímco já nepolevuji v této záležitosti. (...) Dále se pokusili vyvolat proti mně vzpuru mezi bratry, mezi kterými žiji chudý a žebravý, služebník Kristův.“ – Dopis Valeriána Magniho Ferdinandu III. z 22. 9. 1637 (APF, SOCG, inv. č. 318, fol. 228). Odkaz a překlad převzat z CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 236, 491.

¹⁰¹⁷ Viz s. 80-89.

¹⁰¹⁸ Viz příloha č. 16.

kapucínů v českých zemích velice zasloužily také jednotlivé šlechtické rody, z nich zejména Ditrichštejnové, Trauttmansdorffové, Lobkovicové, Valdštejnové, Nosticové atd. Díky podpoře šlechty (nezahrnujeme duchovní šlechtického stavu) bylo založeno hned 15 kapucínských konventů ve mnou sledovaném období a prostoru.¹⁰¹⁹ Uvědomíme-li si, že v Čechách a na Moravě existovalo k roku 1673 celkem 18 kapucínských řeholních domů, pak nám jasně vyplývá určující význam šlechtického kapitálu pro rozvoj kapucínského řádu.

Jako důležitá se též ukázala být subvence, kterou řád obdržel od pražských a olomouckých loci ordináriů, která se stala takřka tradicí, jež dokládá význam kapucínského řádu pro rekatolizaci.¹⁰²⁰ Dalším rozhodujícím faktorem velkého rozmachu kapucínů u nás byla jejich malá finanční náročnost, díky které i snadněji získávali donátory. Důležitým aspektem u výstavby kapucínských konventů byla stavební jednoduchost, s níž souvisela rychlost práce. Za úspěchem kapucínů v Čechách a na Moravě v průběhu sledovaného období stojí i velmi silný domácí dorost, který řád dokázal přesvědčit díky svému propagovanému řeholnímu ideálu.

Dalším jevem, který byl u jednotlivých kapucínských klášterů sledován, bylo jejich působení na své bezprostřední okolí, které se projevovalo především běžnou pastorační činností, během níž kladli – i v duchu postulátů potridentské církve – veliký důraz na kazatelství. Kromě základního duchovního servisu (zpověď, přístup k odpustkům, zádušní mše, přímluvné modlitby, pohřeb v řádovém kostele atd.) nabízeli kapucíni svým mecenášům či obyčejným věřícím, navštěvujícím jejich řádové kostely, i možnost, jak obohatit svůj náboženský život o některé módní prvky dobové zbožnosti (poutě, loretánský kult, náboženské bratrstvo, terciářská komunita apod.). Dále kapucíni organizovali slavná flagelantská procesí, jež jsou spojena především s konventy v Praze na Hradčanech, Brně a Olomouci, na nichž byly k vidění až brutální projevy a důkazy zbožnosti tolik specifické pro kapucínský řád. Některé kapucínské konventy byly také opředeny zázraky a legendami, čímž si lid mohl dokládat boží vyvolenost tohoto řádu. Svoje renomé kapucíni získávali také díky obětavé pomoci těm nejpotřebnějším, například péčí o nakažené morem.

Spektrum jedinců, na které se kapucíni obraceli, bylo velice pestré: od panovníka, přes aristokraty a měšťany až po nejchudší vrstvy obyvatelstva. Mezi všemi těmito složkami společnosti našli své patrony a dobrodince. Jen s jejich pomocí pak bylo možné vybudovat či opravit konventy. Zde je možné sledovat i zajímavý fenomén, který kapucínům napomohl získat v celé společnosti své dobrodince a mecenáše. Kapucíni si při příchodu do českých

¹⁰¹⁹ U 12 z nich byl šlechtický mecenáš hlavním fundátorem konventu a u zbylých tří byl vedlejším fundátorem. Viz s. 89.

¹⁰²⁰ Viz s. 126-130.

a rakouských zemích na svou stranu nejdříve získali panovnickou rodinu Habsburků. Následně po vzoru panovnické rodiny začali kapucínský řád podporovat i šlechtici pohybující se na jejich dvoře ve Vídni.¹⁰²¹ Jelikož tito aristokraté byli často pozemkovou vrchností, tak nápodoba vzorců chování dále pokračovala, po příkladu svých pánů začali podporovat kapucínský řád i vrchnostenští úředníci, služební personál a poddanský lid. Tuto skutečnost si můžeme doložit na konventu v Roudnici nad Labem, jehož podporovatelem¹⁰²² a zároveň i častým hostem v něm byl Blažej Albín z Weisenberku, hejtman roudnického panství.¹⁰²³

Řeholní domy byly v této práci porovnávány nejen podle osob zakladatelů a podporovatelů, ale i podle patrociníí jejich přilehlých kostelů. Z komparace vyplývá, že kapucínské klášterní chrámy v českých zemích nesou z převážné většiny zasvěcení, které odpovídá řádovým světcům (Praha-Hradčany, Mikulov, Vyškov, Jihlava, Sušice, Sokolov, Nisa) anebo patronům, jež měli oblíbeni donátoři (České Budějovice, Roudnice nad Labem, Most, Znojmo). Bez zajímavosti jistě není fakt, že kapucínské konventy nesou často i zasvěcení zemských světců (Roudnice nad Labem, Praha-Nové Město, Litoměřice, Horšovský Týn, Chrudim, Vratislav), což naznačuje skutečnost, že v kapucínském řádu se pěstovala i úcta k zemským patronům. Zasvěcení konventů v Praze na Novém Městě a Chrudimi, které nesou patrocinium sv. Josefa, souvisí opět s vazbami na panovnickou rodinu Habsburků.¹⁰²⁴

Konventy je dále možné srovnávat podle typu měst, ve kterých byly založeny. Před rokem 1618 byl vznik kapucínských konventů ovlivněn konfesními poměry v Čechách a na Moravě, proto vznikaly především v královských městech, která byla převážně katolická (České Budějovice), nebo ve městech, kde měli silné zastoupení katoličtí měšťané (Praha, Brno, Olomouc), výjimku v tomto ohledu představuje pouze Most. Dále byly kapucínské konventy v poddanských městech s katolickou vrchností (Mikulov, Roudnice nad Labem, Vyškov). Kapucíni tedy před rokem 1618 působili převážně v místech, kde katolická církev

¹⁰²¹ Tuto skutečnost dokládá fakt, že devět kapucínských konventů česko-rakouské provincie bylo založeno šlechticem vykonávajícím nějaký úřad na vídeňském dvoře. Dále například pro konvent v Praze na Novém městě byl získán fundátor přímo na doporučení Ferdinanda II. (viz s. 86-87). Blíže k fenoménu přirozené nápodoby (přenos panovnických zvyklostí na šlechtická sídla a statky) ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. II., s. 208; Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury*, tom. II/1, *Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995, s. 79-95; Karl VOCELKA, *Habsburská zbožnost a lidová zbožnost. K mnohohrstevnatosti vztahů mezi elitní a lidovou kulturou*, FHB 18, 1997, s. 225-240.

¹⁰²² *Deníky roudnického hejtmana Blažeje Albína z Weisenberku*, ed. KOPIČKA, s. XXXIV. Zde se nabízí srovnání s řádem servitů, kde též fungovala nápodoba vzorce jednání mezi šlechticem a jeho zaměstnanci, jež se projevovala tím, že obě skupiny podporovaly kapucínský řád. ČAPSKÁ, *Představy společenství*, s. 206.

¹⁰²³ „U panův patres kapucínův sem vobědval. Pan Lipolt Chrt, pan Bohuslav Rytr a pan Ursín [Jiří Ursín Vladořský správce panství Brozany] přítomni se mnou byli.“ – *Deníky roudnického hejtmana Blažeje Albína z Weisenberku*, ed. KOPIČKA, s. 33.

¹⁰²⁴ Sv. Josef, pěstoun Páně, měl symbolizovat roli habsburského panovníka jakožto starostlivého ochránce a vládce poddanského lidu. Podrobněji k této idealizaci ZUBER, *Osudy moravské církve*, tom. II., s. 143.

již měla jisté postavení. Po roce 1620 je výběr lokalit, kde vznikl kapucínský konvent, dán jednak potřebami samotné provincie, proto například byl založen konvent v Kolíně, který usnadňoval spojení mezi Prahou a moravskými kláštery. Dále bylo místo vzniku ovlivněno přáním řádu zakládat svoje nové konventy v místech, kde bylo obyvatelstvo vystavováno většímu působení nekatolických kněží, a proto se kapucíni v této době začínají nově zaměřovat na Slezsko a na příhraniční oblasti sousedící se Saskem. Argument vytvoření ochranné hráze proti pronikání luteránství při hranicích se Saskem se uvádí při založení řeholních domů v Litoměřicích a Sokolově.¹⁰²⁵ Nesmíme se však domnívat, že vznik nového konventu kapucínů byl pouze výsledkem zájmu a potřeb samotné provincie. Bez podpory dobrodinců ochotných hradit výstavbu kláštera by bylo jakékoliv nové založení nemožné. Při výběru lokalit byly významné i sociální sítě, obzvláště zajímavou je role důležitých společenských událostí, jako jsou korunovace¹⁰²⁶ či nejrůznější politická jednání, např. zasedání zemského sněmu¹⁰²⁷ či mírová konference.¹⁰²⁸

Na závěr je třeba si položit otázku, jakými směry se může ubírat další výzkum. Nové poznatky by především přineslo zkoumání historie jednotlivých konventů. Detailní mikrohistorické sondy do dějin různých kapucínských konventů mohou výrazně doplnit obraz nastíněný v této rigorózní práci. Další informace k interakci kapucínů s jednotlivými složkami společnosti by jistě přineslo bádání ve fondech nekapucínské provenience, především v rodinných archivech šlechtických rodů napojených na kapucínský řád a archivech měst, kde kapucínský řád působil. Vedle osudů jednotlivých klášterů z pohledu jejich vztahu k okolí a dobrodincům lze studovat dílčí témata na úrovni provincie, například každodenní život kapucínských řeholníků, život řádových poutních míst či kult svatých atd. Pro všechna tato témata existuje bohatý pramenný materiál. Pomínu-li prameny rozptýlené v českých archivech a knihovnách, skýtá největší možnosti ke studiu další detailnější studium kapucínských provinčních letopisů a provinčního archivu uloženého v prvním oddělení

¹⁰²⁵ Před rokem 1618 se setkáme s tímto odůvodněním u konventu založeného v Mostu (viz s. 62-63).

¹⁰²⁶ Počátky druhého nejstaršího kapucínského konventu na Moravě spadají do května roku 1611, kdy byl Matyáš Habsburský, významný příznivec tohoto řádu, korunován na českého krále. Slavnostní akt sehrál významnou roli při uvedení kapucínů do Mikulova, jelikož se jej zúčastnil coby hlavní celebrátor kardinál František Ditrichštejn (pražský arcibiskup Karel z Lamberka už tehdy nemohl pro nemoc zastávat svůj úřad – JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 502-506), který se při této příležitosti podle řádové tradice seznámil s nejvyšším představitelem kapucínů v česko-rakouském prostoru P. Jeronýmem z Verony; podle řádových pramenů s ním dokonce navázal přátelský vztah a zároveň ho jako pán mikulovského panství požádal o založení kapucínského konventu v rezidenčním městě Ditrichštejnů. *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 132; *Historia Hradschinensis*, tom. I, s. 46-47.

¹⁰²⁷ Zasedání zemského sněmu v Českých Budějovicích (29. 1. do 28. 2. 1614) vedlo k založení konventu v tomto městě. – *Kapucínské letopisy*, tom. I, s. 152; ADAM, *Působení řádu Kapucínského v Českých Budějovicích*, s. 15; BRČÁK, *Ustavení české kapucínské provincie*, s. 82.

¹⁰²⁸ Mírová jednání v Osnabrücku se Švédy, jichž se jako císařův diplomat účastnil Maxmilián Trauttmansdorff. Tento šlechtic se během těchto jednání seznámil s kapucíny, což v zápětí i vedlo k založení konventu v Horšovském Týně. *Kapucínské letopisy*, tom. II, s. 369-373; BUBEN, s. 422.

Národního archivu v Praze. Nezbytné bude přihlédnout i k pramenům uloženým v zahraničí: ve Vídni, Římě a Vratislavi.

Seznam použitých zkratek

<i>AMB</i>	fond Archiv města Brna
<i>an</i>	a následující strany
<i>APA</i>	fond Archiv pražského arcibiskupství
<i>ASV</i>	Archivio Segreto Vaticano
<i>BAV</i>	Biblioteca Apostolica Vaticana
<i>Bd.</i>	Band, svazek
<i>CERCOR</i>	Centre européen de recherches sur les congrégations et ordres religieux
<i>ČČH</i>	Český časopis historický
<i>ČKD</i>	Časopis katolického duchovenstva
<i>inv. č.</i>	inventarizační číslo
<i>f.</i>	archivní fond
<i>FHB</i>	Folia historica Bohemica
<i>fol.</i>	folio, list
<i>HG</i>	Historická geografie
<i>kart.</i>	karton
<i>KBR</i>	Knihovna Benediktínského opatství Rajhrad
<i>KPK</i>	Kapucínská provinční knihovna
<i>MZA</i>	Moravský zemský archiv v Brně
<i>MZK</i>	Moravská zemská knihovna v Brně
<i>MVGDB</i>	Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen
<i>NA</i>	Národní archiv v Praze
<i>NB</i>	fond Náboženských bratrstev
<i>NK</i>	Národní knihovna v Praze
<i>NM</i>	fond Nová Manipulace
<i>ÖNB</i>	Österreichische Nationalbibliothek
<i>pob.</i>	pobočka
<i>r</i>	recto, licho-pravá, lícová strana
<i>Rkp.</i>	rukopis
<i>ŘF</i>	fond Františkáni – provincialát a konventy
<i>ŘK</i>	fond Kapucíni – provincialát a konventy
<i>s.</i>	strana
<i>SAP</i>	Sborník archivních prací
<i>SCetH</i>	Studia Comeniana et historica

<i>SHK</i>	Sborník historického kroužku
<i>sign.</i>	signatura
<i>SK</i>	Strahovská knihovna
<i>SOA</i>	Státní oblastní archiv
<i>SOkA</i>	Státní okresní archiv
<i>tom.</i>	tomus, díl
<i>v</i>	verso, sudo-levá, rubová strana
<i>VKOL</i>	Vědecká knihovna v Olomouci
<i>ZA Opava</i>	Zemský archiv v Opavě

Seznam pramenů a literatury

I. Seznam pramenů

A. Prameny nevydané (archivní)

APF, SOCG, vol. 70, f. 210-211, Dopis Valeriána Magniho Francescu Ingolimu sekretáři Kongregace pro šíření víry z 7. 6. 1629 (Mikulov).

BAV, Barb, Lat, inv. č. 6887, fol. 38, Dopis kardinála Harracha kardinálovi Francescu Barberinimu z 21. 9. 1624.

KPK, Rkp., inv. č. 119, Kronika kapucínského konventu v Horšovském Týně z roku 1768, *Archivum Conventus Patrum Capucinatorum Teinicii*.

KPK, Rkp., inv. č. 378, Nekrologium česko-moravské provincie.

KPK, Rkp., inv. č. 390, Provinční anály, I. díl, *Liber seu Protocolum totius Provinciae Boëmo–Austriacae Styriacae Ordinis Fratrum Minorum Capucinatorum*.

KPK, Rkp., inv. č. 391, Provinční anály, II. díl, *Liber secundus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Austriae et Moraviae*.

KPK, Rkp., inv. č. 392, Provinční anály, III. díl, *Liber tertius Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Austriae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 393, Provinční anály, IV. díl, *Liber quartus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Austriae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 394, Provinční anály, V. díl, *Liber quintus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Austriae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 395, Provinční anály, VI. díl, *Liber sextus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 396, Provinční anály, VII. díl, *Liber septimus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 397, Provinční anály, VIII. díl, *Liber octavus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 398, Provinční anály, IX. díl, *Liber nonus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 400, Provinční anály, XI. díl, *Liber undecimus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 400, Provinční anály, XII. díl, *Liber duodecimus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 401, Provinční anály, XIII. díl, *Liber tertius decimus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 406, Provinční anály, XVIII. díl, *Liber duodevicesimus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 407, Provinční anály, XIX. díl, *Liber undevicesimus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 408, Provinční anály, XX. díl, *Liber vicesimus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiae, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 409, Provinční anály, XXI. díl, *Liber vicesimus primus Rerum memorabilium Provinciae Boëmiaë, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 410, Provinční anály, XXII. díl, *Liber vicesimus alter Rerum memorabilium Provinciae Boëmiaë, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 411, Provinční anály, XXIII. díl, *Liber vicesimus tertius Rerum memorabilium Provinciae Boëmiaë, Moraviae et Silesiae*.

KPK, Rkp., inv. č. 412, Provinční anály, XXIV. díl (*Index Rerum totius archivi: index Annalium Patrum Capucinatorum Provinciae Boëmiaë*).

KPK, Rkp., inv. č. 544, Kronika kapucínského konventu v Praze na Hradčanech z roku 1772, I. díl, *Protocollum seu Historia domestica Conventus Hradschinensis*.

MZA Brno, f. AMB, Akta purkmistrovská, kart. 3, inv. č. 381, sign. M2.

MZA Brno, f. AMB, Akta purkmistrovská, kart. 1, inv. č. 31, sign. M 5 a N 49.

MZA Brno, f. AMB, Akta purkmistrovská, kart. 7, inv. č. 1001, sign. M9 a N 1860.

MZA Brno, f. AMB, Akta purkmistrovská, kart. 9, sign. M14 a N 2085.

MZA, f. AMB, Sbírka rukopisů a úředních knih, Rkp., inv. č. 51, Kniha testamentů 1599–1619.

MZA, f. AMB, Sbírka rukopisů a úředních knih, Rkp., inv. č. 52, Kniha testamentů 1619–1639.

MZA, f. AMB, Sbírka rukopisů a úředních knih, Rkp., inv. č. 146, Kniha testamentů Koželužské ulice 1633–1644.

MZA, f. AMB, Sbírka rukopisů a úředních knih, Rkp., inv. č. 1814, Rychtářská kniha 1625–1627.

MZA, f. AMB, Sbírka listin, mandátů a listů, inv. č. 3336, Rozkaz Louise Raduita de Souches nařizující zbourání kapucínského konventu v Brně (1645).

MZA, f. AMB, Stará tereziánská registratura, inv. č. 37, sign. C 44, List Ferdinanda II. (z 21. 9. 1645), kterým povoluje výstavbu druhého brněnského konventu.

MZA Brno, f. Kapucíni Brno, inv. č. 1, Kronika kapucínského konventu v Brně z roku 1773, *Protocollum rerum memorabilium utriusque conventus Brunensis*.

MZA Brno, f. Kapucíni Brno, inv. č. 9, kart. 37, Seznam zemřelých brněnských kapucínů.

MZA Brno, f. Kapucíni Kyjov, Rkp., inv. č. 1, Kronika kapucínského konventu v Kyjově z roku 1776, *Historia Protocollum Conventus Gajensis*.

MZA Brno, f. Kapucíni Mikulov, LISTINY, inv. č. A 3, Kardinál František z Ditrichštejna, biskup olomoucký, svěřuje veškerou duchovní správu nad mikulovskou loretou kapucínskému řádu (9. 5. 1635 ve Vídni).

MZA Brno, f. Kapucíni Mikulov, LISTINY, inv. č. B 14. Signatura obsahuje tři dokumenty, za prvé breve papeže Klimenta IX. (z 2. 10. 1671 v Římě), které zakazuje členům kapucínského řádu uchýlovat se o intervenci v osobních záležitostech k nečlenům kapucínského řádu. Pod zmíněnou signaturou najdeme i listinu generálního ministra Stefana Chiaramonti z Ceseny (25. 4. 1672, Řím), která obsahuje opis předpisu Klimenta IX. s nařízením, aby opis zmíněného breve byl uchován v každém konventním archivu. Dále přiloženo nařízení provinčního ministra Kolomana Kernerera z Olomouce (vydáno 30. 8. 1725 v Brně), které přikazuje výše uvedené breve a nařízení gen. ministra z r. 1672 přísně dodržovat.

MZA, f. Kapucíni Mikulov, LISTINY, inv. č. P 9, Jan Sedlmayer, bývalý brněnský pekař, učinil zbožné nadání ve výši 1000 zl. ve prospěch mikulovských kapucínů (29. 1. 1699 v Brně).

MZA Brno, f. Kapucíni Znojmo, inv. č. 1, Kronika kapucínského konventu ve Znojmě z roku 1774, *Archivum P. P. Capucinatorum coventus Znoymensis*.

MZA Brno, f. Kapucíni Znojmo, inv. č. 2, Kronika kapucínského konventu ve Znojmě (18. století), *Descriptio nostri monasterii*.

MZA Brno, f. Velkostatek Moravský Krumlov, sign. 6/IV/14, inv. č. 14, dopisy knížat Gundakera z Lichtenštejna a Jana Ferdinanda z Lichtenštejna z 30. až 50. let 17. století ohledně uvedení kapucínů do Moravského Krumlova.

NA, f. Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., inv. č. 2728, Torzo archivu kapucínského konventu v Českých Budějovicích.

NA, f. APA, Bullarium B 17/2, fol. 122r-124v, papežská bula Klementa XIII. schvalující bratrstvo *Smrtelné úzkosti Kristovy* při poutním kostele v Mariánské u Jáchymova (1765).

NA, f. APA, inv. č. 2016, dopis Valeriána Magniho kardinálu Harrachovi z 17. 3. 1657.

NA, f. APA, inv. č. 3460, Korespondence pražských arcibiskupů s kapucínským řádem (17. a 18. století).

NA, f. APA, inv. č. 4107, Korespondence mezi arcibiskupem Arnoštem Vojtěchem z Harrachu a jeho sekretářem Valeriánem Magni.

NA, f. NB, II/37, Inventář majetku terciářské komunity v Chrudimi při jejím zrušení 1783.

NA, f. NB, VII/7, Inventář majetku terciářské komunity v Zákupích při jejím zrušení 1783.

NA, f. NM, sign K2 H1 1, Česká komora vyplácí kapucínských konventů v Praze na Hradčanech a v Praze na Novém Městě deputát.

NA, f. Morava, inv. č. 5953, fol 3rv, Dopis císaře Matyáše Habsburského ve věci založení kapucínského konventu v Olomouci.

NA, f. ŘF, LISTINY, inv. č. 130, Text buly ITE VOS (1517).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 6, Listina o vysvěcení hradčanského kapucínského kostela (1602).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 7a, Povolení pro hradčanský konvent modlit se hodinky v zimním chóru. (1603).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 9, Papež Pavla V. povoluje bratrstvo *Utrpení Ježíše Krista*, které fungovalo při kapucínském řádovém kostele v Praze na Hradčanech (1606).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 11, Listina o vysvěcení brněnského kapucínského kostela (1606).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 16 a 17. Jmenovací dekret Kongregace pro šíření víry (23. 3. 1629), kterým ustanovuje Valeriána Magniho apoštolským misionářem pro Čechy a protestantské oblasti ŘŘNN.

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 18, Kardinál František z Ditrichštejna, biskup olomoucký, ustanovuje za jednoho ze dvou sakristiánů při mikulovské loretě kapucínského řeholníka (5. 9. 1629).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 23, Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu, arcibiskup pražský, povoluje provinciálovi kapucínského řádu Samuelovi z Plzně zřídit kapucínské hospice,

případně následně konventy v Hradci Králové, Kutné Hoře, Mladé Boleslavi, Něm. Brodě, Rokycanech, Sušici a Horšovském Týně (1641).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 24, Polyxena z Lobkovic vysvědčuje, že dala kapucínskému kazatelovi P. Řehořovi z Fassa ostatky svatých, pořídila k nim i autentiky (datace není uvedena).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 28, Zakládací listina kapucínského konventu v Olomouci (1651).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 32, Zakládací listina kapucínského konventu v Brně (1652).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 33, Eleonora Gonzaga, druhá manželka Ferdinanda II. daruje Řehořovi z Padovy, kvardiánu, definatori a kustodovi kláštera kapucínů ve Vídni část ostatků bl. Felixe z Cantalice, s tím aby byly uloženy v kapucínském kostele při konventu v Sušici, který spolu s klášteřem založil její syn Ferdinand III (1654).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 36, Kongregace římské a obecní inkvizice uděluje zkušeným misionářům a kazatelům z česko-rakouské kapucínské provincie právo držet a studovat *libri prohibiti* (1658).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 43, Kongregace římské a obecní inkvizice uděluje zkušeným misionářům a kazatelům z česko-rakouské kapucínské provincie právo držet a studovat *libri prohibiti* (1668).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 50, Leopold I. na žádost provinciála kapucínského řádu v Čechách Markvarda z Halberstadu potvrzuje, že Václav Ferdinand Popel z Lobkovic se zavázal pečovat o pražskou loretu, ponechávaje kapucínům duchovní správu a úroky z nadace, přičemž jemu a jeho budoucím potomkům náleží patronátní práva k pražské loretě (1676).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 137, Marie Terezie povoluje založit kapucínský hospic v Českém Brodě (1744).

NA, f. ŘK, LISTINY, inv. č. 150, Marie Terezie na žádost provinciála kapucínského řádu v Čechách Serafína Melchra potvrzuje, že potomci Václava Ferdinanda z Lobkovic se zavázali pečovat o rozvoj pražské loretu, ponechávaje kapucínům duchovní správu a úroky z nadace, přičemž jim náleží patronátní práva k loretě (1754).

NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 3, Kronika kapucínského konventu v Kolíně (18. století), *Protocollum Capucinatorum Monasterii Colinensis*.

NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 4, Kronika kapucínského konventu v Sušici (18. století), *Liber conventus Suticensis Capucinatorum*.

NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 5, Korespondence týkající se uvedení kapucínů do Čech (1575–1603).

NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 34, Seznam členů česko-rakouské a následně česko-moravské provincie z roku 1766 (*Nomina omnium PP. et FF. Capucinatorum qui provincia Bohemica*).

NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 35, Seznam členů česko-rakouské a následně česko-moravské provincie z roku 1772, *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boëmiae*.

NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 36, Seznam členů česko-rakouské a následně česko-moravské provincie z roku 1772, *Catalogus Patrum et Fratrum Capucinatorum Provinciae Boëmiae*.

NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 40, Výroční katalog česko-moravské provincie z roku 1791, *Catalogus Fratrum Capucinatorum Provinciae Bohemiae-Moraviae et custodiae Silesiae*.

NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 44, Seznam členů česko-rakouské a následně česko-moravské provincie, (*Catologus defunctorum Provinciae Bohemiae et Austriae*).

- NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 46, *Catalogus Fratrum Novitiorum Clericorum Hradistii*. Seznam noviců-kleriků, kteří prošli noviciátem v Mnichově Hradišti pro léta 1734–1762.
- NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 47, *Libellus Testimoniorum, Investitionum et Professionum Fratrum Clericorum Novitiarum Budvicii* (z roku 1737).
- NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 50, *Protocollum vocationum super vita et idoneitate novitiorum* (z roku 1737).
- NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 55, *Diarium RR. PP. Guardianorum pro Conventu Hradschinensis*.
- NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 66, Pamětní kniha bratrstva *Utrpení Ježíše Krista*, které fungovalo při kapucínském řádovém kostele v Praze na Hradčanech (*Confraternitae flagellantum*).
- NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 98, Provinční kapituly (*Protocollum seu liber provinciae*).
- NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 101, Kronika kapucínského konventu v Chrudimi z roku 1714, *Liber in quem omnia quae in Archivio Monasterii Chrudimensis*.
- NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 103, Latinsky psané poznámky k dějinám kapucínského konventu ve Vyškově (18. století).
- NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 137, Kronika kapucínského hospice v Mariánské u Jáchymova (18. století), *Protocollum domesticum de Hospitio Joachimo: Vallensi Ad Mariam Curatricem*.
- NA, f. ŘK, Rkp., inv. č. 303, Kronika kapucínského hospice v Mělníku z roku 1757, *Protocollum fidelis pennae de Hospitio Melnicense*.
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 7, *Sanctissimi in Christo patris et Domini Nostri Benedikti XIII. Pontificis Maximi Constitutio pro Tertiariis Ordinis Sancti Francisci*, Romae 1725.
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 9, Generální vizitace české kapucínské provincie 1646–1927.
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 14, Stanovy bratrstva *Utrpení Ježíše Krista*, které fungovalo od roku 1603 při kapucínském řádovém kostele v Praze na Hradčanech.
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 15b, Kronika kapucínského konventu v Praze na Novém Městě z roku 1724, *Liber conventus F.F. Minorum Capucinatorum in Civitate Neo Pragensi ad S. Josephum*.
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 16, Nařízení generálních ministrů o studiu, kapitulách a kongregacích.
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 35, *Libellus Iuramenti Formati Pro FF. Clericis Novitiis* (1724).
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 47, kart. 202, Řádová statuta 17.–19. století.
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 99, fol. 34, Rytina slavobrány vztyčené před průčelím brněnského konventu u příležitosti slavnosti beatifikace sv. Fidela ze Sigmaringen (1729).
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 100, fol. 39, Rytina Castra Doloris Václava Ferdinanda z Lobkovic, které bylo zřízeno v pražské loretě (1698).
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 129, Almužny, které obdržel brněnský konvent (1642–1773)
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 131, Interakce brněnských kapucínů s dalšími řeholními řády (1664–1762)
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 173, Kronika kapucínského konventu v Českých Budějovicích (18. století), *Historia Conventus Budvicensis ad Sanctam Annam*.
- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 239, Prameny k terciářské komunitě v Kolíně.

- NA, f. ŘK, SPISY, inv. č. 298, Latinsky psané poznámky k dějinám kapucínského konventu v Mikulově (18. století).
- NA, f. Tereziánský katastr, inv. č. 1233, kart. 404, Zakládací listina kapucínského konventu v Horšovském Týně.
- ÖNB, Handschriftensammlung. Cod. 12 391, *Liber consultationum collegii Societatis Jesu Brunensis in Moravia ab anno 1688 usque ad annum 1754*.
- SOA Litoměřice, f. Kapucíni Litoměřice, inv. č. 1, Kronika kapucínského konventu v Litoměřicích z roku 1718, *Protocollum conventus Litomericensis*
- SOA Litoměřice, f. Kapucíni Litoměřice, inv. č. 2, Kronika kapucínského konventu v Litoměřicích z roku 1765, *Protocollum conventus Litomericensis*.
- SOA Litoměřice, f. Kapucíni Most, inv. č. 3-4, Kronika kapucínského konventu v Mostě (18. století), *Protocollum F. Capucinatorum conventus Pontensis*.
- SOA Litoměřice, f. Kapucíni Most, inv. č. 5-6, Kronika kapucínského konventu v Mostě (18. století), *Historia domestica conventus Pontensis*.
- SOA Litoměřice, f. Kapucíni Rumburk, č. 1, Kronika kapucínského konventu v Rumburku (18. století), *Protocollum conventus Rumburgensis F. F. Min. Capucinatorum*.
- SOA Litoměřice, f. Kapucíni Rumburk, inv. č. 2, Diárium kapucínského konventu v Rumburku (1738–1776), *Diarium super visa et audita conventum Rumburgensem*.
- SOA Litoměřice, f. Kapucíni Rumburk, inv. č. 3, Diárium kapucínského konventu v Rumburku (1774–1783), *Diarium super visa et audita conventum Rumburgensem*.
- SOA Litoměřice, f. Kapucíni Zákupy, inv. č. 2, Kronika kapucínského konventu v Zákupích (18. století), *Protocollum conventus Reichstadiensis*.
- SOA Litoměřice, f. Kapucíni Zákupy, inv. č. 3, Kronika kapucínského konventu v Zákupích (18. století), *Historia domestica loci capucinatorum Reichstadii*.
- SOA Litoměřice, f. Řád kapucínů Žatec, inv. č. 2, Kronika kapucínského konventu v Žatci (18. století), *Liber historiae monasterii Ziattacehsis*.
- SOA Litoměřice, f. Řád kapucínů Žatec, inv. č. 3, Kronika kapucínského konventu v Žatci (18. století), *Protocollum humus conventus Ziattacehsis suspicatum*.
- SOA Litoměřice, f. Rodinný archiv Lobkoviců, Roudnice nad Labem, sign. J 1/3, fol. 108r-109v, dopis Blažeje Albína z Weisenburku Zdeňku Vojtěchu z Lobkovic (23. 5. 1620).
- SOA Litoměřice, f. Rodinný archiv Lobkoviců, Roudnice nad Labem, sign. J 1/4, dopis Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic hejtmanu Blažejovi Albínovi z Weisenberku (2. 3. 1622).
- SOA Plzeň, f. Kapucíni Horšovský Týn, SPISY, inv. č. 19, Diárium kapucínského konventu v Horšovském Týně z roku 1733, *Diarium conventus Patrum Capucinatorum Teinicii*.
- SOA Zámorsk, f. Kapucíni Opočno, inv. č. 3, Kronika kapucínského konventu v Opočně (18. století), *Liber memorabilium Oppocznensis*, tom. I.
- SOKA Pelhřimov, f. Děkanství úřad Pacov; inv. č. 164, Materiály pro pamětní knihu (1618–1935), kart. 7, opis závěti Zikmunda Myslíka z Hýřova (1666).
- ZA Opava, f. Kapucíni Fulnek, inv. č. 19, Kronika kapucínského konventu ve Fulneku (18. století), *Protocollum conventus Fulnecensis*.
- ZA Opava, pob. Olomouc, f. Archiv olomouckého arcibiskupství, inv. č. 118, Kopiař latinské korespondence biskupa Ditrichštejna 1612–1617.

ZA Opava, pob. Olomouc, f. Kapucíni Olomouc, Kroniky, inv. č. 5, Kronika kapucínského konventu v Olomouci z roku 1680, *Liber memorabilium notatu dignorum quae contigerunt fuuris temporibus, inceptus anno MDCLXXXV ab admodum venerando Patre Demetrio Gynsburgensi Svevo tunc temporis loci guardiano*.

ZA Opava, pob. Olomouc, f. Kapucíni Olomouc, Kroniky, inv. č. 6, Kronika kapucínského konventu v Olomouci z roku 1768, *Historia domestica a prima Olomucensis monasterii fundatione*.

ZA Opava, pob. Olomouc, f. Kapucíni a Olomouc, Rkp., inv. č. 34-35, Seznamy členů česko-moravské kapucínské provincie vytvořené řádovým historikem Mořicem Šrutkou (19. století)

B. Prameny vydané

Acta Sacrae Congregationes de Propaganda Fide res gestas Bohemicas illustrantia, ed. Hynek KOLLMANN, *Prodromus*, Praha 1939.

Acta Sacrae Congregationes de Propaganda Fide res gestas Bohemicas illustrantia, ed. Hynek KOLLMANN, tom. I/1 (1622–1623), Praha 1923.

Acta Sacrae Congregationes de Propaganda (...), ed. Antonín HAAS, tom II/2 (1623–1624), Praha 1954.

Aurea Libertatis. Die Guldene Freyheit. Mit welcher uns befreyet hat Unser Herr und Heyland Christus Jesus. Nicht mit vergänglichem Gold oder Silber, sondern mit seinem teuern Blut, als einem unbefleckten, und unmanagahafften Lambs. Vorgestellet In der Königl. Stadt Brünn An dem heil. Charfreytag bey öffentlichen Buß-Umgang von der Hochlöblichen Congregation Corporis Christi Auß der Pfarr-Kirchen deß Heil. Apostels Jacobi deß Grössen, Brno 1706.

Mikuláš BARSOTTI, *Spirituale humanae semper peregrina mortalis vitae Remigium habens portum suum immoralem aeternam vitam*, Vídeň 1647 (1. vyd) a Vídeň 1657 (2. vyd.).

Jan František BECKOVSKÝ, *Poselkyně starých příběhů českých*, ed. Antonín REZEK, tom. III. (1625-1715). Praha 1879-1880.

Zacharia BOVERIUS SALUTI, *Annalium seu Sacrarum historiarius Ordinis Minorum S. Francisci qui Capucini nuncupantur*, Lugdini, tom. I (1632), II. (1639) III. (1676). Dovedeny do r. 1634 (I. 1528–1580; II. 1580–1612 III. 1612–1634).

Bullarium Ordinis ff. minorum s.p. Francisci capucinatorum, sev Collectio bullarum, brevium, decretorum, rescriptorum oraculorum, &c. quae à Sede apostolica pro Ordine capucino emanârunt., Red. Michael WICKART, Řím 1740–1752, tom. I–VII.

Bullarium Ordinis ff. minorum s.p. Francisci capucinatorum sev Collectio bullarum, brevium, decretorum, rescriptorum oraculorum, &c. quae à Sede apostolica pro Ordine capucino emanârunt, Red. Petrus Damianus a Münster, Innsbruck 1883–1884.

Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici Concilii Tridentini – Beschlüsse und Glaubensregeln des hochheiligen allgemeinen Concil's zu Trent, Ratisbonae 1869.

Christus Jesus Ein Fürst des Friedens: (...) wird von seinem himmlischen Vatter in die Welt gesendet, Fried zu machen zwischen Gott, und allem lebendigen Fleisch auff Erden. So durch sein erwiesenes bitteres leyden und Sterben, und durch die, am Stammen des H.. Creutzes erhaltene Victori Vorgestellt wird, in (...) Brünn Am heiligen Charfreytag bey öffentlichen Buß-Umgang von der Hochlöblichen Congregation Corporis Christi Auß der Pfarr-Kirchen deß Heil. Apostels Jacobi deß Grössen, Brno 1699.

Commentariolus de rebus Austriae et Bohemiae, ed. Eduard ab Alencon, *Annalecta ordinis minorum capuccinorum* 25, 1909, s. 79-86, 136-141, 187-190, 210-214, 246-249, 295-300, 351-355.

Constitutioni de fratri minori capuccini di s. Francesco, Roma 1609.

Constitutiones fratrum minorum sancti Francisci capuccinorum, Romae 1638.

Constitutiones Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum saeculorum decursu promulgatae Constitutiones antiquae (1529–1643), Řím 1980.

Jacques DE CORELLA, *Praxis confessionalis*, Augsburg 1714.

Corrispondenza epistolare tra Leopoldo I. imperatore ed. il P. Marco D'Aviano capuccino, ed. Onno KLOPP, Graz 1888.

Deník rudolfínského dvořana. Adam mladší z Valdštejna. 1602–1633, edd. Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA, Praha 1997.

Deníky roudnického hejtmana Blažeje Albína z Weisenberku, ed. Petr KOPIČKA, Praha 2003.

Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Flarrach, eds. Katrin KELLER – Alessandro CATALANO, tom. I.-VII., Wien 2010.

Forte Bellum. Starcker Steit. Die Könige der Erden und die Fürsten versamleten sich wieder den Herrn und wieder Christum (...) Dieser Glorwürdige Obsieger wird in der Figur (nach vollbrachten starcken Streit) Triumphhirend/ und andächtiglich zu behertzen vorgestellet In der Königl. Stadt Brünn An dem heil. Charfreytag bey öffentlichen Buß-Umgang von der Hochlöblichen Congregation Corporis Christi Auß der Pfarr-Kirchen deß Heil. Apostels Jacobi deß Grössen, Brno 1703.

Františkánské prameny, I. sv., ed. Ctirad Václav POSPÍŠIL, Olomouc 2001.

Františkánské prameny, II. sv., ed. Bonaventura ŠTIVAR, Velehrad 2001.

Gloria atque Victoria. Ehr und Sieg, Unsers Herrn Jesu Christi, exiit vicens ut vinceret, Welcher außgienge zu überwinden/und den Sieg zu erhlaten. Dann sein Himmlischer Vatter hat ihme einen Starcken Streit gegeben. Damit Er uns erlösete. Nachdeme er uns erlöset, von unsern Feinden, den Tod, Teuffel und die Welt unter seine Fuß gebracht (...) Dieser starcke Streit (...) Wird andächtiglich zu behertzen vorgestellt In der Königl. Stadt Brünn An dem heil. Charfreytag bey öffentlichen Buß-Umgang von der Hochlöblichen Congregation Corporis Christi Auß der Pfarr-Kirchen deß Heil. Apostels Jacobi deß Grössen, Brünn 1702.

Wilhelm GUMPPENBERG, *Atlas Marianus sive de imaginibus Deiparae per orbem christianum miraculosis*, Mnichov 1672.

Valentin Bernard JESTŘÁBSKÝ, *Vidění rozličné sedláčka sprostného*, ed. Milan KOPECKÝ, Uherský Brod 1973.

Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic, ed. Zdeněk KALISTA, Praha 1941.

Kräftige geistliche Seeln-Nahrung...Gedruckt zu Brünn: durch Franciscum Ignatium Sinapium, Brno 1690.

Kryštof LEHMAN, *Capucinus meditans. Seu Via Regia Tutissima ac Rectisissima*, Praha 1695.

Kryštof LEHMAN, *Capucinus meditans. Seu Via Regia Tutissima ac Rectisissima*, Nisa 1695.

Valerián MAGNI, *Apologie Valeriani Magni contra imposturas Jesuitarum*, Drážďany 1660.

Valerián MAGNI, *Opus philosophum Valeriani Magni Capuccini*, Litomyšl 1659.

Malý svět jest člověk aneb výbor z české barokní prózy, ed. Miloš SLÁDEK, Praha 1995.

SILVESTRO DA MILANO, *Annales Ordinis Minorum Capuccinorum. Appendicis Ad Tomum Tertium*, tom. I.-II., Mediolani 1737.

Necrologium Capucinatorum Provinciae Boemo-Moraviae, Ed. Pacifik MATĚJKA, Praha 2009.

Nuntiaturberichte aus Deutschland. 4. Abt. 17. Jahrhundert. Nebst ergänzenden Aktenstücken, Bd. 7, *Nuntiatoren des Malatesta Baglioni, des Ciriaco Rocci und des Mario Filorandi. Sendung des P. Alessandro d'Ales (1634–1635)*, ed. Rotraud BECKER, Tübingen 2004.

Olomoucká souhrnná kronika z let 1432–1656 sestavená Bedou Durdíkem, ed. Josef PRUCEK, Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1983, Olomouc 1980, s. 161-168, 1981, s. 177-188, 1982, s. 139-152, 1983, s. 165-181.

Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů, ed. Věra PETRÁČKOVÁ – Jan VOGELTANZ, Praha 1979.

Augustin ROMER, *Servitus Mariana auspiciis Austriacis in Germaniae, Hungariae et Bohemiae Regnis reparata seu historia Ordinis Servorum Beatae Mariae Virginis medium saeculum a sui Reductione continens*, Vídeň 1667.

Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum, tom. I–III, ed. Joseph METZLER, Řím – Freiburg – Vídeň 1971–1976.

Bernhard SANNIG, *Chronica de origine et constitutione Provinciae Bohemiae Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci Reformatorem et ejusdem conventuum*, Praha 1678.

[Michael SCHWAB], *Stanovy bratrstva Božího těla*, Brno 1609.

Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna, ed. Pavel MAREK, České Budějovice 2005.

Svět je podvodný verbíř aneb výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století, ed. Miloš SLÁDEK, Praha 2005.

Starí slezští kazatelé, ed. Milan KOPECKÝ, Brno 1970.

Lucie ŠAFRÁNKOVÁ, *Český překlad latinské kroniky Pavla Zackowicze o švédském panování v Olomouci 1642-1650*, Diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Palackého, Olomouc 1999.

Unschuld Bezahlt die Schuld. Das unbefleckte Lamb Christus Jesus, Welcher auff – und zuschliet Eröffnet die, Durch den tödtlichen Adams-Fall verschlossene Paradeyß-Pforten, mit seiner, sich den Todt überwunden-Gebung, den Todt Adams überwundend, nach seiner, biss zur Schlacht-banck Schmerzreichen Weeg-Reyß. Welche vorstellte: In einem andächtigen gewöhnlichen Umbgang an dem Heiligen Charfreytag, Die Hoch-Löbliche Congregation Corporis Christi In der Königl. Sdadt Brünn, Brno 1696.

Hieronymus VEIT, *Regel oder Weiss dess Lebens*, Olmütz 1701.

Hieronymus VEIT, *Regule aneb způsob života bratrův a sester Třetího řádu Svatého Otce Františka*, Praha 1708.

II. Seznam literatury

Petr ADAM, *Působení řádu kapucínů v Českých Budějovicích v 18. století*, Diplomová práce obhájená na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity, České Budějovice 2001.

Dieter ALBRECHT, *Maximilian I. von Bayern 1571–1651*, München 1998.

Almanach k oslavě 700. výročí třetího řádu sv. Františka, Praha 1921.

Mari Kristin ARAT, *Die Wiener Mechitharisten: armenische Mönche in der Diaspora*, Wien – Köln 1990.

Klemens ARNOLD, *Der Franziskusorden – Die Kapuzinerinnen in der Schweiz*, Bern 1974.

Matyáš BAJGER, *Knihovny kapucínských klášterů v Čechách a na Moravě*, Diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Masarykovy university, Brno 2004.

Matyáš BAJGER, *Česká františkánská knižní kultura. Knihovny minoritů, františkánů a kapucínů v průběhu staletí*, Rigorózní práce obhájená na Katedře české literatury, literární vědy a dějin umění na Filozofické fakultě Ostravské univerzity, Ostrava 2004.

Pavel BALCÁREK, *František Magnis hrabě ze Strážnice, aneb strážnická "terra felix" a třicetiletá válka*, *Vlastivědný věstník moravský* 51, 1999, s. 33-39.

Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn (1570–1636), gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007.

Pavel BALCÁREK, *Ve víru třicetileté války: politikové, kondotiéři, rebelové a mučedníci v Zemích české koruny*, České Budějovice 2011.

Marco BARTOLI, *Svatá Klára*, Praha 2004.

Josef BARTOŠ a kol., *Olomouc. Malé dějiny města*, Olomouc 2002.

Markéta BARTOŠOVÁ – Terezie CVACHOVÁ, *Pražská loreta, průvodce poutním místem*, Praha 2001.

Václav BARTŮŇEK, *Jan Greifenfels z Pilsenburku zbraslavský opat 1634-1650 (Opat a vizitátor)*, ČKD, s. 84 (1944), 217-229, 284-291, 321-354.

Václav BARTŮŇEK, *Probošt Zbyněk Berka z Dubé*, in: 900 let litoměřické kapituly, Praha 1959, Red. TÝŽ, s. 72-86.

Václav BARTŮŠEK, *Šíření piaristických kolejí a škol v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v 17. a 18. Století*, *Paginae historie* 11, 2003, s. 32-68.

Petr BAŠTA – Markéta BAŠTOVÁ, *Loretánské krypty. Z historie pohřbívání v kapucínských konventech*, Katalog z výstavy *Ars Moriendi* konané v Praze ve dnech 4. 5. – 30. 9. 2012, Praha 2012.

Johann BAUR, *Die Kapuziner und die schwedische Generalität im dreißigjährigen Kriege*, Brixen 1887.

Friedrich Wilhelm BAUTZ a kol., *Biographisch-biblio-grafisch Kirchenlexikon*, tom. II., Herzberg – Nordhausen 1990.

Václav BĚLOHLÁVEK, *Dějiny českých křižovníků s červenou hvězdou*, Praha 1930.

Zdeněk BENEŠ, *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech humanistického dějepisectví*, Praha 1993.

Franz BERINGER, *Die Ablässe, ihr Wesen und Gebrauch II., Kirchliche Vereinigungen von Gläubigen*, Paderborn 1922.

Tomáš Václav BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, Praha 1882.

Jiří BÍLÝ, *Jezuita Antonín Koniáš. Osobnost a doba*, Praha 1996.

Paul Richard BLUM, *Der Standardkursus der katholischen Schulphilosophie im 17. Jahrhundert*, in: *Aristotelismus und Renaissance*, Redd. Eckhard KESSLER – Charles H. LOHR – Walter SPARN, Wiesbaden 1988, s. 127-148.

Jan BOMBERA, *Počet a původ piaristů v českých zemích do r. 1748*, Jižní Morava 10, 1974, s. 92-94.

Klement BOROVÝ, *Antonín Brus z Mohelnice*, Praha 1873.

John BOSSY, *The Counter-Reformation and the People of Catholic Europe*, Past and Present 47, 1970, s. 51-70.

John BOSSY, *The Mass as a Social Institution (1200–1700)*, Past and Present 100, 1983, s. 29-61.

Milena BRAVERMANOVÁ – Michal LUTOVSKÝ, *Hrobky, hroby a pohřebiště českých králů a knížat*, Praha 2001.

Marek BRČÁK, *Ustavení české kapucínské provincie v první polovině 17. století. Obraz kapucínského řádu v letech 1599–1618 v narativních pramenech a korespondenci podporovatelů řádu*, Bakalářská práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 2010.

Marek BRČÁK, *Annales Patrum Capucinatorum provinciae Boemiae: Písemné prameny k dějinám kapucínského řádu v českých zemích v 17. století a možnosti jejich využití*, Historica Olomucensia 41, 2012, 143-169.

Marek BRČÁK, *Kapucínský řád a společnost v Čechách a na Moravě v letech 1618–1673*, Diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 2013.

Berthold BRETHOLZ, *Pfarrkirche zu St. Jakob in Brunn*, Brno 1901.

Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, III. díl, I. sv., Praha 2006.

Mathis BUCHARDUS, *De influxu legationis Camaldulensis in Ordinem Capuccinorum*, Collectanea Franciscana 1 (1931), s. 59-78.

Jan BUKOVSKÝ, *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000.

Peter BURKE, *Sebeprezentace v renesančním portrétu – obraz jako jeviště*, in: TÝŽ, *Žebráci, šarlatáni, papežové. Historická antropologie raně novověké Itálie. Eseje o vnímání a komunikaci*, Praha 2007, s. 224-244.

Václav BŮŽEK, *Ferdinand II. mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.

Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků, Red. Václav Bůžek, Opera historica 13, 2009.

Václav BŮŽEK a kol., *Společnost v českých zemích v raném novověku*, Praha 2010.

Domenico CACCAMO, *Šíření víry, česká církev a dobově podmíněná tolerance Valeriána Magniho*, in: *Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkání osobností, idejí a uměleckých forem. Sborník příspěvků z italsko-českého symposia konaného 19.-21. 4. v Praze. Barocco in Bohemia, uomini, idee, forme d'arte a confronto*, Redd. Vilém HEROLD – Jaroslav PÁNEK, Praha 2003, s. 159-186.

Franco CARDINI, *František z Assisi*, Praha 1998.

Constanzo CARGNONI, *Po stopách kapucínských svatých: kapucínský kalendář svatých, blahoslavených, ctihodných a služebníků Božích*, Kostelní Vydří 2007.

Buenaventura DE CARROCERA, *El Padre Diego de Quiroga, diplomático y confesor de reyes (1574-1649)*, Estudios Franciscanos 50, 1949, s. 71-100.

Alessandro CATALANO, *"Chameleon mnoha tváří." Poslední roky Albrechta z Valdštejna*, in: Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?, Red. Eliška FUČÍKOVÁ – Ladislav ČEPIČKA, Praha 2007, s. 304-311.

Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*. Praha 2008.

Alessandro CATALANO, *Funkce italštiny v době episkopátu pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu (1623–1667) a role kapucína Basilia z Aire (1591–1665)*, FHB 27/1, 2012, s. 99-134.

Ivo CERMAN, *Raimundo Montecuccoli a „válečná strana“ na dvoře Leopolda I.*, Historie vojenství 51, 2002, s. 568-603.

Lous CHATELLIER, *The Europe of the Devout: The Catholic Reformation and the Formation of a New Society*, Cambridge 1989.

Anna CORETH, *Das Eindringen der Kapuziner-Mystik in Österreich*, Mystische Theologie 3, 1957, s. 9-95.

Vincenzo CRISCUOLO, *Tre diplomatici cappuccini al „Kurfürstentag“ di Regensburg del 1636–1637: Valeriano Magni, Francesco Rozdrazewski e Diego de Quiroga*, Laurentianum 45, 2004, s. 59-107.

Jerzy CYGAN, *Das Verhältnis Valerian Magnis zu Galileo Galilei und seinen wissenschaftlichen Ansichten*, Collectanea Franciscana 38, 1968, s. 135-166.

Jerzy CYGAN, *Der Anteil Valerian Magni an der Verteidigung des Piaristenordens*, Collectanea Franciscana 38, 1968, s. 364-372.

Jerzy CYGAN, *Zum Übertritt des kalviner Pastors Batholomäus [sic] Nigrin zur katholischen Kirche (1636-1643): ein Beitrag zur Geschichte des Ökumenismus in Polen*, Collectanea Franciscana 39, 1969, s. 282-303, 40, 1970, s. 97-152.

Jerzy CYGAN, *Opera Valeriani Magni velut manuscripta tradita aut typis impressa*, Collectanea Franciscana 42, 1972, s. 119-178, 309-352.

Jerzy CYGAN, *Vita prima Valeriani Magni a Nicolao de Lucca et Ludovico de Salice descripta*, Collectanea Franciscana 45, 1975, s. 213-249.

Jerzy CYGAN, *Franz von Polen, Kapuzinermissionar in Böhmen und Mähren 1625–1649*, Collectanea Franciscana 55, 1985, s. 225-254.

Jerzy CYGAN, *I tentativi di Sigismondo III Wasa per l'introduzione dell'ordine dei cappuccini in Polonia (1617–1627)*, Collectanea Franciscana 56, 1986, s. 303-317.

Jerzy CYGAN, *Valerianus Magni (1586–1661). „Vita prima“, operum recensio et bibliographia*, Řím 1989.

Veronika ČAPSKÁ, *Vytváření prostoru pro působení servitů v českých zemích v 17. a 18. století*, in: Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci, Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.–5. 6. 2003, Red. Ivana ČORNEJOVÁ, Praha 2003, s. 152-164.

- Veronika ČAPSKÁ, *Pod ochranou Panny Marie Bolestné. Servité v českých zemích do josefínských reforem*, Nové Hradky 2005.
- Veronika ČAPSKÁ, *Představy společenství a strategie sebe prezentace. Řád servitů v habsburské monarchii (1613–1780)*, Praha 2011.
- Karel ČERNÝ – Jiří HAVLÍK, *Jezuité a mor*, Praha 2009.
- Karel ČERNÝ, *Zázraky, historie a biomedicína*, *Folia Historica Bohemica* 24/1, 2009, s. 7–19.
- Tomáš ČERNUŠÁK, *Pražská nunciatura a počátky Katolické ligy*, *ČČH* 2010 (108), s. 114–125.
- Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773*, Praha 1986.
- Ivana ČORNEJOVÁ, *Kapitoly z dějin pražské univerzity 1622–1773*, Praha 1992.
- Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995.
- De S. Laurentio a Brundisio*, *Annalecta ordinis minorum capuccinorum*, 25 (1909) s. 82–85; 26 (1910), s. 154–157 (autor neuveden).
- Jan DIVIŠ, *Pražská loreta*, Praha 1972.
- Vladislav DOKOUPIL, *Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně*, Brno 1972.
- Kazimierz DOLA, *Kapucyni w Nysie, 1658–1810*, Opole 2012.
- Bernard DOMPNIER, *Enquête au pays des frères des anges: les Capucins de la province de Lyon aux XVIIe et XVIIIe siècles*, CERCOR, Centre européen de recherches sur les congrégations et ordres religieux. - Saint-Étienne: Publications de l'Université de Saint-Étienne, 1993.
- Jean DELUMEAU, *Catholicism between Luther and Voltaire*, London 1977.
- Maria Elizabeth DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, *ČČH* 95, 1997, s. 585–620.
- Max DVOŘÁK, *Maria Loreto am Hradschin zu Prag*, Praha 1882.
- Angelikus EBERL, *Geschichte der Bayrischen Kapuziner-Ordensprovinz*, Freiburg 1902.
- František ECKERT, *Posvátná místa královského hlavního města Prahy*, I. díl, reprint, Praha 1996.
- Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana: františkánský řád a jeho působení v českých zemích v 17. a 18. století*, Olomouc 2001.
- Martin ELBEL, *Dva světy? Konfesijní hranice za švédské okupace 1642–1650*, in: *Historická Olomouc XIII. Sborník příspěvků na téma: Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století mezi Moravou a severem Evropy*, Olomouc 2002, s. 99–105.
- Kaspar ELM, *Terminien und Hospize der westfälischen Augustiner-Eremitenklöster Osnabrück*, *Jahrbuch für Westfälische Kirchengeschichte* 70, 1977, s. 11–49.
- Kaspar ELM, *Die Vita Franciscana, Eine geistliche Lebensform zwischen Aufbruch und Anpassung*, in: *Vitasfratrum. Beiträge zur Geschichte der Eremiten- und Mendikantenorden des zwölften und dreizehnten Jahrhunderts. Festgabe zum 65. Geburtstag*, Red. TÝŽ, Werl 1994, s. 143–154.

Jan Bernd ELPERT, *Kein Bruder soll sich anmaßen, ein eigentliches Studium zu verfolgen. Die Kapuziner und die Philosophie - Ein Streifzug durch die intellektuelle, philosophische Entwicklung des Kapuzinerordens im 16. und frühen 17. Jahrhundert*, in: Sol et homo. Mensch und Natur in der Renaissance. Festschrift zum 70. Geburtstag für Eckhard Keßler, Redd. Sabrina EBBERSMEYER – Helga PIMER-PARESCHI – Thomas RICKLIN, Paderborn 2008, s. 349-393.

Hilarin FELDER, *Die Studien im ersten Jahrhundert des Kapuzinerordens*, in: Liber Memorialis Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci Capuccinorum Quarto Jam Pleno Saeculo ab Ordine Condito (1528-1928), Red. Melchioris a Benisa (Melchor Pineda Capo z Benisy), Řím 1928, s. 79-130.

Dušan FOLTÝN – Petr SOMMER – Pavel VLČEK, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.

Dušan FOLTÝN a kol, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.

Josef FORBELSKÝ, *Španělé, Říše a Čechy v 16. a 17. století*, Praha 2006.

Roderich GEYER, *Wovon lebten die Kapuziner? Die Finanzgebarung eines Kleinstädtischen Bettelordensklosters im 17. und 18. Jahrhundert am Beispiel des Kapuzinerklosters in Tulln*, in: Abgekommene Stifte und Klöster in Niederösterreich, Red. Thomas AIGNER, St. Pölten 2001, s. 212-219.

Anton GINDELY, *Rudolf II. und seine Zeit*, Bd. 2, Praha 1865.

Anton GINDELY, *Waldstein während seines ersten Generalates*, Praha – Lipsko 1886

Erving GOFFMAN, *Všichni hrajeme divadlo. Sebe prezentace v každodenním životě*, Praha 1999.

Theophil GRAF, *Die Kapuziner*, Freiburg 1957.

Leonard FETHKE, *Prokopius von Templin als Dichter. Mariens Kapuziner-Poet im Dreißigjährigen Krieg. Ein Beitrag zur Geschichte deutscher (Predigt)-Literatur. Wertung von Leben und Werk*, Binningen 1998.

Leonard FETHKE, *Prokopius von Templin (1609–1680). Prediger und Poet im 17. Jahrhundert*, Heringsdorf 2008.

Radek FUKALA, *Slezsko – neznámá země Koruny české: knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740*, České Budějovice 2007.

Achim FUCHS, *Die Durchführung der Gegenreformation in der Oberpfalz*, in: Die Oberpfalz wird bayrisch. Die Jahre 1621 bis 1628 in Amberg und der Oberpfalz. Ausstellungskatalog der Staatlichen Archive Bayerns 10, Red. TÝŽ – Karl Otto AMBRON, Amberg 1978, s. 49-60.

Jiří HANUŠ – Jan STRÍBRNÝ, *Stát a církev v roce 1950*, Brno 2000.

Josef HANZAL, *Rekatolizace v Čechách její historický smysl a význam*, SH 37, 1990, s. 37-91.

Magdalena HAWLIK – VAN DE WATER, *Die Kapuzinergruft. Begräbnisstädte der Habsburger in Wien*, Freiburg – Basel – Wien 1993.

Friedrich HEER, *Evropské duchovní dějiny*, Praha 2000.

Susanne HEHENBERGER, *Armut und Vertrauen. Die Kapuziner am Neuen Markt in Wien als Hüter eines kaiserlichen Schatzes*, in: Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart, Redd. Heinz-Dieter

HEIMANN – Angelica HILSEBEIN – Bernd SCHMIES, Paderborn – München – Wien 2012, s. 477-501.

Max HEIMBUCHER, *Die Orden und Kongregationen der Katholischen Kirche*, II. Band, reprint, Paderborn – München – Wien 1933, s. 724-760.

Cuthbert HESS, *Fra Matteo de Bascio*, in: *Liber Memorialis Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci Capuccinorum*, Red. Melchioris a Benisa, Řím 1928.

Cuthbert [HESS], *Die Kapuziner, ein Gescjichtsbild aus Renaissance u. Restauration*, München 1931.

Konrad HILPERT, *Moraltheologie*, in: *Lexicon für Theologie und Kirche*, tom. VII, Freiburg 1983, s. 462-467.

Petr HLAVÁČEK, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005.

Agapit HOHENEGGER – Peter ZIELER, *Geschichte der tilorer Kapuzinerordensprovinz*, Innsbruck 1916.

Markéta HOLUBOVÁ, *Jezuité a významná mariánská poutní místa v českých zemích*, in: *Na cestě do nebeského Jeruzaléma*, Red. Jiří MIHOLA, Brno 2010, s. 99-116.

Heribert HOLZAPFEL, *Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens*, Freiburg am Breisgau 1909.

Helmut HOLZEY, *Die Philosophie des 17. Jahrhunderts*. Bd. IV., *Das heilige Römische Reich Deutscher Nation. Nord- und Ost-mittleuropa*, Basel 2001.

Mojmír HORYNA, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998.

Mirjam HRUDNÍKOVÁ, *Řeholní život v českých zemích*, Kostelní Vydří 1997.

Laus Deo – Gott sei gelobt. 400 Jahre Kapuziner in Tirol, anlässlich des 400-Jahr-Jubiläums der Gründung des Kapuzinerklosters in Innsbruck, Red. Hans Norbert HUBER, Innsbruck 1994.

Rafael M. HUBER, *A Documented History of the Franciscan Order (1182–1517)*, Milwaukee-Washington 1944.

Rudolf HURT, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě*, tom. I., Olomouc 1934.

Mathias ILG, *Die Kapuziner*, in: *Orden und Klöster im Zeitalter von Reformation und katholischer Reform (1500–1700)*, Redd. Friedhelm JÜRGENSMEIER – Regina Elizabeth SCHWERDTFEGER, Band III, *Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung* 67, Münster 2007, s. 214-237.

Lázaro IRIARTE, *Der Franziskusorden. Handbuch der franziskanischen Ordensgeschichte*, Altötting 1984.

Arsenius JACOBS, *Die Rheinischen Kapuziner 1611–1725*, Münster 1933.

Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1996.

Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha – Litomyšl 1997 (2 vyd.).

Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 2003.

Hubert JEDIN, *Papst Innozenz XI. – Verteidiger des christlichen Abendlandes*, in: *Kirche des Glaubens. Kirche der Geschichte. Ausgewählte Aufsätze und Vorträge*, tom. I, Red. TÝŽ, Freiburg im Breisgau 1966, s. 287-291.

Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990.

Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby, Redd. Tomáš JIRÁNEK – Jiří KUBEŠ, Pardubice 2005.

Luděk JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v českých zemích*, Praha 1991.

Aumann JORDAN, *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, Praha 2000.

Jiří JUST – Zdeněk NEŠPOR – Ondřej MATĚJKA, *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha 2009.

Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin 2*, Řím 1987.

Karel KADLEC, *Bohumír Hynek Bilovský*, SHK 22, 1921, s. 75-76.

Zdeněk KALISTA, *Zikmund Myslík z Hyršova*, Praha 1940.

Zdeněk KALISTA, *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*, Brno 1970.

Zdeněk KALISTA, *Česká barokní pout', Žďár nad Sázavou* 2001.

Zdeněk KALISTA, *Itálie a česká barokní kultura*, Samizdat 3 (2004), s. 211-233.

Otto KAMSHOFF, *Schwierige Anfänge, Bunte Bilder aus der Kapuzinerwelt*, Varnsdorf 1905.

Otto KAMSHOFF, *Zur Geschichte der Kapuziner in Böhmen*, MVGDB 47, 1909, s. 247-252.

Otto KAMSHOFF, *Aus der böhmischen Kapuzinerprovinz*, MVGDB 48, 1910, s. 496-506.

Otto KAMSHOFF, *Eine Geislerbruderschaft in Prag*, MVGDB 48, 1910, s. 54-59.

Otto KAMSHOFF, *Die Provinziale der böhmischen Kapuziner-provinz*, MVGDB 50, 1912, s. 445-450.

Otto KAMSHOFF, *Schriftsteller der böhmischen Kapuzinerprovinz*, MVGDB 50, 1912, s. 281-286.

Alfred KARASEK – Josef LANZ, *Krippenkunst in Böhmen und Mähren vom Frühbarock bis zur Gegenwart*, Marburg 1974.

Stanislav KASÍK, *Znaková aliance Lobkowicz-Pernštejn v kostele sv. Václava při kapucínském klášteře v Roudnici nad Labem*, Podřipský muzejník 3, 2007, s. 67-70.

Walter KASPER a kolektiv, *Lexikon für Theologie und Kirche*, IX. díl, Freiburg-Basel-Rom-Wien 2000.

Willibald KATZINGER, *Die Bruderschaft in den Städten Oberösterreichs als Hilfsmittel der Gegenreformation und Ausdruck barocker Frömmigkeit*, in: *Bruderschaft und Kirche, Stadt in der Geschichte*, Veröffentlichungen des Südwestdeutschen Arbeitskreises für Stadtgeschichtsforschung, Bd. 7, Red. Jürgen SYDOW, Sigmaringen 1980, s. 97-112.

František KAVKA – Anna SKÝBOVÁ, *Husitský epilog na koncilu tridentském*, Praha 1968.

Jan KILIÁN, *Die Melniker Kapuziner von der Gründung des Hospizes bis zu den Josephinischen Reformen*. In: *Leben und Alltag in böhmisch-mährischen und niederösterreichischen Klöstern in Spätmittelalter und Neuzeit*, Redd. Heidmarie SPECHT – Tomáš ČERNUŠÁK, Band I, Monastica Historia, St. Pölten – Brno 2011, s. 101-112.

Helga KIRCHBERGER, *Emmerich Sinelli*, in: *Neue Deutsche Biographie*, tom. IV., Berlin 1959, s. 477.

Pavel KNESPL, *Dějiny českého kapucínského provinčního archivu*, Praha 1949.

Tomáš KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006.

- Alexander KOLLER, *Giacinto da Casale*, in: *Dizionario Biografico degli Italiani* 54, Řím 2000, s. 116-118.
- Hynek KOLLMANN, *O archivu Sv. Kongregace de propaganda fide*, *Časopis Musea Království českého* 66 (1892), s. 423-442.
- Hynek KOLLMANN, *P. Bonaventura z Kolína, kapucín, reformátor města Fulneku. Studie z archivu Sv. kongregace de propaganda fide*, *SHK* 3 (1894), s. 87-105.
- Hynek KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha s dvorem císařským r. 1626 – 1627 v příčině náboženství*, *ČČH*, 1898 (4), s. 398-409.
- Josef KOLLMANN – Josef POLIŠENSKÝ, *Valdštejn. Ani císař a ani král*, Praha 2003, 2. vyd.
- Milan KOPECKÝ, *K české barokní homiletice*, in: *O barokní kultuře*, Red. TÝŽ, Brno 1968, s. 61-74.
- Viktor KOTRBA, *Česká barokní gotika. Dílo Jan Santiniho-Aichla*, Praha 1976.
- Miroslav KOUDELA – Zdeněk KAŠPAR, *Švédové v Olomouci (1642–1650)*, 2. vyd. Olomouc 1995.
- Elisabeth KOVÁSC, *Einflüsse geistlicher Ratgeber und höfischer Berichtväter auf das fürstliche Selbstverständnis auf Machtbegriffe und politische Entscheidungen österreichischer Habsburger während des 17. und 18. Jahrhundert*, *Christianesimo Nella Storia* 1983, s. 79-102.
- František KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský*, Praha 1886.
- Fidelis KRAUTSACK – Erhard MAYERL, *Markus von Aviano: Kündler eines geeinten christlichen Europa*, Wien 1999.
- Alois KROESS, *Geschichte der böhmische Provinz der Gessellschaft Jesu*, tom. I, Wien 1910.
- Jan KUČERA – Jiří RAK, *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983.
- Hedvika KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze (1637–1785)*, *Bibliotheca Strahoviensis* 3, 1997, s. 15-57.
- Hedvika KUCHAROVÁ – Jan PAŘEZ, *Hyberní v Praze. Dějiny františkánské koleje Neposkrvněného početí Panny Marie v Praze (1635–1786)*, Praha 2001.
- Hedvika KUCHAROVÁ, *Kláster premonstrátek v Doksaněch v 2. polovině 17. a na začátku 18. Století v zrcadle rukopis XVI G 6 z Národní knihovny v Praze*, in: *Locus pietatis et vitae*, Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007, Redd. Ivana ČORNEJOVÁ – Hedvika KUCHAROVÁ – Kateřina VALENTOVÁ, s. 203-225.
- Hedvika KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze. Alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století*, Praha 2011.
- Die schweizerische Kapuzinerprovinz. Ihr Werden und Wirken; Festschrift zur vierten Jahrhundertfeier des Kapuzinerordens*, Red. Magnus KÜNZLE, Einsiedeln 1928.
- František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 2009.
- Vlastimil KYBAL, *Svatý František z Assisi*, Brno 2006.
- Malcolm LAMBERT, *Středověká hereze*, Praha 2000.
- Hugh LAWRENCE, *Dějiny středověkého mnišství*, Brno – Praha 2001.

- Jacques LE GOFF, *Svatý František z Assisi*, Praha 2004.
- Ulrich G. LEINSLE, *Einführung in die scholastische Theologie*, Paderborn 1995.
- Edilbert LINDNER, *Die Heiligen des Kapuzinerordens*, Altötting 1978.
- Franz LOIDL, *Geschichte des Erzbistum Wien*, Wien 1983.
- Matthias LORENZ, *Der Jansenismus in der Habsburgermonarchie. Ein Forschungsüberblick*, Saarbrücken 2009.
- Leonardo LOTTI, *San Lorenzo da Brindisi. Dottore della Chiesa*, Terlizzi 2005.
- Ludovici et Raphaelis a Foresempromii, apud eremitas camaldulensis*, *Annalecta OFMCap* 25 (1909), s. 249-252 (autor neuveden).
- Tomáš MALÝ, *Smrt a spása mezi Tridentem a sekularizací. Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*, Brno 2009.
- Tomáš MALÝ – Vladimír MAŇAS – Zdeněk ORLITA, *Vnitřní krajina zmizelého města. Náboženská bratrstva barokního Brna*, Brno 2010.
- Vladimír MAŇAS – Zdeněk ORLITA – Martina POTŮČKOVÁ, *Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy*, Olomouc 2010.
- Jarmila MARKOVÁ, *Kapucínský klášter s kostelem Zvěstování Panně Marii*, in: *Olomoucké kláštery = Olomouc Monasteries*, Sborník příspěvků ze semináře konaného u příležitosti Dnů evropského kulturního dědictví, Olomouc 10. – 11. 9. 2005, Red. Irena Marie KUBEŠOVÁ, Olomouc 2005, s. 61-68.
- Golo MANN, *Wallenstein. Sein Leben erzählt von Golo Mann*, Frankfurt nad Mohanem 1997.
- Georg MANZ, *Die Kapuziner im rechtsrheinischen Gebiet des Bistums Speyer im 17. und 18. Jahrhundert*, Freiburg 1979.
- Petr MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2010.
- František MATĚJEK, *Švédové na Moravě za třicetileté války*, *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 73 (1988), s. 127-161, 75 (1990), s. 141-172.
- Pacifik MATĚJKA, *Ne mečem a měšcem, ale bezbranností lásky*, Velehrad 1999.
- Pacifik MATĚJKA, *Prvopočátky kapucínského řádu*, Praha – Olomouc 2002.
- Pacifik MATĚJKA, *Střípek z pobělohorské rekatolizace, P. František z Rozdražewa*, in: *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci*, Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.–5. 6. 2003, Red. Ivana ČORNEJOVÁ, Praha 2003, s. 111-151.
- Pacifik MATĚJKA, *Seznam představených kapucínských klášterů podřízených provincialátu v Praze (1599–2005)*, *Paginae historiae* 13, 2005, s. 140-267.
- Pacifik MATĚJKA, *Seznam provinciálů, definitorů a ostatních představených správních jednotek kapucínského Řádu s historickým sídlem v Praze (a Vídni)*, *Paginae historiae* 14, 2006, s. 259-343.
- Pacifik MATĚJKA, *Literárně činní členové a příznivci kapucínského řádu v Čechách*, *Paginae historiae* 18, 2010, s. 217-264.
- Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.
- Eduard MAUR a kol., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1995.

Václav MĚŘIČKA, *Řád křesťanského rytířstva (Řád křesťanské milice – Ordo Christianae militie)*, Numizmatické listy 33, 1978, 33-60.

Jiří MIHOLA, *Díla paulánských řeholníků německo-česko-uherské provincie – prameny k hlubšímu poznání intelektuální činnosti řádu*, Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada společenských věd 21, 2006, s. 116-124.

Jiří MIHOLA, *FRATRES MINIMI. Německo-česká provincie řádu paulánů v 16.–18. století (s hlavním zřetelem k dějinám moravských konventů)*, Disertační práce obhájena na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, Brno 2007.

Jiří MIHOLA, *K problematice barokní poutní tradice a jejímu místu v působení mendikantského řádu (na příkladě řádu paulánů)*, Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada společenských věd, 23, 2009, s. 49-62.

Na cestě do nebeského Jeruzaléma. Poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu, Red. Jiří MIHOLA, Brno 2010.

Jiří MIKULEC, „*Piae confraternitas*“ v pražské arcidiecézi na sklonku 17. století, *Folia historica bohemica* 15 (1991), s. 269-342.

Jiří MIKULEC, *Zbožná bratrstva při farnostech pražské arcidiecéze a jejich majetkové zázemí před josefínskými reformami*, *Folia historica bohemica* 16 (1993), s. 171-219.

Jiří MIKULEC, *Náboženská bratrstva v procesu pobělohorské rekatolizace*, in: *Rekatolizace v českých zemích*, Red. Jindřich FRANCEK, Pardubice 1995, s. 39-48.

Jiří MIKULEC, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha – Litomyšl 1997.

Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.

Jiří MIKULEC, *31. 7. 1627. Rekatolizace šlechty v Čechách. Či je země, toho je i náboženství*, Praha 2005.

Jiří MIKULEC, *Albrecht Chanovský a rekatolizace jihozápadních Čech*, in: Ondřej František Jakub de Walde (1683–1752) a jeho doba. Symposium věnované osobě, dílu a době píseckého rodáka, faráře, kazatele a literáta, Dobruška 2005, s. 47-52.

Jiří MIKULEC, *Náboženská bratrstva a třetí řády při františkánských kláštorech v barokních Čechách*, in: *Historia Franciscana* tom. II, Redd. Petr Regelát BENEŠ – Petr HLAVÁČEK, Kostelní vydří 2005, s. 188-203.

Jiří MIKULEC – Martin HOLÝ, *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007.

Jiří MIKULEC, *Kláster a barokní společnost. K vlivu řeholního prostředí na spiritualitu laiků*, in: *Locus pietatis et vitae*, Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007, Redd. Ivana ČORNEJOVÁ – Hedvika KUCHAROVÁ – Kateřina VALENTOVÁ, Praha 2008, s. 281-300.

Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013.

Klemens MINAŘÍK, *Terciáři v klášteřích*, SHK 26 (1925), s. 53-57.

Anastasio da MONTECASTELLI, *Il diritto di questua negli ordini mendicanti dal suo sorgere fino al codice di diritto canonico*, *Collectanea Franciscana* 21, 1951, 241-354.

Wilhelm NATHER, *Kronika olomouckých domů*, tom. I, Olomouc 2007.

Václav NEŠPOR, *Dějiny města Olomouce*, 2. vyd. Olomouc 1998.

Cassian NEUNER, *Die Kapuziner in Österreich. Zum 350 jährigen Bestand der Wiener Kapuzinerprovinz (1600–1950)*, *Collectanea Franciscana* 20 (1950), s. 219-334.

Jana OPPELTOVÁ, *Příspěvek k typologii barokních klášterních slavností na příkladu premonstrátské kanonie Klášterní Hradiskou Olomouce*, in: Slavnosti a zábavy na dvorech a v residenčních městech raného novověku, Redd. Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL, Opera historica 8. České Budějovice, 2000, s. 505–536.

Jana OPPELTOVÁ, *Všední den za zdí barokního kláštera*, in: České země v 17. a 18. století, Red. Jiří MIHOLA, Brno 2003, s. 65–73.

Jana OPPELTOVÁ, *Barokní klášter, všední den a slavnost*, in: Morava v době baroka, Red. Tomáš KNOZ, Brno, 2004, s. 117–132.

Jana OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi. Narativní prameny vzniklé v prostředí premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě*, Disertační práce obhájená na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2005.

Jana OPPELTOVÁ, *Honore coram vobis prelati vobis*, in: Locus Pietatis et Vitae, Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007, Redd. Ivana ČORNEJOVÁ – Hedvika KUCHAROVÁ – Kateřina VALENTOVÁ, Praha 2008, s. 133–135.

Zdeněk ORLITA, „Bildergalerie katholischer Missbräuche. Náboženská bratrstva jihlavského kraje ve světle josefínských účetních výkazů“, in: Mezi Jihlavou a Vídní 1700–1900, Red. Rudolf SCHEBESTA, Jihlava 2006, s. 111–126.

Zdeněk ORLITA, *Tělo tvrdě chovej, Flagelace a její praxe v jezuitských sodalitách olomoucké diecéze v 17. století*, SCeH 75–76, 2006, s. 134–144.

Tomáš PARMA, *Kardinál František Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011.

Tomáš PARMA, *Řád křesťanského rytířstva: mezi řeholní společností a konfraternitou*, FHB 26, 2011, s. 247–265.

Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury*, tom. II/1, *Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995.

Petr PETŘIVALSKÝ, *Počátky kapucínů v Olomouci ve světle řádových narativních pramenů*, Diplomová práce obhájená na Teologické fakultě Univerzity Palackého, Olomouc 2007.

Petr PETŘIVALSKÝ, *Kapucínská krajina*, HG 36, 2010, s. 147–149.

Antonín PODLAHA, *Z prvních let činnosti arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé*, SHK 6 (1905) s. 1–5, 108–113.

Vavřinec RABAS, *Prvopočátky řádu kapucínského*, ČKD 71, 1930, s. 63–71, 569–609.

Vavřinec RABAS, *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*, ČKD 77, 1936, s. 217–238, 329–349, ČKD 78, 1937, s. 25–41, s. 393–406;

Vavřinec RABAS, *Průvodce po Loretě v Praze na Hradčanech*, Praha 1937.

Vavřinec RABAS, *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*, Praha 1937.

Vavřinec RABAS, *Kapucíni a katolická restaurace v Čechách*, ČKD 79, 1938, s. 16–38.

Vavřinec RABAS, *Valerianus de Magni, nejslavnější muž českomoravské provincie*, ČKD 79, 1938, s. 289–338.

Vavřinec RABAS, *Stručný přehled činnosti kapucínů v XVII. století*, ČKD 79, 1938, s. 369–384.

Vavřinec RABAS, *Sv. Vavřinec z Brindisi*, Olomouc 1941.

- Jiří RAK, *Vývoj utrakvistické správní organizace v době předbělohorské*, SAP 31, 1981, s. 179-206.
- Francis RAPP, *Církev a náboženský život Západu na sklonku středověku*, Brno 1996.
- Ludwig REMLING, *Bruderschaften als Forschungsgegenstand*, Jahrbuch für Volkskunde 1980, s. 89-112.
- Moritz RITTER, *Untersuchungen zur Geschichte Wallensteins 1625–1629*, Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 4, 1890, s. 15-38.
- EUSTACHIUS de ROSARIO, *Ars Bene moriendi. Das ist Kunst wohl zu sterben auß H. Schrift, heiligen Vättern, und andern bewerhten Scribenten zusammen gezogen*, Augsburg 1677.
- Vojtěch RON, *Velkopáteční pašijová procesí*, Český lid 80, 1993, s. 293-304.
- Konradin ROTH, *Kapuziner in Süddeutschland 1596–1851*, Koblenz-Ehrenbreitstein 1978.
- Jan ROYT, *Víra, zbožnost a církev. Barokní Pietatis*, in: Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost v 17. a 18. století, Red. Vít VLNAS, Praha 2001, s. 15-21.
- Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2011.
- Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic*, in: Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století, Red. Milena LENDEROVÁ a kol., Praha 2002, s. 67-103.
- Rudolf ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha 1957.
- Paul SABATIER, *Vie de S. Francuis d'Assise*, Paris 1893.
- Veronika SANDBICHLER, *Anna Caterina Gonzaga*, in: Philippine Welser und Anna Caterina Gonzaga – die Gemahlinnen Erzherzog Ferdinands II., Red. Alfred AUER, Innsbruck 1998.
- Edmund SCHEBEK, *Die Schweden und Die Kapuziner im dreißigjährigen Kriege*, Oesterreichisch-Ungarische Revue 1886, Juni, s. 1-7.
- Aus dem Leben und Wirken des Kapuziner-Ordens, Festschrift der deutschen Kapuziner zum 400. Jahr. Jubiläum des Kap. Ordens*, Red. Chrysostomus SCHULTE, München 1928.
- Emanuel SCHWAB, *Der Iglauer Kapuziner – Necrolog*, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 38, 1938, s. 107-118.
- Christian SCHWEIZER, *Carlo Borromeo und die ersten Kapuziner in der Schweiz*, in: Karl Borromäus und die katholische Reform. Akten der Freiburger Symposiums zur 400. Wiederkehr der Heiligsprechung des Schutzpatrons der katholischen Schweiz, Redd. Mariano Delgado – Markus RIES, Freiburg 2010, s. 194-207.
- Ferdinand SEIBT, *Karel IV.: císař v Evropě (1346–1378)*, Praha 1999.
- Erich SLOSCHEK, *Geschichte der Stadt Mährisch Krumau*, Znojmo 1937.
- František SNOPEK, *Olomoucký kníže biskup Karel z Lichtenštejna a ctihodný sluha boží Marek d' Aviano*, ČKD 57, 1917, s. 749-755.
- Stanislav SOUSEDÍK, *Valerián Magni*, Praha 1983.
- Stanislav SOUSEDÍK, *Jan Duns Scotus a jeho čeští žáci*, Praha 1989.
- Stanislav SOUSEDÍK, *Filozofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*, Praha 1997.

Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP 2, 1970, s. 551-553.

Martin SVATOŠ, *Jezuitské litterae annuae a jejich podání náboženského života v Kutné Hoře v morovém roce 1680*, in: *Kutná Hora v době baroka*, Redd. Vojtěch VANĚK – Jiří KROUPA, Praha 2005, s. 168-196.

Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Kapucínské letopisy*, Národní listy 68/312, 10. 11. 1928.

Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Máti kapucínů*, in: *Od pravěku k dnešku (sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře)*, Praha 1930, s. 163-183.

František ŠMAHEL, *Husitské Čechy, Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001.

Adéla ŠMILAUEROVÁ, *Konvent bosých augustiniánů ve Lnářích. Jeho dějepisci a jeho stavební a umělecký vývoj, 1684–1745*. Diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2011.

Elena TADDEI, *Anna Caterina Gonzaga und ihre Zeit: der italienische Einfluss am Innsbrucker Hof*, in: *Der Innsbrucker Hof. Residenz und höfische Gesellschaft in Tirol vom 15 bis 19. Jahrhundert*, Redd. Heinz NOTFLASTCHER – Jan Paul NIEDERKORN, Vídeň 2005, s. 219-240.

Michal TEJČEK, *Kapucíni v Brně v 17.–18. století*, Brno v minulosti a dnes 18, 2005, s. 145-200.

Jan TENORA, *František kardinál Ditrichštejn. Jeho mládí, volba za biskupa a začátek biskupství*, Brno 1906.

Jan TENORA – Josef FOLTÝNOVSKÝ, *Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení*, Olomouc 1920.

Hillard von THIESSEN, *Die Kapuziner zwischen Konfessionalisierung und Alltagskultur. Vergleichende Fallstudie am Beispiel Freiburgs und Hildesheims (1599–1750)*, Freiburg im Breisgau 2002.

Hillard von THIESSEN, *Intendierte Randständigkeit und die „Macht der Schwachen“*. Zur Wahrnehmung des erneuerten Armutsideals der Kapuziner in der Gesellschaft der Frühen Neuzeit, in: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart*, Redd. Heinz-Dieter HEIMANN – Angelica HILSEBEIN – Bernd SCHMIES, Paderborn – München – Wien 2012, s. 423-447.

František TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů do Čech okolo roku 1600*, Věstník Královské české společnosti nauk 8, 1907, s. 1-55.

František TISCHER, *Kostely, kláštery a duchovní správa katolická za vpádu saského v Praze 1631–1632*, ČKD 5, 1936, s. 440-454.

Francesco Saverio TOPPI, *Marie Laurencie Longo*, Roma 1993.

Kajetán TUREK, *Dějiny obrazu Panny Marie Sušické*, Praha 1944.

Melchiorre [TURRADO], *Historia generalis Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum*, I.–IV. díl, Roma 1947–1951.

Calisto URBANELLI, *Storia dei cappucini delle Marche*, I. díl, Ancona 1978.

Calisto URBANELLI, *Ludovico Tenaglia da Fossombrone e la riforma cappuccina*, Roma 1994.

Kateřina VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha 2006.

- Kateřina VALENTOVÁ, *Jak vytvořit životopis jezuitů. Přehled řádových evidenčních pramenů, jejich dochování, dostupnost a vypovídací hodnota*, FHB 26, 2011, s. 365-402.
- Josef VÁLKA, *Doba náboženské koexistence a tolerance*, Přerov 1995.
- Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy*, tom. II., Morava renesance, reformace a baroka, Brno 1995.
- Fidentius VAN DEN BORNE, *Die Franziskus-Forschung in ihrer Entwicklung*, München 1917.
- Josef VAŠICA, *České literární baroko*, Praha 1938.
- Václav VAŠKO, *Neumlčená II. díl*, Praha 1990.
- Josef VÁVRA, *Jan st. Kavka z Říčan*, SHK 5, 1904, s. 79-82, 143-147.
- Eva VEČERKOVÁ – Ludmila TARCALOVÁ, *Náboženské průvody v kalendářním cyklu svátků a slavností, Na okraj studia*, Red. L. TARCALOVÁ, Uherské hradiště 1994, s. 23-44.
- Vojtěch VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, Olomouc 2004.
- Karl VOCELKA, *Habsburská zbožnost a lidová zbožnost. K mnohověrnostem vztahů mezi elitní a lidovou kulturou*, FHB 18, 1997, s. 225-240.
- Karl VOCELKA, *Geschichte Österreichs. Kultur-Gesellschaft-Politik*, 6. vyd., München 2002.
- Matthias VÖCKLER, *Einige Anmerkungen zur Entstehung und Bedeutung der Termineien der Bettelorden im mittelalterlichen Thüringen*, in: Mitteilungen des oberhessischen Geschichtsvereins Giessen 76, 1991, 1–11.
- Petr VOREL, *Velké dějiny země koruny české*, VII. svazek (1526–1618), Praha – Litomyšl 2005.
- Petr VOREL a kol., *Dějiny Rakouska*, 2. vyd. Praha 2010.
- J. Dieter WEIS, *Katholische Reform und Gegenreformation*, Darmstadt 2005.
- Siegfried WIND, *Der hl. Karl Borromäus und die Einführung der Kapuziner in die Schweiz*, Zeitschrift für schweizerische Kirchengeschichte 24 (1935), s. 213-219.
- Thomas WINKLEBAUER, *Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Lichtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Vídeň – Mnichov 1999.
- Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách I–II*, Praha 1895–1896.
- Johannes WRBA, *Role Wilhelma Lamormainiho SJ v českých dějinách 17. století*, in: Bohemia Jesuitica, in: Bohemia Jesuitica 1556-2006, tom. I, Red. Petronilla CEMUS, s. 277-292.
- Isidor ZAHRADNÍK, *Historia Congregationis pro felici morte sub titulo Bmae Virginis Mariae Nascentis in ecclesia Sti Benedicti Vetero-Pragae Canonorum Praemonstratensium Strahoviensium. Příspěvek k dějinám bratrstev církevních v Čechách v XVII. století*, ČKD 36, 1895, s. 417-433.
- Jan ZDICHYNEC, „Sindt beyde von Ostritz armer Leudt Kinder ...“ *Osazenstvo ženských klášterů Horní Lužice v 16. a 17. století*, in: Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století, Redd. Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ, Ústí nad Labem 2005, s. 435-474.
- Metoděj ZEMEK, *Dějiny jezuitské koleje v Uherském Hradišti*, Olomouc 1946.

Metoděj ZEMEK – Jan BOMBERA – Aleš FILIP, *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950*, Prievidza 1992.

Walter ZIEGLER, *Die Franziskaner-Observaten*, in: *Orden und Klöster im Zeitalter von Reformation und katholischer Reform (1500–1700)*, Redd. Friedhelm JÜRGENSMEIER – Regina Elizabeth SCHWERDTFEGGER, Band III, *Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung* 67, Münster 2007, s. 166-213.

Čeněk ZÍBRT, *Knihy z Čech a Moravy ve Švédsku*, Časopis Muzea království českého 79 (1905), s. 520-521.

Blanka ZILYNSKÁ, *Záduší*, in: *Facta probant homines*, Redd. Ivan HLAVÁČEK – Jan HRDINA, Praha 1998, s. 535-548.

Jakub ZOUHAR, *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435–1790)*, Praha 2010.

Jakub ZOUHAR, *Přehled dějepisectví dominikánského řádu v Čechách a na Moravě v 16.-18. století*, in: *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci*, Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.–5. 6. 2003, Red. Ivana ČORNEJOVÁ, Praha 2003, s. 267-291.

Jakub ZOUHAR, *Přehled dějepisectví dominikánského řádu v Čechách a na Moravě v 16.-18. století II. (Addenda et Corrigenda)*, in: *Locus pietatis et vitae*, Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007, Redd. Ivana ČORNEJOVÁ – Hedvika KUCHAROVÁ – Kateřina VALENTOVÁ, Praha 2008, s. 165-188.

Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století*, tom. I., Praha 1987.

Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století*, tom. II., Olomouc 2003.

Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí 1034–1198*, Praha 2007.